

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

YALNIZIZ, ONUNCU KÖY VE BOZKIRDAKİ ÇEKİRDEK
ROMANLARINDAKİ DEĞERLER VE EĞİTİM ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuba ÇEBİ

TRABZON
Haziran, 2016

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**YALNIZIZ, ONUNCU KÖY VE BOZKIRDAKİ ÇEKİRDEK
ROMANLARINDAKİ DEĞERLER VE EĞİTİM ANLAYIŞI**

Tuba ÇEBİ

**Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nce Yüksek
Lisans Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

**Tezin Danışmanı
Doç. Dr. Bilal KIRIMLI**

**TRABZON
Haziran, 2016**

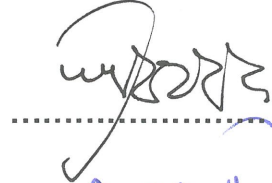
KTÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir. 09 / 06 / 2016

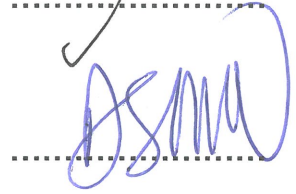
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Bilal KIRIMLI

Üye : Prof. Dr. Suat UNGAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Dursun ŞAHİN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Nevzat YİĞİT
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tezimin içerdığı yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi KTÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Tuba ÇEBİ
09 / 06 / 2016

ÖN SÖZ

Eğitim, insanoğlunun hayatını derinden etkileyen bir olgu olarak tarihin her döneminde önemini korumuş ve ilim insanlarınca ele alınarak belli değerler doğrultusunda toplumu şekillendirmede bir araç olarak kullanılmıştır.

Eğitim, geniş bir kavram olduğundan eğitimle doğrudan ya da dolaylı ilişkisi olan birçok olgu, unsur ya da konu eğitimin ilgi ve kapsam alanına girmiştir. Toplumun ihtiyaçlarından doğarak toplumca şekillenebilen eğitimin kendisiyle sıkı bir bağ kurduğu alanlardan da biri de değerlerdir. Eğitim ve değerler arasında organik bir bağ olduğu söylenebilir. Bu bağı yakından gören birçok ilim insanı, filozof ya da aydın eğitim ve değer arasındaki bu bağa dikkat çekmiştir. Eğitim ve değerler iç içe geçmiş kavramlar olarak milletlerin var oluşunda ve geleceklerinde etkili olmuşlardır. Eğitimin ve değerlerin bu önemli işlevinin farkında olan ve aydın kimliğiyle topluma yol göstermek isteyen birçok yazar eserlerinde eğitim ve değer anlayışlarını ortaya koyarak ideallerindeki insan ve toplum yapısını aktarmaya çalışmıştır.

Peyami Safa, Fakir Baykurt ve Kemal Tahir romancı kimliklerinin yanında eğitimci ve entelektüel kişilikleri ile de öne çıkan ve bunları eserlerinde yansıtmayı başaran yazarlarımızdır. Gerek Peyami Safa'nın gerek Fakir Baykurt'un öğretmenlikten gelen tecrübeleri, ayrıca Baykurt'un Enstitü yıllarında aldığı eğitim, Kemal Tahir'in de uzun yıllara dayanan araştırmaları, bilgi birikimi ve tecrübeleri bu yazarların eğitim algısını etkilemiş ve eğitime dair edindikleri bakış açısının eserlere yansıdığı görülmüştür. Nitekim birbirinden oldukça farklı bakış açılarına sahip bu üç değerli yazarın romanları bağlamında yansıttıkları değerler ve eğitim anlayışlarının ortaya konulup karşılaştırılması eğitim ve edebiyat tarihimiz bakımından önemli ve özgün bir çalışma olarak görülmektedir. Yalnızız, Onuncu Köy ve Bozkırdaki Çekirdek romanlarında eğitim ve değerler teması fazla yer tutar.

Bu çalışmada; Peyami Safa'nın Yalnızız, Fakir Baykurt'un Onuncu Köy, Kemal Tahir'in Bozkırdaki Çekirdek romanlarındaki değerler ve eğitim anlayışları karşılaştırılarak benzerliklerin ve farklılıkların ortaya konulması hedeflenmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde; araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları ve varsayımları ortaya konuldu. İkinci bölüm olan Literatür Taraması'nda; araştırmanın kuramsal çerçevesine ve literatür taramasının sonuçlarına yer verildi. Kuramsal çerçevede eğitim, değer, edebiyat ve roman olguları ele alındı. Üçüncü bölüm olan Yöntem'de; araştırmanın modeli, kapsamı belirtilerek verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgilere yer verildi.

Dördüncü bölüm olan Bulgular'da; Yalnızız, Onuncu Köy ve Bozkırdaki Çekirdek romanlarında yer alan değerler ve eğitim ile ilgili tespit edilen bulgular ortaya konuldu. Beşinci bölüm olan Tartışma'da; bulunan bulgularla ilgili veriler karşılaştırılarak ve ilgili alan yazı çalışmaları ile ilişki kurularak değerlendirildi. Altıncı bölüm olan Sonuçlar ve Öneriler'de; çalışma boyunca elde edilen veriler doğrultusunda sonuçlar ortaya konuldu ve sonuçlardan hareketle öneriler getirildi.

Çalışmamın her aşamasında engin bilgisi ve tecrübesi ile beni yönlendirerek destek veren değerli danışman hocam Doç. Dr. Bilal Kırımlı'ya, manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ve her zaman yanımda olduklarını hissettiren kıymetli aileme çok teşekkür ederim.

Haziran, 2016

Tuba ÇEBİ

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
1. GİRİŞ	1
1. 1. Araştırmanın Amacı	3
1. 2. Araştırmanın Önemi	3
1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
1. 4. Araştırmanın Varsayımları	3
1. 5. Tanımlar.....	3
2. LİTERATÜR TARAMASI	5
2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	5
2. 1. 1. Eğitim	5
2. 1. 1. 1. Eğitim Kavramı	6
2. 1. 1. 2. Eğitimin Önemi ve İşlevi	7
2. 1. 1. 3. Eğitim Unsurları	9
2. 1. 1. 3. 1. Okul.....	10
2. 1. 1. 3. 2. Eğitim-Öğretim Programı	11
2. 1. 1. 3. 3. Öğretmen	12
2. 1. 1. 3. 4. Öğrenci.....	14
2. 1. 1. 4. Eğitim Felsefesi	15
2. 1. 1. 4. 1. Eğitim Akımları	16
2. 1. 1. 5. Eğitim ve Değerler	22
2. 1. 1. 5. 1. Değer Kavramı	24
2. 1. 1. 5. 2. Değerlerin Önemi ve İşlevi	25
2. 1. 1. 5. 3. Değerlerin Sınıflandırılması.....	26
2. 1. 1. 5. 4. Değerler Eğitimi.....	28
2. 1. 1. 6. Edebiyat ve Eğitim	32

2. 1. 1. 6. 1. Edebiyatın Eğitici İşlevi, Değerleri Aktarmadaki Rolü ve Roman	33
2. 2. Literatür Taramasının Sonuçları.....	37
3. YÖNTEM	43
3. 1. Araştırmanın Modeli.....	43
3. 2. Araştırmanın Kapsamı	43
3. 3. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	43
4. BULGULAR.....	44
4. 1. Yalnızız, Onuncu Köy ve Bozkırdaki Çekirdek Romanlarındaki Değerler ile İlgili Bulgular	44
4. 1. 1. Yalnızız.....	44
4. 1. 1. 1. Özet	44
4. 1. 2. 2. Yalnızız Romanında Schwartz'ın Değer Sınıflandırmasına Göre Öne Çıkan Değerler ile İlgili Bulgular	46
4. 1. 2. Onuncu Köy.....	73
4. 1. 2. 1. Özet	73
4. 1. 2. 2. Onuncu Köy Romanında Schwartz'ın Değer Sınıflandırmasına Göre Öne Çıkan Değerler ile İlgili Bulgular	75
4. 1. 3. Bozkırdaki Çekirdek	96
4. 1. 3. 1. Özet	96
4. 1. 3. 2. Bozkırdaki Çekirdek Romanında Schwartz'ın Değer Sınıflandırmasına Göre Öne Çıkan Değerler ile İlgili Bulgular	99
4. 2. Yalnızız, Onuncu Köy ve Bozkırdaki Çekirdek Romanlarındaki Eğitim Anlayışı ile İlgili Bulgular	126
4. 2. 1. Yalnızız'daki Eğitim Anlayışı ile İlgili Bulgular.....	126
4. 2. 1. 1. Eğitim Yaklaşımı	126
4. 2. 1. 2. Ailede Eğitim.....	132
4. 2. 1. 3. Okulda Eğitim	134
4. 2. 1. 3. 1. Eğitim-Öğretim Programı	138
4. 2. 1. 3. 2. Öğretmen	139
4. 2. 1. 3. 3. Öğrenci.....	140
4. 2. 1. 4. Toplumda Eğitim.....	143
4. 2. 2. Onuncu Köy'deki Eğitim Anlayışı ile Bulgular.....	146
4. 2. 2. 1. Eğitim Yaklaşımı	146
4. 2. 2. 2. Ailede Eğitim.....	150

4. 2. 2. 3. Okulda Eğitim	153
4. 2. 2. 3. 1. Eğitim-Öğretim Programı	154
4. 2. 2. 3. 2. Öğretmen	156
4. 2. 2. 3. 3. Öğrenci.....	166
4. 2. 2. 3. 4. Fakir Baykurt ve Köy Enstitüleri	167
4. 2. 2. 4. Toplumda Eğitim	170
4. 2. 3. Bozkırdaki Çekirdek'teki Eğitim Anlayışı ile İlgili Bulgular	176
4. 2. 3. 1. Eğitim Yaklaşımı	176
4. 2. 3. 2. Ailede Eğitim.....	181
4. 2. 3. 3. Okulda Eğitim	182
4. 2. 3. 3. 1. Eğitim-Öğretim Programı	184
4. 2. 3. 3. 2. Öğretmen	187
4. 2. 3. 3. 3. Öğrenci.....	197
4. 2. 3. 3. 4. Kemal Tahir ve Köy Enstitüleri	202
4. 2. 3. 4. Toplumda Eğitim.....	213
5. TARTIŞMA	217
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	230
6. 1. Sonuçlar	230
6. 2. Öneriler	234
7. KAYNAKLAR.....	236
8. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ.....	242

ÖZET

Yalnızız, Onuncu Köy ve Bozkırdaki Çekirdek Romanlarındaki Değerler ve Eğitim Anlayışı

Eğitim ve eğitim ile yakın bir ilgisi olan değerler insanların yaşamında önemli bir yer tutar. Eğitimi ve değerler aktarımını sosyal bir sorumluluk görüp bu konulara eserlerinde değinerek kendi eğitim anlayışını ortaya koyan yazarlarımız vardır. Peyami Safa, Fakir Baykurt, Kemal Tahir; eserlerinden hareketle eğitime ve değer aktarımına görüşleriyle katkıda bulunmuş olan, tanınmış yazarlarımızdandır. Bu çalışmanın temel amacı; Peyami Safa'nın *Yalnızız*, Fakir Baykurt'un *Onuncu Köy*, Kemal Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* romanlarındaki değerler ve eğitim anlayışlarını karşılaştırarak benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktır. Çalışma, betimsel nitelikte olup tarama modeliyle yürütüldü. Çalışma kapsamında; Peyami Safa'nın *Yalnızız*, Fakir Baykurt'un *Onuncu Köy*, Kemal Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* romanı değerler ve eğitim unsurları açısından taranarak elde edilen veriler doküman incelemesi yöntemiyle analiz edilip araştırma amacına göre sınıflandırıldı. Genç nesillerin yetiştirilmesinde önemli olan *değerler* ve *eğitim* kavramlarının romanlardaki yansımaları incelenerek yazarların sahip oldukları değerler ve eğitim anlayışları / felsefeleri karşılaştırıldı. Böylece bu üç roman ve üç yazar bağlamında Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan eğitim-öğretimle ilgili gelişmelere ışık tutulmaya çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Yalnızız, Onuncu Köy, Bozkırdaki Çekirdek, Değer ve Eğitim.

ABSTRACT

The Mentality of Values and Education in The Novels *Yalnızız*, *Onuncu Köy* and *Bozkırdaki Çekirdek*

The values related to education have a significant place in human's life. We have several authors considering the education and the transfer of values as a social responsibility and by means of these they put forth their own educational mentality referring to these matters in their works. For instance Peyami Safa, Fakir Baykurt and Kemal Tahir are some of the well-known authors of whose works refer to the mentality of values and education with their opinions and who contributed to the education and the transfer and values by means of this. The main purpose of this work is to find out the similarities and differences comparing the mentality of values and education in the novels *Yalnızız* by Peyami Safa, *Onuncu Köy* by Fakir Baykurt and *Bozkırdaki Çekirdek* by Kemal Tahir. This work to be called descriptive quality was conducted by the help of model of scanning. The data gained within the scope by scanning *Yalnızız* by Peyami Safa, *Onuncu Köy* by Fakir Baykurt, *Bozkırdaki Çekirdek* by Kemal Tahir was analyzed and classified according to the purpose with document evaluation method. The writers' values and education understandings / philosophies were compared by examining the values that are important for raising young generations and the reflections of education terms in novels. As a result, it was tried to throw a light on the happenings education teaching that occurred in Republic Period within the context of these three novels and novelists.

Key Words: *Yalnızız*, *Onuncu Köy*, *Bozkırdaki Çekirdek*, Value, Education.

TABLULAR LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	Schwartz'ın Değer Sınıflaması	27
2.	Yalnızız Romanındaki Değerlerin Dağılımı.....	46
3.	Onuncu Köy Romanındaki Değerlerin Dağılımı.....	75
4.	Bozkırdaki Çekirdek Romanındaki Değerlerin Dağılımı	99
5.	Yalnızız, Onuncu Köy ve Bozkırdaki Çekirdek'teki Değerlerin Karşılaştırmalı Dağılımı	230

KISALTMALAR LİSTESİ

- Akt.** : Aktaran
Ed. : Editör
f : Frekans
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
s. : sayfa
t.y. : Tarih yok
TDK : Türk Dil Kurumu
vb. : ve benzeri

1. GİRİŞ

Eğitim, geçmişten bugüne hayatımızın merkezinde olan ve üzerinde en çok durulan konulardan biri olagelmifitir. Eğitim srekliлик gösteren dinamik yapısı ile tarihsel, sosyal ve kültürel gelişmeler ışığında şekillenebilmektedir. lkeler; *en iyi eğitim nasıl olmalıdır* arayışıyla ihtiyaçlarına cevap verecek ideal, özgün ve yapıcı eğitim yapısını gerçekleştirmeye çalışır.

Eğitimin önemini bilen her millet, kendi eğitim politikasını oluşturarak toplum yapısına uyumlu bireyler yetiştirmeye çalışır ve nitelikli insan yetiştirmeyi temel bir vazife görür. Nitekim ideal eğitim ile ideal toplum yapısı oluşturmak eğitimcilerin de başat görevlerinden biri olmuştur. Fidan'a (2012:4) göre eğitim, eğitim sürecinde kazanılan bilgi, beceri, tutum ve değerler yoluyla insanın kişiliğinde gerçekleşen farklılaşmadır ve eğitim toplumdaki kültürleme sürecinin bir parçasıdır. Doğan'a (2005:84) göre ise genç kuşaklar yaşadıkları toplumun tarihini ve kültürünü eğitim yoluyla öğrenirler ve bu yönüyle eğitim bir kültür aktarma sürecidir. Eğitim kültürlenme süreci yönüyle değerler aktarımı olarak kabul edilebilir. Toplumlar, belli değerler doğrultusunda bireyler yetiştirerek bu değerleri sonraki nesillere aktarmıştır.

Eğitim ve değerler birbirinden bağımsız değil birbiriyle çok yakın ilgisi olan ve birbirini bütünleyen iki disiplindir. İki de ideal insan profilini ortaya koymak amacındadır. Hem eğitimin hem de değerlerin belli hedefler ve içerik doğrultusunda kişide davranış değişikliği gerçekleştirmeyi sağlayan bir sosyalleşme süreci olduğu söylenebilir.

Hayat boyu devam eden bir süreç olan eğitimi, kişi formal ya da informal bir yolla almaktadır. Eğitim ocuğun doğumundan itibaren başlayan bir süreç olduğundan değerler eğitimi de çok küçük yaşlardan itibaren verilerek çocukta değer algısı oluşturulmalıdır. Aileden sonra değer aktarımının okullarda ğretim programları doğrultusunda gerçekleştiğini belirten Sucu (2012:1) her ğretim programında değerlerin ğretim konusunun aynı oranda işlenmediğini ya da kısmen işlendiğini vurgular. Türkçe dersinde de metinlerde yer alan kültürel, değere ilişkin ögeler ve Türkçe ğretim Programı'nın amaçlarında belirtilen değerler aracılığıyla dolaylı bir değer aktarımının söz konusu olduğu söylenebilir. Genel bir çerçeveden bakıldığında değerler aktarımı ile ilgili çok net bir programın yapılmadığı ve her okulun kendi değerler eğitimi planını oluşturarak okullarda göreceli bir yolla değerler eğitiminin gerçekleştiği söylenebilir. Bu konuda ülkemizde son yıllarda daha somut adımların atılmaya başlandığı, ailelere, ğretmelere ve öğrencilere değerler eğitimi ile ilgili seminerler verildiği görülse de ülke geneli için değerler eğitimi programı hazırlanabilir.

Değer aktarımı; aile, çevre, arkadaş grubu, iş vb. sosyal bir çevrede, okullarda öğretim programlarıyla yapılabileceği gibi birçok değerle bezenmiş bir kurguya sahip kitaplar aracılığıyla da olanaklıdır. Eğitim ve değer arasındaki etkileşim edebiyatla da görülmektedir. Edebiyat, tarihin çok eski çağlarından beri bir eğitim aracı olarak kullanılmıştır ve eğitimin önemli bir parçası olmuştur. Edebi eserler aracılığıyla toplumu eğitmek ve toplumun var olan değerlerini yine toplumun genç bireylerine aktarmak edebiyatın önemli işlevlerinden biri olagelmıştır.

Gülendam (2006:20) okulların örgütlü olarak yaptığı insan yetiştirme işini, edebi eserlerin telkin metodundan faydalanıp örgütsüz olarak gerçekleştirdiğini ve okulun yaptıklarını destekleyip tamamladığını belirtir. Bu noktada edebiyatın en temel konusu insan olduğu için insanın tâbi olduğu eğitim ve değerler aktarımının edebi eserlerde önemli bir yer tutması doğal bir süreçtir. Şiir, hikâye, roman vb. edebi eserler aracılığıyla edebiyatçılar topluma çeşitli mesajlar vererek toplumdaki bireyleri eğitmeye ve onlara belli değerler aşılama çabasıdır. Edebiyat tarihimize bakılacak olursa hem sözlü hem de yazılı birçok edebi üretilen ortak özellik didaktik bir amaçla da yazılmış olmalarıdır.

Günümüzde de edebiyatın toplumsal fayda amacını kullanarak eserler veren yazarlarımız vardır. Yazarların bazı romanlarında görülen eğitim anlayışının belli bir eğitim felsefesi ile benzerlik taşıdığı ya da belli bir eğitim felsefesine karşıt görüş geliştirmek için yazıldığı söylenebilir. Bu doğrultuda eğitime, eğitime ait unsurlara ve değerlere eserlerinde yer veren yazarların nasıl bir bakış açısına ve felsefeye sahip oldukları önemlidir. Birçok yazarımız çeşitli felsefi akımlardan etkilenmiş veya eserlerinde bu akımlarla örtüşen eğitim ve değer anlayışları ortaya koymuştur.

Roman işleyebildiği konu çeşitliliğiyle, geniş hacmi ve merkeze insanı ele almasıyla kişileri eğitmede ve kişilere değer aktarmada daha kullanışlı bir tür olarak değerlendirilebilir. Yakın tarihimizde, tez kapsamında incelemeye tâbi tutulan romanların yazarlarından Peyami Safa, Fakir Baykurt, Kemal Tahir cemiyetçi ve eğitimci kimlikleri ile sosyal hayata yön vermeye çalışan yazarlarımızdandır. Bu yazarlar, sahip oldukları eğitim ve değerler anlayışını eserlerine yansıtarak topluma yön vermeye çalışmışlardır. İncelemeye tabi tutulan Yalnızız, Onuncu Köy ve Bozkırdaki Çekirdek romanlarında yazarların topluma dönük ideal bir eğitim arayışında oldukları, sahip oldukları eğitim ve değerler anlayışı doğrultusunda romandaki karakterlere belli misyon yükledikleri ve topluma kimi zaman evrensel kimi zaman da ulusal mesajlar verdiği belirlemiştir.

1. 1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Peyami Safa'nın *Yalnızız*, Fakir Baykurt'un *Onuncu Köy*, Kemal Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* romanlarındaki değerler ve eğitim anlayışlarını karşılaştırarak benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktır.

1. 2. Araştırmanın Önemi

Peyami Safa'nın *Yalnızız*, Fakir Baykurt'un *Onuncu Köy*, Kemal Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* romanındaki kurgusal dünyadan hareketle Türk aydınının değerleri, hayata bakışı, nasıl bir insan modelini hedefledikleri anlaşılmalı çalışılmıştır. Hâlâ tam olarak sosyal, kültürel ve siyasal bütünleşme sağlayamayan Türkiye'nin eğitim perspektifleri için böyle çalışmalar önemlidir. Türkiye'nin yakın geçmişinde, eğitim reformlarıyla nasıl bir eğitim süreci yaşandığı, bu eğitim reformlarının ne kadar başarılı olduğuna dair yazarların değerler ve eğitim anlayışlarını ortaya koyacak görüşleriyle ilgili ipuçları vermesi bu çalışmayı önemli kılar.

1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada, Peyami Safa, Fakir Baykurt ve Kemal Tahir'in değerler ve eğitim anlayışlarındaki benzerlikleri ya da farklılıkları *Yalnızız*, *Onuncu Köy* ve *Bozkırdaki Çekirdek* romanları ile sınırlı kalınarak ortaya koymak amaçlanmıştır. Schwartz'ın değerler sınıflaması esas alınarak oluşturulan tasnife göre değerler derlenip tasnif edilmiştir.

1. 4. Araştırmanın Varsayımları

Peyami Safa'nın *Yalnızız*, Fakir Baykurt'un *Onuncu Köy* ve Kemal Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* romanında çeşitli değerlerin ve belirli bir eğitim anlayışının yansıtıldığı varsayılmıştır.

1. 5. Tanımlar

Eğitim: "En geniş anlamıyla eğitim, çocuk olsun, genç olsun, yaşlı olsun, insanlarda sosyal hayata ve çağa uygun tutum ve davranış değişikliği sağlamaktır." (Kavcar, 1999:1).

Okul: "Toplumdaki bireylerin eğitilmesi işlevini üstlenen kurumların ortak adıdır. Okullar formal eğitim veren kurumlardır." (Fidan ve Erden, t.y., 57).

Eğitim Programı: "Bir eğitim kurumunun, çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, Milli Eğitim ve kurumun amaçlarının gerçekleştirilmesine dönük tüm faaliyetleri kapsayan programdır." (Varış, 1996'dan aktaran Geçit, 2011:10).

Öğretim Programı: “Eğitim programının hangi alanla ilgili olursa olsun, bilgi ve beceri kazandırmak için önceden tespit edilmiş hedeflere yönelmiş şeklidir. Eğitim kavramı içerisinde alana yönelik olarak düzenlenmiş programa, öğretim programı denmektedir.” (Onan, 2013:193).

Öğrenci: “Öğrenim görmek amacıyla ders alan kimse, okul çocuğu, talebe, şakirt.” (TDK, 2011:1839).

Öğretmen: “Yetiştiricilik ve rehberlik vasfı olan kişidir.” (Tepir, 1987:50). “Formal eğitim veren kurumlarda belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygun eğitim ortamları yaratarak öğretimi gerçekleştirmeye çalışan kişidir.” (İnanlı, 2011:9).

Eğitim Felsefesi: “Eğitimi, felsefi bir tutum ya da yöntemlerle konu alan felsefe.” (Frankena, 1965:1’den aktaran Cevizci, 2012:11). “Eğitim felsefesi, felsefenin doğru ve güzel görüşlerinden faydalanarak, eğitim sahasında tatbik edilebilecek isabetli buluşları ortaya koymaya çalışır.” (Tepir, 1987:11).

Değer: “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, yüksek ve yararlı nitelik.” (Ulusoy ve Dilmaç, 2012:13).

Değerler Eğitimi: “Neredeyse hayat boyu devam eden değer kazanma veya kazandırma süreçlerine *değerler eğitimi* denilmektedir.” (Yaman, 2012:18).

Edebiyat: “İnsanları duygu, düşünce ve hayal bakımından yükselten, ondaki estetik duyguyu heyecana / harekete getirecek değerde şiir, roman, hikâye, tiyatro vb. nazım ve nesir halindeki sanat eserlerinin tümüne; bu eserleri inceleyen bilime; bu bilimi konu alarak ele alan kitaplar manzumesine edebiyat denir.” (Karaalioğlu 1983:190’dan aktaran Karataş, 2014:157).

Roman: “İnsanın veya çevrenin karakterlerini, göreneklerini inceleyen, serüvenlerini anlatan, duygu ve tutkularını çözümleyen, kurmaca veya gerçek olaylara dayanan uzun edebi tür.” (TDK, 2011:1982). “Anlatma esasına bağlı metinlerin en olgun örneği sayılan ve edebi türler içinde en uzun soluklusu olarak nitelendirilebilen roman, hikâyenin daha kapsamlı biçimidir denebilir.” (Karataş, 2014:486).

2. LİTERATÜR TARAMASI

2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

2. 1. 1. Eğitim

Eğitimin tarihi çok eskidir. İnsanın olduğu bir yerde eğitim de kaçınılmaz olmuştur. İnsanın tarihsel süreçteki varlığı eğitimle şekillenmiştir ve insanlar süreç içerisinde şartlarını daha iyi kılmak için farklı eğitim arayışlarında bulunmuştur.

Sosyal bir hüviyete sahip olan insanın toplumsal süreçte sosyalleşmesi için eğitime gereksinimi vardır. Sosyal, psikolojik, ekonomik vb. birçok yönü olan eğitim insana bu olgularla yaklaşarak onu yaşadığı topluma uyumlu bir birey haline getirmede en temel araçtır. Bu noktada her ülke kendi eğitim planını oluşturarak vatandaşlarını eğitmeye çalışır.

Ülken (2013:20) insanın kültür yaratan bir varlık olduğunu, bu nedenle insan felsefesinin her şeyden önce bir kültür felsefesi olduğunu, kültürün bir taraftan zaman içinde gelişirken insanı da geliştirdiğini düşünür. Kültürel bir varlık olan insan kültürünü ise eğitim yoluyla öğrenmektedir. Geçit'e göre (2011:5) çağdaş ve modern devletlerle her alanda mücadele edebilmenin daha müreffeh bir toplum inşasının en önemli itici güçlerden birinin eğitim olduğunu ve bu nedenle hemen hemen bütün ülkelerin insanların eğitimine büyük paylar ayırarak daha bilgili, daha kültürlü ve daha üretken bireyler yetiştirme gayreti içerisinde olduğunu dile getirir.

"Eğitimin geçmişe, bugüne ve geleceğe dönük olmak üzere üç temel yönü vardır. Kısaca eğitimden beklenen üç esas, dünü tanıtmak, bugünü kavratma ve yarına hazırlamaktır." (Kavcar, 1999:1).

Eğitim sabit bir yapıda değildir, eğitim zamana bağlı olarak değişen ve kendini yenileyebilen organik bir yapıya sahiptir. Bayraklı'ya göre de (2012:17) yirminci asırda, insanı geçmişteki gibi tesadüfi bir eğitime terk etmek imkânsızdır. Belli sistemler ve kurallar doğrultusunda onu, zamanın icaplarına göre eğitmek gereklidir. Nitekim gerçekten de değişen hızlı şartlar doğrultusunda kendini de yenileyen eğitim sürecinden geçmeyen bireylerin başarısız ve topluma uyumsuz bireyler oldukları görülür.

"Eğitim hem gaye hem de vasıta. İnsanı geliştirmeyi hedef aldığı için gaye, bu geliştirmenin bir metodu olduğu için de vasıta." (Kneller, 1971:14'den aktaran Bayraklı, 2012:21).

Yılman (1992:36) eğitimin çok geniş kapsamlı bir olgu olup genelde ana-babaların ve yetişkin kuşağın, kendilerince doğru saydıkları değerler doğrultusunda genç kuşakları biçimlendirip yönlendirmesini amaçlayan evrensel bir eylem olduğunu ve eğitimin bütün zamanlar ve toplumlar için geçerli olduğunu ifade eder. Gerçekten eğitim ulusal bir nitelik gösterebilmekle birlikte genel işlevi yönüyle evrenseldir. Eğitimin amacı, şekli vb. teknik unsurlar toplumun yapısına göre değişkenlik göstermektedir. Nitekim eğitim ülkelerin kalkınmışlık düzeyinin göstergesidir. Ekonomik anlamda gelişmiş toplumların eğitimde de ileri oldukları göz önüne alındığında ekonomik ve teknik olarak ileri seviyede olan ülkelerin uluslararası eğitim kalitesi ve başarısı ortadadır. Bu ülkeler eğitime verdikleri değer ve yatırımlarla iyi yetişmiş bireyler sayesinde güçlü bir ülke ekonomisi sağlayarak dünya çapında kendine güçlü bir profil çizmeyi başarmıştır. Bu nedenle her ülke kadar ülkemizin en önemli sorunlarından birisi de eğitim olmuştur. Eğitimle ilgili birçok reform yapılmıştır, bu reformlar doğrultusunda bilgili, donanımlı, karakterli ve ideal insan yetiştirilerek sağlam bir toplum inşa edilmeye çalışılmıştır. Nitekim iyi eğitim iyi insanın, iyi insan da iyi toplumun temelini oluşturur. Eğitim sadece günümüzde değil, geçmişte de milletlerin en temel mevzularından biri olmuştur.

2. 1. 1. 1. Eğitim Kavramı

Eğitim, sadece kişinin doğumundan ölümüne kadar devam eden bir süreç değil, insanlık var oldukça şartlara göre yenilenebilme özelliği ile yaşamaya devam edecek bir olgudur. İnsanın hayatında büyük bir yer kaplayan eğitim ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Onan; farklı eğitimcilerin eğitime dair görüşlerini şu şekilde özetler:

Geçmişten günümüze birçok bilim adamı eğitime farklı tanımlar getirmiştir. Çiçero'ya göre eğitim, çocuğu insan haline getirme sanatıdır. Eflatun'a göre eğitim, bedene ve ruha yetenekli olduğu güzelliği vermektir. J. J. Rousseau'ya göre eğitim, insanı doğasına göre yetiştirmektir. James Mill'e göre eğitim, kişiyi önce kendisi sonradan insanlık için mutluluk aracı yapmaktır. Herbert Spencer'e göre eğitim, insanı mükemmel bir hayat yaşamaya hazırlamaktır. Stg'in'e göre eğitim, yetileri hep birden uyumlu olarak geliştirmektir. E. Durkheim'e göre eğitim, yetişmiş nesiller tarafından henüz sosyal hayat için olgun hale gelmemiş nesiller üzerinde yapılan her çeşit etkidir (Çoban, 2007: 3-7'den aktaran Onan, 2013:97).

“Kişinin zihnî, bedenî, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının en uygun şekilde ya da istenilen bir doğrultuda geliştirilmesi, ona birtakım amaçlara dönük yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür.” (Akyüz, 2014:2). Doğan'a göre (2005:84) okul, aile veya çevre içinde öğrenme, öğretme ya da bilgi aktarma çalışmalarının tümü eğitimidir ve öğretimi de içine alan çok geniş bir kavramdır. “Eğitim, insana bebekliğinden itibaren içinde yaşadığı toplumda zekâ, beden ve ruhça davranış değişikliği kazandırmadır.” (Özbay, 2008:12). “En geniş anlamı ile

eğitim toplumdaki kültürleme sürecinin bir parçasıdır. Kltrlemenin amaçlı olarak yapılan kısmı eğitimidir.” (Demirel ve Kaya, 2014:16). Yaman'a göre (2012:36) eğitim hem öğretmeyi hem de verilen bilgileri davranışa dönüştürmeyi ifade eder.

Eğitime dair yapılan tanımlarda ortak özellikler görülmektedir. Nitekim tanımlardaki ortak noktalarda belirgin bir yer tutan *davranış değiştirmenin* eğitimin temel işlevi olduğunu söylemek mümkündür. H. Başar'a (1999:11) göre eğitim sözcüğünün farklı tanımlarının ortak yanı, onun, davranış değiştirme, davranış oluşturma amaçlı etkinlikler bütünü olmasıdır. Özbay da (2008:12) eğitim tanımlarındaki ortak noktaları eğitimin bir süreç olması, davranış değişikliği meydana getirmesi ve belli bir yaşantı sonucu oluşması olarak belirler.

2. 1. 1. 2. Eğitimin nemi ve işlevi

İnsanın varlığını korumak için topluma, toplumun da devamlılığını sağlamak için bireylere gereksinimi vardır. Bu noktada kişinin eğitilmesinin önemi ortaya çıkar. Kaliteli bir eğitimden geçmiş birey sağlam bir toplum yapısının göstergesidir. Bir ülkenin geleceğe sağlam adımlarla ilerlemesi iyi yetişmiş, tecrübeli, karakterli ve güçlü bireyler sayesinde gerçekleşecektir ve bunu sağlayacak en etkili yol da eğitimidir.

Eğitimin insan hayatındaki öneminin farkında olan toplumlar tarihin her döneminde eğitim meselesini ele almışlar ve eğitimin temel işlevlerinden yararlanarak insanları belli bilgiler, formlar ve değerler doğrultusunda eğitme çabasında olmuşlardır. Eğitimin temel amacı belli hedefler işığında bireyde davranış değişikliği gerçekleştirmektir ve bunu gerçekleştirmek için belli işlevler üstlenir.

Eğitimin amacının zamana, topluma, öğrencilerin yaşına, okul kademelerine, derslerin muhtevasına vs. göre değiştiğini düşünen Mustafa Ergün (2014:13) eğitimin amacını, eğitilenin ruhsal-zihinsel durumunda meydana getirilmek istenen durum değişikliği olarak değerlendirir. Doğanay ve Sarı (2015:76) eğitim amaçlarının, eğitim aracılığıyla kazandırılacak genel insan niteliklerini betimleyen eğitimin genel amaçlarından, bir konuda öğrencilerin kazanacağı nitelikleri betimleyen ğretim amaçlarına doğru, genelden özele doğru hiyerarşik bir sıra izlediğini vurgular. Amaçların soyuttan somuta doğru uzak, genel ve özel hedefler olarak sıralandığını belirten Ekiz (2012:46-47) bir ülkenin siyasi rejim ya da politik felsefesini yansıtan uzak hedeflerin ülkenin politik felsefesi doğrultusunda ideal birey yaratmayı amaçladığını, uzak hedeflerin biraz somutlaştırılması olarak görülebilen genel hedeflerin Türk Milli Eğitim Sistemi'nin tüm kurumlarının gerçekleştirmeye çalıştığı hedefler olduğunu, herhangi bir eğitim kurumundaki ders ve konuların hedefleri olan özel hedeflerin ise öğrencide gerçekleştirilmeye çalışılan nitelikler arasında yer alan bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor

kazanımları içerdiğini ifade eder. Nitekim eğitimin amaçlarında çağa, ülke şartlarına ve kişilere göre değişikliğe gidilmektedir. Sadece ülkemizde bile geçmişten günümüze en iyi eğitim olanaklarını sunacak eğitim-öğretim programı arayışı ile farklı eğitim amaçları belirlenmiştir. Bu durum eğitim amaçlarının dinamik bir sürece bağlı olarak şekil aldığıının göstergesidir.

Bir toplumun varlığını sürdürebilmesi, yetişmekte olan kuşaklara verdiği eğitimin etkinliğine bağlı olduğunu düşünen E. Başar (2014:58) etkili eğitimin uygarlığın gelişmesine dolayısıyla da insanların iyi yaşamalarına yol açtığını ve bu nedenle eğer bir toplumun uygar olarak varlığını sürdürmek istiyorsa yetişmekte olan kuşaklarına ne pahasına olursa olsun işlevsel bir eğitim vermek zorunda olduğunu ifade eder. Eğitimin kendine has özellikleri olduğunu kabul eden (Yıldız ve Hüseyinzade, t.y., s. 56-57) bu özellikleri şöyle sıralar:

1. Bireye ilim öğretmek onun şuuruna ve davranışına etki etmek ve bu vesileyle insana kendi yolunu tanıtmak.
2. Çocuğun yaratılıştan getirdiği yetenekleri korumak ve geliştirmek.
3. Her yönlü gelişmiş insan yetiştirmek.
4. İnsanları doğru yöne yöneltmek.
5. Fertteki gizli yetenekleri ortaya çıkartmak ve bu kabiliyetleri doğru yönde geliştirmek.

Mory, eğitimde bireysel eğitimle fertlerin bireysel ihtiyaçlarının karşılandığı gibi grup çalışmaları yapılarak, toplumsal ihtiyaçlarının da karşılanarak dengelenmesi önerisini getirir (Göğüş, 1964:94-97'den aktaran Çamdibi, 2010:59). Bireyin bireysel ve toplumsal yönüne atıfta bulunulması eğitimin bireysel olduğu kadar toplumsal işlevini ortaya koyar.

Bayraklı (2012:18) sosyal yönü ile eğitimin nesiller arası bağlantıyı kurduğunu, bir neslin maddi ve manevi mirasını bir sonraki nesle aktardığını, şahsiyetimizin derinliklerine geçmiş nesillerin kültürünün sindiğini ve eğer nesiller geçmişin içtimai mirası olan kültüre göre şekillenmiyorsa eğitimin görevini yapmadığını belirtir. Eğitimin işlevlerini toplumsal, siyasal, ekonomik ve bireyi geliştirme olmak şeklinde sınıflandıran Fidan ve Erden (t.y., s. 80) eğitimin toplumsal işlevini, toplumun sürekliliğini ve gelişimini sağlayan, toplumla uyumla bireyler yetiştirmek; eğitimin siyasal işlevini, toplumdaki bireylere milli ideolojiyi, değerleri ve idealleri kazandırarak onları mevcut siyasal düzene bağlı vatandaşlar olarak yetiştirmek; eğitimin ekonomik işlevini, toplumdaki bireylere belli bir beceri kazandırarak onları üretici durumuna getirmek ve endüstri, tarım, hizmet alanlarında toplumun ihtiyacı olan insan gücünü yetiştirmek şeklinde sıralarken eğitimin bireyi geliştirme işlevini ise, bireyin sosyal, bedensel ve zihinsel gelişimine yardımcı olarak onların doğal ve toplumsal çevrelerinden en iyi biçimde yararlanmalarını sağlamak olarak değerlendirir.

Eğitimin var olan birçok işlevinin iki başlık altında toplanabileceğini ifade eden Hoşgörür ve Taştan ise (2014:283) eğitimin birey bakımından işlevlerinin; bireyleri toplumsallaştırma, yeteneklerini tanıma ve geliştirmelerine yardım etme, yaratıcılıklarını geliştirme, bilimsel bilgiler ve beceriler kazandırma, kültür değerlerini öğretip kendilerine güven duymalarını sağlama ve onları dış çevrenin olumsuz şartlarından koruma olarak ifade edebileceğini belirtir. Ayrıca toplumsal bakımdan eğitimin işlevlerinin ise ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel alanda kalkınmış bir ülke olması için ihtiyaç duyulan nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi olarak düşünülebileceğini ifade eder. Tepir'e göre (1987:18-19) ister formal ister informal şekilde olsun eğitimden maksat:

- a. Kişiyi, kendisini, insanları ve kâinatı layıkıyla tanıyıp, bunların yaratılış gayesini veya hikmetini bilecek hale getirmektir.
- b. Kişiyi, hayattaki ihtiyaçlarını temin edebilme ve hayatta karşılaştığı zorlukları yenebilecek hale getirmektir.
- c. Kişiyi tamamen yetiştirmiş ve olgun fert haline gelmesi için yardımcı olmaktır.

Çalışkan, üretken ve topluma yararlı insanların yetiştirilmesindeki başarının bireyin yetenek ve ihtiyaçları, toplumun ihtiyaçları ile çağın ihtiyaçlarını dikkate almasına bağlı olduğunu ifade eden Doğan (2005:98) eğitimde toplumun ihtiyaçlarının eğitime milli bir işlev yüklediğini ve toplumun tarihten gelen kültürel değerlerin eğitim yoluyla genç kuşaklara aktarıldığını vurgular.

Sonuç olarak eğitimciler eğitim işlevlerini ortaya koyarken birbirine yakın sınıflandırmalar yapmıştır. Eğitimin bireyin hem bireysel hem de sosyal kimliğine uyumlu işlevler geliştirdiğini söylemek mümkündür.

2. 1. 1. 3. Eğitim Unsurları

Eğitim geniş bir kavramdır ve birçok unsuru barındırır. Eğitimin sahip olduğu bu unsurlar arasındaki uyum arttıkça eğitimin kalitesi de artar.

Yılman'a göre (1992:42) eğitim ana çizgileriyle öğrenci, öğretim programı ve öğretmen olacak şekilde üç temel ögeden oluşur ve bu üç öge uzlaştırılmaz ve kaynaştırılmazsa, başka bir deyişle organik bütün haline getirilemezse, eğitim kendisinden bekleneni veremez, doyurucu olmaz. Yılman'ın böyle bir tasnif yaparken okul ögesini sınıflandırmanın dışında tutması eğitimin her zaman formal bir yolla değil informal yolla da gerçekleştirilebileceği ve eğitimin sadece dört duvarla sınırlandırılmamasını düşüncesinden kaynaklı olduğu tahmin edilmektedir. Çalışmamızda eğitimin temel ögeleri arasında okul da alındı. Çünkü her ülkede öğrencilerin büyük bir bölümü formal eğitime tabi tutulduğu için eğitimin önemli bir ögesinin de okul olduğu düşünülmektedir. Fidan ve

Erden (t.y., s. 57) okul eğitiminin eğitim programı, öğrenci, öğretmen, yönetici, bina ve araç gereçler, çevre olmak üzere altı öğeden oluştuğunu belirtir ve daha geniş bir tasnif yapar.

Sonuç olarak eğitimin temel öğeleri ile ilgili yapılan tasnifler biraz değişiklik gösterse de genel anlamıyla eğitimin temel unsurlarını okul, öğretmen, öğrenci ve eğitim programı başlıkları altında toplamak mümkündür. Eğitimde başarıya ulaşmak bu unsurların her birinden üst düzeyde verim elde etmekle mümkündür. Bu nedenle bu öğelerin arasındaki bağı işlevsel ve uyumlu kılmak gerekir.

2. 1. 1. 3. 1. Okul

Eğitimin önemli unsurlarından birisi de okuldur. Eğitimin planlı olarak gerçekleştirildiği eğitim ortamı okuldur ve ülkeler eğitim politikalarını hayata geçiren okullara önemli sorumluluklar yüklemiştir. Her okul en iyi eğitim koşullarını sağlamak için gerekli tedbirleri alır ve bünyesindeki unsurlarla uyumlu bir eğitim sistemi kurmaya çalışır.

Eğitim, örgün eğitim kurumları olan okullarda formal olarak gerçekleştirilebileceği gibi okul olmayan ortamlarda aile, akran grupları vb. sosyal öğrenme ortamlarında informal yolla da gerçekleştirebilen bir faaliyettir. “Eğitim, yalnızca okullarda gerçekleştirilen bir etkinlik değildir, ama okul, eğitim amacıyla kurulmuş özel bir çevredir.” (Bursalioğlu, 1987:58’den aktaran H. Başar, 1999:12). Nitekim eğitimin belli kurallar yoluyla gerçekleştirildiği okul; diğer eğitim ortamlarından farklı, belli bir sisteme sahip, prensipleri olan bir kurumdur.

Nural (2013:209-210), okulu toplumun ve bireyin gereksinimlerine uygun olarak önceden ana hedefleri belirlenmiş programlar doğrultusunda hazırlanan, programlar doğrultusunda öğretim aktiviteleri sunularak öğrencilerde istendik davranış değişikliği meydana getirmeye çalışılan yerler şeklinde tanımlar. Hoşgörür ve Taştan’a göre (2014:286) okul, öğrenciler için olumsuzluklardan arındırılmış onların ve toplumun gereksinimlerine en iyi bir şekilde hizmet veren kontrollü bir ortamdır. Durukan ve Öztürk’e göre (2005:33) okul, öğrenci davranışlarını düzenlemek, onları topluma hazırlamak, kişiler arası ilişkileri belirlemek, kültür naklini gerçekleştirmek gibi birçok fonksiyona sahip kurumdur. Fidan ve Erden (t.y., s. 89) okulu bir eğitim kurumu olarak çocuklara ve gençlere toplumda çoğunluk tarafından kabul edilen değerleri, normları, tutumları planlı ve kontrollü bir biçimde kazandırdığı ve bunlara uygun hareket edilip edilmediğini izlediği için önemli bir toplumsal kontrol aracı şeklinde tasvir eder.

Eğitim faaliyetlerinin gerçekleştiği ortam olarak okulun önemi büyüktür. Fakat okulu eğitimde *almazsa olmaz* olarak görmeyen kişiler de mevcuttur. İllich’in 1970’li yıllarda okulsuz bir toplum görüşüne sahip olduğunu ve okulun yerini tutacak alternatifi *eğitsel ağlar* olarak gördüğünü aktaran Doğan (2005:109-110) böylelikle *herkesin eğitiminin yine*

herkes tarafından sağlanabileceğini, okul dışında her alanın bir eğitim ortamına dönüştürülebileceğini, bilgi toplumunun okula alternatif kurumlar ortaya çıkardığını, bilgisayar ağlarının, internetin, e-mail teknolojisinin, interaktif televizyonların, bilgi bankalarının, politik sektörün, üretim sektörünün, medyanın vb. bütün bunların çağdaş insan ve toplumların yeni eğitim ve sosyalleşme ortamları olduğunu ifade eder. Bu açıdan bakıldığında zaman geçtikçe okula daha geniş açıdan bakıldığı belli sınıf ortamı ile sınırlandırılmayıp gelişen teknolojinin ortaya çıkardığı eğitim ortamları şeklinde algılandığı görülüyor. Ne var ki geleneksel anlamda okul genel işleviyle eğitim-öğretim faaliyetlerinin yapıldığı kurumlar olarak varlığını koruyup formal eğitim kurumları olarak eğitim faaliyetlerine devam etmektedir.

Genel anlamıyla okul, eğitim faaliyetlerinin sistemli ve resmi bir program çerçevesinde gerçekleştirildiği bir öğrenme ve öğretme ortamıdır. Okulun öğretmen, öğrenci, veli, çevre ve eğitim programı gibi öğelerle sıkı bir bağı vardır. Bu öğeler arasındaki uyumu en üst seviyeye taşıyan okulların başarıya ulaştığı, güçlü okul yapısına sahip devletlerin de dünya çapında güçlü bir konuma sahip olduğu görülür. Okullar; topluma toplumun kendisini yansıtmada bir araçtır, bireylere toplumun değerlerini, bilgisini ve tecrübelerini aktarır.

2. 1. 1. 3. 2. Eğitim-Öğretim Programı

Ülkeler eğitim-öğretim işlerini sistematik düzende, eğitimden verim aldıkları bir program dahilinde gerçekleştirmektedir. Eğitim-öğretim programları yenilenebilir bir özelliğe sahiptir. Değişen çağ şartları doğrultusunda güncellenebilmektedir. Keza sadece ülkemizde bile geçmişten günümüze eğitim-öğretim programlarında birçok değişiklik ve düzenleme yapılmıştır. Son zamanlarda da en kaliteli eğitim-öğretim programı arayışı içinde yeni çalışmaların olduğu da duyulmaktadır. Bu arayış eğitime işlevi devam ettikçe varlığını koruyacaktır. Ancak sık aralıklarla ve gelişigüzel bir şekilde eğitim-öğretim programlarının değiştirilmesi eğitim-öğretim faaliyetlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle eğitime yön veren, eğitim faaliyetlerine sistem kazandıran eğitim-öğretim programlarının hazırlanması, alanında uzman kişilerce ve ülke ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde olmalıdır. Eğitim-öğretim programlarının önemli taraflarından birisi de eğitime işlerlik ve belli bir düzen sağlamasıdır. Eğitim programlarında görülen değişiklikler bilinçli bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

Eğitim süreci eğitim-öğretimin program dahilinde gerçekleşip gerçekleşmemesine göre farklı sınıflandırılmıştır. Eğitim formal ya da informal yolla gerçekleşir. Demirel ve Kaya'ya göre (2014:9-11) informal eğitim, gelişigüzel kültürlemeyle gerçekleşen, yaşam içinde kendiliğinden oluşan, belli bir plan ve program uygulanmadan, amaçlı ve planlı

değil, gelişigüzel olan doğal eğitimidir. Formal eğitimi ise okullarda ya da kurumlarda bir plan ya da program uygulanarak gerçekleştirilen bir eğitim olarak tanımlar; örgün ve yaygın eğitim olarak iki grupta inceler.

“Eğitim programı, bireyde istenilen yönde davranış değişikliği getirmek amacıyla yapılan tüm faaliyetleri gösteren planlardır.” (Fidan ve Erden, t.y., s. 58). “Eğitim programı, bir milletin kültürünü meydana getiren temel unsurları dikkate alarak, toplumdaki sosyal bağları düzenleyen, bunları gelecek nesillere aktaran, hedef kitlelere kazandırılması gereken davranışları gösteren hedefler dizisidir.” (Tural, 1990’dan aktaran Özbay, 2008:14). Demirel ve Kaya’ya göre (2014:13) *yetişek* olarak da adlandırabilen eğitim programı, öğrenene okulda ya da okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneğidir.

“Öğretim programı eğitim programının bir alt birimi ve genelde bir dersin içeriğini, etkinliklerini ve hedeflerini kapsamaktadır.” (Geçit, 2011:11). Eğitim programının kapsadığı öğretim programını Özbay (2008:15); eğitim programında gösterilen kazanımların gerçekleşebilmesi için gerekli olan öğretmen, konular, eğitim ortamları, yöntem, teknik, fiziki imkânlar, ders araçları, ölçme ve değerlendirme gibi unsurları kapsayan bir bütün olarak tanımlar. TDK’ye göre (2011:1840) öğretim programı bir okulu bitirmek veya bir alanda uzmanlaşmak için okunması gereken ders ve konuları kapsayan plan, ders programı, müfredat, müfredat programıdır.

2. 1. 1. 3. 3. Öğretmen

Eğitimde eğitme işlevini gerçekleştiren kişi öğretmendir. Öğretmen sadece bilgi aktaran değil, alanında uzman, yol gösteren, model olan, bilgili, yüksek karakterli vb. birçok vasfa sahip kişidir.

Durukan ve Öztürk’e göre (2005:16) öğretmen sınıf ortamını öğrenciler için uygun ve ilginç bir duruma getiren, öğrencileri etkinlikleri ile dolaylı ve dolaysız olarak etkileyen, öğrencilerin akademik ve mesleki yönlerden geleceklerine yön verdiği gibi kişilik kazanmalarına kaynaklık eden kişidir.

Fidan ve Erden (t.y., s. 60) öğretmeni çeşitli öğretim yöntem ve tekniklerinden yararlanarak öğrenme yaşantılarını düzenlemek ve istedik davranışların öğrenci tarafından kazanılıp kazanılmadığını değerlendirmekle görevli biri olarak tanıtır.

“Öğretmen, sınıfın ilişki düzeninin kurulması ve düzeltilip geliştirilmesinde yol gösterici bir liderdir, sınıf ikliminin yaratıcısıdır.” (Brophy and Good, 1986:329’dan aktaran H. Başar, 1999:62).

Tarihsel süreç içerisinde eğitimde öğretmenlere farklı roller verildiği görülür. Geleneksel eğitimde öğretmen merkezde ve anlatıcı konumunda iken, modern eğitimde

öğretmen öğrenciye kılavuzluk yapan ve bilgiyi yapılandırmasına kaynaklık eden kişidir. Ancak hem geleneksel hem de modern eğitimde öğretmen önemini korumuş ve eğitime işlevini gerçekleştiren kişi olarak görevine devam etmiştir. Bu nedenle her ülke en iyi öğretmen profilini çizmeye çalışır. Bir toplumun başarısı okullarının başarısıyla, okulların başarısı da öğrencilerin başarısıyla belli olur. Bu başarının temelinde ise öğretmen vardır. Öğretmenlerin de sahip olması gereken nitelikler olmalıdır. Bir çocuk nasıl ailenin özelliklerini yansıtıyorsa, öğrenciler de öğretmenin aynasıdır. Bu nedenle iyi bir öğretmen iyi ürünler verir ve iyi öğrenciler yetiştirir düşüncesi hâkimdir.

Yıldız ve Hüseyinzade (t.y., 68-70) her mesleğin kendine has prensipleri olduğu gibi, öğretmenlik mesleğinin de kendine has prensipleri olduğunu ve bu prensiplerin şu başlıklar altında toplanacağını belirtir:

1. Vatanseverlik prensibi.
2. Mesleki fedakârlık prensibi.
3. Hümanizm, öğretmenlik mesleğinin esas prensiplerinden biridir.
4. İyimserlik (Hoşgörülük) prensibi.
5. Hemfikir ve kolektifçilik.

Öğretmenin sahip olması gereken vasıflar ile ilgili birçok değerlendirme yapılmıştır. Öğretmeni eğitim sisteminin en önemli ögesi olarak değerlendiren Kıroğlu'na göre (2014:345) öğretmenlerin başka meslek gruplarına göre daha seçkin özelliklerinin olması gerekir. Bunlar üstün bilişsel özellikler, yaratıcılık, uyumlu olma, öğrencilere yönelik olumlu tutumlar, öğretmeye dönük olumlu tutuma sahip olma, öğrenci ile iletişimde olmaktan hoşlanma, ana dilini iyi kullanma, kişisel gelişime önem verme, kendine güven duyma, alanında ve insan ilişkileri konusunda özel eğitimli olma, empati kurabilme, demokratik davranışlar sergileyebilme vb. niteliklerdir (Şişman, 2002'den aktaran Kıroğlu 2014:345).

Çamdibi'ye göre (2010:40-41) de iyi bir öğretmenin şahsiyet özellikleri şu şekilde olmalıdır:

1. Bilgi,
2. Disiplin,
3. Öğretim tekniği (gerek ders içi ve gerek ders dışı),
4. Çalışkanlık,
5. Âdet halinde yapılan işlerde dikkatli olmak,
6. Lisanı iyi kullanma kabiliyeti,
7. İncelik ve takdir etme,
8. Uyum kabiliyeti,
9. Adalet duygusu,
10. İş birliği,

11. İyimserlik,
12. Okul yönetiminde başarı,
13. İşleri zamanında ve düzenli olarak yapmak,
14. Kendine hakim olmak,
15. Şahsi teşebbüs kabiliyeti ve nefse itimat,
16. Ferdi ihtiyaçlara dikkat etmek,
17. Meslek hevesi,
18. Ruh ve beden sağlığı (N. L. Bossing'den uyarılma)

Öğrenciler için öğretmenler önemli bir modeldir. Çünkü çocukların aileden sonra en çok yüz yüze iletişim kurdukları kişi öğretmenlerdir. Bu da öğretmenlerin niteliklerinin yüksek olmasını zorunlu kılan bir durumdur ve *iyi bir öğretmen nasıl olmalıdır* arayışı her dönemde önemini korumuştur.

2. 1. 1. 3. 4. Öğrenci

Üstün nitelikli bir insan tipi her toplumun arzusudur. Bunu gerçekleştirmek isteyen toplumlar ideal bir eğitim sistemi ortaya koymaya çalışır. İnsan eğitilebilir sosyal bir kişiliğe sahiptir. Kişi üyesi olduğu toplum tarafından belli değerler, inançlar ve bilgilerle donatılmak için eğitime tâbi olur. Nitekim kişi ve toplum arasında aktif bir etkileşim vardır ve her toplum kendi yapısına uygun bir vatandaş yetiştirmek için eğitimin olanaklarından yararlanır. Böylece eğitimle belli bir süreçten geçerek istedik davranışlar kazandırılacak kişi topluma karşı sorumluluklarını yerine getirecek bilinçte olacaktır. Eğitime tâbi olan kişiler ise öğrenci olarak kabul edilir.

Durukan ve Öztürk'e göre (2005:32) öğrenci, henüz hayata atılmamış, hayata toplum tarafından okul denilen sosyal kurum aracılığı ile yetiştirilen bireydir ve toplumun hayata hazırlanan üyeleridir. Öğrenci kavramına standart bir kavram olarak değil eğitimin genel işleviyle yaklaşanlar vardır. Cevizci (2012:242) eğitimi meydana getiren eylemlerin konusu olan varlığa, öğrenci ya da eğitilen kişi adını verir ve öğrenci kavramının yanında, eğitilen kişi ifadesini de kullanır.

Erden ve Fidan (t.y., s. 59), öğrenciyi eğitim ihtiyacı olan ve bu ihtiyacını karşılamak amacıyla formal eğitim kurumlarına devam eden birey olarak tanımlarken okul eğitiminde öğrencinin ayrı bir yeri olduğunu, okul içinde düzenlenen etkinliklerin öğrencilere dönük olduğunu ifade eder. Eğitimde öğrenciyi önemli bir yerde gören kişilerden biri de John Dewey'dir. Dewey'e göre (2012:23), okulla en çok ilgilendiğimiz taraf, doğal olarak, tanıdığımız herhangi bir çocuğun gösterdiği gelişimdir. Bütün bu görüşlerden hareketle öğrencilerin eğitim sürecinde aktif rol oynadığını, eğitme işlevinin öğrenciye dönük olduğunu, öğrenciden alınan dönütler aracılığıyla eğitimde hedeflere ne kadar

ulaşılabilirliğinin belirlendiğini ve öğrencisiz bir eğitimin olmayacağını söylemek mümkündür. Nitelikli öğrenci yetiştirmek toplumun eğitimde başarılı olduğunun göstergesidir. Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de Milli Eğitim Temel Kanunu ve yasalarda öğrencilerde görülmek istenen özellikler genel olarak ortaya konulur. Ayrıca her eğitim programları çerçevesinde de öğrenciye belli beceri, tutum ve davranışlar kazandırılmaya çalışılmaktadır.

2. 1. 1. 4. Eğitim Felsefesi

İnsanlık tarihi kadar eski olan felsefe birçok bilimlere olduğu gibi eğitime de yön vermiş ve tarih boyunca eğitime farklı bakış açıları kazandırmada etkili bir bilim olmuştur. Felsefe çeşitli felsefi akımlar ile tarih boyunca dünyadaki eğitim faaliyetlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bayraklı da (2012:49) felsefe ve eğitim arasındaki bağa dikkat çeker:

Bütün ilim dallarının felsefe ile alakası vardır. Eğitim de bazı yönlerden felsefe ile alakalıdır. Çeşitli felsefi görüşlerin insan ve onun eğitimine farklı bakışları vardır. Daha doğrusu eğitim görüşlerinin temelinde, o görüşlerin felsefesi yatar. Bu izahıktan sonra şu hükmü öne sürebiliriz: Felsefi görüşler, terbiye tarzında insana uygulanınca eğitim meydana geliyor.

“Felsefe, tarih boyunca ortaya çıkan ve büyük filozoflarla bitleştirilen felsefi kuram ya da düşünme sistemleridir.” (Fidan ve Erden, t.y., s. 105). Bir düşünce sistemi olarak farklı felsefi görüşler ortaya konulmuştur ve farklı düşünce temellerine dayanan bu felsefi yaklaşımların da eğitime getirdiği tarif birbirinden farklıdır. Sönmez birbirinden farklı anlayışlara sahip felsefi görüşlerin eğitime getirdiği tarifleri şöyle özetler:

İdealizme göre eğitim, *insanın bilinçlice ve özgürce Allah'a ulaşmak için sürdürdüğü biteviye çabalarıdır* (Butler, 1957, s.238). Realizm'e göre, *yeni kuşaklara kültürel mirası aktararak, onları topluma uyuma hazırlama sürecidir* (Butler, agm. 344-347). Pragmatistler için, *kişiyi yaşantılarını inşa yoluyla yeniden yetiştirme sürecidir* (Butler, agm. s.480-487). Marksizm'e göre eğitim, *insanı çok yönlü eğitime, doğayı denetleyerek onu değiştirecek ve üretimde bulunacak biçimde yetiştirme sürecidir*. Natüralistler içinse eğitim, *kişinin doğal olgunlaşmasını artırma ve onun bu özelliğini göstermesini sağlama işidir* (Sönmez, 1994:10'dan aktaran Gözütok, 2011:10-11).

Arslan (2011:49), ülkelerin eğitim politikalarının oluşmasında toplumun başat eğitim felsefesinin ağırlıklı olarak rol oynadığını ve eğitim programlarının temellerinde yer alan eğitim felsefelerinin eğitim programlarını çeşitli açılardan etkilediğini belirtmektedir.

Birçok bilim adamı eğitim felsefesinin işlevini ortaya koyarken felsefenin eğitimi sorgulayan boyutunu öne çıkardığı ve eğitim felsefesine işlevsel bir tarif getirdiği görülür. Erden ve Fidan (t.y., s. 108), eğitim felsefesine eğitimin hedeflerinin seçiminde, hedeflerin topluma, bireye uygunluk derecesinin tayin edilmesini ve hedefler arasındaki tutarlığın kontrol edilmesini sağlayan bir mefhum olarak yaklaşır ve eğitim felsefesinin eğitimin

amaçlarının saptanmasında toplumun özelliklerinin, bireyin ihtiyaçlarının ve konu alanı gerçeklerinin hangi yönlerine ağırlık verileceğinin belirlenmesinde etkin rol oynadığını vurgular.

Cevizci (2012:14), eğitim felsefesinin eğitim olgusuna veya konusuna yaklaşırken eğitimin ne olduğunu ele aldığını ve eğitimin ölçütlerini tartıştığını, felsefenin yine, eğitim teriminin farklı kullanımlarını sorgulayıp eğitim faaliyetlerini meşrulaştırmanın veya haklılandırmanın farklı yolları üzerinde durduğunu dile getirir. Mustafa Ergün (2014:5), Kilpatrick'in eğitim felsefesini eğitimin ne yapması gerektiğini belirlemeye çalışan bir çaba olarak gördüğünü, Dewey'in çağdaş sosyal hayatın güçlüklerini, bunlara uygun zihni ve ahlaki alışkanlıkların kazanılması sorunlarını çözmeye yarayan bir dal olarak gördüğünü, Brauner ve Burns'un ise eğitim felsefesini bir bakıma felsefi düşüncenin eğitim hareketlerine uyarlanması olarak kabul ettiğini belirtir. Eğitim felsefesinin eğitimi engelleyen sorunları, eğitime yön veren kavram, düşünce ve ilkeleri açıklamaya çalıştığını ifade eder. Bütün bu görüşlerde, eğitim felsefesinin eğitime yön vermesi, eğitime dönük faaliyetlerin felsefenin ışığında sorgulanması ve felsefi yaklaşımlar doğrultusunda eğitim politikalarının belirlenmesi ortak noktalardır.

Felsefe ile uğraşan birçok düşünür tarafından İdealizm, Realizm, Pragmatizm, Natüralizm, Existentializm vb. felsefi görüşler ortaya konulmuş ve bu felsefe anlayışları da eğitime yön veren eğitim akımlarının temellerini atmıştır.

2. 1. 1. 4. 1. Eğitim Akımları

Eğitimciler felsefi görüşlerden etkilenerek farklı eğitim akımları ortaya koymuştur. Çalışmamız kapsamında; taranan kaynaklarda önemli görülen ve üzerinde en çok durulan eğitim akımlarına yer verilmiştir. Bu eğitim akımları Daimicilik, İlerlemecilik, Esasicilik, Yeniden Kurmacılık ve Varoluşçuluk akımları olarak belirlenmiştir.

Kanatlı (2011:102), felsefi akımların felsefeyi tarihsel açıdan sınıflandırarak anlama çabası içine girdiğini, diyalektik açıdan bakıldığında akımların birbirinin hazırlayıcısı oldukları için kesin çizgilerle birbirinden ayıramadığını, daimicilikte esasiciliğin, ilerlemecilikte yeniden kurmacılığın izleri olduğunu ifade eder. Görülüyor ki eğitim akımları birbirinden bağımsız değildir, birbirini yakından etkileyen bir ilişki ağına sahiptir.

Daimicilik (Perennialism)

Daimicilik, idealizm ve realizmi esas alan eğitim akımıdır (Muammer Ergün, 2014:84). "İnsan doğasının ve eğitimin amacının aynı kaldığını ileri sürerek eğitimin de değişmez ve evrensel gerçekliği temele alarak yapılması gerektiğini savunmaktadır" (Demirel, 2004'ten aktaran Arslan 2011:55).

Cevizci (2012:27), Daimiciliğin insanlara hemen her yerde kalıcı bir önem ve değere sahip olan şeylerin öğretilmesi gerektiğini, öğretilmesi gereken bu şeylerin de sürekli değişen olgulardan ziyade, insanı insan yapan kalıcı değerler, evrensel ilkeler ve ezeli-ebedi fikirler olduğunu iddia ettiğini belirtir. “Perennialistler insan tabiatına daha fazla ağırlık vererek, nasıl ki insanların insan olmaları nedeniyle değişmeyen yönleri varsa, eğitimin de zamana ve mekâna göre değişmeyen esasları olması gerektiği fikrini benimsiyorlar.” (Bayraklı, 2012:51). Mustafa Ergün de (2014:53) Daimiciliği genel özellikleri ile tasvir eder:

Eğitimde temel ilkelerin değişmez olduğunu, sürekli olması gerektiğini savunan bir idealist görüştür. Çağdaş hayatın hızlı bir değişme içinde olduğu doğrudur. Ama bu *hızlı değişme içinde değişmezlik* eğitim için daha esas bir ilkedir. Hızlı değişme içinde insan tabiatı aynı kalmalı, temel ahlak ve karakter prensipleri eğitimin özünü teşkil etmelidir. Eğitim, değişmeyen insan tabiatını bir bütün halinde tutacak, akıl ve mantığa dayalı düşünceyi, dünyanın fiziksel ve ruhsal değişmezliklerini anlatmalıdır (Johnson 1968'den aktaran Mustafa Ergün, 2014:53).

Cevizci (2012:27) Daimicilerin, insanların önce işçi ya da mühendis sonra insan değil de önce insan sonra mühendis ya da işçi olmak durumunda olduğu düşüncesini benimsediğini, bu yüzden insanlara nasıl işçi veya mühendis olunacağını bilgisinin değil de nasıl insan ya da adam olunacağını bilgisinin verilmesini ve onlara makinelerden veya tekniklerden önce, insani değer ve gelişim ilkelerinin öğretilmesini gerekli gördüğünü dile getirir. Genel özellikleri ile Daimiciliğin benimsediği ilkeler şunlardır:

1. İnsana hem akıllıca bir yaşam sağlayacak hem de özgürlüğünün sorumluluğunu taşıyabilme bilincini veren entelektüel bir eğitim.
2. Klasik eserlerin öğrenilmesine ağırlık veren bir eğitim,
3. Dünyanın maddi ve manevi gerçeklerini tanıtacak bir eğitim.
4. Hayatın kopyası değil, hazırlayan bir eğitim.
5. Değişmeyen evrensel bir eğitim (Fidan ve Erden, 1998'den aktaran Muammer Ergün, 2014:84-85).

İlerlemecilik (Progressivizm)

“19. yüzyıl başlarında Amerika’da ortaya çıkan İlerlemecilik eğitim felsefesi, Daimiciliğin savunduğu düşüncelerin tersini savunmaktadır. Pragmatizmin eğitime uyarlanmış halidir.” (Muammer Ergün, 2014:85). Genel olarak İlerlemecilik akımının pragmatizmi esas aldığı belirtilse de Bayraklı (2012:66), Brabacher’in görüşlerinden de yararlanarak İlerlemeciliğin temelde Natüralizm’den daha fazla etkilendiğini belirtir:

Progressive eğitim görüşü bir yönden Pragmatizm felsefe ve değerler anlayışına bağlı, bir taraftan da Natüralizm’e dayanıyor. Bu iki ayağın altında ayrı ayrı eğitimcilerin eğitim görüşleri yatmaktadır. Fakat, Progressive görüş Pragmatizm’den daha ziyade ağırlığı Natüralizm’e verir. Daha doğrusu pragmatist eğitim görüşünün temsilcisi olan John Dewey’in fikirlerinden ziyade J. J. Rousseau ve takipçilerinin fikirlerine dayanır. “Progressivist eğitimin ana prensipleri, Dewey ve takipçilerinin düşüncesinden ziyade,

J. J. Rousseau ve talebelerinin düşüncesinden kaynaklanır” (Brubacher 1962:319’dan aktaran Bayraklı, 2012:66).

“İlerlemecilik eğitim felsefesi öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini savunan eğitim felsefesidir. Programın merkezinde öğretilecek konular değil de öğrenci yer almaktadır.” (Arslan, 2011:57). “Eğitim yaşamdır, yaşama hazırlık değildir. Bu nedenlerden dolayı, okullarda her türlü derse yer verilmelidir.” (Sönmez, 2014:99). “Progressivistler eğitimle hayatı iç içe görürler. Eğitimi vasıta olarak kabul etmezler. Çocuğun tecrübelerine çok değer verirler.” (Bayraklı, 2012:67). İlerlemeciliğe göre, eğitim toplumda geleneksel olarak devam eden standartları ve değişmezlikleri değil, sürekli değişen hayatı öğretmeli ve genellikle ABD’de temsil edilen bu eğitim felsefesi çocuğun ilgilerine yönelmekte, özel problemlerin çözümünden hareket etmekte; her çocuğun kendi hayatını kendisinin kurmasını amaçlamaktadır (Cremin, 1961’den aktaran Mustafa Ergün, 2014:53). İlerlemecilik akımı ile ilgili yapılan değerlendirmelerde eğitime dair tüm faaliyetlerin öğrenciye dönük ve öğrenci kaynaklı olduğu görülür. Genel felsefesiyle İlerlemecilik akımının, öğrenciyi merkeze koyarak eğitimi öğrenci temelli gerçekleştirilmesi vb. uygulamalar ile günümüz modern eğitime yön veren yapılandırmacı yaklaşıma kaynaklık ettiğini söylemek mümkündür.

“İlerlemecilikte eğitim sürekli değişen bir olgu olarak görülmektedir ve eğitim ortamı bireyin ilgi ve etkin gereksinimlerine göre düzenlenmelidir.” (Muammer Ergün, 2014:85). “Pragmatizmin eğitim teorisine tekabül eden ilerlemecilik, eğitimsel amaçları arasında en baş sırayı, bireylerin gelişmesini temin etmeye, onlara kendi bilgi kavrayışlarını yapılandırma ve inşa etme imkânı sağlanmasına verir.” (Kop, s. 271-272’den aktaran Cevizci, 2012:130). “Eğitim, çocuğu kendi tabiatının kanunlarına göre geliştirmeye muktedir kılmalıdır. Başarılı eğitim, çocuğun tabiatı göz önünde bulunduran eğitimidir.” (Schofield, 1972:61’den aktaran Bayraklı, 2012:71). “Okul yaşamın kendisidir. Yaşamdaki her türlü olgu ve olaylar eğitim ortamına getirilmeli ya da öğrenci bunlara götürülmelidir; çünkü eğitimin görevi, öğrencinin içinde yaşadığı topluma, etkin biçimde katılmasını sağlamaktır.” (Sönmez, 2014:101). Bütün bu görüşler İlerlemecilik akımında öğrenme ortamının eğitilen kişinin tabiatına en uygun, çocuğun kendi potansiyelini ortaya koyabileceği ve geliştirebileceği niteliklerle donanmış bir yapıda olması gerektiğine dair bir tablo çizer.

Okul yaşamın kendisidir fikrini benimseyen İlerlemecilik akımının bire bir hayatın kopyası olan bir eğitim ortamı sağlayabilme iddiasını gerçekçi bulmayan görüşler de mevcuttur. “Progressif eğitim uygulamalarının eğitimde bazı eksik yönleri görülmüştür. Bir kere ne yapılırsa yapılsın okul gerçek hayat değil, suni bir öğrenme ve öğretme ortamıdır.” (Mustafa Ergün, 2014:53). Var olan eleştirilere rağmen İlerlemecilik akımı, günümüz

eğitim anlayışını birçok yönden etkilemiştir. İlerlemecilik akımının ilkeleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Öğrenci merkezli ve çocuğun ilgilerine göre bir eğitim.
2. Demokratik bir ortamda eğitim.
3. Yaşantı yoluyla öğrenmeyi sağlayacak bir eğitim.
4. Grup çalışmasına özendirilen bir eğitim.
5. Cezanın uygulanmadığı bir eğitim.
6. Sorun çözme yöntemini kullanan bir eğitim.
7. Neyi öğreneceğini değil, nasıl öğreneceğini gösteren bir eğitim.
8. Sürekli değişen ve gelişen bir eğitim (Muammer Ergün, 2014:86).

Esasicilik (Essentialism / Özcülük)

Esasicilik, İlerlemecilik akımına tepki olarak ortaya çıkan, temeli idealizm ve realizme dayanan bir felsefedir (Muammer Ergün, 2014:87).

Erden ve Fidan (t.y., s. 112) Esasicilerin, daha çok programların konu alanı üzerinde durduğunu, zamanın tecrübesinden geçmiş kalıcı temel konuların ve değerlerin seçimine önem verdiklerini, öğretmen otoritesinin sınıfta yeniden yerine oturtulmasını savunduklarını, bu görüşe göre geçmişten gelen temel bilgi ve değerlerin önemli yanların korunup yeni kuşaklara öğretilirse, yeni kuşakların geçmişin başarıları üstüne daha mükemmel bir uygarlık yaratabileceğini ifade eder. “Essentialistler, ferdi tecrübeden ziyade sosyal mirasa önem verirler. Çünkü, sosyal miras milyonların tecrübesini taşımaktadır. Çocuk, bir daha sıfırdan başlayarak bu tecrübeleri yaşayamaz.” (Bayraklı, 2012:56-57). “Esasicilik eğitim felsefesini savunanlara göre öğrencilerin aktif olmasına ve problem çözmelerine gerek yoktur. Bunlar zaman kaybıdır. Çünkü konu alanının uzmanı öğretmendir. O dersin konularını en iyi öğretmen öğretebilir.” (Arslan, 2011:56). Sönmez de (2014:90) Esasiciliğin genel anlayışını şu şekilde tasvir eder:

Bu akıma göre insan genel olarak toplumsal ve kültürel bir varlıktır. Doğuştan hiçbir bilgiyle donanık değildir. Bilgi aposterioridir ve onu elde etmenin yolu, genelde tümevarımdır. Tümevarım yoluyla elde edilen bilgi, mutlak (kesin) doğrudur. Bu tür bilgi ve teknik, toplumda sürekli birikir. Okulun görevi de bu bilgiyi öğrenciye aktarmaktır. Bu nedenden dolayı, okul bir reform değil; öğrenim kurumudur. Bu kurumun işlevi geçmişten şimdiye dek oluşan başat kültürel değerleri öğrenciye kazandırmak, bu yolla onun topluma uyumunu sağlamaktır; topluma uyan insan ahlaklı ve erdemlidir.

“İlerlemecileri öğrenciye verdikleri serbestlik ve programda öğrenci ilgisine verdikleri aşırı önemden dolayı eleştirir.” (Erden ve Fidan, t.y., 112). “Özcülük, eğitime düşen şeyin insanı akademik bilgi ve karakter gelişiminin özsel unsurlarıyla donatmak, okulun en temel misyonunun da insanlık kültürünün temel unsurlarını aktarıp korumak olduğunu savunur.” (Cevizci, 2012:49). “Okul, kültürün özünü korumalı, devamlılığını sağlamalıdır. Önceden

toplumun benimsediği değerler eğitim vasıtasıyla gelecek kuşaklara aktararak sürdürülecektir.” (Mustafa Ergün, 2014:54). Muammer Ergün de (2014:87), Esasiciliğe göre öğretmenlerin kültür mirasının temsilcisi olarak görüldüğünü ve bu mirasın aktarımı ile görevli olduğunu ifade eder. Eğitimcilerin Esasicilikle ilgili değerlendirmelerinden hareketle Esasicilikte kişilere kültür aktarma sürecinin temele alındığı ve bu doğrultuda eğitilmesinin öngörüldüğü görülmektedir. Öğretmenler kültür aktarmadan sorumlu kişilerken bu durum öğrenciyi alıcı konumunda pasifleştirmektedir. Bu nedenle Esasicilik öğretmen merkezli bir eğitim anlayışıdır ve modern eğitim yaklaşımlarınca öğrencinin eğitim sürecinde pasif olması yönüyle eleştirilir. Esasiciliğin ilkeleri şunlardır:

1. Öğretmen merkezli bir eğitim.
2. Zorlamaya dayalı bir eğitim.
3. Ezbere dayalı bir eğitim.
4. Konu merkezli bir eğitim.
5. Mesleğe ve vatandaşlığa hazırlayan bir eğitim. (Fidan ve Erden, 1998; Sönmez ve diğerleri, 2000'den aktaran Muammer Ergün, 2014: 87).

Yeniden Kurmacılık

İlerlemeciliğin devamı olan bu akımın dayandığı felsefe Pragmatizm'dir (Sönmez, 2014:103). Arslan (2011:58), Avrupa'da ortaya çıkan bir eğitim felsefesi olan Yeniden Kurmacılığın bir bunalım felsefesi olduğunu, Yeniden Kurmacıların Avrupa toplumunun çöküntü içinde olduğu düşüncesine sahip olduğunu ve bu durumdan kurtulmanın da toplumsal reformu gerçekleştirmek olduğunu savunduğunu ifade eder. Sönmez de (2014:103) Yeniden Kurmacıların yeni toplum inşa etme amaçlarını ve nasıl bir toplum arayışı içerisinde olduklarını dile getirir:

Bu akıma göre insanlık bir yol ayrımına gelmiştir, ya yok olacak ya da yeni bir uygarlığa geçecektir. İnsanlığın yok olmaması, daha tutarlı bir uygarlığa geçebilmesi için, çatışan değerlerden kurtulması gerekmektedir. İnsanlığı bunalım ortamından kurtarmak, onların yok olmasını engellemek için, bu tutarsız değerlerle mücadele edebilecek ve onları ortadan kaldıracak güçlü, birleşmiş ve tutarlı değerlere bağlı bir dünya uygarlığı kurmak gereklidir. Böyle bir dünya uygarlığı; sevgiye, iş birliğine dayandırılmakla ve yaşamı yeniden kurmakla mümkündür.

“Yeniden inşacı görüş, yeni bir nizam kurmak istiyor. Bu nizam demokrasidir. Demokrasi ise inkılaptır. Ancak inkılap insanların zihninde yapılmalıdır. Öyle bir eğitim kuracaksınız ki, tüm dünyayı demokrasi çizgisinde idare edecek beyinler yetiştirecektir.” (Bayraklı, 2012:91). "Bu akımın bir görüşüne göre de toplumsal değişimde temel sorumluluk okullardadır. Bu işte esas güç öğretmenlerdedir. Okul yeni bir toplumsal gelişmeye imkân verecek biçimde geleceğe yönelik olmalıdır.” (Fidan ve Erden, t.y., s. 115). “Programların merkezinde toplumsal sorunlar yer almalıdır. Toplumsal sorunları çözme yoluyla toplumun ihtiyacı karşılanmalı ve böylece toplumun ilerlemesi

sağlanmalıdır.” (Arslan, 2011:59). “Eğitimin hedefi, insanlığın barış ve mutluluğunu sağlama, güçlü ve tutarlı değerlere dayalı bir dünya uygarlığı kurma olmalıdır.” (Sönmez, 1998’den aktaran Muammer Ergün, 2014:88). Sönmez (2014:105) Yeniden Kurmacılığa göre eğitimin görevinin toplumu sürekli yeniden şekillendirmek ve düzenlemek olduğunu belirtir. Ayrıca Yeniden Kurmacılığın bu amaç için okulun, açık seçik bir şekilde toplumu değiştirme ve yeniden kurmayı sağlayacak yetişekler geliştirmesi, uygulamaya koyması, kişilerin de hem bu düzeltimi gerçekleştirecek, hem de denetleyecek biçimde yetiştirilmesi düşüncesinde olduğunu ifade eder. Bütün bu bilgilerin ışığında Yeniden Kurmacılığı çağın toplumsal düzenini yetersiz bulduğu için daha demokratik ve iyileştirilmiş bir toplum arayışına sahip bir eğitim akımı olarak değerlendirmek mümkündür. Yeniden Yapılandırıcılığın ilkeleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Toplumun ve dünyanın gelecekte karşılaşacağı sorunlara yönelik bir eğitim.
2. Demokrasi gerçekleştirecek bir eğitim.
3. Sürekli değişimde lokomotif rolü oynayan bir eğitim.
4. Sosyal reformlara öncülük edecek bir eğitim.
5. Hoşgörü, barış, sevgi gibi ortak değerleri oluşturup geliştirecek bir eğitim.
6. Ortak değerlere dayalı bir dünya toplumu oluşturma amacı olan bir eğitim (Muammer Ergün, 2014:88).

Varoluşçuluk (Existentialism)

Varoluşçuluk eğitim akımının dayandığı felsefe, Varoluşçuluktur (Sönmez, 2014:120). Fidan ve Erden (t.y., s. 115) Varoluşçuların insana önem verdiğini, bu akımın insanın hayatı süresince ne yapacağı hakkında kararı kendisi vermesi, her insanın kendisinden, kendi değer yargılarından sorumlu olması gerektiği düşüncesinde olduğunu ve bu felsefenin eğitime getirmek istediği şeyin insan özgürlüğü olduğunu belirtir.

Varoluşçuluğun temel felsefesini “Varoluşçulukta gerçek, tek tek her insandır; ya da bazılarına göre Tanrıdır. İnsan, kendi kendini yaratan tek varlıktır. İnsanda varoluş özden önce gelir. Eğitim, insanı sınır durumuna getirme sürecidir.” şeklinde açıklayan Sönmez (2014:123-124) Varoluşçulukta eğitim programlarının hangi niteliklerde olması gerektiğini dile getirir:

Yetişekler, bireyin yaşama bakış açısını zenginleştirecek ve seçimler yapmasını sağlayacak yaşantılara göre düzenlenmelidir. Her bir insan, kendi yaşantılarını kendi seçmeli ve düzenlemeli, bunların sonuçlarından da kendisi sorumlu olmalıdır. Yetişekte, insancıl psikolojinin ilkeleri temele alınmalıdır. Varoluşçu yetişekte, toplumsal ve doğal olgu ve olaylar olabildiğince geniş ve çok çeşitli bir şekilde öğrencinin seçimine sunulmalıdır; çünkü bunlar, kişinin kendini gerçekleştirmesini sağlayan bir araçlardır.

Varoluşçuluğun ilkeleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Eğitim kişinin kendini gerçek özellikleriyle tanımasına imkân veren eğitim.

2. Okul programlarının çocukların kişiliklerine gelişmesine yardımcı olduğu eğitim.
3. Öğretmenin görevinin kişinin kendisini tanımasına yardımcı olduğu eğitim.
4. Öğretimde kişiye değişik seçenekler vererek, doğruyu bulma ve kendi gerçeklerini seçme fırsatı veren eğitim (Fidan ve Erden, t.y., s. 115).

Genel olarak bakıldığında ülkelerin eğitim politikalarına yön veren çeşitli eğitim akımları vardır. Her ülke kendi ihtiyaç ve benimsediği inanç, düşünce ve değerler doğrultusunda belli eğitim akımlarına yönelmiştir. Bazı eğitim akımları birçok ülkede yaygın kullanım alanı bulmuş ve uzun yıllar eğitim faaliyetlerine yön vermiştir. Fidan ve Erden de (Fidan ve Erden, t.y., s. 115), bazı ülkelerin eğitim sistemlerinde bu akımlardan birinin bazılarında ise birkaçının bir arada etkisinin ağırlık taşıyabildiğini, bu durumun o ülkedeki insanların hayat felsefeleri, yaşamdan beklentileri, yaşamdan bekledikleri, iyi ve doğrular hakkındaki inançları ve kültür birikimleriyle ilgili olduğunu ifade etmiştir.

2. 1. 1. 5. Eğitim ve Değerler

Son yıllarda üzerinde çok durulan konulardan biri de değer kavramıdır. Özellikle bilim ve teknik alanındaki ilerlemelerin yaşanmasına bağlı olarak teknik bilgilerin çevrelediği dünyada yaşanan kültür yozlaşmaları, değerler yozlaşması olarak da karşımıza çıkmaktadır. İnsan ilişkilerine yön veren değerlerin zayıflaması, değerlerden yoksun bireylerin yetişmesine neden olmaktadır. Bunun farkında olan eğitimciler bir taraftan değerlerin önemini vurgularken diğer taraftan değerler konusuna dikkat çekmektedir.

“Değerler sistemi toplumların kültürel yapılarını oluşturur. Bunun içinde din, ahlak, felsefe, edebiyat, sanat, bilim vb. topluma ait ve onun özünü temsil eden tüm ürünler, bu ürünleri toplum yararına benimseyip onu koruma göreviyle yükümlü siyasi ve hukuki kurumsal yapı bulunmaktadır.” (Altınok, 2004’ten aktaran Gömlüksiz, 2013:728). Değerler, toplumların karakterini ve yapısını yansıtır. Toplumda bireyler, bazı değerlerle ilk sosyal çevre olan ailede tanışır, sonrasında dahil olduğu diğer sosyal ortamlarda sahip olduğu değerleri geliştirir, değiştirir ya da yepyeni değerler oluşturur.

Toplumun temel taşıyı oluşturan insan başlı başına bir değer olarak kabul edilir. Hökelekli (2011:265) şüphesiz ki insanın kendisinin de bir değer, yaratılmışların en üstünü ve şerefli, kendine özgü ve biricik yaratılışa ve donanıma sahip olduğunu söyler ve fakat insanın asıl değerinin benimseyip kendi hayatı için gaye haline getirdiği değerlerle ortaya çıktığını vurgular. Gerçekten de insan toplumda kendini önemli kılacak değerlere ihtiyaç duyar. İnsanı içinde yaşadığı toplumdan bağımsız düşünmek, onu değerlerden soyutlanmış ve kendi toplumuna yabancılaşmış bir birey olarak değerlendirmektir. Bir

ülkenin geleceği için belli değerler çerçevesinde yetişmiş insan gücü önemlidir. Oktay da (2013:142) değerlerin ülke için önemini şu şekilde ifade eder:

Kimliğimiz, kişiliğimiz ve geleceğimiz değer seçimlerimize bağlıdır. Özellikle bizi biz yapan değerlerimiz olmazsa bir süre sonra biz olamayız. Başkalarının değerini yaşadığımız sürece başkaları gibi oluruz. Elbette bazı değerlerin yeni değerlerle değişmesi kaçınılmazdır. Ancak temel değer olarak kabul edilen değerler vardır ki bunlar o toplumu toplum yapan ona kimlik ve kişilik veren değerlerdir ve bu değerler korunduğu sürece o toplum varlığını ve kimliğini devam ettirir.

Avcı (2013:822), değerlerin aslında toplumu ayakta tutan dinamikler olduğunu, kendini diğer toplumlardan farklılaştıran değerlerini ya da değerler sistemini yitirmeye başlayan bir toplumun en güçlü sosyal kontrol aracını da yitirmeye başladığını ve değerler sistemi kişilerden neyin istendiğini, neyin yasaklandığı, neyin ödüllendirilip, neyin cezalandırıldığını belirttiğini düşünür. Gerçekten de değerler sosyal hayatı düzenlemede yararlanılan zengin bir kaynaktır. Fakat günümüzün problemlerinde birisi değerlerde yaşanan yozlaşmadır. Değerlerde görülen yozlaşma gerek bireyler gerek toplumlar arasında değerler çatışmasına sebep olabilmekte, bu durum da sağlıklı bir toplum yapısının ve huzurlu bir dünyanın oluşmasına engel olmaktadır. Sosyal nizamı sağlamak ve bireyi bu sosyal düzene uyumlu kılmada ve ona istenen nitelikleri aktarmada değerler temel ihtiyaç olarak görülür. Gerek milli gerek evrensel boyutları olan değerler iyi bir insanın nasıl olması gerektiğini yönlendiren bir kılavuzdur. Bütün bunlar değerler eğitiminin önemini ortaya koyar. Geçmişten günümüze milletler varlıklarını korumak için sahip oldukları değerlerin yaşatılmasını ve sonraki kuşaklara aktarılmasını istemiş ve yoğun çaba harcamıştır. Her toplum, değerlerine sahip çıktığı ölçüde başarılı olmuş ve kendi kimliğini yaşatmayı başarmıştır ve kendi profili olan insanın da yetişmesinde rol oynamıştır.

“Değerler bizlere neyi yapmamız gerektiğini kesin olarak söylemezler ancak yapılacak olan doğru şeyler için rehberlik ederler.” (Karakaya, 2013:203). Hökeleklî'ye de göre (2011:265) değerler davranışlarımıza rehberlik yapan; eylemlerimizi, yargılarımızı, anlık hedeflerimizi daha üst hedeflere taşıyarak, nihai anlamda nasıl olmamız, nasıl davranmamız gerektiğini bize bildiren bir özellik gösterir. Bu değerlendirme değerlerin birey üzerindeki yapıcı ve şekillendirici etkisine yöneliktir. Nitekim değerler *ideal insan nasıl olmalıdır* arayışındaki toplumların bireylerde görmek istediği vasıflardır. Değerler hem kişinin bireysel hem de sosyal yapısını şekillendirip kişinin hem kendisiyle hem de toplumla uyumlu bireyler yetiştirilmesinde önemli bir yere sahiptir.

Ülkeler, değerlere programlarında yer vererek ideal insan tasviri yaparlar. Eğitim programlarında değerlere dair kazanımların olması ülkelerin değerler aktarımına verdiği önemi gösterir. Akbaş da (2013:674-675) ülkemizde Türk Milli Eğitim Sistemi'nin genel

hedefleri incelendiği zaman ideal insanın hangi özellikler taşıması gerektiği yani niteliklerinin belirtildiğini, bu niteliklerin büyük bir bölümünün duyuşsal öğrenmeleri kapsadığını, ilköğretimin genel hedeflerinin de incelendiği zaman birçoğunun değer ifadesi olduğunu belirtir ve değer ifadesi olan bazı genel hedeflere MEB'in İlköğretim Programı'ndan örnekler verir (1995:2):

1. Çevresinde bütün canlı, cansız varlıklara değer vermesini, onları sevmesini ve korumasını öğretmiştir. (Doğayla bütünlük içinde olma, Çevreyi koruma)
2. Görev ve sorumluluklarını daima yerine getirme alışkanlığı kazanır. (Sorumluluk sahibi olma)
3. Evinde, okulunda ve çevresinde seviyesine uygun görev ve sorumluluklar üstlenir. (Sorumluluk sahibi olma)
4. Başarısızlıkla karşılaştığı zaman tekrar işe baştan başlama cesareti gösterir. (Cesur olma, azimli olma)
5. Ailenin Türk toplumunun temeli olduğuna inanır ve aileye değer verir. (Aile güvenliği)
6. İnsanlar arasındaki duyuş ve anlayış farkına saygı duyar. (Saygı ve Hoşgörü)

Bayraklı (2012:33) eğitimin kendisini bir faaliyet, değerleri de bu faaliyetlerin meydana gelmesinde rol oynayan organlar olarak tarif eder ve eğitimi bir binaya, değerleri de onun tuğlalarına benzetir. Sonuç olarak eğitim ve değerler arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu ortadadır. Değerlerin eğitim yoluyla insanlara aktarılan bir olgu olmakla sınırlı kalmayan ve insanların eğitilmesine katkı sağlayan işlevsel bir rolü de vardır. Kişilere aktarılan değer, bir yönüyle kişilerdeki davranış değiştirme sürecine yardımcı olan bir araçtır.

2. 1. 1. 5. 1. Değer Kavramı

Değer kavramının soyut ve çok yönlü bir olgu olması tanımını da çeşitlendirmiştir. Değerle ilgili birçok tanım yapılmıştır. Genel anlamlarıyla değer: 1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. 2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet, paha, valör. 3. Üstün nitelik, meziyet, kıymet. 4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse. 5. *fel.* Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey. 6. *mat.* Bir değişkenin veya bilinmeyeninin sayı ile anlatımı. 7. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü (TDK, 2011:607).

“Değer, insanı değerli kılan, sahip olduğu üstün nitelikler ve sahip olduğu donanımlardır.” (Yaman, 2012:18). “Değer; ‘İyi insan, iyi dindar, iyi vatandaş, iyi anne baba, iyi öğretmen kimdir ve nasıl olmalıdır?’ sorusuna cevap oluşturan niteliklerdir.”

(Hökelekli, 2011:265). “Değerler; arzu edilen, kişilerin hayatlarına kılavuzluk eden, önem derecelere göre değişen, durum ötesi hedefler.” (Schwartz, 1992’den aktaran Uysal, 2013:218). Ulusoy ve Dilmaç (2012:13) değer kavramının felsefe, psikoloji, sosyoloji başta olmak üzere; matematik, iktisat, dini bilimler ve tarih gibi birçok bilim alanında kullanıldığını belirtir. Genel anlamda siyasi, ahlaki, bilimsel, ekonomik, sosyal, estetik, dini alanlara ayrılan değerlerin pek çok tanımlarının yapıldığını ifade eden Karakaya (2013:204) Schwartz’tan da yararlanarak bu tanımlardan değerlerin şu niteliklerde olması gerektiğini belirtir:

- a. Değerler bir inanç durumudur.
- b. Ait olunmak veya kabul gören bir haldir.
- c. Belirli durumları aşmaya yöneliktir.
- d. Olayların ve insanların davranışlarının seçimine ve gelişimine rehberlik eder.
- e. Önceki değerlerin oluşturduğu bir sistemin diğer değerlerde oluşturduğu öneme bağlı olarak düzenlenir (Schwartz, 1994:3).

2. 1. 1. 5. 2. Değerlerin Önemi ve İşlevi

Değerler hayatımızda belirgin bir rol oynar. Poyraz (2013:85) değerlerin gerçekleştiği ortamın kültür dünyası olduğunu, hangi çağda ve hangi kültür çevresinde yaşarsa yaşasın, insanın kendini değerler dünyası içinde inşa ettiğini, değerlerle ördüğümüz bir dünyada yaşadığımızı belirtir. Nitekim ülkeler geçmişten gelen değerleri de kültürlerinde yaşatarak bu değerleri geleceğe ulaştırmayı başarmıştır.

Değerlerin sahip olduğu birçok işlev onları önemli kılan bir özelliktir. Değerlerin işlevlerinden biri değerlerin yönlendirici bir vazife görmesidir. Var olan değerlerle terbiye olan kişi bu değerler ışığında hayatına devam eder. Değerler kişiye rehberlik yapar ve kişi hayatına bu doğrultuda devam eder. Hökelekli (2011:286) değerleri; olgun, iyi bir insan, uyumlu ve üretken iyi bir vatandaş olmanın en önemli şartı olarak görür ve değerlerin insan olarak ne olduğumuz, ne olmamız ve nasıl olmamız gerektiği hususunda bizim yolumuzu aydınlattığını düşünür. Hoşgörür (2014:151) değerleri toplumun bireylerin amaç ve davranışlarını belirlemelerinde onlara neyin doğru neyin yanlış olduğunu gösteren standartlar olarak değerlendirir ve bir toplumdaki değerler sisteminin o toplumun insanların deneyimlerinin bilgi birikimi olduğunu ifade eder.

Uysal (2013:215-216) değerler sisteminin eğitim alanındaki işlevlerini; bireysel amaç ve yön tayin etme, bireysel ve toplumsal eylemin esaslarını ve genel yönünü tayin etme, doğru-yanlış, haklı-haksız olanı, hoşuna giden ve gitmeyen, ahlaki olanı ve ahlaki olmayanı belirlemeye yardım etme vb. temel noktalarda toplar. Fichter’dan aktarılan değerlerin işlevleri ise şunlardır:

1. Değerler bireylerin sosyal statülerinin belirlenmesinde birer araç olarak kullanılırken rollerinin seçiminde ve gerçekleşmesinde rehberlik ederler.
2. Değerler kişilerin dikkatini yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesnelere üzerinde yoğunlaştırır.
3. Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yolları, değerler tarafından gösterilir. Böylece kişiler hareket ve düşüncelerini en iyi hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.
4. Değerler sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Ayrıca değerler onaylanmayan davranışları engeller ve sosyal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolaylıkla anlaşılabilmesini sağlarlar.
5. Değerler dayanışma aracı olarak da işlevde bulunurlar. Toplum tarafından kabul görmüş ortak değerlerde sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan önemli faktörlerdir. (Fichter, 1990'dan aktaran Ulusoy ve Dilmaç 2012:8).

Sonuç olarak değerlerin sosyal nizamın sağlanmasında, nitelikli bireylerin yetiştirilmesinde ve güçlü bir toplum yapısının oluşmasında aktif bir işleve sahip olduğu, bu işlevsel yönüyle de toplumlar için önemini koruduğu ortadadır.

2. 1. 1. 5. 3. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerlerle ilgili birçok tasnif yapılmıştır. Değerlerin çok yönlü niteliklere sahip olması, tanımında olduğu gibi değerlerin sınıflandırılmasının çeşitlilik göstermesinde etkili olmuş ve böylece farklı tasnifler yapılmıştır. Yiğittir (2012:3) değerlerin seçilmesinde kesin bir görüş birliği olmadığı gibi değerlerin sınıflandırılmasında da birliktelik olmadığını ancak değerlerin sınıflandırılmasında özellikle Rokeach, Schwartz, Spranger, Ülken, Güngör'ün değer sınıflandırmalarının değer eğitimi alanında sıkça kullanıldığını belirtir (Yiğittir, 2009:23-26'dan aktaran Yiğittir, 2012:3). Öne çıkan bu sınıflandırmalardan birini yapan Ülken değerleri içkin, aşkın ve normatif değerler şeklinde üçe ayırır:

1. İçkin değerlerin bir kısmı, değer vermenin öznesi durumundaki bilincin eşya ile ilişkisinden doğan değerlerdir (teknik değerler). Bir kısmı, duyguya ve duyuya bağlı kavradığımız şeylerle ilgili olarak ortaya çıkan sanat değerleridir ve yine bir kısmı temelini doğrudan doğruya şuurun verilerinde bulan düşünce (bilgi) değeridir. İçkin değerler, kavramlar, duygular ve eşya ile münasebetten doğan ve bilinçle çevrelenen, *inanmadan* daha çok *bilmenin* hâkim olduğu değerlerdir.
2. Aşkın değerler, kişilerarası ilişkilerden meydana gelirler. Bireyin sosyal çevresiyle etkileşmesinden doğan değerler, kişilerarası değerlerdir. Bilgiden çok inanma üzerine kuruludur. Bu değerler, ahlak ve dindir.

3. Kişilerden doğan sözler, şeyler ve eylemlerin birbirleriyle değişiminden doğan değerlerdir ki, eylem eylem ile karşılaştırılınca ölçü hukuk olur, söz sözle değiştirilince ölçü dil olur, eşya eşya ile değiştirilince ölçü iktisat olur. Bu değerler *normatif* değerlerdir (Ülken, 1965:6'dan aktaran Poyraz, 2013:85-86).

Bir diğer sınıflandırma Spranger'ın yaptığı tasniftir. "Spranger, değerleri altı temel gruba ayırmıştır. Bunlar: estetik, teorik (bilimsel), ekonomik, siyasî, sosyal ve dinî değer gruplarıdır. Bu değer grupları daha sonraki yıllarda Alport ve arkadaşları tarafından bir ölçüğe dönüştürülmüştür." (Akbaş 2004:30-31'den aktaran Akyol, 2010:23). "Güngör Spranger'ın değerler kategorisine ahlaki değerleri de katar." (Ulusoy ve Dilmaç, 2012:25). Rokeach'ın 1973 yılındaki çalışmasına göre değerler şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1. Gaye Değerleri: Aile güvenliği, barış içinde bir dünya, başarılı olma, bilgelik, dini olgunluk, eşitlik, gerçek dostluk, güzellikler dünyası, heyecan verici bir hayat, iç huzur, mutluluk, kendine saygı, gerçek dostluk, özgürlük, rahat bir hayat, sosyal kabul, ulusal güvenlik, zevk.
2. Vasıta değerleri: Bağımsız olma, affedici, cesaretli, dürüst, entelektüel, geniş görüşlü, hırslı, itaatkâr, kendini kontrol edebilen, nazik, kendine hâkim, mantıklı, neşeli, sevecen, sorumluluk bilinci olan, temiz, yardımsever, oluşturmacı *yaratıcı* (Rokeach, 1973:28'den aktaran Ulusoy ve Dilmaç, 2012:25).

Araştırmaya konu olan romanlardaki değerlerin tespit edilmesinde kaynak olarak kullanılan değerlerin sınıflandırması ise Schwartz'ın değerler sınıflamasıdır. Mehmedoğlu (2013:800) Schwartz'ın, değer yöneliminin içerik ve yapısı hakkında aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 60'ı aşkın ülkede empirik olarak desteklenen bir teori geliştirdiğini, bu modelin, motivasyonel olarak farklı 10 değer tipini içerdiğini, bu 10 tipin, dünya kültürlerinde kabul edilen temel değerlerin geniş bir dağılımını kapsadığını ve 10 değer tipi arasındaki ilişkilerin evrensel yakın bir yapı tanzim ettiğini belirtir. Ulusoy ve Dilmaç da (2012:28) Schwartz'ın, Rokeach'ın belirlediği değerler üzerinde bazı değişiklikler yaparak Rokeach'ın belirlediği 18 gaye ve 18 vasıta değerini 10 temel değer tipinde grupladığını ve bu değer tiplerinin açıklamalar kısmında verilen değerlerin toplamının ise 57 olduğunu ifade eder.

Tablo 1. Schwartz'ın Değer Sınıflaması

Değer Grupları	Değerler
Güç (Power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü.	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntümü koruyabilmek, insanlar tarafından benimsenmek
Başarı (Achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi.	Başarılı olmak, yetkin (muktedir) olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, zeki olmak.

Tablo 1'in devamı

Hazcılık (Hedonism): Bireysel zevke ve hazza yönelim.	Zevk, hayattan tat almak.
Uyarılım (Stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı.	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak.
Özyönelim (Self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık.	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, kendine saygısı olmak.
Evrenselcilik (Universalism): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek.	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyaya barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olma, çevreyi koruma, iç uyum.
İyilikseverlik (Benevolence): Bireyin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme.	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat, alçak gönüllü olmak.
Geleneksellik (Tradition): Kültür veya dinsel töre, fikirlere saygı ve bağlılık.	Alçak gönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı bir hayat (dünyevi işlerden el ayak çekmek), mahremiyet.
Uyma (Confirm): Başkalarına zarar verebilecek toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması.	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek.
Güvenlik (Security): Toplumun var olan ilişkilerinin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği.	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu, sağlıklı olmak.

(Kağıtçıbaşı ve Kuşdil 2000:61; Akbaş, 2004:34'ten aktaran Ulusoy ve Dilmaç, 2012:29)

2. 1. 1. 5. 4. Değerler Eğitimi

“Bir ülkenin eğitim sistemi o ülkenin önem verdiği ve eğitim sistemine de yansımış olan değerlerle başlar. Bu değerler eğitimin çerçevesini, amaçlarını ve yönünü belirler.” (Doğan, 1997:18'den aktaran Ulusoy ve Dilmaç, 2012:55). Sönmez (2014:19-20) insanın öğrenilmiş tüm davranışlarının, en az bir değere dayandığını, yani öğrenilmiş davranışların hiçbirinin, değerlerden yoksun olamayacağını ifade eder.

Eğitim gibi değerler aktarımı çocuklukta başlayan bir sürece sahiptir. Çocuk ilk sosyal çevresi olan ailede farklı değerlerle karşılaşır ve bu değerleri içselleştirerek yaşantısına aktarır. Değerler aktarımının gerçekleştiği ikinci önemli sosyal çevre okuldur. Çocuk okulda programlar, dersler ve öğretmenler aracılığıyla yeni değerlerle tanışır ya da önceden karşılaştığı bu değerleri burada geliştirir. Okullarda verilecek değerler eğitiminin planlı olması hedeflenen ideal insanın yetişmesine katkı sağlayacaktır. “Değer eğitimi, kişilere doğru bilmenin, doğru düşünmenin, doğru değerlendirmenin, doğru eylem içinde olduğunu görebilmesine yardımcı olmaktır.” (Kuçuradi, 1995'ten aktaran Ulusoy ve Dilmaç, 2012:7). “Dünya üzerindeki tüm topluluk, gelenek veya milletler gelecek

kuşaklarına birtakım değerler aktarmayı, onları belirli ahlaki ilke ve erdemlerle donatmayı en temel vazife addettiği için, ahlak eğitimi eğitimde her zaman önemli bir yer tutmuştur.” (Cevizci, 2012:283). Kale’ye göre (2013:319) etik eğitimi olarak da adlandırılabilir bir değerler eğitiminin hedefi, kendini tanımlama, kendini anlama ve kendini tamamlama gibi pratiksel süreçlerden geçirdiği insanın yetilerini en üst düzeye ulaştırarak *iyi hayat yaşamasını* sağlamaktır.

Değerler eğitimi bir yönüyle değerler aktarımıdır. Değerler aktarımı birçok yolla gerçekleştirilebilmektedir. Ulusoy ve Dilmaç (2012:68-79) değerler ile ilgili literatüre bakıldığında değerler öğretimiyle ilgili farklı yaklaşımların olduğunu ifade eder ve farklı kaynaklardan da aktarma yaparak bu yaklaşımları açıklarlar:

1. Değerlerin Doğrudan Öğretimi Yaklaşımı: Doğrudan öğretim yaklaşımı, çokça kullanılan ve yüksek düzeyde öğretmen merkezli bir yaklaşımdır. Bu öğretim yaklaşım, anlatım, gösteriler, alıştırma-tekrar yapma, didaktik soru sorma gibi yöntemleri içermektedir (Taşpınar ve Atıcı, 2002).
2. Değerleri Belirginleştirme Yaklaşımı: Bu yaklaşımın temeli bireyin kendi yaşamında neyin önemli olduğunu nasıl belirlediklerine dayanmaktadır.
3. Değer Analiz Yaklaşımı: Öğrenciler değerleri öğrenirken, kendilerine sunulan ve önerilen değerleri öğrenmelerinden ziyade, kendi seçmiş oldukları değerleri öğrenmeye çalışırlar. Öğrenilecek değerleri seçerken muhakeme ve akıl yürütme sürecini kullanmış olurlar.
4. Bütüncül Yaklaşım (Kohlberg’in Adil Topluluk Okulları): Bu değerler öğretimi yaklaşımı, Kohlberg’in gelişim kuramına dayanan bir ahlak eğitimi geleneksel eğitim yöntemlerinden çok farklıdır. Bu yeni ahlak eğitimi anlayışında temel değerleri irdelemek, toplumsal etkileşimi sağlamak, mantıksal akıl yürütmeyi güdülemek, sorumluluğu eşit olarak paylaşmak, demokratik bir ortamda rol almayı sağlamak esastır. Bu değerler öğretimi yaklaşımında önemli olan düşünme ve muhakeme yapabilme gücünü kazandırarak öğretimi gerçekleştirmektir.
5. Değerler Eğitiminde Gizilgüç (Örtük Program): Ahlaki değer ve normlarını öğretmek için okulun resmi programları hazırlanırken, bu programlara ahlak dersinin eklenmesinin yeterli olmayacağını vurgularlar. Resmi program ne kadar iyi hazırlanmış olursa olsun, bu program öğrencilere kazandırılırken eğitim faaliyetlerinin yönetici, öğretmen ve öğrenciler ile toplumdaki görüş ve şekillere göre şekillendiği bir gerçektir. Bu açıdan da resmi programın uygulanması sürecinde örtük programın da devreye girmesi gerekir.

6. Karakter Eğitimi: Bir toplumun geleceğinin iyi yetişmiş ve karakter sahibi insanlara bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir ve insanların iyi ahlaki karaktere kendiliğinden sahip olmaları çok mümkün değildir. Bundan dolayıdır ki öğrenim çağına gelmiş her bireyin uygun ahlaki kararlar ve davranışlar sergilemesine yardımcı olacak değerler ve becerilerle donatılması kaçınılmaz olarak okulların temel hedefleri arasındadır (Ekşi, 2003). Karakter eğitimi boyutunu ise, örtük ya da açık program aracılığıyla, yetişen yeni nesle temel insani değerleri kazandırma, sorumluluk sahibi olabilme, değerlere karşı duyarlılık ve onların davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olma gayreti olarak tanımlanabilir (Ryan ve Bohlin, 1999 ve Ekşi, 2003).

Değerler, eğitimin bir parçasıdır fakat değerler eğitimi ülkemizde yeterli görülmemektedir. Yaman da (2012:153) Türkiye'deki eğitim anlayışının, yalnızca *öğretim* yapmayı öngördüğünü, eğitim kurumlarında kuru bilgilerin yarım yamalak aktarılırken kişilik ve karakter eğitiminin yok denecek kadar az olduğunu, bu eksik anlayışın doğal sonucu olarak ülkemizin bugün yalnızca çoğu gereksiz bilgi aktarımının peşine düştüğünü, insanın iç huzurunun, gelişiminin ve psikolojik tatminlerinin gözden ırak tutulduğunu vurgular. Hökeleli (2011:275) her türlü eğitim öğretimin nihai amacının insanın erdeme ulaşmasına yardımcı olması gerektiğini düşünür, insanın ahlak ve karakterinin yücelmesine hizmet etmeyen bir bilgi ve eğitim anlayışının yetersiz, bozucu ve yıkıcı etkilerden kendisini kurtaramayacağını vurgular. Kenan da (2013:283-284), modern eğitimin, mekanist, pozitivist dünya görüşü ve bilim tarzının etkisinde şekillenmesi sebebiyle sadece nesnelere *bakmaya* ve mekanik *bilmeye* odaklandığını, oysa insanın değerini yücelten, daha doğru bir ifadeyle *insan olma değerlerini koruyan* sadece *bilmenin* değil, aynı zamanda *şuur, vicdan, merhamet ve ahlaki değerlerin* olduğunu ifade eder. Bütün bu görüşler ışığında eğitimin sadece bilgi aktarmadan ibaret değil, kişinin belli değerler çerçevesinde iyi bir ahlak ve karakter eğitimini de kapsayan bir süreç olduğunu söylemek mümkündür. Eğitim ve değerler arasındaki bağ ne kadar çok olursa ideal insana ulaşmak da o kadar olanaklıdır. İyi terbiye almış, bilinçli, bilgili ve ahlaklı nesiller güçlü devletlerin de temelini atacaktır. Bu noktada eğitimin bireyleri eğitmek için değerlere, değerlerin de varlığını koruması için değerler eğitiminden geçmiş bireylere ihtiyacı vardır. Nitekim değerler, eğitimde kullanılan temel bir eğitim aracı olarak görülebilir. Modern dünyanın dezavantajlarından biri olan değerler yozlaşması değerler eğitimi gerekli kılmaktadır.

“Milli Eğitim Bakanlığı, değerler eğitimi konusunun okullarda nasıl yürütüleceğine ilişkin olarak bir genelge yayımlayarak hem bu konuya verdiği değer ve önemi ortaya koymuş hem de eğitimcilere rehberlik görevini yerine getirmiştir.” (Yaman, 2012:19).

Okullarda değer aktarımında büyük rol oynayan ve değer aktarım sürecine rehberlik eden kişi öğretmendir. Bu durum değerler eğitiminde öğretmenin önemini artırmaktadır. Hökeleki ve Gündüz (2013:389-390), farklı bilim adamlarının da görüşlerinden yararlanarak üstün yetenekli çocuklara değerler aktarımı ile ilgili öneriler sunmuştur. Yapılan çalışmada sunulan önerilerin kapsamı üstün yetenekli çocuklara dönük olsa da etkinliklerin amacı ve niteliği yönüyle tüm çocuklarla gerçekleştirilebilir bir yapıda olduğu görülmüştür. Okulda değerlerin öğrenimini kolaylaştırmak için öğretmenlere sunulan alternatif etkinlikler şu şekildedir:

1. Öğretilmek istenen değerleri benimsemiş bir model olmak.
2. Sınıf içinde ortak bir sosyal doku oluşturmak.
3. Her öğrenciye sorumluluk vermek.
4. İyi ve kötü sonuçlarıyla davranışların taşıdıkları olumlu ve olumsuz değerleri hissettirmek.
5. Öğrencilere karar verme olanağı tanımak.
6. Paylaşım fırsatı vermek.
7. Ortaklaşa çalışmaya teşvik etmek.
8. Tartışma ve paylaşma ortamları oluşturmak.
9. Kendini bilme ile ilişkili olarak soru sordurmaya yönlendirmek (Dilmaç, 2002).
10. Başkalarına yapılmış kötü bir davranışın kendilerine yapıldığında neler hissedecekleri düşündürülmek.
11. İçinde ahlaki ikilemler içeren kimi hikâyeler üzerinde tartışma ortamı oluşturmak.
12. İyiliğin ve kötülüğün er ya da geç, fakat mutlaka karşılığının görüleceği düşüncesini tartışmaya açarak, onlardan örneklerle açıklamalar isteyerek vb. daha pek çok dini ve ahlaki konular üzerinde düşünmelerini sağlamak ve manevi duyarlılıklarını beslemek, düşünce ve duygu kapasitelerini artırmak (Hill, 2014).

Kavcar (1999:1), eğitimin işlevinin, topluma sağlıklı bir biçimde uyum yapabilmeleri için insanları etkilemek, bu etkilemenin de geçmişteki sosyal ve ulusal değerleri tanıtırıp benimsetme, bugünün gerçeklerini gösterme ve geleceğe dönük değerler, hünerler kazandırma yoluyla olduğunu ve çağdaş eğitimin amacının, dünü koruyarak yarını güven altına almak olduğunu ifade eder. Sonuç olarak eğitimde toplumların varlığını geleceğe güçlü bir şekilde aktarmalarına imkân veren bir eğitim yapısının olması ve eğitimde de değerler eğitimine önem verilmesi gerektiği öne çıkmaktadır. Değerler eğitimi birçok yolla gerçekleştirilebilir. Değerler eğitimine değerler aktarımı yönüyle katkı sağlayan kaynaklardan biri de edebiyattır. Eğitim ve edebiyat arasındaki aktif ilişki değerler eğitimine katkı sağlayan bir durumdur.

2. 1. 1. 6. Edebiyat ve Eğitim

Edebiyat ve eğitim arasında yoğun bir etkileşim vardır. Gerek edebiyatın gerek de eğitimin merkezinde insan olması ve eylemlerini insana dönük gerçekleştirmesi bu iki alanı birbirine yakın kılan önemli bir özelliktir. İnsanlar eğitmek istedikleri bireyleri edebi eserler aracılığıyla şekillendirmek ve yönlendirmek istemişlerdir ve tarihin her döneminde edebiyatın kendisinden yararlanmışlardır. Kaplan (2005:15) edebi eserleri tahlil ederken, onlarda çeşitli çağlarda yaşamış olan Türk insanını, Türk kültür ve medeniyetini bulduğunu ve bu keşiften büyük bir zevk duyduğunu belirtir; bu denemeye dayanarak, Türk edebiyatına ait bütün eserlerin ilmi olarak neşrinin ve ilmi olarak incelenmesinin bize pek çok şey kazandıracağı inancına sahiptir. Kavcar da (1999:2) edebiyat ve eğitim arasındaki ilgiye dikkat çekmiştir:

Edebiyatla eğitim arasında sıkı bir bağ vardır. Edebiyat sözcüğünün kökünü oluşturan terbiye / eğitim anlamına gelen *edeb* kelimesi de bunu açıkça gösterir. Edebiyat ve eğitim, insanla ve insan topluluklarıyla ilgilenip uğraşma bakımından birbirini tamamlayan, birbiriyle yakından ilişkili olan iki alandır. Çünkü edebiyatın da, eğitimin de konusu insandır. İnsanoğlunun yeryüzündeki serüvenleri, doğal ve toplumsal çevresiyle ilişkileri, sağlıklı bir yaşayış özlemi, bu iki alanın ortak konusunu oluşturur. Birbirinden ayrı yollarda, ayrı amaçlarda olan, birbirlerinden habersiz ve kendi dünyasında yaşayan insanları ruh ve zevkçe birleştiren köprüyü ise edebiyat kurar.

Edebiyatın eğitime bakan yönünü oluşturan, edebiyatın ele aldığı konularla insanları yönlendirip onları belli değerler ve olgular doğrultusunda şekillendirme amacı taşımasıdır. “Her bilim dalının bir inceleme nesnesi vardır. Bilim dalı olabilmenin gereğidir bu. Edebiyatın inceleme nesnesi, konusu ise insanı ilgilendiren her şeydir. Eğitim de insanla, toplumla, toplumsal değişimle doğrudan ilişkilidir.” (Uçan, 2013:62). Nitekim hem edebiyatın hem de eğitimin ortak noktasının insanı ele alarak değiştirmeyi gaye edinmesi edebiyat ve eğitim arasındaki bağı güçlü ve önemli kılmaktadır.

“Edebiyat sözcüklerle yapılan bir güzel sanattır, dil sanatıdır.” (Kavcar, 1999:123). Karataş (2014:159) başlangıçta *edeb* şeklinde dilimizde kullanılan *edebiyatın*, kelime ve kavram olarak Türkçede Tanzimat’tan sonra kullanılmaya başlandığını, 1860’tan sonra yaygınlık kazandığını, söz konusu döneme kadar, aynı yahut biraz daha farklı anlamda *edeb* kelimesi kullanıldığını belirtir.

Bilgegil edebiyat kelimesinin tarihsel süreçte birçok mana değişikliği gösterdiğini tespit etmiştir. “Edebiyat kelimesinin Türkçede, kronolojik olarak, şu manalara geldiği görülür: 1. Ahlakî bir mana, 2. Dile ait ilimler, 3. Güzel yazma sanatı ve onun öğretimi, 4. Edebi metinler, 5. Bir konuyla ilgili yayınlar (literatür), 6. Gereksiz yere sözü uzatmak, edada yapmacılığa düşmek.” (Bilgegil, 1980:1-18’den aktaran Karataş, 2014:160-161).

Okay (2011:20) edebiyatı, eserini seyircisi ile doğrudan doğruya temas ettirebilen tek sanat olarak görür. Gerçekten edebiyatın bu güçlü yönünü bilen ve eğitimi önemli

gören yazarlar yazdıkları eserlerle toplumları eğitime amacı gütmüşlerdir. İnsanların dimağlarında güçlü etkiler bırakan edebiyat, istenilen kişilerin profiline çizilmesinde bir vasıta işlevi görmüştür. Edebiyat eğitimde bir metot olarak kullanılabilecek zengin bir kaynaktır. Toplum ve bireye dönük yüzü olan edebiyat insanların eğitime kaynaklık ettiği gibi toplumun eğittiği bireylerin elinde şekil de alır. Bu karşılıklı etkileşimde dolayı verimli, işlevsel, doğru bir edebiyat ve eğitim ağını kurmak için topluma model olan aydınlar, yazarlara büyük görevler düşmektedir. Edebi eserler, olaylar karakterler, temalar vb. öğeler aracılığıyla okuyucuların kendi bilgi, inanç ve değerlerini sorgulamasına, kişilerde merak ve ilgi hissiyatı uyandırarak araştırma ve öğrenme isteğinin artmasına imkân verip kişilerin karakter gelişimine katkı sağlarken onları bir nevi eğitime tâbi tutar.

2. 1. 1. 6. 1. Edebiyatın Eğitici İşlevi, Değerleri Aktarmadaki Rolü ve Roman

Çok yönlü özellikleri olan edebiyatı kültürlenme süreci olarak değerlendirilen eğitimin aktif ve önemli bir kültür aktarıcısı görmek mümkündür. Bu yönüyle eğitim gibi edebiyatın da sosyal bir misyonu vardır. Özçelebi (1998:27-28), eğitimci yazar İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun edebiyatın fertçi olduğu zaman değil, şahsiyetçi manasıyla cemiyetçi olduğu zaman kuvvetli olduğu düşüncesinde olduğunu; Türk yazar ve gazetecilerden Hüsamettin Bozok'un da diri ve canlı bir edebiyat için *edebiyatın cemiyetçi olması, realiteye daima sadık kalması, kelime hokkabazlıklarından ve suniliklerinden uzak bulunması* şeklinde bazı şartlar ileri sürdüğünü belirtir. Çelebi'nin farklı yazarlardan da beslenerek yaptığı tespitler de görülüyor ki edebiyata yazarlar sosyal bir misyon yüklediği zaman edebiyat kendini daha değerli kılar. Edebiyatın en önemli sosyal işlevlerinden biri de eğitimde bir rol oynamaktır.

Edebiyatın eğitime işlevinin göstergelerinden biri edebiyatın toplumsal meseleleri ele alıp ideal şartların olduğu bir dünya tasavvur etmesidir. "Kitap bir çocuğu eğitmek için yazılır, eğitmek bir insanın kaderini değiştiren soylu bir iştir." (Lettres Sovietiques, 1974, s. 4'ten aktaran Ateş, 1998:2). Ataç, edebiyatın toplum için önemini şu ifadelerle dile getirir:

"Bir toplumda ahlakın ilerlemesini, düzelmesini istiyor musunuz: O toplumda edebiyat, sanat merakını uyandırmaya, geliştirmeye çalışın. Çocuklara, gençlere şiirler, hikâyeler, romanlar okutturun, onları tiyatrolara, sinemalara gönderin. O hikâyelerin, romanların, oyunların insanlarıyla tanışınlar, onların hayatlarını hayallerinde yaşasınlar, öğrensinler onların içlerini, böylece gerçekteki insanları da daha iyi anlarlar. Çocuğunuz büyünce ne olacaksa olsun, küçükken siz ona edebiyatı sevdirmeye bakın, ilim bilgi sonradan gelecektir, önce insanlığını kurtarmak, hayalini işletmek gerekir." (Ataç, 1952, s. 109'dan aktaran Ateş, 1998:4).

Edebiyatın eğitim işlevini bir yönüyle değerler aktarımı olarak görmek de mümkündür. Edebiyat sayesinde yazarlar, toplumdaki değerleri telkin yoluyla insanlara aktarır. Karataş (2014:158) edebiyatın amacının; insanların duygu, düşünce ve hayallerini inceltmek, güzelleştirmek, zevklerini yükseltmek ve bütün bunlara derinlik kazandırmak olduğunu, öte yandan, edebiyatın geleneksel değerlerin korunmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında güçlü bir araç olduğunu ifade eder. Kaplan da (2005:15) bizim başlangıçtan bugüne kadar içinde yaşamış olduğumuz kültürün ve medeniyetlere ait bütün maddi ve manevi unsurların dil ve edebiyatımıza değişik şekillerde aksettiğini, geniş manada Türk kültür ve medeniyetinin temel değerlerini ortaya çıkarabileceğimizi, maddi ve manevi kültür ve medeniyete ait unsurların edebi eserlerde derin manalar kazandığını ve güzelliğe büründüğünü ifade eder. Görülüyor ki edebiyatın insanlarda değer bilinci oluşturma ve değerleri geleceğe aktarmada önemli bir rolü var.

“Edebiyatın temel işlevlerinden biri, eğitime, insan kişiliğini değiştirme ve geliştirmedir. Bu işlevine, duyguları geliştirme, duygu ve düşünce arasında sağlıklı bir denge kurma da denebilir.” (Kavcar, 1999:5). “Namık Kemal’e göre edebiyat, milletin terbiyesinde son derece etkin bir araçtır. O’na göre edebiyat, bir eğlencedir. Bununla beraber bu eğlence, istenirse faydalı olabilir. Ahlakın düzelmesine, faziletlerin insan ruhunda kökleşmesine yardım eder.” (Tanpınar, 2001:424’ten aktaran Uçan, 2013:16). Bu görüşlerden hareketle edebiyatın ideal toplum için ideal insan profili çizilmesinde aktif bir işlev üstlendiğini söylemek mümkündür. Edebiyat bireyi hedef seçer, seçtiği bu hedefe toplumdaki istendik davranışları kazandırmada bir rol üstlenir.

Edebiyatın insanları eğitmeye dönük işlevi ebedi eserlerin önemini artırmıştır. Eğitime önem veren edebiyatçılar eserlerini bu doğrultuda şekillendirmeyi başarmışlardır. Balcı (2002:260-261) aydınların öncelikli olarak üzerinde durdukları konunun eğitim olduğunu; çünkü yenileşmenin, ilerlemenin yolunun eğitimden geçtiğinin düşünüldüğünü, bu sebeple yeni bir eğitim sisteminin oturtulabilmesi için eski eğitim anlayışının yanlışlıklarının ortaya konmaya çalışıldığını vurgular. Uçan ise (2013:63) yazınsal ürünlerin eğitim içinde bir malzeme olarak kullanıldığı düşünülürse kişisel ve toplumsal değişimin boyutunun daha da belirginleştiğini, kişisel duyarlıkların ve bir uygarlığın, bir kültürün, sanat yapıtlarıyla, yazınsal ürünlerle bir başka kişiye, bir başka çağa aktarılabilir ve toplumda kabul görebilir olduğunu ifade eder. “Edebiyat eseri, insana insandan haber verir, hep bir yaşantının tanıklığını yapar. Bir öyküde, bir romanda, bir biyografide, bir seyahat eserinde, bir anı yazısında, varoluşun tanıklığını yapan bir bakışla karşılaşırız.” (Taşdelen, 2006:42-43’ten aktaran Karataş, 2014:158-159). Edebiyatın eğitime işlevine katkı sağlayan önemli türlerin başında roman gelir. Romanın insana ve insanın yaşadığı

topluma dönük meseleleri ele almada kolaylık sağlayan kurgusal yapısının olması birçok edebiyatçıyı romanın eğitici işlevselliğinden yararlanmaya sevk etmiştir denebilir.

Çetin (2009:66) romanı, hayatı yoğunlaştıran ve çarpıcı niteliklerle kodlayan atasözü, vecize, şiir, resim, müzik gibi sanat ve edebiyat türlerinin aksine hayatı açan, sergileyen, ayrıntıları kendi yerlerine iade eden, gerçekleri çoğu zaman soyutlayarak yeniden üreten edebi bir tür olarak tanımlar. Tekin (2014:9) kendi mantığı içinde bağımsız bir özellik taşıdığını belirttiği romanın destana, masala, şiire, tiyatroya; tarihe, felsefeye, psikolojiye, hatta matematiğe borçlu olduğunu ifade eder ve romanı bu kaynaklardan gelen gıdayı kendine mal etmeyi başarabilmiş hayli yetenekli bir tür olarak niteler.

Roman ele aldığı konular itibarıyla farklı isimlendirmelere tâbi olmuştur. Akbayır (2007:292) kimi kuramcılarının, romanın içerdiği konuya göre felsefi roman, polisiye roman, aşk romanı, tarihi roman; kimi kuramcılarının romanın benimsediği yazınsal akıma göre romanı klasik roman, romantik roman, realist roman, natüralist roman; kimi kuramcılarının da anlatım tekniğini ölçü alıp bilinçaltı romanı, psikolojik roman gibi adlandırmalarla romanı belirli bölümlere ayırmayı denediklerini belirtir. Çetin (2009:70) roman türünün doğuşundan günümüze kadar tarihi süreç içerisinde yapı, anlayış ve mahiyet itibarıyla ana hatlarıyla üç ana evreden geçtiğini, bunların *klasik roman*, *modern roman* ile *postmodern roman* aşamaları olduğunu, Romantik, Realist ve Natüralist gibi akımlara bağlı romanların genel bir kapsam içinde klasik roman başlığı altında değerlendirildiğini ifade eder.

Romanın hayata dönük tarafının fazla olması kişilere belli değerlerin aktarılmasında yazarlar tarafından tercih edilen bir tür olmasına kapı aralamıştır. Geçmişten günümüze yazarlar vasıtasıyla hayata dair birçok değer, olay ya da olgu romanlarda işlenerek kişilere istendik yönde davranış değiştirmelerine vesile olan değerler aktarımı gerçekleştirilmiştir. Değer aktarımında önemli rol oynayan roman çocuk edebiyatına önemli görülen bir türdür. Akbayır da (2007:282) çocuk edebiyatı türü olarak romanları, çocuğun somut işlemler dönemini bitirdikten sonra olayları çok boyutlu düşünmeye başladığı on bir, on iki yaşından sonra, serüven döneminde zevkle okuyabileceği sanat ürünleri olarak görür. Kaplan (2005:11) Stendhal'ın romanı cadde üzerinde gezdirilen bir aynaya benzettiğini belirtir ayrıca çağdaş romancıların, eserlerinde umumiyetle hayatı aksettirmeyi gaye edindiğini, böyle olunca hayatta ne varsa, romana bunların hepsinin girdiğini, hatta bir romanın güzelliğinin aksettirdiği hayatın zenginliğiyle ölçüleceğini vurgular. Görülüyor ki hayatın bir yansıması olarak görülen roman yazarların herhangi bir konuda gözlemlerini, araştırmalarını ve bilgilerini rahatça ve gerekirse detaylı bir şekilde sergileyebilmelerine imkân veren bir türdür.

Edebiyat ve eğitim arasındaki etkileşim yazarlara sorumluluk yüklemiştir. Bu doğrultuda halkı eğitme amacı güden birçok yazar romanlarında milli ve evrensel sorunları

konu edinmiştir, aynı zamanda tespit ettikleri problemlere farklı çözüm önerileri getirmeye çalışmıştır. Bu eserler topluma ve hayata dönük tarafıyla değerli görülmüştür. Özçelebi (1998:151), Suat Derviş'in toplumsal sorunlara değinmeyen eserlerden hiçbir şey beklenemeyeceğini, okuyucunun eline aldığı roman ve hikâyede kendisini, çevresini, toplumu görebilmesi, her gün etrafında olup biten olayların yansımalarını orada bulabilmesi gerektiği düşüncesinde olduğunu ifade eder. Bu noktada yazarlara önemli görevler düşmektedir. Çünkü yazarlar görüşleri ve tavırları ile toplum üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kavcar (1999:2-3) bir yazarın ödevlerini, bazen iyiyi canlandırmak, bazen de kötüyü, toplumun ve insanların aksak yanlarını sergilemek biçiminde yerine getirdiğini ve vereceği dersi yasa maddeleri ya da ders notları ezberletir gibi kuru kuruya değil, sezgi, yaşantı ve telkin yoluyla, estetik yolla verdiğini düşünür. Ayrıca bu yönüyle sanatın genel anlamda eğitimin bir organı ve aracı olduğunu belirtir.

Romanlar içerik olarak farklı konulara sahip olabilir. Bunu yönlendiren birçok faktör vardır. Tekin (2014:198) bazı romanlarda bireyin, bazı romanlarda toplumun ağırlıklı olarak işlenmesinin, sıradan bir tercih değil, yazarın maksadıyla, bireysel ve toplumsal taleplerle ilgili bir husus olduğunu; bir romanda ister bireysel konular, ister toplumsal sorunlar anlatılsın, bir romancının açık veya gizli bazı felsefelere, düşüncelere, hatta politikaya eserlerinde yer verebildiğini ifade eder. Hangi amaçla yazılırsa yazılsın yazarların eserlerinde kendi düşüncelerine dolaylı ya da doğrudan yer vermesi bu eserleri önemli kılar. Bu noktada yazarların sahip olduğu eğitim ve değer anlayışlarını yansıttıkları eserler zengin bir eğitim kaynağıdır.

Kavcar (1999:21) genel olarak bir şairin ya da yazarın eğitime iki yoldan hizmet edebildiğini, bunların uygulayıcı olarak yani öğretmenlik ya da yöneticilik yapmak ve eserleri yolu ile telkinlerde bulunmak olduğunu belirtir. Bunlardan başka çeşitli araştırmalar yaparak eğitime hizmette bulunan, hatta eğitim kuramı oluşturan edebiyatçıların da olduğunu dile getirir. Eğitime hizmet etmiş birçok yazar vardır. Peyami Safa, Fakir Baykurt ve Kemal Tahir de toplumsal meseleleri ele alış şekilleri ve eğitime dair görüşleriyle dikkat çeken yazarlardır. Bu üç yazardan hem Peyami Safa hem de Fakir Baykurt öğretmenlik yaptığı süreçte eğitimde aktif rol almış ve öğretmenlik sürecindeki gözlemlerini, deneyimlerini eserlerine yansıtmıştır. Özellikle bir Enstitü mezunu olarak köylerde uzun yıllar öğretmenlik yapan Fakir Baykurt'un birçok romanında ele aldığı konuların merkezinde eğitim meselesi vardır. Birçok sosyal meseleyle ilgili tezli romanlar kaleme alan Kemal Tahir de eserlerinde köylünün eğitim durumunu yansıtan gözlemlerine yer vermiştir. Bu üç yazar da değerler ve eğitim anlayışlarını romanlarındaki karakterler çerçevesinde okuyucuya yansıtmıştır.

2. 2. Literatür Taramasının Sonuçları

Türk edebiyatında önemli yere sahip Peyami Safa, Fakir Baykurt, Kemal Tahir ve bu üç yazarın eserleriyle ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar arasında eğitim unsurunun ele alındığı çalışmalar da mevcuttur. Ancak alan taramasında; Peyami Safa'nın *Yalnızız*, Fakir Baykurt'un *Onuncu Köy* ve Kemal Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* romanlarını hem Schwartz'ın değerler sınıflaması çerçevesinde hem de eğitim olgusu açısından ele alıp karşılaştırmalı olarak değerlendiren bir çalışma görülmemiştir. Bu kapsamda, önemli görülen ve tezdeki konunun bağlamına yakın bulunan çalışmalar şu şekildedir:

Arak (2011), *Hermann Hesse'nin Boncuk Oyunu ve Peyami Safa'nın Yalnızız Romanlarında Eğitim Eleştirisi* isimli makalesinde; içinde buldukları toplumun eğitim sorunlarını dile getiren ve eserlerinde bu sorunlara çözüm yolları arayan, birbirinin çağdaşı Hermann Hesse ve Peyami Safa'nın eserlerini benzerlikler ve farklılıklar yönünden karşılaştırmayı amaçlamıştır. Her iki eserin odak figürleri Josef Knecht ve Samim'in denge arayışı içinde senteze ulaşarak ideal dünyayı kurmaya çabaladıkları, yaşadıkları toplumların eğitim sistemlerine önemli eleştiriler getiren Hesse ve Safa'nın eleştirel tutumlarının sadece yerel sorunlara karşı değil, evrensel nitelikte olduğu ve romanların kaleme alındıkları yer ve zamanla sınırlı olmadığı, her iki yazarın da eserlerinde ele aldıkları konular dâhilinde eğitim-öğretim sorunlarına dikkat çektikleri, Simeranya hayali ile eser boyunca, okuyucuya değişik bir bakış açısı sunan Safa'nın sorunları sadece dile getirmekle kalmadığı ve hayali bir dünyada da olsa sorunlara pratik alternatif çözümler önerdiği sonucuna varmıştır.

Polat (2012) *Madde-Ruh Çatışmasından Simeranya'ya Kaçış: Yalnızız* isimli makalesinde; Cumhuriyet devri Türk romanında önemli bir yere sahip olan Peyami Safa'nın *Yalnızız* romanında yer alan tarihsel, sosyolojik ve kültürel zemine bağlı olarak ortaya çıkmış olan düşünce boyutuyla yakından ilişki kuran madde-ruh çatışmasını roman üzerinde değerlendirmiştir.

Köksal (2013), *Peyami Safa'nın Yalnızız Romanında Kadın ve Aileye Batılılaşma Ekseninde Bakış* isimli makalesinde; Peyami Safa'nın *Yalnızız* romanında, kadınların ve aile yapısının, Batılılaşma ile nasıl bir değişime uğradığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Tespitlerinde ulaştığı sonuçlardan bazıları *Yalnızız* romanının Safa'nın Batılılaşma eksenindeki kadın ve aile hakkındaki görüşlerini işlediği romanlarından biri olması, Peyami Safa'nın bu romanında, Batılılaşmanın kadınlar üzerinde yaptığı tesirleri çeşitlendirerek işlemesi, romanın kadın karakterlerinden Batılılaşmayı Feriha gibi lüks ve zevk aracı olarak gören kadın tipinin yanında ârafta kalmış nefis ve fazilet arasında bocalayan Meral'in de ayrı bir tip oluşturması, bunların dışında içi tamamen boşaltılmış, anlamsızca

hayatını sürdüren, bir fikre sahip olmaktan âri olan Selmin gibi ayrı bir tipin de yer almasıdır.

Gün (2002), *Peyami Safa'nın Yalnızız Romanında Ruh ve Beden Sorunsalı* isimli çalışmasında; Peyami Safa'nın yapıtlarında yer alan ruh-beden sorunsalını *Yalnızız* adlı yapıtı temel alarak ortaya koymuştur. Gün, Safa'nın 1951 yılına kadarki yapıtlarında yer alan materyalist felsefe göstergesi *bedenin* ideal insan için *beden-ruh birlikteliğine* dönüşümünün, romanın ideal insan tipi *Samim* çerçevesinde ele alındığı, bu noktadan hareketle yazarın, ruh-beden karşıtlığına düalist bir bakış açısıyla değil, ruh ve bedenin uyumlu birlikteliği şeklinde özetlenebilecek bir sentez yaratarak yaklaştığı sonuçlarına varır.

Şirinoğlu (2008), *Peyami Safa'da Dejenere Toplum* isimli yüksek lisans tezinde; Safa'nın romanlarında en çok dikkati çeken özelliğin öncelikle bir psikolojik roman özelliği taşıırken sonradan sosyal roman niteliğinin ağır bastığı, ele alınan romanlardan yola çıkarak Peyami Safa'nın sürekli olarak Avrupa'nın yanlış algılandığı ve bu sebepten ötürü de toplumda ortaya çıkan dejenere tiplerin gelenek ve göreneklerimizde yıkılmasında büyük bir etki gösterdiğini belirtir. Ayrıca Safa'nın bu kişilerin sürekli olarak Doğu'yu kötümser bir tavırla eleştirmelerinin ve kendi benliklerini yok saymalarının Birinci Dünya Savaşı sonrası Türk toplumunun ne kadar ciddi bir sorunla ya da başka bir ifadeyle hastalıkla iç içe olduğunu okuyucuya anlatmaya çalıştığı tespitlerinde bulunur.

Düzce (2008), *Peyami Safa'nın Romanlarında Sosyal Değişme ve Din* isimli yüksek lisans tezinde; sosyal değişme ve din hadisesinin Peyami Safa'nın romanlarına nasıl yansıdığını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Tespitlerinde ihtiyaç duyulan değişimin toplumun geçmişten gelen milli ve manevi unsurları içeren değerlerini ortadan kaldırmak, onların yerine toplumsal dokuyla çatışan yeni değerler ikame etmek olmadığını; tam tersine, bu değerlere yaslanan fakat toplumsal yapının işlemeyen yönlerini de iyileştirebilecek bir değişim ihtiyacının olduğunu, neticede, milli ve manevi değerleri dışarıda bırakmayan muhafazakâr bir modernleşme talebinin Peyami Safa'da bulunduğunu söylemenin mümkün olduğunu belirtir.

Uslu (2009), *Peyami Safa'nın Romanlarında Mutsuzluğun Kaynakları* isimli yüksek lisans tezinde; Peyami Safa'nın romanlarındaki insanların mutsuzluklarının hangi kaynaklara bağlı olduğunu ve bu mutsuzlukların nasıl göründüklerini belirleyip çözümlenmeyi amaçlamıştır. İncelenen romanları bağlamında ulaşılan en genel sonuç, Safa'nın Doğu ile Batı arasında yeni bir kimlik inşası arayışı içinde olduğudur. Romanlardaki mutsuzlukların ana kaynağı da bu arayış içinde çekilen acılardır.

Kartal (2011), *Peyami Safa'nın Düşünce Dünyası ve Tarih Anlayışı* isimli yüksek lisans tezinde; Peyami Safa'nın hayatını, düşünce dünyasını inceleyerek çıkarımlarda

bulunmayı ve bu çıkarımlardan yola çıkarak yazarın tarih anlayışını ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmasında; Peyami Safa'nın Batılılaşmak için Doğu-Batı sentezinin yaratılmasını lüzumlu gördüğü, bunun için Doğu'nun ve Batı'nın bütün yönleriyle bilinmesi gerektiği, Doğu-Batı sentezinin, Batı'nın gelişmiş düşünce sistemi ile Doğu'nun sezgi (mistik) gücünün bir araya getirilmesiyle mümkün olacağı, bu bağlamda Batı'nın materyalist anlayışına kapılmamak ve Doğu'nun da gereksiz mistik yönlerinden kaçınılması gerektiği düşüncesinde olduğu tespitlerinde bulunur (Kartal, 2011:111).

Okuyan (2006), *Fakir Baykurt'un Romanlarında Eğitim İzleği* isimli makalesinde; toplumcu gerçekçilik çizgisi içinde değerlendirilen, yazar-eğitimci Fakir Baykurt'un romanlarının temel izleklerinden biri olan eğitim izleğini betimlemeyi amaçlamıştır. Baykurt'un, genel olarak eğitim görmüş her insanın, yenilikçi, hayata karşı devrimci tavır ve davranışlı, yaratıcı, üretken ve yılmaz bir hale getirilmesi gerektiği, ancak bu sayede toplumda değişme, gelişme ve ilerleme sağlanabileceği, eski bilgi ve hünerlerle yetişmiş ya da hiç yetiştirilmemiş insanlarla yeni bir hayat kurulamayacağı düşüncesinde olduğunu belirlemiştir.

Okşar (2009), *Sosyal Adaletin Onuncu Köye Sürgünü* isimli makalesinde; *Onuncu Köy*'ün roman kahramanının sözleri ve roman metni üzerinden sosyal adalet kavramı incelenmiştir. Çalışmada; *Onuncu Köy*'ün, sosyal adaletsizliğe içerik olan sosyal eşitsizliğin, fırsat eşitsizliğinin, dağıtamayan ve denkleştiremeyen bir adaletin ilahi yazgısıyla mücadelenin yörüngesinin çizildiği ve bu yörüngede, önceden kurulu sosyal adaletsizlik ve eşitsizliğe, adeta bir köle ve uşak gibi eklemelenmiş köylünün aydınlatılma, adil dağıtıcısını arama çabasının olduğu belirtilmiştir.

Ortakçı (2012), *Halk Bilgisi Yönüyle Fakir Baykurt Romanları* isimli makalesinde; Fakir Baykurt'un kaleme aldığı on dört romanının tamamına yansımış olan halk bilgisi unsurlarını değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmasında; Fakir Baykurt'un Köy Enstitüsünde eğitim gördüğü ve köy öğretmenliği yaptığı yıllarda köy halkının; savaştan yorulmuş, yoksulluğun pençesinde yaşam mücadelesi veren, eğitim seviyesi oldukça düşük, bir görüntü sergilediğini ve bu noktada Fakir Baykurt'un romanlarında görülen halk bilgisine dair verilerin çokluğu dikkate alınarak onun eserleriyle hayatı arasında güçlü bir bağlantı olduğunu tespit etmiştir.

Çankaya (2013), *Türk Köyü Köy Edebiyatına Nasıl Yansıdı? Köy Enstitülü Yazarlarda Tematik Eğilimler* isimli makalesinde; vardığı sonuçlardan bazıları Enstitülü yazarların oluşturduğu *köy edebiyatının* köyden yetişmiş, köy sorunlarını bilen, halkının aydınlanmasını, köyün geri kalmışlığının giderilmesini, köylünün *çağdaş uygarlık düzeyini* yakalamasını isteyen, bunun için iktidar sahiplerine karşı savaşım veren iyi niyetli inançlı Cumhuriyetçi köy çocuklarının oluşturduğu bir edebiyat olduğu, bu yazarların kendi kişisel

düşüncelerine, umutlarına ve isteklerine karşı olan reel toplumsal ilişkileri her zaman bu anlamda *dürüstçe* yansıtip yansıtmadıklarının da tek tek yapıtlar bazında irdelenmesi gereken bir konu olduğudur.

Yıldız (2008), *Fakir Baykurt'un Romanlarında Sosyal Hayat* isimli yüksek lisans tezinde; Fakir Baykurt'un romanlarını sosyal yaşam boyutuyla mercek altına almıştır. Çalışmada incelenen romanlar kapsamında elde edilen sonuçlardan bazısı Onuncu Köy romanında başkahramanın altı köyden de sürülmüş bir öğretmenin amacının köylüyü uyandırmak olması, geldiği yedinci köyde de aradığı mutluluğu bulamayıp siyasî oyunlarla oradan da sürülmesi ve bunun üzerine istifa edip demirci ustası olmasıdır. Ama ustalık yaptığı köyden jandarma tarafından çıkarıldığı, yine aynı oyunların oynandığı, gittiği Yaşarköy'de, köyü yalancı bir hocadan kurtararak mutluluğu yakaladığı belirtilir.

Akar (2010), *Fakir Baykurt'un Romanlarında Toplumsal Gerçekçilik* isimli yüksek lisans tezinde; Fakir Baykurt'un romanlarını toplumsal gerçekçilik açısından incelemiştir. Çalışmada Fakir Baykurt'un, on dört romanını toplumubilinçlendirme ve yönlendirme amacıyla yazarak kendini bir sonraki nesle taşımayı başarabilen nadide yazarlardan olduğu ve aydınlık bir bilinç olarak değerlendirebilecek Baykurt ve Baykurt yapıtlarının Türk edebiyatının toplumsal gerçekçilik ve Anadolu gerçekçiliğini yansıtmaları açısından ise ciddi bir önem teşkil ettiği sonuçlarına varmıştır.

Karaman (2010), *Köy Enstitüsü Mezunu Mahmut Makal, Fakir Baykurt ve Talip Apaydın'ın Romanlarında Köyde Eğitim Sorunu* isimli çalışmasında; 17 Nisan 1940 tarihinde kurulan Köy Enstitülerinden mezun olmuş, bir yandan köydeki eğitim sorununu çözmek amacıyla özveriyle çalışarak öğretmenlik görevlerini yerine getirmiş diğer yandan yazdıkları eserlerle Türkiye'nin yazın ve düşün dünyasına sayısız katkılarda bulunmuş yazarların eserlerinden yola çıkarak, 1940'lı yıllardan sonraki sürecin köy gerçekliğini özellikle de köyün eğitim sorunlarını ortaya koymaya, böylelikle dönemin genel bir betimlemesini yapmaya çalışmıştır. Köy Enstitüsü mezunu yazarların başta öğretmenlik meslekleri olmak üzere çalıştıkları diğer kurumlarda da görevlerini başarıyla yerine getirdikleri, yazdıkları eserleriyle köy gerçeğini objektif şekilde Türk kamuoyuna duyurarak eğitim dünyasına büyük katkılarda buldukları belirlenmiştir.

Akkin (2012), *Fakir Baykurt'un Romanlarındaki Halk Bilimi Unsurları* isimli yüksek lisans tezinde; Fakir Baykurt'un romanlarındaki halk bilimi öğelerini tespit ve tahlil etmeye çalışmıştır. Çalışmada; önemli görülen sonuçlardan bazısı Onuncu Köy ve Tırpan adlı romanlarda dönemin toprak ağaları ve zenginlerinin işlendiği, Anadolu insanının bu iki grup tarafından nasıl ezildiğinin gösterilmek istendiği ve bu iki gruba karşı Anadolu insanının mücadelesinin anlatıldığıdır.

Karabela (2007), *Fakir Baykurt (Hayatı ve Romanları Üzerine Bir İnceleme)* isimli doktora tezini; yazarın biyografisinden çok romanlarının ön plana çıkarılması ile oluşturulmuş bir çalışma olarak değerlendirir. Bu çalışmada dikkat çeken sonuçlardan bazısı varıl / yoksul, haklı / haksız, güçlü / güçsüz çatışmasının diğer çatışmaların yanı sıra her romanda güncelliğini koruyan ve önemini yitirmeyen çatışma unsurları olarak yer aldığı, Enstitü mezunu bir öğretmen demircinin köylüyü bilinçlendirme uğraşının sergilendiği Onuncu Köy romanında, üç farklı mekânda özünde aynı olan ancak isim değiştiren üç farklı çatışmaya yer verildiğidir.

Pınar (2007), *Kemal Tahir'in Hikâye ve Romanlarında Anadolu* isimli yüksek lisans tezinde; kendini Türk toplumunu anlamaya ve sorunlarını çözmeye adanmış olan Kemal Tahir'in, Anadolu meselelerine nasıl yaklaştığını ve çözüm getirip getirmediğini saptamayı amaçlamıştır. Karamsar bir bakış açısıyla yaklaştığı Anadolu insanında, Kemal Tahir'in, bir çözümlülük ve dejenerasyon gözlemlediğini, sorunlara tam olarak işaret edebilmek için de, ısrarla olumsuz tablolar üzerinde durduğunu, romanlarda kendisini temsil eden aydın karakterlerinin dışında, çoğu aydını iyi niyetli fakat Anadolu'ya fazlasıyla yabancı gördüğünü, kendisinin ise, köyde yetişmemiş bir yazar olmasına rağmen, dışardan bir bakış açısıyla, fakat ustaca gözlem kabiliyeti ve sevecen yaklaşımıyla, Anadolu'yu yeterince tanıdığını tespit etmiştir.

Akbal (2012), *Kemal Tahir'in Romanlarında Kadın ve Eğitim* isimli yüksek lisans tezinde; Kemal Tahir'in romanlarında kadın ve eğitime ait verileri saptayıp değerlendirmeyi, karakter özellikleri ortaya konan kadınları, eğitimleri ve sosyal yaşamları bakımından incelemeyi ve yazarın görüşlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. İncelenen romanlardan biri olan Bozkırdaki Çekirdek ile ilgili Kemal Tahir'in kendi görüşlerini Şefik Ertem'e söylediği, on dördüncüsü açılmasına rağmen Köy Enstitüleri'nin geçici bir şey olduğunun düşünüldüğü, hatta kısa sürede çok sayıda öğretmen yetiştirmek için açılan Enstitülerin biraz da kolaya kaçmak olarak görüldüğü tespit edilmiştir.

Yiğit (2013), *Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Kemal Tahir'in Yeri* isimli yüksek lisans tezinde; etkilenmiş olduğu siyasal akımları Anadolu topraklarında yaşayan kültürle birleştirme çabası içerisine giren Kemal Tahir'in, Anadolu'nun özüne aykırı olan hiçbir siyasal sistemin başarılı olamayacağını ifade ederek Türkiye'nin demokratikleşmesine önemli bir katkıda bulunduğu, Sosyalist ve Marksist paradigmaya daha yakın bir düşünce yapısına sahip olmasına rağmen Osmanlı'ya olan hayranlığı ve Anadolu insanını düşünce yapısının ve eserlerinin merkezine alması farklı bir düşünce yapısına sahip olduğunu belirtmiştir. Tahir'in döneminde Batı hayranlığı içerisinde olan çoğu aydından farklılaşmasını sağladığı, Anadolu'nun öz kültürüne aykırı gördüğü hiçbir

sistemi benimsemeyerek ve Anadolu'luğu, Türkiyeliliği bizlere mihenk taşı olarak göstererek demokratikleşme sürecimize çok büyük katkı sağladığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Yavuz (2000), *Kemal Tahir'in Siyasal ve Toplumsal Görüşleri* isimli doktora tezinde; gerçekçi romanın Türkiye'deki temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Kemal Tahir'in eserlerinde Osmanlı'dan günümüz Türkiye'sine kadarki tarihsel süreçte Türk toplumu ile ilgili olarak ekonomik, toplumsal ve siyasal konulardaki görüşlerini yansıtmayı amaçlamıştır. Kemal Tahir'in Türk siyasal düşüncesindeki yeri ve katkılarıyla ilgili bir değerlendirme yapmıştır.

Coşkun (2006:174), *Kemal Tahir –Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri-* isimli doktora çalışmasında; Bozkırdaki Çekirdek'in Tahir'in çokça tartışılan romanlarından birisi olduğunu Kemal Tahir'in Anadolu tecrübesiyle edindiği bilgi ve kültürel birikimi bütünleştirdiği romanın, Tek Parti iktidarının iddialı uygulamalarından Köy Enstitülerini teşrih masasına yatırdığını, yazarın Enstitülerle ilgili herhangi bir tavrı esas alıp onunla ilgili kabul veya red cephesi inşa etmediğini belirlemiştir. Meseleyi bütün boyutlarıyla ele alıp *anlamaya* ve *göstermeye* çalıştığını, ortaya koyduğu bu farklı yaklaşımın birçok eleştiriye maruz kaldığını, eserden şahsiyetine ve düşünce dünyasına uzanan birçok tartışma yaşandığını, ayrıca yazarın inşa ettiği sembolik yapının, hem teknik bakımdan hem de muhteva bakımından romanı dikkat çekici kıldığını ifade etmiştir.

Gündüz (2011), *Türk Romanında Toplumsal Gerçeklik: Kemal Tahir Örneği* isimli doktora tezinde; kendisini uzun gelenekte en başından sonuna dek kat edilen mesafenin bir parçası sayan Kemal Tahir'in, kendi varoluşunu bulmada, kişiliğini geliştirmede kadim geleneğimizin izini sürerek hareket ettiğini, hemen her fırsatta bir Osmanlı olduğunu hatırlamak ve hatırlatmaktan imtina etmeyerek kendi toplumumuzun tarihini ve gerçeğini arama yolunda uzun yıllar sıkıntılar içinde de olsa yılmadan çalıştığını, bugün Dostoyevski ile kıyaslanacak çapta romanlar yazmasının bu uzun ve çetin arayışın sonucu olduğunu belirlemiştir.

Sonuç olarak; Yalnızız, Onuncu Köy, Bozkırdaki Çekirdek romanlarını Schwartz'ın değerler sınıflamasına göre inceleyip bu eserlerde öne çıkan değerler perspektifinde yazarların değerler ve eğitim anlayışlarını karşılaştırmalı olarak ele alan bir çalışma tespit edilememiştir.

3. YÖNTEM

3. 1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma betimsel nitelikte olup tarama modeliyle yürütüldü. "Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır." (Karasar, 2014:77).

3. 2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın kapsamı, Peyami Safa'nın *Yalnızız*, Fakir Baykurt'un *Onuncu Köy*, Kemal Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* romanında yansıttıkları değerler ve eğitim anlayışlarının tespiti ve karşılaştırılmasıdır.

3. 3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışma kapsamında Peyami Safa'nın *Yalnızız*, Fakir Baykurt'un *Onuncu Köy*, Kemal Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* romanı değerler ve eğitim açısından taranarak elde edilen veriler doküman incelemesi yöntemiyle analiz edildi. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar." (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217).

4. BULGULAR

4. 1. Yalnızız, Onuncu Köy ve Bozkırdaki Çekirdek Romanlarındaki Değerler ile İlgili Bulgular

4. 1. 1. Yalnızız

4. 1. 1. 1. Özet

Yalnızız üç bölümden oluşur. Birinci bölüm Mefharet'in şüphesiyle başlar ve olaylar bu şüphe etrafında gelişir. İkinci bölümde, Samim ve Meral arasındaki ilişki ele alınır. Üçüncü bölümde, Meral'in Paris'e kaçma çabaları etrafında gerçekleşen ve ölümüne sebep olan olaylar anlatılır.

Samim, Mefharet ve Besim kardeşlerdir. Samim, kardeşlerin en büyüğüdür ve aydın biridir. Samim, Besim, Mefharet ve Mefharet'in çocukları Selmin'le Aydın İstanbul'da bir konakta yaşar. Aile, aslen Arnavutludur. Selmin, Ferhat'la nişanlanmıştır. Fakat Mefharet, Ferhat'la tartışır. Bu tartışmanın etkisiyle Ferhat ve Selmin ayrılır. Mefharet ve kızı Selmin'in arası da bozulur. Bir zaman sonra Selmin'de mide bulantısı, baş dönmesi vb. şikâyetler başlar. Mefharet, Selmin'in hamile olduğundan kuşkulandır ve bebeğin babasının kim olduğunu bulmaya çalışır. Kuşkucu bir kişiliği olan Mefharet, abisi Samim'den de şüphelenir. Besim ile birlikte şüphesini gidermek için gizlice Samim'in odasına gider ve onun yazdığı defteri okur. Bu defterde Samim'in ütopyik dünyası Simeranya anlatılır. Simeranya'da bir kadından bahsedilir. Bahsedilen kadının tam olarak kim olduğu anlaşılmasa da Besim abisinden şüphelenmekten vazgeçer. Mefharet'in ise Samim ile ilgili şüphesi devam eder. Mefharet'in Selmin'e karşı kuşkucu tavırları artarak devam eder ve bir gün Selmin ile tartışır. Mefharet'in baskılarına dayanamayan Selmin köşke gelen aç adamdan hamile kaldığı yalanını söyler. Mefharet bunu öğrenince fenalaşır, sinir krizleri geçirir. Aç adamın da aslında gizli komünist eylemlerde bulunan kişi olduğu anlaşılır. Polisler köşke gelip onu suçüstü yakalamak ister fakat Selmin'in önceden haber vermesi ile aç adam polisten kaçır. Olayları soğukkanlılıkla gözlemleyen ve yaşananlar hakkında fikir yürüten Samim, Selmin'le konuşur. Samim'e göre Selmin akıllı bir kızdır ve yaşanan bu olayların arkasında başka bir sebep olmalıdır. Selmin'in yalan söylediğini düşünür ve Selmin'le bu durumu konuşur. Selmin, annesine kızdığı için Ferhat ile birlikte aç adam hikâyesi oyununu tertip ettiklerini söyler ve her şeyi Samim'e itiraf eder. Samim ve Selmin evdekilere gerçekleri anlatır. Bu sırada Selmin, Samim'in de bilmediği diğer gerçeği açıklar ve hamile olmadığını söyler. Evde yeniden huzurlu bir ortam vardır. Samim, Selmin'den Meral ile ilgili yardım ister. Selmin'in eski nişanlısı Ferhat, Meral'in abisidir.

Samim, Meral ile sevgilidir. Meral, Samim'in gençlik aşkı Necile'nin kızıdır. Ama Meral, Samim'in annesi ile olan eski ilişkisini bilmemektedir. Samim, Meral'in son zamanlarda değişmeye başladığını fark eder, ondaki Paris'e gitme tutkusunu görür ve ona olan güveni azalır. Samim, Meral ile buluşmaya devam eder fakat Meral'in aceleci ve tereddütlü davranışlarından dolayı Meral'in kendisinden bir şey sakladığını düşünür. Meral, Feriha ile buluştuğunu Samim'den gizler. Feriha, Selmin ve Meral'in Dame de Sion Lisesi'nden arkadaşıdır. Samim, Meral'in Paris'te yaşlı bir adamla dost hayatı yaşayan ve toplum tarafından kınanan Feriha ile görüşmesinden çekinir ve Meral'i Feriha konusunda uyarır. Çünkü; Paris'in lüks, şaşaalı ve hayalleri süsleyen cezbedici yaşantısının Feriha'ya özenen Meral'i de etkileyeceğini düşünür. Bu nedenle Meral'i Feriha'dan uzak tutmak ister. Sonraki zamanlarda Samim sık sık Meral'i düşünür, Meral'in davranışlarının altında yatan sebepleri ütöpik dünyası Simeranya'da sorgular. Meral ise Samim'den gizli Paris'e gitme planları yapar. Meral Paris'e gitmesine yardım edeceği için Feriha ile görüşür. Samim, Meral'in yeni yalanlarını yakalar ve Meral ile görüşmeme kararı alır. Meral, Feriha ile görüşmeye devam eder. Ferhat, Meral'in Feriha ile görüşmesine şiddetle karşı çıkar.

Meral hem abisinin baskılarından kurtulmak hem de Samim'den gizli Paris'e kaçmak için pasaport işlemleri yaptırır. Meral'in babası hastalığı dolayısıyla Mersin'e gittikten sonra Ferhat Meral'in üzerindeki baskıyı artırır. Feriha'nın Paris'e kaçacağından şüphelenen Ferhat Meral'e Paris'e gitmesine kesinlikle izin vermeyeceğini söyler. Babasını ve kendisini rezil edecek yanlış bir şey yapmaması için onu tehdit eder. Meral, Ferhat'ın kendisine engel olacağını anladığı için evden kaçmak ister. Ferhat, evden kaçmak üzereyken Meral'i yakalar ve onu odaya kilitlet. Meral odada kilitleti kaldığı süre boyunca kendisini sorgular, yaptıklarından pişmanlık duyar ve Samim'i gerçekten sevdiğini anlar. Bir ara intihar etmeyi düşünür, veda yazısı yazar ama vazgeçer. Sigara içmek ister, çakmağına benzin doldurmaya çalışırken çakmağın haznesinden taşan benzin Meral'in eline ve eteğine dökülür. Bu sırada çakmak ateş alır ve çakmaktan çıkan kıvılcımlar Meral'in benzinle ıslanan ellerini ve eteklerini tutuşturur ve Meral yanarak ölür. Meral'in bağırma sesine uyanan evin hizmetçisi ve Ferhat gördükleri bu manzara karşısında şok olur. Meral'in başından bu olaylar geçerken aynı saatlerde Necile de hizmetçisi Renginaz ile yaşadığı konakta Meral'in başına gelen felakete dair mistik olaylar yaşar ve çok korkar. Yaşadıkları korku dolu anlar gece yarısından sonra sona erer. Bu sırada Necile, gelen bir telefon ile Meral'in intihar ettiğini ve öldüğünü öğrenir. Samim de o gece tuhaf duygular yaşar ve yanık kokusu hisseder. Samim gibi Mefharet de yanık kokusu hisseder. Samim ve Mefharet bu konudan bahsederken Necile telefon açıp onlara Meral'in intihar ettiğini haber verir. Samim, Necile'yi yalnız bırakmamak için onun yanına gider. Konağa vardığında Necile'nin soğuk ve ölü bedeniyle karşılaşır. Samim doktor

getirtir, doktor Necile'nin kalp spazmı geçirerek öldüğünü söyler. Samim Necile'ye karşı son vazifesini yapmak için sabaha kadar onun ölü bedeninin başında bekler. Yaşadıkları Samim'i derinden etkiler ve onu Simeranya'nın dünyasına sürükler. Roman komşuların Necile'nin cenazesini almaya gelmesiyle son bulur.

4. 1. 2. 2. Yalnızız Romanında Schwartz'ın Değer Sınıflandırmasına Göre Öne Çıkan Değerler ile İlgili Bulgular

Tablo 2. Yalnızız Romanındaki Değerlerin Dağılımı

Değer Grupları	Değerler	f
Güç (Power)	Sosyal güç (otorite) sahibi olmak	8
	İnsanlar tarafından benimsenmek	2
Başarı (Achievement)	Başarılı olmak	5
Hazcılık (Hedonism)	Zevk	23
	Hayattan tat almak	3
Uyarılım (Stimulation)	Değişken bir hayat yaşamak	16
	Cesur olmak	3
	Merak duyabilmek	7
Özyönelim (Self-direction)	Kendi amaçlarını seçebilmek	4
	Özgür (bağımsız) olmak	12
	Yaratıcı olmak	1
Evrenselcilik (Univeralism)	Erdemli olmak	2
	İç uyum	4
	Toplumsal adalet	3
İyilikseverlik (Benevolence)	Dürüst olmak	10
	Sorumluluk sahibi olmak	4
	Yardımsaver olmak	2
	Bağışlayıcı olmak	1
	Olgun sevgi	3
	Gerçek arkadaşlık	2
	Manevi bir hayat	3
	Sadık olmak	3
Geleneksellik (Tradition)	Hayatın bana verdiklerini kabullenmek	6
	Dindar olmak	2
	Mahremiyet	8
Uyma (Confirm)	İtaatkâr olmak	4
	Kendini denetleyebilmek	4
	Anne- babaya ve yaşlılara değer vermek	3
Güvenlik (Security)	Toplumsal düzenin sürmesini istemek	5
	Aile güvenliği	3
	Temiz olmak	3
	Sağlıklı olmak	2
Toplam		161

Güç Değer Grubuna Ait Değerler ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Bu değer grubu ile ilgili sosyal güç (otorite) sahibi olmak ve insanlar tarafından benimsenmek değerleri tespit edilmiştir.

Sosyal güç (otorite) sahibi olmak

Sosyal güç sahibi olmak ve otorite sahibi olmak değerleri birbiriyle çok yakından ilgili olduğu için bu iki değer aynı başlık altında incelenmiştir. Sosyal güç ve otorite sahibi olmak, insanlar üzerinde etkililiği artıran bir durum olarak gösterilmiştir ve bu değerler romanın başkarakteri Samim'de fazlaca gösterilmiştir.

Samim, romanda yazar anlatıcının sözcüsü konumundadır. Düşünceleriyle, söylemleriyle ve davranışlarıyla insanlar üzerinde etki kurar. Samim'in köşkte birlikte yaşadığı aile üzerindeki etkisi büyüktür. Samim; ailenin en büyüğüdür ve kız kardeşi Mefharet, Mefharet'in çocukları Aydın, Selmin ile diğer kardeşi Besim üzerinde aile babası otoritesine sahiptir. Yazar anlatıcı; Samim'i saygı, sevgi, hoşgörü, yardımseverlik ve adaletli olmak vb. birçok ahlaki değerle zenginleştirmiştir:

Ablam gözlerini açınca ellerini ceplerine koyan ağabeyim, hasta üzerinde kurduğu hâkimiyetin gururunu sezdirmeyen bir şefkatle dedi ki... (s. 108)

- Birkaç günden beri çok değiştim ben. Sizin büyük tesirleriniz oldu. Daha evvel Besim dayımı haklı bulurdum. Anladım ki şimdi, onunkisi dünyaya kedi veya kuş gözleriyle bakmak. (s. 294)

Samim'in aile üyeleri üzerinde olduğu kadar Meral üzerinde de otoritesi vardır. Samim'in Meral üzerinde manevi olarak kurduğu bu gücü ve otoriteyi Meral de fark eder ve bunu zaman zaman dile getirir.

- Benim nem o? Niçin vardı hayatımda o? Şimdi bir dağ gözümün önüne geliyor. Samim... Şimdi çok iyi hisseder gibi oluyorum. O benim yükselişim. Ben onda, onunla büyüdüğümü ve temizlendiğimi hissediyorum. Onsuz bana bir hiçlik geliyor. Onsuz bir sıfırım ben. (s. 280)

- Değil ağabey. Her erkek benim için bir kuvvettir. Mutlaka fenalık için mi? Mesela Samim benim için bir destektir. Hiçbir erkeğe güvenmem, ona güvenirim yalnız. (s. 312)

Samim'in Meral üzerinde kurduğu güç ve otorite Ferhat'a göre Meral'i kötü yola düşmekten koruyan bir güçtür:

- Samim'le konuşmanı isterdim. Onun senin üzerinde iyi tesirleri var. Yoksa sen çoktan sinema kızı, Beyoğlu kızı, sokak kızı olacaktın... (s. 279)

Sosyal güç ve otorite sahibi olan insanlar zor zamanlarda fikir danışılan ve önder olması istenen kişiler olarak da verilmiştir. Romanın sonlarında Meral'in yanarak ölmesinden önce telekinezi olaylar yaşayan Renginaz ve Necile gibi Samim'in de yanık

kokusu alması üzerine, Samim'in olaylar karşısında soğukkanlı duruşunu bilen Besim, Samim'e insanlar üzerindeki etkisini hatırlatan bir uyarıda bulunur:

... Renginaz'dan Necile'ye geçmiş. Bir telefon teliyle oradan buraya sıçramak üzere. Bu evde herkesin sığınağı senin aklın. Sen de yanık kokusu duyar ve Necile'nin karakoncoloslarına inanırsan hepimiz tehlikeye gireriz. (s. 409-410)

Sosyal güç ve otoritenin kişinin toplumdaki konumunu yansıttığı görülmüştür. Samim, gerek ailesi gerek de çevresindekiler tarafından itibar görür. Sosyal güç ve otorite sahibi olan Samim'in çevresindekiler üzerinde bıraktığı etki sadece karakterler gözüyle değil yazar anlatıcı tarafından da tasvir edilir:

... Onun, kendisinden istenen şeyi anlatmaya razı olduğu zaman aldığı bu poz derhal alaka uyandırır ve yarattığı sessizlik ortasında bütün dikkatleri toplardı. (s. 42)

Romanda cemiyetin kendisi de önemli bir güç olarak gösterilir. Cemiyetin kendine ait kuralları ve değerleri vardır. Bu kurallar ve değerler kişilerin üzerinde yaptırım gücüne sahiptir. Cemiyetin sosyal nizamına uyum sağlamak istemeyenler yine cemiyetin kendisi tarafından dışlanır. Ferhat, Meral'in Paris'e kaçmak arzusunun ve özgürlük arayışlarının altında yatan sebepleri cemiyete bağlar:

Ferhat ona arkasını çevirdi ve pencereye doğru gitti. Bu evde boğuluyormuş. Çünkü bu ev onun namuslu olmasını istiyor. Onu boğan bu ev değil, bu.. bu.. cemiyet, bu memleket. (s. 353)

İnsanlar tarafından benimsenmek

İnsanlar tarafından benimsenmek, toplumda bir güç göstergesi olarak yansıtılmıştır. Samim sosyal güç ve otoriteye sahip olduğu gibi sahip olduğu bu güç ile insanlar tarafından benimsenmeyi de başarmıştır.

İnsanlar tarafından benimsenen kişi çevresindekiler tarafından önem verilen ve sevilen bir kişi olarak verilmiştir. Mefharet'in tez canlı, panik ve şüpheli halleri karşısında onu sağduyulu olmaya çağıran Samim'in telkinleriyle Mefharet'in olaylar karşısında daha tevekküllü bir tavır sergilemesi üzerine Besim Samim'e olan hayranlığını ifade eder:

Ne yaman heriftir şu ağabeyim, ne büyücüdür! Ablamın ona çevrilen hayran ve minnettar gözlerinde iri yaşlar vardı... (s. 109)

İnsanlar tarafından benimsenen kişinin başkalarının güvenini kazandığı da görülür. Dayısı Samim'in etkisiyle yaptığı davranışların yanlışlığının farkında olan Selmin, Samim'in kendisi için ne kadar önemli olduğunu dile getirir:

- Dayı, dedi, ben aylardan beri sizinle açık konuşmak istiyordum. Biliyordum ki, bu evin içinde, hatta belki bu dünyada en anlayışlı dost sizsiniz benim için... (s. 152)

Başarı Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Başarı değer grubu ile ilgili başarılı olmak değeri tespit edilmiştir.

Başarılı olmak

Başarılı olmak değeri, olması istenen bir şeyin gerçekleştirilmesi veya elde edilmesi sonucunda kişinin toplumda değer görmesi olarak yansıtılmıştır. Yazar anlatıcı tarafından başarı farklı şekillerde tasvir edilmiştir. Başarı, kimi zaman hayat karşısında kimi zaman da kişinin nefsiyle -iç benliğiyle- olan mücadelesi karşısında elde edilen bir zafer olarak gösterilmiştir.

Başarılı olmanın kişinin toplumdaki konumunu güçlendiren ve itibarını artıran bir değer olduğu görülür. Kişinin hayat okulunda göstereceği başarıyı daha önemli gören Samim'in düşüncelerini Besim, Mefharet'e özetleyerek anlatır:

- Gayet basit. İş hayatından daha büyük mektep, tecrübeden daha büyük ders, ihtiyaçtan daha büyük mürebbi, tecessüsten daha büyük öğretmen, muvaffakiyetten daha büyük diploma olur mu? (s. 43)

Başarılı olmak değeri, birinci benliğin ikinci benliği yenmesi, kişinin maddeyi aşip manevi olana ulaşmayı başarması şeklinde de verilmiştir. Yalnızız'da Samim, Meral'in ikinci benliğinin zaaflarından kurtulup temelde birinci benliğinin sesini dinlemesini, ruhun maddeye galip gelerek başarılı olmasını, ister. Bu durum, tasavvufi bir bakış açısı olarak da yorumlanabilir. Kişinin nefsiyle mücadelesi önemli bir başarı görülür. Romanda, Meral'in ikinci benliğinin birinci benliğe karşı muvaffak olmasının Meral'i kötü durumların içine sürüklediği yansıtılır. Samim'in birinci ve ikinci benliği arasındaki çatışmada ikinci benliğine yenik düşen Meral ile ilgili düşüncelerine yer verilir:

- Ferah Paris'te bile- bile değil bilhassa orada- senin içindeki asi "ikinci"yi gıdıklamağa muvaffak oluyor. (s. 175)

Samim; ikinci benliğine söz geçiremediği için yalnızlığa sürüklenen Meral'den zamanla uzaklaşır. Samim, Meral'in birinci benliğinin ikinci benliğine galip gelmesini ister.

... "Niçin ben sana, Meral, sevgilinin içimizdeki hayalinin de bir realite olduğunu yazdım? Niçin seni hakikatin içinde sever gibi oldum? Onun zaferini bekliyordum. Karşıma senin birincini teslim alan ikincin çıktı. İğrendim ve kaçtım." (s. 398)

Samim Meral'in ikinci benliğinin birinci benliğine galip gelmesinin altında yatan sebepleri Simeranya'da açıklamaya çalışır:

Kendi nefesine karşı bir şahsiyet ve irade zaferi kazanıp aşağılık duygusundan kurtulmak arzusu (s. 183)

Bu zaferi başkalarına da göstermek arzusu (s. 183)

Hazcılık Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Hazcılık değer grubunda zevk ve hayattan tat almak değerleri tespit edilmiştir.

Zevk

Zevk değerinin yazar anlatıcının maddi arzuları eleştirmek amacıyla kullandığı bir değer olduğu görülür. Bu değer daha çok Meral ile Besim'in düşünceleri ve davranışlarıyla yansıtılır.

Besim, Samim'in deyişiyle midesinin emrindedir (s. 112). Besim'in yemeklere karşı zaafı vardır. Yazar anlatıcı, Besim'in yemek yemekten duyduğu zevki ve yemeklere olan tutkusunu sık sık dile getirir:

... Kardeşi küçük ve yuvarlak bir francala diliminin üstünde saat camı takar gibi dikkatle yerleştirdiği jambona tereyağını sürerken hiçbir meseleyi ciddi konuşamazdı. (s. 16)

Besim francala diliminin üzerine tereyağdan sonra ilek reçeli sürerken, vereceği cevaptan evvel alacağı lezzeti düşünüyor ve yutkunuyordu. (s. 18)

Besim ay yudumunu emerken, lezzetin dille damak arasında tad merkezine gidişinin hiçbir anını şuursuz bırakmak istemiyor ve gözlerini yumuyordu. (s. 19)

Kız önüne bakıyordu. Besim yeşil zeytin tabağını ona doğru sürdü.

- şimdilik insanı bundan başka bu eve bağlayan lezzet yok. Bir tane ağzına at ve bana cevap ver: Bu dünyada kendisiyle her şeyi rahatça konuşabileceğin adam ben değil miyim? (s. 20)

Talaş kebabının huzurunda birdenbire susan Besim bir tapınma sessizliği içindeydi. Et ve yufka, ağzında eriyerek baş döndürücü bir macun haline geldikten sonra, midesine değil kalbine giriyormuş gibi ona büyük aşkların sarhoşluğunu veriyordu. (s. 39)

Zevk, insanların nefsi arzularını tetikleyen bir değer olarak verilmiştir. Besim, romanda en mühim hadiselerde ve ciddi anlarda bile yeme arzusuna kapılır. Gördüğü ya da yaşadığı her şey onu bir yönüyle bedensel arzuların içine sürükler:

En şiddetli arzular bana en biçimsiz anlarda ve en münasebetsiz tahriklerle gelir. Ablamın ayaklarını lengerdeki sıcak suyun içinde kıpkırmızı kesilmiş görünce, sabah karanlığı, canım istakoz istedi. Onun çığlıkları üzerine koşup geldiğim için henüz kahvaltı etmemiştim. (s. 105)

Oturduğum koltukta, ablamla beraber ben de gözlerimi kapadım ve dn, biz Aydın'ın tedavisiyle uğraşıp dururken, Alemdağı'ndan gelen tereyağının açılış töreninde, bu sabah, kaç dakika bulunabileceğimizi düşünmekten kendimi alamadım. (s. 106)

- Bırak bu saçmalıkları! Onu biz düşünürüz. Senin karakolda işin ne? Git ekmekleri kızart. (s. 110)

are yok, büfede ne varsa ona razı olacaktık. Selmin'in mnasebetsizliğine ilk defa kızar gibi oluyordum. Yoksa, bahtiyar zatın a veya tok, işçi veya burjuva, komünist veya faşist olması benim gözümde tamamıyla farksızdı. Çünkü hadisenin bir bardak ayran veya şampanya içmekten fazla ehemmiyeti yoktu. (s. 111)

... Fakat seninle beraber yaşar gibi oldum bunları ve anladım ki buralardan da bazı hakikatlere çıkılabilir. Hoş bir şey. Bir Çerkez tavuğu kadar lezzetli de olabilir bu. Çerkez tavuğu diyorum. Çünkü Hasibe'den biraz evvel müjdesini aldım. Akşama var. (s. 292)

Ağzını birkaç defa açıp kapadı ve yediği bisküvilerin son lezzet kırıntılarını şuuruna malettikten sonra ağabeyine döndü: (s. 409)

Samim, Besim'in mideye dayalı arzularını ruh-madde açısından değerlendirir ve onun midesine bağlı bedeni / dünyevi zevklerden arınmasını ister:

- Hayır, dedi, asıl tahsil orada. Talaş kebabına aşık olmaktan kurutulurdun. Çünkü orada, ikide bir değişen öğretim sisteminden ziyade pilavı ile meşhur bir mektepte okumazdın. (s. 46)

- Belki iki ay kadar sıkı bir perhize girersen aşk hakkındaki fikirlerin değişir.

- Zannetmiyorum. Yemeklere karşı aşkımdan korkarım. (s. 47)

Zevk almak isteyen insanın keyifli ve hoş duygular yaşayabilmek için eğlenceli ortamlarda bulunma arzusuna sahip olduğu gösterilmiştir. Meral; Paris'in süslü, şatafatlı, sosyetik ve lüks yaşantısına kavuşması ile alacağı zevkin peşindedir:

- Başka bir şey? Belki... Evet.... Tabii... Var tabii... Benim Paris'e karşı za'fım. Oradan gelen bir arkadaş, bana Paris'i getiriyor. Ondaki parçamla orada yaşamış gibi oluyorum. Gururunu ve zevkini duyuyorum bunun. (s. 246)

- Saadetini ve neşeni onlara borçlusun. Sana mücadele zevkini veriyorlar. Ve aradığın şey zaferden evvel, bu zevktir. (s. 161)

Zevk değeri, romanda Meral karakteri ile kişinin ikinci benliğinin arzuladığı, keyif aldığı ancak netice olarak kişiyi kötü durumların içine sürükleyen bir duygu olarak da yansıtılmıştır. Samim, Meral'in ikinci benliğinin ortaya çıkardığı arzuları eleştirir:

İkincisi, tabiate, uzviyete, biyolojik hayata ve içgüdülere bağlıdır ve fâni değerlere sarılır. Zamanımızda para ve lüks hırsı, kazanç ve keyif ahlakı çok defa birinci benliğimizi baskı altında tutan "ikinci"imizin davranışlarından doğmuştur. Bütün kaba iştah ve şehvet, kibir ve gösteriş değerleri oradadır; ikinci Meral de oradadır. (s. 187)

Zevk değerinin içsel bir eylem olduğu kadar onu tetikleyen dış etkenler neticesinde gerçekleşen bir duygu olduğu ifade edilmiştir. Samim, Simeranya'da Meral'in zevk duygusunun altında yatan sebepleri belirlemeye çalışır ve bazı tespitlerde bulunur:

Başkalarının hayranlığını son haddine vardırma arzusu (s. 183)

Aynı zamanda benim ıstırabımdan keyif duymak arzusu (Sadizm) (s. 184)

Benimle mücadelesinde sırf mücadele zevki duymak arzusu (s. 184)

Kendi nefsiyle mücadelesinde sırf mücadele zevki duymak arzusu (s. 184)

Uygun olmayan koşullarda duyulan zevkin sorgulandığı ve bazı zevklerin sonradan kişiyi pişmanlığa götürdüğü gösterilmiştir. Meral de zaman zaman zevklerini eleştirir ve bu zevklerden pişmanlık duyar.

... Arzularım, tadını, kıymetini kaybediyor... (s. 201)

... Fakat pek sayılı ve çok bulanık birkaç zevk anı –çünkü onun içinde utançlar, vicdan azapları, ömre sürecek lekelenmeler, herkese söylediğim yalanların kirlilik hissi ve birçok... Böyle... İç kasılmaları var işte böyle birkaç zevk anı müstesna, mesut muyum ben?.. (s. 280)

- ... Fakat bilesin ki, insanın içi rahat olmazsa hayatın zevki yoktur. Üç beş dakikalık geçici keyif, günlerce fitil fitil burnundan gelir insanın. (s. 282)

Hayattan tat almak

Hayattan tat almak, kişinin yaşamından memnun olması veya keyif alması olarak işlenmiştir. Meral'e göre Paris kendisine hayattan tat almasına olanak tanıyacak bir yaşantı sunacaktır. Meral, eğlencenin şehri olarak görülen Paris'e gitmeyi başardığında oradaki şatafatlı yaşantıdan alacağı keyfi hayal eder. Samim de Meral'in bu arzularının farkındadır:

- Biri ne kadar uzaklara gitse senin yanından ayrılmıyor. Mektup yazmasına da lüzum yok. Büyüsü devam ediyor: Paris. Birinci sınıf terziler. Çıldırıcı lokaller ve eğlenceler... (s. 175)

Feriha'nın cüretine hayranlığı, her insanın her cürete hayranlığından fazla bir şey değil mi? Elbette fazla. Onun altında, kendine ait, gizli ve açık arzular var. Paris'e karşı zaafı malûm. Cazibenin konservatuvardan ibaret olmadığı da muhakkak. Paris güzel bir dekor, bir masal şehri ve şans merkezi. Paris veya başka yer. "İkinci"yi gıdıklayan daha derin arzular var. (s. 183)

Hayattan tat alma isteğinin kişilerin bakış açısını maddi bir dünya ile sınırlandırarak kişilerin düşüncelerini bu yönde şekillendirebildiği görülmüştür. Kişinin karakterinin de bu hayattan tat alma şekline yön verdiği söylenebilir. Yazar anlatıcı, maddi dünyanın verdiği keyifle kendisini sınırlandıran Meral'in nelerden hoşlandığını ve onu nelerin mutlu ettiğini ortaya koyar. Yazar anlatıcı, maddi zevklere düşkünlüğü kötü gösterir. İnsanı manevi anlamda doyurmayacak dünyevi arzulardan uzak durmanın telkin edildiği söylenebilir:

- Henüz korkulacak bir şey yok, dedi, Meral Cezmi'yi size tercih etmiyor, fakat otomobilini ona tercih ettiğine eminim. (s. 154)

Uyarılım Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Romanda uyarılım değer grubu ile ilgili değişken bir hayat yaşamak ve cesur olmak değerleri tespit edilmiştir.

Değişken bir hayat yaşamak

Değişken bir hayat yaşamak değeri kişinin içinde bulunduğu şartlardan, ortamdan daha farklı ve eski düzene göre yeni bir yaşam süreci istemesi şeklinde yansıtılmıştır.

Değişken bir hayat yaşamak değeri, ideal bir hayat yaşama isteğinin gerçekleşmesi olarak da işlenmiştir. Romanda, Samim yazdığı Simeranya ile ütöpik bir dünya hayali kurar. Samim, içinde bulunduğu çağın şartlarından farklı, yeni bir yaşam arzusundadır.

Simeranya, yazıldığı çağın 150 yıl sonrasında yeni bir dünya nasıl olmalı sorusunun cevabının arandığı bir ütopyadır. Simeranya dünyadan farklı ve kendine ait özelliklere sahiptir. Bu yüzden Samim'e göre Simeranya'ya kabul edilmek için insanların da değişmesi gerekir:

- Dikkat ediniz. Fizyonomi ve tavır yoklamanız yapıyor. İçinizi okuyorlar. Eski dünya hislerinizden kurtulunuz. Yoksa kabul edilmezsiniz. (s. 33)

... Rousseau'dan Kerchensteiner'e ve John Dewey'e kadar, iki asra yakın zamandan beri bütün pedagogların çırpınışları nafile olmuştur. İnsanın kendi kendisi hakkındaki bozuk telâkkisini değiştiren bir dünyaya muhtacız. (s. 45)

... Sadece bugünkü insanın kendi kendisi hakkındaki telâkkisinden, bilgisinin temellerine, metodlarına ve bütün sosyal müesseseleriyle değer sistemine kadar baştan başa inkılâba muhtaç bir dünyanın mutsuzluğunu duyan bir adamın 150 yıl sonraki tekâmül imkanlarını düşünerek tasarladığı muhayyel bir ülkedeki hayat bir seyahatname şeklinde yazılacaktır. Bu kitap benim, içinde yaşadığım obsesyonun mevzuunu da değiştirebilir. Meral'e karşı tek müdafaam o olur. (s. 134)

Samim, Meral'in arzuladığı hayattan farklı maddi olan değerlerden arınmış, materyalist dünyanın ötesinde Allah'a ulaşan, manevi bir hayat arzusundadır. Maddiyatı bırakıp maddenin ötesinde manevi bir hayata kapı aralayan bir yönelişi ve değişimi ister. Bütün bu düşünceler pozitivist ve realist anlayışın zıddı mistik felsefenin belirtileridir:

... İnsanın hayvanlığını medenileştirdiği kadar, medeniyetini de hayvanlaştıran bu çağ da, beş asır tek ayağı üstünde topalladıktan sonra, yirminci asrın her biri iflas eden büyük ihtilâlleri ve dünya harpleriyle yıkılmak üzere olduğunu gösteriyor. Yirminci asrın yalnız spiritualist filozoflarında değil, tabiat âlemlerinde de tabiatı aşan metafizik prensiplere ve Allah'a doğru bir yöneliş görüyoruz. En büyük zekâlarda, artık iki ayağını da yere basan yeni bir dünya hasreti doğduğu seziliyor... (s. 189)

... Bırak şu maddeyi, boş şu ölçü dehanı, doy şu fizik ve matematik tecessüsüne, kov şu kemiyet fikrini, dal kendi içine, koş kendi kendinin peşinden, bul onu, bul kendini, bul ruhunu, bul, sev, bil, an, gör, kendi içinde gör Allah'ını... (s. 442)

...Ortaçağ papazında haklı olarak ayıpladığın dar kafalılığın anlayış sınırlarını daha fazla darlaştıran beş duyu idrakinin kapalı dünyası içinde kalma... (s. 442)

Arşı geç, ferşi atla, sidreyi aş,

Gör ki ne var maverada ibrethîz. (s. 442)

Değişken bir hayat yaşamak değeri Samim'e göre Meral'de farklı yansıtılır. Samim; manevi, idealist ve iç uyumu sağlamış insanların yaşadığı bir değişken hayat yaşamak isterken Meral maddi, materyalist bir dünyanın belirlediği eğlenceye dayalı değişken bir hayat ister. Meral'in en büyük hayali Paris'e gitmektir. İstanbul'da cemiyetin sosyal nizamlarla şekillendirdiği hayat Meral'e göre özgürlüğünü sınırlandırmaktadır ve Paris ona yeni ve özgür bir hayat sunacaktır. Bu yüzden Meral, Paris'e gitme isteğini sık sık dile getirir:

- ... Fakat yarın gideceğim Feriha'ya. Şekerim, anlarsın, gizli geldim. Al beni götür Paris'e, bir yerlere de kurtulayım. (s. 201)

- Buğuluyorum diyorum sana bu evde.

- Sonra?

- Sonrası bu işte. Paris'e gideceğim. (s. 352)

- ... Sade, içinde bir başkalık ihtiyacı var. Artık Paris'e Paris için değil, şimdiki müthiş sıkıntıdan kurtulmak için gitmek istiyor. Paris'e, yahut da nereye olursa olsun. (s. 360)

Değişken bir hayat yaşamak değeri; farklı kişilerle tanışma, yeni mekânlar görme ya da yeni deneyimler yaşama şeklinde de görülür. Samim; Meral'in farklı bir hayat aradığının farkındadır ve Simeranya'da Meral'in yeni kişilerle tanışmak, yeni olaylar yaşamak ve yeni mekânlar görmek arzusuna sahip olduğu tespitinde bulunur. Meral, yeni mekânlarda farklı kişiler tanıdıkça ve yeni tecrübeler edindikçe değişken bir hayat yaşama olanağına kavuşacağını düşünür. Samim'in Meral'in davranışlarının nedenlerini değişken bir hayat yaşamak arzusuna bağladığı tespitler şu şekildedir:

Kendi kendisini değiştirmek arzusu, (s. 183)

Muhitini değiştirmek arzusu, (s. 183)

İnsan temaslarını zenginleştirmek arzusu, (s. 183)

Tecrübelerini zenginleştirmek arzusu, (Hadise olarak) (s. 183)

Kireçlenmiş itiyatları kırıp yeninin meçhulüne yönelen ruhta yaratıcı hamlelere serbest zemin hazırlamak arzusu, (s. 183)

Aşka ve benden gelen tesirlere isyan ve mukavemet imkânlarını çoğaltan yeni alâkâ ve cazibe merkezleri bulmak arzusu, (s. 184)

Samim'in Simeranya'da ortaya koyduğu tespitlerde Meral'in yeni bir mekan görme, yeni olaylar yaşama, yeni ortamlarda yeni kişilerle tanışma vb. isteklerinin değişken bir hayat yaşamak değerine kapı araladığı yansıtılmıştır. Meral'de görülen genel anlamıyla kanaatkâr bir yaşantı yerine arzuların şekil verdiği değişken bir hayat yaşama hevesidir.

Cesur olmak

Cesur olmak değeri, kişinin ulaşmak istediği hedeflere varabilmek için zorlukları göze alabilmesi ve önüne çıkabilecek engellerden korkmaması şeklinde işlenmiştir.

Cesur olmak değerinin, amaca ve gösterildiği yere göre çeşitli olumsuzluklara neden olabildiği hissettirilmiştir. Besim, insanın her şeye hâkim olabilmek arzusuyla gösterdiği tabiatla savaşıma cesaretinin insanlığı çeşitli felaketlerle yüzleştirdiğini düşünür:

... Ne çıkar ablacığım? İnsanın bütün felâketleri tabiata karşı gelmesindedir. (s. 19)

Cesur olmak model alınabilir bir değerdir. Feriha konusunda Samim'den farklı düşünen Meral Feriha'nın gösterdiği cüreti beğenir. Feriha'nın gösterdiği cesaretin Meral'e örnek teşkil ettiği ve Meral'de Paris'e kavuşma arzusu uyandırdığı görülür.

- Feriha'da da haksızsın, ben onun hayatına imrenmiyorum. Beni Paris çeker. Biliyorsun. Annemden, babamdan hep oranın lejandlarını duyarak yaşadım. Benim en sevgili masalımdı o. Gidemedim bir türlü. Mektepte Feriha'nın cüretini beğenmişim. Yalnız cüret olarak. Ahlâk meselesi başka. (s. 178)

Yazar anlatıcı, Meral üzerinden geleneksel olanla Batı özentili tavrın çatışmasını ortaya koyarken Meral'in geleneğe karşı gelen cesaretini olumsuz bir tavır olarak yansıtır. Ferhat, kardeşi Meral'in doğru örnekler varken cemiyetin yadırgadığı ve dışladığı Feriha'nın cesaretini örnek almasına kızar:

- ... Çok şükür, öyle değil. Neden kepaze bir azlık sana cesaret veriyor, örnek oluyor da, bütün o binlerce, yüz binlerce evi dolduran sessiz ve temiz insanları düşünmüyorsun. (s. 309)

Özyönelim Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Özyönelim değer grubu ile ilgili merak duyabilmek, kendi amaçlarını seçebilmek, özgür (bağımsız) olmak ve yaratıcı olmak değerleri tespit edilmiştir.

Merak duyabilmek

Merak duyabilmek değeri, bir şeyi anlamak veya öğrenmek için duyulan istek biçiminde yansıtılmıştır. Merak duyabilmek değerinin içsel ve kişinin isteğine bağlı bir eylem olduğu görülür. Merak duyabilmek değeri, romanda farklı şekillerde gösterilmiştir. Mefharet'te şüphe duygusuna dönük bir merak bulunurken Samim'in Simeranya'sında eğitimin bir parçası olan ve kişiyi öğrenmeye teşvik eden bir merak gözlenir.

Merak duyabilmek değerinin aşırıya kaçtığında şüpheli bir kişiliğe sebep olduğu gösterilmiştir. Romanda, Mefharet'in şüpheye varan ve takıntılı olan meraklı hallerine sık sık yer verilir:

- Kaç dakika var?

- Yirmi bir. Nedir bu merak? Ağabeyim gelirse ne olacak? Soracak mısın ona? (s. 37)

Bu soru Mefharet'in bir saatten beri başka meseleler arasında uyuklayan şüphesine bir iğne gibi saplandı. Kadın sıçramış ve Besim'e bakmıştı. Kardeşi de hayretle kaşlarını yukarı kaldırarak, yan gözlerle Selmin'i süzdükten sonra ağabeyinin cevabını bekliyordu. (s. 48)

... Fakat Mefharet'in kafasındaki şüphe fabrikası, iki sonra hemen işlemeye başlıyordu. (s. 80)

... Ne fena huyum var, Yarabbi! Niçin kendimi bu şüphelerden, kuruntulardan bir türlü kurtaramıyorum? Annem de böyle idi, rahmetli. (s. 86)

Merak duyabilmek değerinin sosyal öğrenme ile başkalarına da geçebildiği görülmüştür. Mefharet'in meraklı halleri bazen çevresindekileri de etkiler. Romanın başında Selmin ile ilgili Samim'den şüphelenen Mefharet, şüpheleri ile kardeşi Besim'i de etkiler:

... Benim de içime şüphe soktun. Dünya bu kadar meraka ve heyecana değer mi? (s. 26)

Merak duyabilmek kişiyi yeni bilgiler öğrenmeye ve bilmediklerini anlamaya teşvik eden bir değer olarak da verilmiştir. Samim, Simeranya'daki eğitim üzerine açıklamalar yaparken merak duyabilmek değerine yer verir; kişinin öğrenme merakı ve isteği üzerine vurgu yapar:

... Her merak ettikleri mevzuu kendileri etüd eder ve öğrenirler. (s. 42)

... Laboratuvarında aradığın, incelediğin, oyduğun, dibine indiğin, sırrını deştiğin her şey arasında yalnız ruhun yok. Onu beyin hücrelerinin bir üfürüğü sanmakla başlayan müthiş gafletin, otuz yıl içinde gördüğün iki muazzam dünya harbinin kan ve gözyaşı çağlayanlarında en büyük dersi arayan gözlerine bir körlük perdesi indirdi. (s. 441-442)

Kendi amaçlarını seçebilmek

Kendi amaçlarını seçebilmek değeri, kişinin geleceğe dönük kendi hedeflerini belirlemesi ve hedeflerini kendi istekleri doğrultusunda şekillendirmesi biçiminde yansıtılmıştır.

Samim Simeranya'daki eğitimi anlatırken orada öğretmenlerin sadece kılavuz görevi gördüğünün ve öğrencilerin kendi hedeflerini kendilerinin belirlediğinin vurgusunu yapar:

... Çocuklar ve gençler için, araştırma metodlarını gösteren kılavuz-öğretmenler vardır. Bunların vazifeleri öğretmek değil, öğrenmenin yolunu öğretmektir. Çünkü Simeranya pedagojisi, insanın bütün hayatında öğrendiği şeyleri ancak kendi istediği zaman ve kendi araştırmaları neticesinde öğrendiğini bilir. (s. 42)

Kendi amaçlarını seçebilmek kişinin kendi iradesinin kararlılığını, cesaretini gösteren bir değer olarak da yansıtılmıştır. Selmin'in Mefharet'e bir oyun tertip etmesinin altında yatan sebepler Selmin'in bir yetişkin olarak kendi kararlarını kendisinin alma hakkının olduğunu düşünmesidir:

- Avrupa'ya gitmeyi düşünüyorum. Orada rastgele biriyle evleneceğim. Karar vermedim daha. (s. 128)

- Artık benim de bir şahsiyetim var, dedi. Nişanlımı sevmek veya kovmak yalnız benim hakkımdır. Sen karışamazsın. Onunla ister evlenirim, ister evlenmem. (s. 159)

Besim de Selmin'in aldığı kararlara saygı duyar:

... Tercih hakkı da Selmin'e aitti. Bize ne oluyor? (s. 111)

Özgür olmak (bağımsız olmak)

Özgür (bağımsız) olmak kişinin düşüncelerinde, duygularında ve davranışlarında serbest olması, herhangi bir sınırlayamaya maruz kalmaması olarak verilmiştir.

Kişinin kendi amaçlarını seçebilmek değerinin özgür (bağımsız) olmak değeri ile ilişkili olduğu söylenebilir. Selmin, kendi amaçlarını belirleme özgürlüğüne sahip olmak isteyen ve özgürlüğüne düşkün bir şahsiyet olarak verilir:

- Selmin, her meselede olduğu gibi, şahsiyetinin son haddine varan bağımsızlık inadı içinde kestirme cevap verdi: (s. 83)

Samim'e göre Selmin'in *aç adam* hikâyesini planlamasının nedeni Selmin'in annesinin üzerindeki baskıyı kaldırmak ve kendi hür iradesini Mefharet'e ispat etmek istemesidir:

- ... Şimdi sen, aşk mücadelesi değil, mücadele aşkı içindesin. Bundan ne anladığımı söyleyeceğim. Evvelâ annene karşı bir bağımsızlık savaşı açtın. Bu, senin vesayetten kurtulmak isteyen ve tam gelişmesinin şartını hürriyette bulan şahsiyetin uzun yıllardan beri gördüğü rüyadır. (s. 151-152)

Özgür (bağımsız) olmak değeri, Meral karakteri ile romanda fazlaca işlenmiştir. Meral cemiyetin ahlak ve sosyal nizamına uyum sağlayamadığı için baskı ortamı olarak düşündüğü İstanbul'dan kaçmayı ve özgürlük olarak gördüğü Paris'e gitmeyi planlar. Paris Meral'e göre hürriyet demektir ve Meral sık sık *hürriyet* ve *bağımsızlık* kelimelerine düşüncelerinde yer verir:

... Beni kendi gözümle hudutlandırıyor, içimde hürriyet sahası daralıyor. Hürriyet! "Ya aşk, ya hürriyet" demek istiyor Samim. (s. 200)

Şimdi Feriha'ya gitmek istiyordu. Ağabeyinin tehdidi onda... nasıl diyorlar ona türkçe.. independant... bağımsız... bağımsız olmak arzusunu uyandırdı. Bir de mücadele arzusunu. Çünkü ne yapabilir Ferhat? Babamı kandırırım ben. Şimdi kalkmıştır o. Dur bir de ona söyleyeyim bakayım. (s. 207)

- Değil Feriha, dedi, sevmek değil. Başka bir şey. Ben de bilmiyorum. İçimde bir tarafım var ki senin gibi düşünüyör. Ayrılmak istiyorum ondan. Ayrılmak da değil, içimde ve hareketlerimde ona karşı kendimi serbest hissetmek. Fakat başka bir tarafım da var ki... (s. 223)

Artık başı dönüyordu. Hiçbir şey düşünemedi. Odadan çıktı. Apartman kapısının önünde durdu. Şurada şuracıkta, bir adım ötede, hürriyet, hürriyet, Feriha, Paris... (s. 367)

Meral, özgürlüğünü sınırlandıran her tavra karşıdır:

- Ne hakkın var? Ben yirmi iki yaşındayım. Reşidim ben. İstedğim yere giderim. Sen ne karışyorsun? Çekil, çekil. Karışamazsın, gideceğim. (s. 356)

Evde kalmaya razı olmak! Aman, şimdi bunu hiç istemiyor. Kendini pencereden atacağı geliyor. Şimdi, şimdi, sokağın hürriyeti gözü önünde tütüyor. Feriha'nın yanında ve otomobilde olmak. Ah, Yarabim, kalbim duracak. (s. 367)

... Güneşle beraber yepyeni şanslar doğacak. Yarın Ferhat'la müdüriyete giderken, sokakta birdenbire ondan ayrılıp kaçabilirsin. Ne yapabilir? Sen mahpus değilsin. Aptalca bir inadin içinde kendi kendini o hapsediyor. Yarın anlar. Sabret biraz. (s. 391)

Özgür (bağımsız) olmak değerinin kişinin olumlu ya da olumsuz durumlar yaşamasına neden olabildiği gösterilmiştir. Meral'in aşırıya varan, fazilet değerlerinden yoksun bir özgürlük arayışının Meral'in başına felaketler açtığı yansıtılmıştır. Samim, Meral'in özgürlüğü besleyen ikinci benliğinin onun başına felaketler açacağını düşünür:

- ... Bu inat nedir bilir misin? Şahsiyetsizliğinin yerini alan kör ve karanlık bir benlik duygusudur. İnsanı saadete de, felâkete de götürebilir. Önünü göremediği için düzlükle uçurum arasındaki farkı, adımını attıktan sonra anlar. (s. 145)

Yazar anlatıcı, Simeranya'da özgür (bağımsız) olmak değerine farklı yaklaşır. Yazar anlatıcı; Simeranya'da maddi, materyalist dünyanın sınırlarını aşan ve maneviyata ulaştıran bir özgürlük arayışındadır:

... Onlar hakkında bu kadar küçükçe düşünmekten utan! Her sezilen derinliğin ifşa ettiklerini düşünmekten bile seni alıkoyan tabiatçı metodlarını fırlat ve bitlemiş elbiseler gibi at. (s. 442)

Samim, Simeranya'daki insanı anlatırken kişilerin kendi ilgi ve istidatları doğrultusunda mesleki bir eğitim görme ve meslekte çalışma özgürlüğüne sahip olduğunu açıklar:

... Çünkü orada insan bir makina adam ve bir otomat değildir, kabiliyetlerinin serbestçe gelişmesine her yaşta ve her meslekte imkân verilen manevi bir şahsiyettir. (s. 45)

Yaratıcı olmak

Yaratıcı olmak değeri, kişinin kendi yeteneğine bağlı farklı düşünebilme eylemi şeklinde görülmüştür. Simeranya'da estetiğin herkesin yaratıcılığı ölçüsünde geliştiği ifade edilir:

Aksine olarak bütün Simeranyalılar, her biri kendi yaratma kabiliyetinin derecesine göre bir gayretle güzelliğin ilahi arşetipini sezerek mekâna ve zamana uygun bir sosyal prototipin gelişmesinde âmil olurlar. Böylece moda, bir sınıfın estetiği halinden çıkıp bütün bir cemiyetin malı haline gelir ve derece derece herkesin yaratıcılık hissesini taşır. (s. 135-136)

Evrenselcilik Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Evrenselcilik değer grubu ile ilgili erdemli olmak, iç uyum ve toplumsal adalet değerleri tespit edilmiştir.

Erdemli olmak

Erdemli olmak değerinin birçok ahlaki değeri de beraberinde taşıdığı görülmüştür. Erdemli olmak, faziletli olmak ile eşdeğer gösterilmiştir. Romanın sonunda Meral,

vicdanıyla yüzleşirken davranışlarını sorgular ve kendisini toplumun değer verdiği fazilet değerleri karşısında eksik bulur:

- ... Her yerde var o. Allah mı? Değil. Ona yakın bir şey. Dur, dur. İsmi bulacağım gibi geliyor. Var bir ismi onun. Fa.. fazilet. Fazilet derler değil mi? Yahut iyilik, iyi olmak. O öğreniyor benden. Ve ben bunu hissediyorum. Demek ben... Bende bir şeyler kalmış ondan. Ben -o kadar- fena değilim, "kötü" değilim. (s. 304-305)

Samim de Meral gibi düşünür. Samim'e göre de Meral erdemli olmak değerine uzaktır ve bunu dile getirir:

Samim sesini çıkarmadı. Hafıza. İçinden güldü. Bütün suçları yüklenir. Küçük hanımda zekâ, ahlâk, namus, şeref, kültür, vefa, samimilik ve kadirbilicilik.... Her şey tamamdır da bir hafıza eksiktir. (s. 320)

İç uyum

İç uyum değeri duyguları, düşünceleri ve davranışları tutarlılık kazanmış kişilerde görülen bir değer olarak yansıtılmıştır. Romanda, Meral'in birinci ve ikinci benliği arasındaki çatışmaya sıkça yer verilir. Bu çatışmanın Meral'in hayatında kültürel ve manevi aşınmalar meydana getirdiği ve bu durumun Meral'in huzurunu bozduğu yansıtılır. İkinci benlik ve birinci benlik arasındaki çatışmanın ortaya çıkardığı olumsuz tablo ile dolaylı yollardan iç uyum değerine ulaşılır. Yazar anlatıcı, birinci benlik ve ikinci benlik savaşı yerine iç uyumu ister ve Meral karakteri ile bunu dile getirir. Romanda Samim'in Meral'in birinci ve ikinci benliği arasındaki çatışmadan kurtulup iç uyumu kazanması gerektiğini sezdiiren ifadeleri vardır.

Yalnızız romanının temel meselelerinden birinin de ruh-madde çatışması olduğu görülür. Yazar anlatıcı, bu çatışmayı Meral karakteri üzerinden yansıtmaktadır. Meral, birinci benliği ile ikinci benliği arasında uyum sağlayamadığı için huzursuz bir şekilde tasvir edilir ve yazar ona kötü bir son yaşatarak bir nevi onu cezalandırır. Romanda verilmek istenen mesaja göre iç uyuma erişmiş, ruh-madde dengesini sağlamış bir kişilik huzurlu olacaktır. Samim, Simeranya'sında Meral'in ikinci benliğinin yönlendirici etkisinden kurtulmasını arzular ve Samim, Meral'in arzulara ve maddi olana yönelen ikinci benliğinin sesini değil, birinci benliğinin sesini dinlemesi gerektiğini düşünür. Yazar anlatıcıya göre sadece maddi arzuların beslendiği ikinci benlik insanın kötü olaylar yaşamasına neden olabilir. Yazar anlatıcının bu savını desteklemek için Meral'i genelde mutsuz bir tabloda gösterdiği ve zaman zaman da kötü durumlar içerisinde tasvir ettiği görülür. Yazar anlatıcı, cemiyetin değerleri ile uzlaşamayan ve iç uyumu yakalayamayan Meral'i romanın sonunda yalnız bırakır ve Meral'e bu yalnızlığın içinde dramatik bir ölüm yaşatır.

- Tamam, dedi, bu cüreti beğenmende imrenmelerin her çeşidi var. Meçhule atılışın hayranlığıdır bu. Senin düşmanıdır. Senin birinci ve seçkin benliğine saldıran ikincidir. Beni senin hesabına o korkutuyor. Öldürmelisin onu. (s. 178)

- Evet, o, zaman zaman zaten kendini gösteren birinci Meral'in duygusudur. Fakat senin günlük hayatında ikincinin hâkim olduğu görülüyor. (s. 193)

- ... Meral'in kendi kendinden nefreti, bu "şuurüstü"nün sosyal tabakasıyla "şuuraltı"nın somatik tabakası arasında bir mücadelenin işaretidir. Yani klasik ifadesiyle ahlak ve beden arasında bir çatışma. (s. 422)

- İşte, insanın bütün dramı buradadır. Çünkü onun bu yüksek şuur tabakaları somatik yapısının tesirlerinden kurtulacak kadar gelişmemiştir. "Sosyal ben", ötekinin, yani biyolojik ben'in emri altındadır. Tamamiyle kendi kendisi, yani sosyal olamadığı için yalnızdır, köleliğinden öğrenir. Meral'in nefreti budur. (s. 422-423)

Yazar anlatıcı, Samim karakteri ile ruh-madde sorunsalına Simeranya'da çözüm arayışındadır. Simeranya, zıtlıkların arıtıldığı bir yerdir (s. 73) ve her şey orada uyum kazanmıştır. Yazar anlatıcının Simeranya'da çizdiği insan tipi, birinci ben ve ikinci ben arasında uyum sağlayarak, cemiyetin ötelemediği ve yalnız olmaktan kurtulmuş biridir. İç uyumu sağlayamayan insanlar Meral gibi yalnızlığın buhranını ve sıkıntısını yaşamaya mahkum olacaktır. Yazar anlatıcı, insanın iç uyumu sağlayabilmesi için kişileri Simeranya'da manevi bir dünyaya, maddi-materyalist dünyanın ötesinde Allah'a ulaştıran bir dünyaya davet etmektedir. Bu yüzden yazar anlatıcı iç uyumu kazanmak için kişinin inançlı olması ve cemiyete de şekil veren faziletlere yönelmesi gerektiğini düşünür.

Toplumsal adalet

Toplumsal adalet değeri, toplumda herkesin hak ettiğini alması şeklinde yansıtılmıştır. Yazar anlatıcı, idealist bir dünya olan Simeranya ile aslında görmek istediği toplum yapısını çizer. Toplumsal adalet değeri Samim'in Simeranya ile ilgili açıklamalarında görülür. Samim'e göre Simeranya'da kişiler toplumdaki rolleri, yeterlilikleri ve yetenekleri ölçüsünde haklarını alır, orada insanlar arasındaki gelir eşitsizliği azaltılmıştır:

- Çaresi kazancı ayarlamaktır. Herkese hakkını vermek. Müsavi miktarlarda değil. Çünkü insanların istihsaldeki rolleri ve cemiyete faydaları birbirinin aynı değil. Liyakatle kazanç birbirine uygun olursa, hasreti çekilen sosyal adalete kavuşulur. (s. 89)

- ... Fakat herkesin kendi liyakatine göre mülkiyeti vardır. Fakir bugünkü dünyamızda olduğu kadar fakir değildir; zengin de prensler sınıfının şımarık çocuğu değildir. Kazanç farkları ayarlanmış ve azaltılmıştır. (s. 89-90)

Simeranya'da adaletli bir gelir dağılımının olmasını sağlayacak teşkilat birimleri de mevcuttur.

- Sendikalar, meslek teşekkülleri, devlet... Kim olursa olsun... İnsanda teşkilat dehasının bu kadar ilerlediği bir dünyada bir paylaşma ve ayarlama sistemi bulmak o kadar zor mudur? (s. 89)

Yazar anlatıcının, Samim'le ortaya koyduğu bu anlayışın sosyalist-komünist yaklaşımdan farklı olduğu gibi aşırı liberal ve kapitalist anlayıştan da farklı olduğu, liberal ve kapitalist anlayışın arasında bir yerde olduğu söylenebilir.

İyilikseverlik Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

İyilikseverlik değer grubu ile ilgili dürüst olmak, sorumluluk sahibi olmak, yardımsever olmak, bağışlayıcı olmak, olgun sevgi, gerçek arkadaşlık, manevi hayat ve sadık olmak değerleri tespit edilmiştir.

Dürüst olmak

Dürüst olmak, kişiler arası ilişkiyi düzenleyen önemli bir değer olarak verilmiştir. Dürüst olmak, kişiyi düşünceleriyle, söyledikleriyle ve davranışlarıyla doğrudan yana tercihte bulunmaya ulaştıran bir değer olarak gösterilir. Dürüst olmak değeri dolaylı olarak işlenmiştir. Yalan söylemenin kötü bir davranış olduğu gösterilerek dürüst olmanın önemine dikkat çekilmiştir. Samim'e ve çevresindekilere yalan söyleyen Meral'in zor durumda kaldığı zamanlarda yalanını başka yalanlarla kapatma çabasının Meral'i zor durumda bıraktığı ve küçük düşürdüğü gösterilerek dürüst olmak değerinin önemi vurgulanmıştır. Samim, sık sık Meral'in kendisine yalan söylediğini hisseder ve onun yalanlarını yakalar:

Ya sekiz ay evvel yalan söylemişti: His birliği aldanışı vermek için. Ya dün yalan söylemişti: His kopuşu azabı vermek için. Yahut da hakikaten değişmişti. (s. 30)

... İşte böyle, kendi kendini aldattığını anlayınca da utanır ve ona daha çok bağlanır. Kendi yalanlarını affetmeyen kalbin kendine verdiği ceza. (s. 59)

... Gözlerinin çırpındığı an içinde, yıldırım süratiyle işleyen bir yalan endüstrisinin bu "ton" izahını çarçabuk bulduğunu anladım. İçimde kederin uğultuları başlamıştı. (s. 60)

- Mecbur muydun? Söyle bana, gitmeğe mecbur muydun? Niçin... Hele niçin bana yalan söyledin? Beni üzmemek istemediğini iddia etme. Bu his, beni seviyorsan, benim senin içindeki hayalimin bildiği bir hakikati benim realitemden gizlemen için bir sebep değildir. (s. 247)

Yalan söylemenin kişiyi mutsuz kıldığı ve vicdan azabına sürüklediği görülür. Meral kendisiyle yüzleştiği vakitlerde söylediği yalanlardan ötürü pişmanlık duyar ve utanır:

- ... Nihayet isyan ederim. Artık yalana güvenmiyorum. Kendi yalanlarım başkalarından evvel beni aldattılar. Samim'e rezil oldum, rezil. Gitmiş o gün anneme. Selmin Feriha'ya rastlamış ve anlatmış. İnsanın böyle bir yalanı yakalandığı zaman ahlâkıyla beraber zekâsı da maskara oluyor. Demin de öyle. (s. 360)

Samim için dürüst olmak çok önemlidir. Samim iyi niyetle ya da başka bir nedenle de olsa gerçeği söylemek varken insanın yalanlara başvurmasını sakıncalı bulur:

... Fakat o hakikatlere tasma takmak dururken yerlerine yalanları sürmek, neticeleri bakımından, daha tehlikelidir. Emin ol buna. Belki henüz kavrayamıyorsun, "Yaşamayalım ki anlayayım" diyeceksin... (s. 149)

Yazar anlatıcı, Simeranya'da dürüst olmak değerinin fazlasıyla olduğunu hissettirmiştir. Samim'in ütöpik dünyası Simeranya'da yalana yer yoktur. Samim,

Simeranya felsefesine göre yalanı tanımlar ve yalanın ortaya çıkmasında etkili olan zıtlıkların Simeranya'da ortadan kalktığını ifade eder:

- Ben düşündüm onu çok, dedi. Simeranya'da yalan tamamıyla lüzumsuz bir hale gelmiştir; anlaşılmalıdır ki bu, tabiatın ve hayatın içindeki zıtlıkları barıştıramayan insanın bir görünüş ahengi yaratmak için kutuplardan birini örtmek ihtiyacıdır. Bu zıtlıklar ortadan kalkar veya uzaklaştırılırsa yalana lüzum kalmaz. Yani prensibinde kutuplaşma bulunan olmak dramına karşı âciz insanın elindeki geçici silah, yalandır. (s. 73)

Dürüst olmak kişiye güven kazandıran ve kişinin saygınlığını artıran bir durum şeklinde de verilmiştir. Samim, çevresi tarafından dürüst olarak bilinir ve güvenilir bir kişi olarak görülür:

- ... Fakat... Nasıl olur? Ağabeyisi yalan söylemez. (s. 155)

Meral de Samim'in kendisine karşı her zaman dürüst olduğunun farkındadır:

- ... Bir tek yalan söylemedi bana. Günahlarımın her çeşidi içinde beni yalnız bıraktı. Onu... İçine battığım kanalizasyona bir defa bile çekemedim. Şimdi her şey ne kadar aydınlık başımın içinde. Parlak bir... (s. 305)

Samim'in dürüstlüğünü bilen Ferhat, kardeşi Meral'e özellikle Samim'e karşı dürüst olmasını tavsiye eder:

- ... Yarın ne? Pazar. Pazartesi günü öğleden evvel oradadır. Git ona ve samimi ol. Şu entrika huyunu bırak. Samimi ol. (s. 314)

Sorumluluk sahibi olmak

Sorumluluk sahibi olmak değeri, kişinin hem kendisine hem de başkalarına karşı belli görevleri üstlenmesi olarak yansıtılmıştır. Sorumluluk duygusuna sahip olmanın kişiyi sosyal meselelere çözüm aramaya yönelttiği gösterilmiştir. Samim; cemiyetin sorunlarına duyarlı ve bu sorunları çözmeye çalışan, cemiyetin meseleleriyle yakından ilgilenen, sorumluluk duyarlılığı fazla, aydın bir kişi olarak tasvir edilir:

- Çünkü senin tanıdıkların arasında hiç kimse, benim kadar bu cemiyetin meselelerini kendi meselesi yapmıyor ve acılarını benimsemiyor. Çünkü hiç kimse benim kadar, seni bekleyen felaketin sezgisine mâlik değil; çünkü hiç kimse benim kadar seni kendisiyle karıştırmıyor ve hiç kimse senin kadar benim içimin aydınlığında körleşmiyor. (s. 251)

Cemiyetin meseleleri ile yakından ilgilenen Samim, sosyal yaşantı içinde bireylerin de vazifeleri olduğunu düşünür ve bireylerin cemiyetteki sorumluluklarını Simeranya'da dile getirir:

- Çalışmamak yasaktır. (s. 90)

... Esasen Simeranya, herkesin her sosyal harekette samimi ve tam iştirakini sağlayan yeni bir cemiyet yapısının adıdır. Bu iştirak, şimdiki dünyamızda olduğu gibi, vatandaşın yalnız politika sahasında ve yalnız dört senede bir sandığa attığı oy pusulasıyla değil, bütün sosyal müesseselerde herkesin, her gün ve her an müşterek

bir ideale doğru bütün davranışlarını âhenklendiren yeni bir cemiyetin bünyesinden ve normal işleyişinden doğar. Tamamıyla fonksiyonel bir bünye hareketinin tabii neticesidir. (s. 136)

Romanda kişinin sadece topluma karşı sorumlulukları olduğu değil başkalarına karşı sorumlulukları olduğu da gösterilmiştir. Samim, vefa duygusunun vermiş olduğu sorumlulukla gece boyunca Necile'nin ölüsünün başında bekler ve onu yalnız bırakmaz:

- ... Şimdi Necile, karşımda, hareketsiz oturuyor. Ben koca evde yalnızım. Sabahı bekliyorum. Onu bırakıp gidemem. Son vazife. Kaçamam. Fakat bana da bir defailance gelmek üzere. Daha ziyade ruhî. (s. 438)

Yardımsaver olmak

Yardımsaver olmak değeri zor durumda olan ya da ihtiyacı olan kişiye yardım etmek şeklinde gösterilmiştir. Samim'in Meral'i içine düştüğü zor durumdan kurtarma çabaları yansıtılır ve Meral de bunun farkındadır:

- Ben -o kadar- fena değilim, "kötü" değilim. Diz kapağıma kadar batmışım. Daha doğrusu... Belime kadar. Kollarımın altından Samim tuttu ve beni kurtarmağa çalıştı. (s. 305)

Samim gibi Meral'de de yardımsaver olmak değeri görülür. Meral, abisinin kendisini yargılaması üzerine aslında kendisinin o kadar kötü olmadığını ve yardımsaver biri olduğunu yaşadığı bir olayla dile getirir:

- ... Ve ben bir gün, seninle Zeyrek Yokuşu'nu çıkarken, bir çöplükte bulunduğu kuru, bayat ekmek kabuğunu hemen ağzına götürün sıracalı çocuğu görünce hıçkırıma başlamadım mı? Sonra koşup o çocuğu bulmadım mı, kucaklamadım mı, ceplerini para ile doldurmadım mı? Yine de o gün, akşama kadar dalgın ve mahzun durmadım mı? (s. 397-398)

Bağışlayıcı olmak

Bağışlayıcı olmak değeri, hataları hoş gören bir merhamet duygusuna sahip olmak şeklinde yansıtılmıştır. Samim, Meral'i yalanlarına rağmen bağışlayabileceğini dile getirir:

- Niçin, efendim, peki, merhamet, kabul, niçin, ben merhameti en çok anlayan insanım, niçin ona gideceğini benden sakladın? (s. 258)

Olgun sevgi

Romanda olgun sevgi, başkalarına karşı duyulan ilgiyi, kişilere verilen değeri gösteren yüce bir değer olarak verilmiştir. Samim, hem düşünceleriyle hem de yaşantısıyla büyük ve gerçek bir sevgi tasviri yapar:

- Ben senin her sözünde ve her hareketinde mutlaka fena bir mânâ aramıyorum. Eğer herhangi bir mânâ arıyorsan, bu, sana karşı dikkatimin normal ölçüleri aşan bir sevgi ve alâka işareti olduğunu gösterir. Bana şüphe verenleri de yok değil. Dediğin gibi yeni başladı bu. On beş günden beri. (s. 237)

- Bu bir hayal fakat, hayal. Ötede muazzam, koskocaman gerçekler âlemi, gerçek sevgiler ve kıymetler âlemi var. Bu hayal onlara nasıl baskın çıkabiliyor? (s. 246)

Meral de Samim'in olgun sevgisinin büyüklüğünün farkındadır:

... Çünkü o büyük seviyor. Bu büyüklüğün içinde bana sarsılmazlık hissi veren çok sağlam bir madde var sanki. (s. 312-313)

Gerçek arkadaşlık

Gerçek arkadaşlık, kişinin zor durumda kalan yakınlarına destek vermek ve yakınları için güvenilir bir dost olmak şeklinde yansıtılmıştır. Samim, Selmin'le ilgili sıkıntılı zamanlarında Mefharet'i yalnız bırakmaz ve Mefharet'e telkinde bulunur:

... Eğer senin gibi isyan etmiyor, haykırmıyorsak, daha güzel yollar gördüğümüz içindir. Yoksa senin kederin bizim de kederimizdir, Mefharet'çiğim. (s. 109)

Samim, başkalarına yardım ettiği gibi başkalarından da gerçek bir dostluk bekler:

- Bunu anlıyordum. Fakat ben senin meseleni halledeli yarım saatten fazla olmadı. Hepsini defterime yazdım. Şimdi senden de bir dostluk bekliyorum. (s. 152)

Manevi bir hayat

Manevi bir hayat, romanda materyalist dünyadan kişiyi kurtaracak, kişinin hayatını anlamlandıracak ve kişinin hayat derecesini yükseltecek bir değer olarak yansıtılmıştır. Samim, midesinin emrinde olup sürekli zevk arayışında olan Besim'e bu maddi arzularından kurtulup manevi bir hayata ulaşması gerektiğini söyler:

... Hazım usarelerini ikide bir galeyana ettiren tesirlerden uzak yaşardın ve manevi hüviyetin daha ziyade gelişirdi. (s. 46)

- İlk zamanlar için belki öyle. Fakat az yemenin vücuda verdiği hafifliğin, zekâyaya verdiği çeviklik ve derinliğin, sende zevklerin mihverini değiştirmesi mümkündür. (s. 47)

- Tabii, dedi, zoolojik bir antropolojinin sana verdiği hayvanca bir insan telâkkisi içindedir. Kabahat sende değil. Bütün şansını maddede arayan bugünkü ilmin, büyük idealistler müstesna, insana layık görmeye mahkûm olduğu ahlak budur. Yıllarca seninle münakaşa ettik. Değişmedin. Bu ahlak sende vücut yapısı haline gelmiş. Daima midenin emrindedir. (s. 112)

Sadık olmak

Sadık olmak değeri, dolaylı olarak işlenmiştir. Aldatmanın kötü olduğu gösterilerek sadık olmak değerinin önemi vurgulanır. Meral, Samim'i aldatır ve Samim'i aldattığı için pişmanlık duyar:

... Hayır! Ne münasebet canım? Öyleyse ayrıl. Meral, şekerim, ne aldatıyorsun, üzüyorsun bu adamı? Neden ayrılmıyorsun? Bilmem. Elimden kaçırmak istemiyorum, sade menfaat değil, gurur da değil. Tuhaf bir bağlılık işte. Fakat yarın Feriha'ya gideceğim. (s. 201)

... Beni müdafaa etmez misiniz, ağabeyime karşı? Sizi aldattım Samim Bey. Hem kaç defa. Ve size keşfettiğinizden fazla, tahmin ettiğinizden fazla yalan söyledim. Şimdi o mektubunuzdaki cümleyi hatırlıyorum. (s. 396)

Meral'in sadık olmayan davranışları çevresindekiler tarafından da eleştirilir. Meral'in abisi Ferhat, Samim'den çok hoşlanmasa da Meral'i doğru yola getirecek kişinin Samim olduğunu düşündüğü için Meral'i Samim'e karşı sadık olması konusunda uyarır:

- ... Fakat herifle benim aramda, benimle Selmin arasında entrikalar çeviriyorsun. Düşman ettin beni ona. Çevirdiğin dolapların hepsini biliyorum. Samim'e melek gibi görünüyorsun. Fakat onu da uzun zaman aldatamazsın. Bu oyunlardan ne kazandığını düşünsene, ahmak! (s. 279)

Geleneksellik Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Geleneksellik değer grubu ile ilgili hayatın bana verdiklerini kabullenmek, dindar olmak ve mahremiyet değerleri tespit edilmiştir.

Hayatın bana verdiklerini kabullenmek

Hayatın bana verdiklerini kabullenmek zor durumlar karşısında sabırlı olmak ve tevekkül göstermek şeklinde dolaylı olarak işlenmiştir. Romanda sık sık hasta olarak tasvir edilen Aydın'a aile üyeleri sabır telkin eder:

Yatağın üstüne eğilen Besim çocuğa sabır telkinine çalıştı:

- Biraz daha sabret, şimdi gelir doktor, bir iğne yapar, hiçbir şey kalmaz. (s. 67)

İğne yapıldıktan sonra, tesiri beklenirken odanın havasını dolduran ümit, hastanın da iniltilerini azaltmıştı. Mefharet oğlunun üzerine eğilerek içinde öfke parçaları yüzen şefkatli sesiyle tekrarlıyordu: "Şimdi geçer, bir şeyciğin kalmaz, biraz daha sabır, bitti, bitiyor artık." (s. 68)

Aydın'ın hastalığı nedeniyle sürekli endişe içinde olan Mefharete de sabır telkin edilir. Besim, Aydın'ın menenjit geçirmesinden endişelenen Mefharet'in endişelerini gidermeye çalışır:

... Bu çarpık iş düzelebilir ama, senin bir tarafın çarpılırsa düzelmez. Sabır lazım abla. Şöyle derin bir nefes al. Ooo...h, kalbini ferah tut. Düzelir, düzelecek. Söz veriyorum sana. Göreceksin, şüphen boşunadır. (s. 52)

Samim, Selmin'le ilgili aç adam hadisesinden dolayı fenalaşan Mefharet'e hayatta karşılaştığı durumları kaderci bir anlayışla ve tevekkülle karşılaşması gerektiği tavsiyesinde bulunur:

- Hayat da böyledir, Mefharet, hayat da böyledir. Çaresizlik ve tehlike anları vardır ki, o zaman çırpınmaya ve haykırmaya gelmez. Batar insan ve boğulur. Marifet o anları geçirmektir. Sonrası gittikçe kolaylaşır. Kadere teslim olmak lazımdır o anlarda. (s. 108)

Samim'e göre tevekkül pasif bir razı oluş değil, insanı manevi anlamda geliştiren bir sabırdır:

- Menfi, miskin, âciz bir tevekkül değildir bu. Anlıyor musun? İsyanın tekniğidir. Yani sabırdır. Müspet, enerjik, hedefli, iyimser bir sabır. Dikkat et sözüme. Bu dünyada ölümden başka hemen her şeyin bir çaresi vardır. Mesele diye karşımıza çıkan

zorlukların çoğunu kendi ruhumuzun içinde halledebiliriz. Ben sana dün Aydın için ne dedim? Bak. Mükâfatını ne çabuk gördün. Şimdi aynı şeyi söylüyorum. (s. 108)

Simeranya'da tevekkül önemli bir yer tutar, Simeranya'nın genel atmosferini tevekkül oluşturur:

- ... Öyle ki, bütün Simeranya'yı derin bir sükûn ve tevekkül havası sarmıştır. Oraya ilk adımı atar atmaz, kendini her tarafa yayılmış bir umumî intibak ve ahenk atmosferi içinde bulursun. (s. 76-77)

Dindar olmak

Dindar olmak değeri, maddi olanın ötesinde manevi hayata yönlendiren ve kişiyi Allah aşkına ulaştıran bir inanç şeklinde yansıtılmıştır:

... Aptalca bir konfor aşkından doğduğu halde her biri daha korkunç bir dünya harbi hazırlayan teknik mucizelerin yanında, senin iç zıtlıklarını elemeye yarayacak ve seni kendi kendine boğuşmaktan kurtaracak ruh mucizeleri ara. İnan mânevîlere ve mukaddeslere, inan! (s. 442)

- Birincisi, aşk ve fedakârlık hamleleri halinde kendi kendini aşar ve ebedilik değerlerine sarılır. Sevgili aşkıdan, aile aşkıdan, meslek aşkıdan, millet aşkıdan, insanlık aşkıdan Allah aşkına kadar gider. (Esasen böyle bir transcendence olmadan varlığın mümkün olmadığı Simeranya metafiziğinin esasını vücuda getirir). İnsan fânîlik sıkıntısından böyle kurtulur ve varlığın en dolgun halini yaşar. (s. 187)

Mahremiyet

Mahremiyet değeri, kişinin özel hayatının gizliliğine saygı göstermenin gerekli olduğu şeklinde verilmiştir. Samim'in özel hayatının çevresindekiler tarafından sorgulanmasından rahatsızlık duyduğu görülür:

... Kendi mahremliğine bu tecavüzün Selmin'den gelmesine hayret edeceği yerde, fazla miktarda sıkılması Besim'in de şüphesini artırmıştı. Mefharet'in kardeşi hayretini gizlemek için önüne baktı: Galiba köşkteki hissemi kaybedeceğim. (s. 48)

Mahremiyet değeri, yasak bir ilişki yaşamamanın cemiyet tarafından hoş karşılanmayan bir durum olduğu şeklinde de yansıtılmıştır. Selmin'in Fransa'ya gidip orada herhangi biriyle evlenebileceğini söylemesi annesi Mefharet'i kızdırır, kızının bu tercihlerinin onun mahremiyetine laf getireceğini düşündüğü için kızına tepki gösterir:

- Ayol neler söylüyorsun? Sokakta mı bulacaksın kocayı?

- Ben bulurum.

- Ecnebi ile mi evleneceksin? Nasıl ayrılırsın sonra? Kolay mı ayrılmak? (s. 100)

Selmin'in Ferhat'la nişanlanmasına engel olduğu için kızının kendisine tepki amaçlı yanlış bir tavır içerisinde olduğunu tahmin eden Mefharet'i Selmin'in evli bir adamla ilişkisi olma ihtimali bile çok öfkelenendir:

Annesi kızının bileğini daha sıkı tutarak kendine doğru çektir:

- Neden? Evli bir adam mı yoksa?

- Belki.

Mefharet bu sefer de kızının bileğini bükmeğe ve bağırmağa başlamıştı. (s. 101)

Mahremiyete önem veren Mefharet, Selmin'in annesine inat kendisine aç adamlar yasak bir ilişkisi olduğu iftirasını atmasını kızını Selmin'in toplumdaki itibarını zedeleyebileceğini düşündüğü için sakıncalı bulur:

- Nasıl olur? İnsan kendine bu kadar çirkin iftira atar mı? Nasıl olur? Nişanlın duyarsa ne der?

Selmin hep o sakın ve inandırıcı haliyle cevap verdi:

- Onun haberi var. Beraber tertip ettik. Sana bir rezalet korkusu vermek için. Başka türlü Ferhat'ı kabul etmeyecektin. (s. 156)

Selmin'in planını öğrenmesine rağmen kızının hamile olduğunu sanan Mefharet, Selmin'in evlilik öncesi hamile kalmasını utanç verici bulur ve bu olumsuz tablodan kızını kurtarmak için Ferhat'la evlenmesine bile razı gelir:

- ... Bir canım var. Ne oluyorum? Ne halleri varsa görsünler. Fakat geç kalmasınlar. Nikâh çabuk olmalı. Doğumdan sonraya kalırsa, o da başka rezalet. (s. 157)

Selmin'in ailesinin de etkisiyle hatalarından ders çıkararak mahremiyetini korumayı başardığı görülmüştür. Yazar anlatıcı, toplumda ahlaklı ve güzel bir yaşam için mahremiyetin önemine atıfta bulunurken bunu başaramayan Feriha ve Feriha'nın yaşantısına özenen Meral'i cemiyete karşı kötü bir konumda gösterir. Mahremiyet değerine namuslu olmak şeklinde bir anlam yüklenildiği de görülür. Mahremiyete itibar göstermeyen kişilerin toplumda hoş karşılanmadığı ve namus yönünden kötü bir konumda görüldükleri belirtilmiştir. Romanda ahlaksız özellikleriyle ön plana çıkarılan Feriha'ya karşı, Meral'in abisi Ferhat'ın da yaklaşımı olumsuzdur:

- Karı deme kuzum. Benim yaşımda o.

- Yaşla mı bu? Karı altmış yaşında herifle kaçtı. Bir vizon, iki de pırlanta iğne için. Boşver. Anlamam öylesini. Karıdan daha kötüdür onun adı ama, ne de olsa işte, senin mektep arkadaşın diye nezaket ediyoruz. (s. 206)

Ferhat'ın ahlaki olarak kötü bir şöhrete sahip olan Feriha ile Meral'in arkadaşlık kurmasını istemediği görülür. Ferhat'a göre cemiyetin namus yönünden aşağıda gördüğü bir kadınla gezmek kişinin toplumdaki itibarına laf getirebilecek önemli bir tehdittir.

Ferhat başını iki defa arkaya doğru atarak tekrarladı:

- Gitme, gitme! Bütün ailesi, bütün arkadaşları ona boykot etti. Senin gittiğini duyarlarsa adın kötüye çıkar. (s. 206)

Kardeşinin mahremiyetine kötülük gelmesini istemeyen Ferhat'ın Meral'i sadece Feriha'dan değil art niyetli ve çıkarıcı erkeklerden de uzak tutmak istediği görülür.

- Bir kere, bir kalemde bütün o tanıdığın hergeleleri sileceksin. Kızma. Ben hepsini tanırım. Öyledir işte. Bilesin. Topuna birden sünger çek. Ve bana şimdi söz ver. Samim'e gelince, onu ara. Bankaya git. (s. 314)

Uyma Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Uyma değer grubu ile ilgili itaatkâr olmak, kendini denetleyebilmek, anne-baba ve yaşlılara değer vermek değerleri tespit edilmiştir.

İtaatkâr olmak

İtaatkâr olmak; cemiyet ve cemiyete yön veren fazilet değerlerine uyulması gerektiği, uyulmadığı takdirde kişinin cemiyet tarafından dışlanacağı mesajını verecek şekilde yansıtılmıştır.

Meral, cemiyete ve cemiyetin değerlerine karşı itaatkâr değildir. Meral'in iç muhasebesi yaptığı zamanlarda itaatkâr olmak değerine nasıl bir tavır içerisinde olduğu gösterilir:

Feriha'nın vaziyetine düşerim. Topuna birden isyan bayrağını açmak... Çok zor. Of, bilmiyorum. Kendimi kaderin denizine fırlatıp atmak ve hadiselerle teslim olmak... Biraz düşünürsem, karşıma Samim'in bir sürü teori orduları da çıkıyor. Küçülüyorum. (s. 201)

Doğru, doğru. Yine haklı olacaktı Samim. Bir şey, bir şey, fakat bir şey vardı ki, Meral şimdiye kadar onu tecrübe etmemişti. Samim'in fikirlerine ve heyecan dalgalarına tam teslim olmak. Nereye götürür insanı bu baygın itaat? (s. 228)

Romanda cemiyetin değerlerini kabul etmenin iyi ve güzel bir davranış olduğu hissettirilir. Fazilet değerlerine itaatkâr olmayan insanların kötü bir hayatın içine sürüklendiği gösterilir ve bu durumlarda dolaylı olarak itaatkâr olmak değerinin önemi vurgulanır. Bu, Samim'in ailesine ve cemiyete karşı geldiği için meçhul bir hayata sürüklenen Feriha ile ilgili düşüncelerinde görülür:

- ... Elimiz ve ayağımız gibi o da mutlak emrimiz altına girebilir. Ve onun bizi tokatlamasını, yaralamasını, öldürmesini imkânsız bir hale sokabiliriz. O zaman Feriha'nın daha iki sene evvel, mektepte iken, bütün ailesini ve cemiyetini teperek meçhule atılışındaki cüret, mahbus ikincisinin isyanı olduğu için, hayranlık değil, nefret uyandırır. Sende bu nefreti görmeyişim beni ürkütüyor. (s. 178)

Ferhat da Meral'in Feriha gibi cemiyet tarafından damgalanmasını istemediği için onu itaatkâr olması yönünden uyarır:

- Duyarlar. O duyurur. İşine öyle gelir. Beni dinle sen. Damgalanırsın. Gitme diyorum sana. İşte o kadar. Sonra bozuyoruz. (s. 207)

Kendini denetleyebilmek

Kendini denetleyebilmek değeri; kişinin eylemlerini önceden sınırlayıp davranışları yönlendiren bir durumdan ziyade, daha çok pişmanlık duyulan eylemlerden sonra kişinin vicdanıyla yüzleşip davranışlarının doğruluğunu sorgulamasına kaynaklık eden bir iç ses olarak verilmiştir.

Otokontrolün kişinin özgürce davranmasını sınırlandırmada etkili olduğu, bu otokontroller sayesinde yanlış davranış ve tutumların önüne geçilebildiği hissettirmiştir. Bu yönüyle kendini denetleyebilmek, kişinin yaptıklarını sorgulaması ve doğruya ulaşmasına yardımcı olmaya kaynaklık eden bir değer olarak yansıtılmıştır. Samim, Meral'den davranışlarını sorgulamasını ister:

... Bu yıkılışın sırrını bul, kendini çöz, içini ayıkla, şuurundan utanan ve ruhunun izbelerinde kaçacak delik arayan suçlu hislerini yakala, getir, ikimizin de gözümüzün önüne koy, onları ezmen için sana yardım edeyim. (s. 244-245)

Kendini denetleyebilmek, kişinin olayları daha net değerlendirmesine yardımcı olan bir değer olarak da verilmiştir. Samim, bir süre sonra Meral'in değişmediğini, yalanlarına ve hatalarına devam ettiğini kabullenir:

... Ben bu mahlûku anlamakta nasıl bu kadar geciktim? Nasıl, evvelâ onu nasıl en seçme hislerimin mevzuu olmaya layık görebildim? Nasıl ve ne biçim bir körlükle, nasıl nasıl, hangi zaafı tarafından itilerek, nasıl, hangi idraklerin felci içinde, nasıl, derece derece ve birçok uyandırıcı işaretlere rağmen nasıl, zaman zaman içimi altüst eden keder fırtınalarının mânâsına karşı tasasız kalabildim? (s. 323)

Kendini denetleyebilmek, Meral karakteri ile ikinci benliğin dünyevi arzularını sorgulayan bir iç muhasebesi yapma şeklinde de yansıtılmıştır. Kendini denetleyebilmek değerinin ışığında bazı davranışların sorgulanması sonucunda yanlış görülen davranışların kişiyi pişmanlık duygusuna ulaştırabildiği görülmüştür. Meral kendisini sorguladığı vakitlerde yaptıklarından dolayı pişmanlık duyar, Samim'e karşı kendini suçlu hisseder:

Gözlerini yumdu. Kendinden öğreniyordu. Kendimden öğreniyorum. Niçin böyleyim? Böyle olmamak elimde mi? Samim... Samim... Gelmeyecek. Bir daha buluşmak istemez benimle. İstemez mi? (s. 280)

... Onlar affetseler bile ben isyan ediyorum kendime. Ben tahammül etmiyorum. Ben kendimi cezalandırmakta herkesten daha âdil ve kuvvetli olmak istiyorum. (s. 395)

Anne-babaya ve yaşlılara değer vermek

Anne-babaya ve yaşlılara değer vermek değeri dolaylı olarak işlenmiştir. Aileye önem veren yazar anlatıcının, dejenere olmuş aile ilişkilerinin olumsuz yönlerini göstererek anne-babaya ve yaşlılara değer vermenin önemini vurguladığı görülür. Romanda, annesine ve babasına karşı lakayt, küstah davranış sergileyen çocuklar vardır.

Selmin annesi Mefharet ile ağız kavgası yapar, Meral babasından bahsederken argo sözler kullanır:

... Selmin'le dünkü kavgasını hatırladı. Ayıldıktan sonra ne diye ben o küstahın haddini bildirmedim? "Sen bunu hiçbir zaman öğrenemeyeceksin!" Son günlerde çok arttı cüreti. Niçin saklıyor? Nasıl şüphelenmem? İnsan gizlenecek şeyi gizlemez de gizlenmeyecek şeyi gizler mi? Demek ki isim söylemeye cesareti yok. (s. 91)

- Tabii... Fakat babamı kızdıran bu değil sade. Ben sokağa çıkmadan evvel, Şükriye telefon etmişti. Şakalaşıyorduk. Ben babamdan bahsederken "moruk" dedim. Meğer o arkamda imiş. Farkında değilim. Kızdı bana. Gönlünü almak istedim, dinlemedi beni, çok kızdı. Fakat dün, akşama doğru barıştık. (s. 232)

Romanda, anne-babaya ve yaşlılara değer vermenin özde değil gösteriş olarak da yapılabildiği gösterilmiştir. Meral, Samim'e karşı kendisini iyi göstermek için hastalanan babasıyla ilgilendiği yalanını söyler ve Meral'in gerçekten babasına hürmet gösterdiğine inanan Samim Meral'in güzel bir davranışta bulunduğunu düşünerek Meral'i tebrik eder:

- Bravo Meral. Babanın başından ayrılmadığına çok iyi ediyorsun. Hatta ona eğlendirici romanlar okuyabilirsin. Mesela "Bir Çalgıcının Seyahati", "Cumbadan Rumbaya"... Okumuş mudur bunları? (s. 318)

Güvenlik Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Güvenlik değeri grubu ile ilgili olarak toplumsal düzenin sürmesini istemek, aile güvenliği, temiz olmak, bağlılık duygusu ve sağlıklı olmak değerleri tespit edilmiştir.

Toplumsal düzenin sürmesini istemek

Toplumsal düzenin sürmesini istemek değeri, sosyal nizamın düzenliliğini sağlayan fazilet değerlerinin yaşadığı cemiyet yaşantısını korumak şeklinde yansıtılmıştır. Samim, cemiyetin sesidir ve Meral'i cemiyete karşı olan olumsuz tavrı nedeniyle eleştirir:

- Senin fikirlerinden çekindim.

- Benim fikirlerim... Burada "benim" fikirlerim yok. Bunlar sosyal nizamındır, âhengindir. Bunlardan çekinseydin, gitmezdin ona. (s. 247)

Meral, sosyal nizamın ve fazilet değerlerinin yaşadığı cemiyete ayak uyduramadığının farkındadır ve bu cemiyetin kendisini ne şekilde yargıladığını bilir:

- ... Değer... değerler... Değil mi öyle? Değerler. Var gibi, yok gibi. Yok mu? Bir ahlak nizamı, bu dünyada, ahlak değerleri yok mu? İyi adam, kötü kadın diyorlar. Tiyatroda fenalık cezasını bulursa herkes alkışlıyor. Filmlerde hep iyilik, iyiliğin zaferi hoş gidiyor. Ben bile böyle duyuyorum. Demek yaşıyor bu ahlak değerleri. Canlı canlı. Ve ben onları teptim bugün. Evvelce de çiğnedim. Demek ben kötüyüm. (s. 304)

... Fakat - Samim'in gözüyle- cemiyet var. Er geç o çıkar insanın karşısına. Mahkemelerinden ziyade onun nefreti korkunç. Ve öfkesi. Gizli, dilsiz, hiçbir şekle bağlı olmayan öfkesi. Ne yapar? Müthiş bir tatouage. Damgalar insanı. Kötü kadın. Bitti. (s. 390)

... Ağırlık bundan geliyor. Bütün bir cemiyetin ağırlığı. Affetmiyor insanlar. Sokak kızlarını affedebilirler. Fakat beni affetmiyorlar. Okutmuşlar beni. Zekâma güvenmişler. (s. 395)

Toplumsal düzenin sürmesini istemek değeri, dolaylı olarak işlenmiştir. Toplumsal düzene ayak uyduramayan kişilerin başına felaketler gelebileceği gösterilerek bu değer in önemi vurgulanmıştır. Cemiyete ayak uyduramadığı için Meral'e kötü bir son çizilir:

... İşte. Buyurunuz. Ferhat Bey, Samim Bey, cemiyet bey, ahlak bey, namus bey, buyurunuz yazıyorum işte:

"İntihar ediyorum. Kendi kendimden nefretimin çerçevelediği ve çirkinleştirdiği bir dünyada yalnızım." (s. 400)

Aile güvenliği

Aile güvenliği değeri, ailenin cemiyet içerisindeki itibarını korumak şeklinde yansıtılmıştır. Ailenin cemiyete karşı bir itibarı olduğu ve bunu aile bireylerinin sağladığı gösterilmiştir. Yazar anlatıcıya göre cemiyet ailenin yüzleşmek zorunda olduğu bir gerçektir. Meral, cemiyetin ağırlığını hissetse de ikinci benliğinin egemenliğinden kurtulamadığı için ahlak dışı ve cemiyetin tasvip etmediği davranışlarda bulunur. Meral'in bu davranışları babasını, özellikle de abisini sinirlendirir. Ferhat'ın Meral'in davranışlarına tepki göstermesinin nedeni Meral yüzünden ailesinin cemiyetteki itibarının düşeceği korkusudur. Meral'in yaptıklarının ailesinin toplumdaki konumunu etkilemesinden korkan Ferhat ve Nail Bey, Meral'in davranışlarını sınırlandırmaya çalışırlar. Nail Bey, Ferhat kadar sert bir tavır içinde olmasa da Meral'i cemiyetin diline düşmemesi için uyarır:

- Bak, dedi, dinle beni. Kabul edersin ki ben dar kafalı bir baba değilim. Fakat bu memlekette rahmetli Leon Blum kadar da ileri düşünemem. Bu memlekette diyorum. Ben pratik adamım. İnsanın aile hayatı iş hayatına tesir eder bu memlekette. Çünkü dedikoducu çoktur. Annenle niçin ayrıldığımızı bir kere daha düşün. (s. 210)

Ferhat, Nail Bey'e Meral'in olumsuz davranışlarını hatırlatır ve onun uygun olmayan bir evlilik yapmak istediğini açıklar:

- Ne demek o? "Nikâhlı metres" ne demek?

- Şu demek baba: İnsan aile kurmak için evlenir. Çoluk çocuk sahibi olur. Kendi küf... köf... nasıl derler ona? Kendi küf ile evlenir. Meral yirmi iki, Şakir altmış iki. Niçin evlenirler bunlar? Herif keyfedecek. Meral de onun parasını yiyecek. Buna aile hayatı mı derler, metres hayatı mı? (s. 275)

Aileden birinin toplumun hoş karşılamadığı bir tavır sergilemesinin kişinin hem kendi huzurunu hem de ailenin huzurunu bozduğu ve dolayısıyla da ailenin toplum içindeki güvenliğinin zedelendiği hissettirilmiştir. Aile toplumun en önemli birimlerinden biri olarak yansıtılmıştır. Ailenin ne kadar güçlü bir temel atmışsa toplum içerisinde de o kadar güçlü bir yer bulduğu gösterilmiştir. Necile'nin hizmetçisi Renginaz, Samim'e Meral'in ailesinin güvenliğini tehlikeye soktuğunu dile getirir:

- Artık büsbütün.... dedi, kimse tutamaz o kızı. Ferhat da nafile. Perişan olur onlar. Necile de almaz yanına Meral'i. İstemez. (s. 334)

Temiz olmak

Temiz olmak değeri maddi ve manevi temizlik olmak üzere iki şekilde ele alınmıştır. Bedensel arzuları ön planda olan Besim maddi bir temizlik çerçevesinde tasvir edilmiştir:

Her sabah vücudunu kolonya ile friksiyon yapan Besim'in su korkusu beni yıllarca düşündürmüştür. Dibindeki kompleksi hâlâ bulabilmiş değilim.

Besim cevap alamayacağını bildiği halde sordu:

- Ağabey, Simeranya'da nasıl yıkanırılar? (s. 28)

Samim'in ütöpik dünyası Simeranya'da da temizlik vurgusu yapılır ve Simeranya'nın temiz ve şeffaf varlıklardan oluşması Simeranya'ya manevi bir atmosfer kazandırmıştır:

... Yer, asfalttan daha pürüzsüz, kauçuk gibi yumuşak bir maddedendi. Yeni ütülenmiş bir yatak çarşafı kadar düzgün ve temiz... (s. 53)

... Oh, şimdi Simeranya'da istediği kadar kalabilirdi. Orada bir tek Feriha ve onun hiçbir arkadaşı yoktu. Stratosfer kadar temiz bir manevilik havası içinde nefes alanların şeffaf vicdanı... (s. 250)

Sağlıklı olmak

Sağlıklı olmak değeri, romanda madde-ruh açısından ele alınmıştır. Yazar anlatıcıya göre ruhsal sorunlar kişide çeşitli hastalıklara neden olur. Bu nedenle ruh sağlığı vücut sağlığı için de önemlidir:

... İnsanı yalnız bir illet öldürür: Sıkıntı. Öteki hastalıklar bunun vücuttaki çeşitli görünüşleridir. Bu çocuk da çok sıkıldı. Bir yandan matematik, bir yandan da annesinin yüz ton ağırlığındaki ruh baskısı. O dayanılmaz istibdat. Sinemaya bile zor giderdi oğlan. (s. 70)

Samim'in düşünceleri ile ruh sağlığını bozan etkenlerin dolaylı olarak kişinin vücut sağlığına da zarar verdiği belirtilir. Ruh sağlığı için tevekkülün önemi vurgulanır:

- ... Herkes bu ruh sağlığının yollarını bilir ve hastalandıktan sonra, kendi kendisine, isyandan tevekküle giden yolu açacak telkinlere uygun bir hazırlık bulur. Aydın, inşallah değildir, menenjit olmuşsa, muhakkak ki bu, çalıştığı derse karşı duyduğu isyanın, sinir sistemi yoluyla, uzviyete sirayetinin neticesidir... (s. 77)

Sağlıklı olmak değeri, ruh sağlığı üzerinden işlense de bu değer dolaylı olarak iyilikseverlik değer grubundaki manevi bir hayat değeriyle de ilişkilendirilmesi mümkündür. Çünkü yazar anlatıcıya göre ruh sağlığı için maddi dünyanın ötesinde manevi bir hayat gereklidir. Bu da kişiyi dini değerlere ve inanca götürür.

4. 1. 2. Onuncu Köy

4. 1. 2. 1. Özet

Onuncu Köy, 48 bölümden oluşur. Her bölüm olayların içeriğini vurgulayan bir başlıkla isimlendirilmiştir. Roman, *Damalı* bölümü ile başlayıp *Bu Dünya Kalmaz Böyle* bölümü ile biter. Romanın başlangıç bölümünden bitiş bölümüne kadar gerçekleşen olaylar kahramanımızın mücadelesinin gidişatını gösterir. Onuncu Köy bir başkaldırı romanıdır. Haksızlıklar karşısında yılmayan, adaleti arayan, halkı bilinçlendirerek halkı uyandırmayı amaçlayan, bu uğurda her zorluğu göze almış, doğru söylediği için de dokuz köyden kovulup Onuncu Köy'e varan bir öğretmenin toprak ağalarına, bürokrasiye, imamlara ve özellikle eğitimsizliğe karşı gösterdiği mücadelesinin romanıdır.

Romanda ismi verilmeyen Öğretmen Köy Enstitüsü mezunudur. Olayın Demokrat Parti döneminde geçtiği düşünülmektedir (s. 173). Çünkü Demokrat Parti döneminde Enstitülerin kapatılma sürecine kapı aralayan Köy Enstitüleri ve bu okullardan mezun olan Enstitülü öğretmenlerle ilgili olumsuz yaklaşımlara ve eleştirilere yer verildiği görülmüştür. Halkı uyandırma işlevi üstlenen ve adaleti arayan Öğretmen yedi köyden sürüldükten sonra Damalı köyüne gelir. Damalı köyünde kızların da erkekler kadar eğitimine önem veren Öğretmen Damalı'nın ağası Durana ile mücadele içine girer. Kızı Asiye'yi okula göndermek istemeyen Durana Öğretmen'e cephe alır. Durana sadece kızını okula göndermek istememekle kalmaz köylünün topraklarını haksız yere mülküne geçirmeye çalışır. Öğretmen köyün eğitimi yanında köylünün sorunlarıyla da yakından ilgilenir. Öğretmen'in köylüyü bilinçlendirmesiyle Muhtar'ın öncülüğünde; Durana ve onun destekçileri Osman Hafız, Baytar Mehmet'in haksız yere ele geçirdiği toprakları geri almak için köy heyeti toplanır. Köy Kurulu, Nohut Dere'sinde kendilerine ait arazileri alabilmek için Durana'nın sürdüğü çiftleri bozma kararı alır. Durana ekinini bozdukları için köylüyü mahkemeye verir ve mahkemede elini güçlendirmek, yargıcın kendi lehine vermesini istediği kararı zayıflatmamak için kızı Asiye'yi okula gönderir. Durana, Esen Ali'nin oğlunun düğün gecesinde Öğretmen'e tuzak kurdurtur ve Öğretmen'i feci şekilde dövdürtür. Her yeri yara bere içinde olan Öğretmen'i sabah saatlerinde Muhtar ve köylüler ölmek üzereyken bulurlar, günlerce köylü Öğretmen'in başında durur ve tedavisi ile ilgilenir. Durana hiçbir şey yapmamış gibi Öğretmen'i ziyaret etmek isteyince köylü kadınlar tarafından darp edilir. Ayrıca Muhtar Durana'yı ilçeye şikâyet eder. Jandarmalar gelir ve Durana hakkında tutanak tutar. Buna çok sinirlenen Durana da ilçeye iner ve Parti Başkanı Yunus Bey'e olayları kendi lehine anlatır ve öğretmenin köylüyü kendisine karşı kışkırttığı yalanını söyler. Köy Enstitülü öğretmenlere karşı olumsuz bir tutuma sahip Yunus Bey, Öğretmen'in köyden sürülmesi için Ankara ile iletişime geçer. Öğretmen'in

yaraları yeni iyileşmeye başlamışken Jandarma bu sefer Öğretmen'i ilçeye çağırmak için gelir. Öğretmen Altıparmak Ali ile yola çıkar. Milli Eğitim Memuru Orhan Bey ile görüşür. Milli Eğitim Memuru'nun söylemlerinden Enstitü mezunu öğretmenlere olumsuz yaklaşım içinde olduğu görülür. Eğitim Memuru Öğretmen'i suçlu bulur ve ona Alibey köyüne tayininin çıktığını söyler. Kaymakam ve Savcı ile de görüşen Öğretmen kendisi hakkında verilen kararı değiştiremez. Öğretmen Damalı köyü olmadıktan sonra Alibey köyüne gitmek istemediğini söyler. Bu sırada ilçede karşılaştığı Demirci Veli ona yardımcı olur.

Öğretmen, öğretmenliği bırakarak Demirci Ustası olarak mücadelesine devam etmeye karar verir. Demirci Veli'nin yanında bir süre çalışan Öğretmen Ortaköylü Çolak Osman'ın davetiyle Ortaköy'e gider. Muhtar, Veli Usta, Çolak Osman, köylü el birliği ile Öğretmen'in yeni adıyla Demirci Usta'nın demirci işliğini yaparlar. Bu köyde Demirci Ustası olarak köylülerin sevgisini ve saygısını kazanır. Adalet arayışı ve halkı uyandırma işlevine burada da devam eder. Ortak koşulan bey topraklarının yıllar öncesinde köylülerden haksızca alındığını öğrenir. Demirci Usta -Öğretmen- haklarını aramaları konusunda köylüyü bilinçlendirir. Köylü, Demirci Usta'yı -Öğretmen'i- haklı bulur. Köylüye cesaret gelir, hakkını aramaya karar verir ve bey topraklarının kendilerine ait olduğunu söyleyerek hasat ettikleri ekini beylerle bölüşmeyerek kendi ambarlarına taşır. Bu durum beylerinin hoşuna gitmez, Demirci Usta'yı -Öğretmen'i- jandarmaya şikâyet ederler ve beylerin çıkarlarına dokunan Demirci Ustası -Öğretmen- Damalı'da olduğu gibi Ortaköy'de de Jandarma tarafından çağrılır. Ortaköy'de barınamayacağını anlayan Öğretmen Ortaköylü Uluların Mehmet ile karısı Naciye aracılığıyla tanıştığı Gülşen ile kaçar. Günlerce yol aldıktan sonra Yaşarköy'e varırlar. Burası Öğretmen'in onuncu köyüdür. Öğretmen diğer iki köyden farklı olarak bu köyde ağalara karşı değil imama karşı mücadele verir. Damalı'nın Öğretmen'i, Ortaköy'ün Demirci Ustası'na Yaşarköy'de Dela ismi verilir. Bu köyde de halkı uyandırma rolünü üstlenen Öğretmen, İmam Fevzi Efendi'ye karşı köylüyü bilinçlendirir. Öğretmen'e göre köylüler kuşların kendilerini gagalamasına boyun eğecek şekilde imam tarafından uyutulmuştur. Öğretmen, Demirci Ustası yeni ismiyle Dela tarafından uyandırılan köylüler yıllardır gelenek haline gelmiş bir şekilde kuşlara boyun eğişlerine son verir ve kendilerine zarar veren kuşları öldürür.

Onuncu Köy diğer ismiyle Yaşarköy, Öğretmen'in tasvir ettiği şekliyle doğru söyleyenin kovulmadığı, adaletin olduğu, başkaldıranların yer aldığı, değişikliklerin yadigar olmadığı bir köy olmuştur. Roman, Öğretmen'in Yaşarköy'de yeni bir düzen sağlamasının zaferi ve köylülerin kuşlardan kurtulmalarının sevincini yansıtan şarkı eşliğinde kurdukları halay sahnesi ile biter.

4. 1. 2. 2. Onuncu Köy Romanında Schwartz'ın Değer Sınıflandırmasına Göre Öne Çıkan Değerler ile İlgili Bulgular

Tablo 3. Onuncu Köy Romanındaki Değerlerin Dağılımı

Değer Grupları	Değerler	f
Güç (Power)	Sosyal güç (otorite) sahibi olmak	16
	İnsanlar tarafından benimsenmek	5
Başarı (Achievement)	Başarılı olmak	8
	Yetkin (muktedir) olmak	1
	Sözü geçen biri olmak	3
Hazcılık (Hedonism)	Hayattan tat almak	1
Uyarılım (Stimulation)	Değişken bir hayat yaşamak	21
	Cesur olmak	5
Özyönelim (Self-direction)	Kendi amaçlarını seçebilmek	1
	Toplumsal adalet	13
Evrenselcilik (Univeralism)	Eşitlik	2
	Güzelliklerle dolu bir dünya	3
	Erdemli olmak	3
	Doğayla bütünlük içinde olma	4
	Çevreyi koruma	1
İyilikseverlik (Benevolence)	Dürüst olmak	9
	Sorumluluk sahibi olmak	12
	Yardımsaver olmak	4
	Gerçek arkadaşlık	1
Geleneksellik (Tradition)	Olgun sevgi	3
	Hayatın bana verdiklerini kabullenmek	4
	Alçak gönüllü olmak	2
Uyma (Confirm)	İtaatkar olmak	8
Güvenlik (Security)	Toplumsal düzenin sürmesini istemek	2
	Temiz olmak	6
	Toplam	138

Güç Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Güç değer grubuna ait sosyal güç (otorite) sahibi olmak ve insanlar tarafından benimsenmek değerleri tespit edilmiştir.

Sosyal güç (otorite) sahibi olmak

Sosyal güç ve otorite sahibi olmak değeri, insanlara rehberlik eden bir lider olmak ve halk üzerinde belli bir söz söyleme hakkına sahip olup halka belli yaptırımlarda bulunan güç olmak şeklinde işlenmiştir.

Sosyal güç ve otorite sahibi olmanın geniş kitlelere hitap etmeye olanak verdiği görülmüştür. Öğretmen gittiği her köyde sözleri ve davranışlarındaki kararlılık ile köylü üzerinde otorite kurmayı başarır. Adaletsizlikler karşısında köylüye mücadele azmi verir ve

köylüyü destekleyen bir güç olur. Öğretmen'in görev yaptığı yedinci köy Damalı'da, köylü Duranâya karşı verecekleri mücadelede Öğretmen'in de yanlarında bulunmasını ister:

"Yarın öğleden sonra okul tatili. Haber yollayalım, öğretmen de gelsin... Defter yazar, tutanak tutar. Ne olsa, resmi iş olacak yaptığımız. İyisi mi çağıralım gelsin!.." (s. 29)

Öğretmen, köylüler üzerinde köylülerin saygısını ve sevgisini kazanan bir güç kurmuştur. Damalı köylüleri Öğretmen'e büyük önem atfeder ve köylüler onun kendileri için önemli bir güç olduğunu dile getirir:

"Bir bakarsan, parmak kadar çocuk.

Bir bakarsan deniz derya!..

Analar neler doğuruyor!.." (s. 81)

"Köy için bir direkti canım!... İki söz söyledi mi, komşunun kafası yatardı. Bize bir kuvvetti. (s. 124)

'Arpa orakları sırasında gelse de, başımızda bulunsa! Hem aşı yapar, hem konuşuruz!' diyorlar. 'Hele yaz gelsin...' diyorlar... (s. 249)

Öğretmen, köylülerin lideridir ve köylü Öğretmen'in liderliğini bir güven kaynağı olarak görür. Öğretmen'in köyden sürülmesi köylüyü Uzun Saylar ile ilgili yapılacak işler konusunda endişede bırakır. Öğretmen'i mücadelelerinde kendi yanlarında bir güç ve destek olarak gören köylüye göre Öğretmen'siz bu işleri yapmak mümkün değildir:

"Uzun Saylar'a su çıkaracaktık! Köyün önüne düşecektin; oraları bağlık bahçelik yapacaktık. Kalır gayri!"(s. 206)

Sosyal güç ve otorite sahibi olmak değeri başka güçlerin çıkarlarını bozan bir güç olarak da yansıtılmıştır. Öğretmen'in köylüler üzerinde kurduğu güç, köylünün ileri gelenlerinden ve zenginlerinden Duranâ'nın çıkarlarına dokunur. Köylü Öğretmen'in önderliğinde Duranâ'ya karşı gelecektir. Duranâ Öğretmen'i dövdürtür fakat bu durum köylünün Öğretmen'in etrafında daha çok kenetlenmesini sağlar. Muhtar Duranâ'yı şikâyet etmek için kaymakama kadar çıkar:

"Anlattım ona ki, kimseye düşmanlığı yoğ idi. Okulda oturur, dölleri okuturdu. Ağaçları kesip aşılattı. Yazımızı çizimimizi yazar idi. Yaz kış, oturur, okulumuzu bekler idi. Geceleri, ışığına güne doğana kadar yakar idi. Köylüye akıl verir idi. Yoksullara kol kanat gerer idi. Anlattım ona ki, şimdi bu iş köyümüze zulümdür. Uzun Saylar'a su getirmeye karar vermiş idik. Şimdi milletin iştahı kırıldı. Dedim ona ki, fayilleri buldur. Durana'nın haddini bildir ki, milletin yüreğine can gelsin!" (s. 151)

Öğretmen'in Damalı köyünden ayrılmasına rağmen Damalı köylüleri için bir güç olmaya devam ettiği görülür. Öğretmen varlığıyla da düşünceleriyle de köylülerin adaletsizlikleri yenmelerine katkı sağlayan bir otoritedir:

O olmasa, Nohut Deresi'ni süremezdik Osman Hafız'ı eğemezdik. Ona bakınca hepimize cesaret gelirdi..." (s. 124-125)

"Yaparız ama, sen bize büyük direk idin! Güç kuvvet verirdin. Ne kadar yapsak, birlikte yapmamız başkaydı..." (s. 223)

Sosyal güç ve otorite sahibi olmak değeri, Öğretmen'in söylemiyle toplumun kendi kendisinden aldığı bir güç olarak da yansıtılmıştır. Öğretmen'e göre güç halkın kendisidir:

En ağır belayı savmanın yolunu bellemiş olacağız. Anlayacağız ki, güç ne yerdeki ağada, ne gökteki kuşlardadır. Güç bizdedir. Güç, birleşen yürekli halktadır. (s. 333-334)

Sosyal güç ve otorite sahibi olmak değeri, Duranâ karakteri ile gücü elinde bulundurmak ve otorite merkezi olmak şeklinde gösterilmiştir.

"Bu işler kimin başının altından çıkıyor! Tamam! O olmasa kimin aklına gelir kızları okutmak! Kimin aklına gelirdi ekilmiş tarlayı bozmak? Dur sen!... Onu deryanın ortasında bir tahta parçasına muhtaç etmezsem, bana da Duranâ demesinler! Dur sen, hele dur!..." (s. 86)

Duranâ Öğretmen'e köyde esas gücün kendisi olduğunu göstermek amacıyla okulu ziyarete gider. Öğretmen'in kendisine yüz vermemesi üzerine Eğitimci Mustafa'yla konuşur ve Duranâ ondan Öğretmen'i köydeki otoritesiyle ilgili uyarmasını ister:

"Mustafa!" dedi Duranâ. "Sen onun sözüne bakma dayım! Heybeyi boşattım. Masanın üstüne koyduğum kese de senindir. Elmalardan, ayvalardan, da al biraz. Senden memnunum bak!. O çocuktur. Bir köşeye çek konuş. Uğraştığı adamı tanıt ona. Sakın benim alttan aldığıma bakıp horozlanmasın!..." (s. 21)

"Bu işler, hep o Öğretmen olacak teresin başının altından çıkıyor Ökkeş!... Muhtar'a o akıl veriyor. Onu sepetlemeyince olmayacak! Erken gidip bir çözüme bakmalı! Karakola varıp Onbaşı'yı görmeli. Az çok bizim de hökmümüz yürür Erle Ovası'nda; Yeşilova'ya geçmeli, Yonis Bey'i bulmalı. (s. 147)

Romanda yazarın eleştiri amacıyla gösterdiği güç ve otorite örneklerinden biri de Duranâ gibileri desteklediği yansıtılan Demokrat Parti iktidarındır. Duranâ, İlçe Parti Başkanı'nın yaptırım gücünü arkasına almıştır ve Öğretmen'in tüm uyarılarına rağmen kızı Asiye'yi okula göndermek istemez:

"Duranâ boş mu? Onun ardında da yanardağ gibi parti! Çatal boynuzlu düzü böyle deyip övünüyor. Abuk sabuk konuşuyormuş ortalıkta!" (s. 1)

"Basayım ama kati cevap: Yollamayacağım! Öğretmen karışmasın. Baş başa bağlı, baş da padişaha... Gider Yeşilova'daki, Burdur'daki 'baş'larına söylerim. Pınarı başından avlarım. Ay benimle olduktan sonra, yıldız kiminle olursa olsun! Partide Yonis Bey birinci adamım. Gezici Orhan Bey dersin, birinci adamım. Asiye'yi sildiririm..." (s. 8)

Duranâ, Yunus Bey'in gücünün farkındadır ve bu gücü arkasına alarak köylüye rağmen Öğretmen'i Damalı köyünden sürdürmeyi başarır:

“Yonis Bey deyip geçmeyeceksin! Şimdi o, eski bildiğin Yonis değil. Buralardan mal toplarken dövüşe dövüşe pazarlık eden Yonis, partiye yazılalı, Tükiye'ye nam verdi. Burdur'dakileri falan bıraktı da, Ankara'dakilerle konuşuyor.” (s. 147-148)

Ben Kaymakam'a söylerim! Şimdi tilafon ederim. Vali'ye de edirim!... Usulen mi? Usulleriniz batsın! Terk et köyü!... İsterse etmesin! Hem nasıl etmez? Babasının köyü mü?... Uzakta bir yere... Evet... Estağfurullah!... Bir çaresine bakarız... Sen bunu bir yap da...’ (s. 156)

İnsanlar tarafından benimsenmek

İnsanlar tarafından benimsenmek değeri, insanlar tarafından sevilip saygı görmek olarak yansıtılmıştır. Damalı köylüleri Öğretmen'i kendilerine çok yakın görür ve her koşulda bunu dile getirir:

“Şakaya gelirdi. Otur her sözle konuş yanında. Yüksünmek, büyüsmek yok bunda! Surat asmak, kaş çatmak yok. Sanki bizim memur değil de, bizim gibi köylü idi...”(s. 125)

“Candı!...”

“Can adamdı!...” (s. 125)

İnsanlar tarafından benimsenmek değeri, kişiye verilen kıymetin göstergesi olarak da işlenmiştir. Öğretmen, insanlar tarafından benimsenen biri olarak gösterilmiştir. Öğretmen'e Damalı köylüleri gibi Ortaköylüler de çok değer verir:

Uluların Mehmet, “Evelallah bu köylü sana böyle sahip çıktıkça, kimse senin kılına daklaşamaz! Senin yolunda her belayı kabul ederiz! Gitme!..” diyor. (s. 284)

“Başka köylere veriyorlar, o da çıkıyor öğretmenlikten. İlle Damalı diyor. Dosta düşmana karşı inat ediyor. Haklı! Bak şimdi, öğretmenlikten çıktı da aç mı kalıyor? Koca Ortaköy'ün değerlisi oldu. El üstünde tutuluyor...” dedi. (s. 263)

İnsanlar tarafından benimsenmek değeri, kişinin yeni kişilere ve yeni mekânlara kolay uyum sağlamasını kolaylaştıran bir unsur olarak yansıtılmıştır. Öğretmen, onuncu köyünde köylüleri benimsediğini dile getirirken kendisinin de köylüler tarafından benimseneceğine inanır:

“... Ben de sizin komşunuz, demirciniz, öğretmeniniz olacağım. Bütün bunlar size bağlı. İsterseniz olacak; istemezseniz... olmayacak. Ben olacağına adım gibi inanıyorum kardeşler!...” (s. 334)

Başarı Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Başarı değer grubu ile ilgili başarılı olmak, yetkin (muktedir) olmak ve sözü geçen biri olmak değerleri tespit edilmiştir.

Başarılı olmak

Başarılı olmak değeri, kişinin verdiği mücadelenin sonunda ulaşmak istediği arzuyu gösteren bir durum olarak yansıtılmıştır. Öğretmen, başarılı olmak değerini bir hayat

felsefesi haline getirmiş bir kişi olarak tanıtılır. Öğretmen, uğradığı her köyde başarılı olmak ister ve çevresindekilere başarılı olmayı telkin eder:

“... Kazanmak, kaybetmek. Zor bir işi başarmaklar. Yenmekler. Birinde yenilirsen, yılmayıp bir daha saldırmaklar. Sonunda, ne olursa olsun yenmekler. İnsanları biraz hayran bırakmaklar.” (s. 39)

“... İşini başarmış bir insanın son günlerini burda yaşayacağım...” (s. 74)

“Başaracağımıza inanırsan, bugün de rahat uyursun!” (s. 75)

“... Tuzak kuruyorlar. Duranâ'ya kene dedim. Yalan mı? Fakat ne yaparsa yapsınlar, sökmez; dayanan başarır. Anladın mı Gülşen'ciğim; dayanan başarır...” (s. 310)

“Dela'nın yüzü gülüverdi. “Karanlığı yırttık kardeşler! Bugün bizim büyük bir günümüz! Bunu başardığımız zaman, kendimize güvenimiz artacak. Neyi murat edersek başarır hale geleceğiz.” (s. 333)

Başarı olmak değeri bireysel bir başarının yanında toplu olarak kazanılan zafer olarak da gösterilmiştir. Öğretmen'in köylüler adına başlattığı mücadeleyi köylüler tamamlayarak başarılı olmuştur. Öğretmen'in önderliğinde köylülerin adalet mücadelesi vererek elde ettikleri başarının yansıtıldığı ilk köy Damalı'dır. Damalı köylüleri tek bir yürek olup Duranâ'ya karşı zafer kazanmıştır. Köylülerin haklarını elde etmek amacıyla gösterdikleri mücadeleden zafer elde etmeleri başarılı olmak değerinin somut göstergesidir. Köylü var olan düzeni değiştirmeyi başarmıştır:

“... İş arıyor bu adamlar. Bulamazlarsa, birbirine sarıyor. Haberin yok; Nohut Deresi için Duranâ, Yargıç'ı keşfe getirdi. Yargıç bir baktı, Damalı'da ne kadar karı kız, çoluk çocuk, genç koca, at eşek, kedi köpek varsa, tarlayı çevirmiş. Damalı halkı bir yanda, Duranâ bir yanda. Bir şey söylemiyorlar; ama Yargıç gözlerinden anlıyor. O kadar okul mokul görmüş adam; anlamaz mı? Kalabalığın ortasında bilirkişiler titredi, Hoca! Duranâ'nın ağzından 'mık' çıkmadı. Avukatı ifadeyi şaşırıldı! Ben şimdiye kadar ifade şaşırın avukat görmedim!...” (s. 253-254)

Başarıya ulaşılan ikinci köy Ortaköy'dür. Öğretmen, Demirci Ustası unvanıyla yaşadığı Ortaköy'de ortak koşulan topraklarla ilgili haklarını aramaları için Ortaköylülere cesaret verir ve köylü de hakkını almayı başarır:

Ortaköylüler, nasıl çıt çıkarmadan ektilerse, çıt çıkarmadan biçip taşıdılar. ... Bey tarlalarından kalkan arpayı beyle bölüşmediler. Olduğu gibi kendi ambarlarına taşıdılar. Demirci Ustası'nın hakkını birer ikişer getirip işliğin önüne bırakıyorlar. Defteri açtırıp borçlarını sildiriyorlar. (s. 268)

Başarılı olmak değerinin yansıtıldığı üçüncü köy Yaşarköy'dür. Yaşarköy'de diğer iki köyden farklı olarak adaletsizliğe karşı kazanılan zafer değil batıl inançlarla köylüleri uyuttuğu ifade edilen İmam Fevzi'ye karşı elde edilen başarı yansıtılır:

Bir anda inanılmayacak işler oldu. Sanki Yaşarköylüler, elini kolunu gözle görülmeyen bir düğmeye bağlamış, ötesine karışmamış! Göz açıp yumasıya kalmadan, koca alan kuş ölüsüyle doldu. Başları bir yanda, kanatları bir yanda, olancası, bir anda yok olmuştu. Milleti titreten korku dağı, kül gibi ufalmıştı. (s. 336)

Yetkin (muktedir) olmak

Yetkin (muktedir) olmak değeri, yapılması planlanan işler için aktif olabilmek ve çaba gösterebilmek şeklinde verilmiştir. Öğretmen'in Uzun Saylar'a su çıkararak orayı eski doğal güzelliğine kavuşturma düşüncesi Topal Pehlivan'ı çok mutlu eder. Topal Pehlivan Uzun Saylar'a su çıkarma düşüncesinin hayata geçmesi için çok çalışacağını açıklar:

"Olur... Yatar köylünün aklı... Orasını bana bırak!" diyerek karşı tarhlara bakıyor Pehlivan. "Tek bacağım la mahalleleri dolaşırım! Kimdi o vafsettiğ in herif! Hani Atina sokaklarında dolaşır, milletin aklını erdirirdi? Hani sonunda idam ettiler? Onun gibi, evleri gezerim. Önüme gelene anlatırım. İsterse beni de idam etsinler!.." (s. 75)

Sözü geçen biri olmak

Sözü geçen biri olmak değeri, düşünceleri ile fikrine başvurul an kişi olmak şeklinde işlenmiştir. Öğretmen; köyde söz ü geçen biridir, yapılacak bir işte Öğretmen'in söz ü önemlidir. Öğretmen; Damalı, Ortaköy ve Yaşarköy'de köylüye akıl verir ve köylüler de Öğretmen'in söz ü ile hareket eder:

Akşam yemeğe gittiği evler, yemekten sonra dolup taşıyor. Kadınlar, erkeklerin ardına oturup dinliyor. Çocuklar, o geldiği zaman uslanıyor, eskiden bir söz ü ikiletmeden yapmazken, şimdi şırp diye yapıyorlar. (s. 225)

Söz ü geçen biri olan kişinin insanlar tarafından benimsendiği ve sevilip sayıldığı da yansıtılmıştır. Öğretmen'in kendisi de söz ü geçen biri olduğunun, sevildiğ inin ve fikirlerinin benimsendiğ inin farkındadır:

"İş böyle onur kırıcı biçime dökülünce, evet... Damalı'da bu nakilden yüreği yaralanan dostlarım var. Ben kendimi, Damalı'nın küçük dünyasında aranan bir parça haline getirdim. Seviliyorum. Sözüm dinleniyor. Köylünün sevmediği bir adamın söz üyle ordan atılmam, dostlarım için sadece bu davada değil, başka birçok davalarında ağır bir 'yıkım' olacak. Buna katlanmayı doğru bulmuyorum." (s. 198)

"... Ortaköy'de işliğim vardı. Ortaköylüler, benim düzdüğ üm demirlerle toprağı daha iyi sürdü, bol ürün aldı. Ağzıma bakıp beylere kafa tuttular, topraklarını kurtardılar..." (s. 327)

Hazcılık Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Hazcılık değer grubu ile ilgili hayattan tat almak değeri tespit edilmiştir.

Hayattan tat almak

Hayattan tat almak, yaşamaktan duyulan keyif ve mutluluk olarak gösterilmiştir. Öğretmen, Topal Pehlivan'a hayattan aldığını keyfi dile getirir. Öğretmen'in yaşama sevinci hayattan tat almak değerine kapı aralar:

"Yaşamaklar beni saran. ... Beni saran, bir bacağın olmadığı için senin yapamadıkların. Şu yokuştan yukarı koşmaklar. Beş kez, on kez, olduğ un yerde ziplamaklar. Yaşadığından duyduğ un sevinci kimseden çekinmeden açığ a vurmaklar..." (s. 39)

Uyarılım Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Uyarılım değer grubu ile ilgili değişken bir hayat yaşamak ve cesur olmak değerleri tespit edilmiştir.

Değişken bir hayat yaşamak

Değişken bir hayat yaşamak değeri, romanda en çok işlenen değerdir. Yazar tarafından değişken bir hayat yaşamak değeri sık sık hissettirilir. Değişken hayat yaşamak değeri daha çok Öğretmen üzerinde şekil almıştır. Öğretmen, eğitimci kişiliği ile köylüyü uyandırarak onları buldukları şartlardan kurtarmaya çalışır. Öğretmen'in amacının köylüden başlayarak laik, devrimci, cesur, pozitivist düşünen bir toplum yapısı oluşturmak olduğu görülür.

Değişken bir hayat yaşamak değerinin var olan şartların değişerek güzelleşmesi şeklinde yansıtıldığı yerler vardır. Öğretmen'in eğitim alanında olumlu gelişmeler yaşanabileceği ile ilgili Mustafa Eğitimci'ye umut verdiği görülür:

"Haydi gel... Üzülmeyi bırak, tıkmaya bak! Bir gün eğitim işlerine gereken ilgi gösterilir. Olacak bu. Güçlenip kendi ellerimizle yapacağız. Önce, toplumun geleceğini kuranlar canlanacak. Çalışmak için aşk duyar hale gelecekler. (s. 32)

Öğretmen, ilçede tanıştığı Demirci Ustası'na gazetede ki fıkrayı okur. Bu fıkrada Öğretmen'in arzuladığı yeni bir insan tipini yetiştirecek eğitimin nasıl olması gerektiği bilgisine yer verilir:

... Fıkra yazarı, "Gerektiği zaman kralın köpeğine taş atabilecek insanlar yetiştirelim, eğitim sistemimizi ona göre ayarlayalım..." diyor. Damalı'nın Öğretmeni fıkrayı Demirci'ye okudu. (s. 199)

Değişken bir hayat yaşamak isteyen kişilerin toplumda belli bir misyon üstlendikleri görülür. Öğretmen, köylüler için değişken hayat şartlarını sağlamak için köylüleri uyandırmayı bir görev kabul eder. Köyde var olan düzeni değiştirmek için köylüyü mücadeleye çağırır:

"... Duranâ bana hasım oldu. Yunus Bey'le bir olup Damalı'dan attırdı. Yapmasa mıydım? Hiç sesimi çıkarmasa mıydım? Düşün ki, ben o köyün öğretmeniyim. İşim o köyü uyandırmak. Yapmasam olur muydu? Üstelik hepimiz aynı batağın içinde, aynı yumruğun altındayız! Erinde gecinde başımızı kaldırıp, 'Artık yeter!' diyeceğiz." (s. 309)

"Yenildik say, yendik say... Ben Ortaköy'de, siz burda, devam edeceğiz! Tuttuğumuz işler bitecek. Yeni arkadaş verirler mi, vermezler mi? Bilmiyorum. Vermezlerse de işimize sahip olalım. Nohut Deresi muhakkak kurtulmalı. Ahlatlar aşılmalı. Kızlar okutulmalı... Uzun Saylar'a su çıkmalı..." (s. 222)

"Böyle gelmiş olabilir. İsterseniz böyle gitmez..."

"Ne yapalım yani? Avukat tutup dava mı açalım!"

"Öyle olcaksa öyle; öyle olmayacaksa başka türlü..." (s. 229)

“Nerden olursa olsun! Uyandırılmış insan toplulukları, bunları önleyebilir. Nasıl önleneceğini daha küçük yaşta okulda öğrenirler: Her şeyin bir yolu var. Felaketlerle savaşın da var...”(s. 320)

... Her şeyi yeni baştan kuracağız. Zorları kolay, yokları var edeceğiz. Kafalarımızı, kalplerimizi ısıtmak için okul açacağız. Gönüllerimizin pasını silmek için şenlikler... Güzel evler kuracağız, apaydınlık, gepgeniş. Akmayan damlar, kokmayan sokaklar yapacağız. Bolluğu da kuraklığı gibi bizim olan tarlalarımızda terleye terleye çalıştıktan sonra, yeşil yapraklı ağaçlarımızın gölgesine uzanıp dinleneceğiz. Ekinlerimizi sel götürmeyecek. Dereleri çevirmek, temmuzları yeşertmek elimizde olacak...(s. 334)

Öğretmen; mücadele ettiği kişilerden değil, köylüler için verdiği mücadelenin, halkı uyandırma görevinin yarım kalmasından korkar. Çünkü mücadelesi sonunda köyde yeni bir hayat düzeni sağlanacaktır ve Öğretmen bunu görmeyi çok ister:

“Rahat düşkünü değilim. Dayaktan da korkmuyorum. Ama ölümden... korkuyorum! Dünyaya doymadan, güzel evler, temiz sular, temiz analar, bakımlı çocuklar, çocukları uysallaştırmayan okullar görmeden ölürüm diye korkuyorum!” (s. 289)

Öğretmen halkı uyandırmayı başarmak için köyden köye sürülmesini sorun olarak görmez:

“Bir kez de yendiğimi, hıncımı ala ala yendiğimi göreyim; eşim dostum uyansın, hep birlikte savaşalım... Bunu istiyorum! Bunun için gidiyorum!...” (s. 289)

Yazar anlatıcı, Olimpos’un başındaki ışığı çalarak yoksul ova köylerine ulaştıran Promete efsanesine yer verir (s. 101) ve Öğretmen’i de köylülerin Promete’si gibi yansıtır. Öğretmen’in zaman zaman köylülere bu efsaneyi anlattığı görülür. Yazar anlatıcının Öğretmen’e Promete hikâyesini anlattırmasındaki amacının köylünün değişken bir hayat yaşamasına imkân verecek uyandırma işlevini somutlayan bir örnek göstermek olduğu söylenebilir. Öğretmen’in Promete efsanesindeki gibi köylüyü uyandıracak, onlara yeni imkânlar sağlayacak bir değişiklik arzusunda olduğu açık bir şekilde hissettirilir:

Pehlivan rahatladı. “Şimdi bir diğân bulgur aşısı furduracam! Bir çanak lahana turşusu!.. Bana o Atina sokaklarını dolaşıp herkese soru açan herifi anlatacaksın... Bir daha anlat ki, kafama yerleştireyim, nasıl sorarmış da milletin aklını erdirirmiş?...” (s. 76)

“Köylerde ışık yanıyor mu, köylerde ışık? Bana ondan haber ver!..”

‘Yanıyor baba, yanıyor! Kalk!...’ (s. 163)

Promete leitmotivinin yanında Ağrı Dağı’nın başındaki horoz leitmotivine de yer verilir:

“Uyandırmazan uyanacağı yok yani!”

“Yani bize bir acar horoz lazım gelir, Hoca. Ben diyorum ki. ... Bu baba horoz öyle canlı ötmeli. Dağdaki, taştaki, köydeki, kasabadaki sıçrayıp kalkmalı. (s. 56)

“... Şimdiki çılgınlığımız: ‘Uyanmayacak mıyız, uyanmayacak mıyız?..’ Ağrı’nın başındaki horozu bekliyoruz. Ya devrim? Devrim ne zaman ülkemizde, dünyamızda?...” (s. 104)

“Ölürsem, Duranâ yakayı kurtarır... Demirok mücadele... Suçlu suçsuz, köylüyü dökerler karakola... Gözaltı odalarında perişan! Yıllarca köyün üstünde bir kara bulut... Düşün günü ortalarda görünmedi diye belki Muhtar'ın boynuna dolamaya kalkarlar. Ağrı Dağı'nın başındaki horoz kalır...” (s. 117)

Öğretmen'in değişken bir hayat yaşamak değerini Damalı, Ortaköy ve Yaşarköy'de hayata geçirdiği, halkı uyandırmayı başardığı ve bu köylerde yeni bir düzenin hâkim olduğu gösterilir. Değişken şartların sağlandığı ilk köy Damalı köyüdür. Muhtar Hamdi, Öğretmen'in Damalı'dan başka bir köye sürdürülmesine rağmen onun başlattığı mücadelenin o yokken de köylülerce devam ettirildiğini ve köylünün uyandırılma misyonunda başarıya ulaştığını Öğretmen'e haber verir:

... Muhtar Hamdi'nin gözleri gülüyor. "Ulan Hoca, sen gittin, millet bir hoş oldu! Diyorum, Ağrı Dağı'nın başındaki horoz öttü. Uyuz uyuz düşünceler, kaşınmalar yok artık!" (s. 253)

Öğretmen'in değişken hayat şartları sağladığı ikinci köy Ortaköy'dür:

... İnsan içinde kendine güvenip iki söz konuşmayanların dili çözülüyor; okur yazarları gözünde dağ gibi büyütenlerin gözü açılıyor, birtakım gerçekleri ayırt ediyorlar. Hepsinin içinde, bağ dikmeye, bahçe yapmaya, ağaçları aşlamaya, çifti daha iyi sürmeye, hak sormaya, hak almaya doğru bir istek kanatlanıyor; kimileyin öyle oluyor, sevinçlerinden ne söyleyeceklerini, nasıl konuşacaklarını şaşırıyorlar. (s. 225-226)

Uluların Mehmet, "Ortaköy'ün kedileri de adam oldu; söz dinledikleri, korktukları yok valla!" dedi. Gülümsediler. (s. 278)

Öğretmen'in son durağı onuncu köy, Yaşarköy'dür. Öğretmen, burada da değişken hayat şartları sağlamak için halkı uyandırma sorumluluğu üstelenecektir:

"Senin benim çözümümüzle tabii yıkılmaz. Damalı'da, Ortaköy'de böyle işler oldu hemşerim. Yoksullar soluklarını birleştirip kaderin yapısını yıktılar. İnsanlar birlik olduktan sonra, her yerde yapılır bu..." (s. 315)

... Burası bizim Onuncu Köyümüzdür. Dünyada köy çok. Doğru düşünenler, doğru söyleyenler, olmaz deyenler, kafa tutanlar, dikine gidenler buraya... Uysallar, evetçiler, oraya, geriye!... Dök düşün, işine geleni seç... (s. 334)

Öğretmen'in değişken bir hayat yaşamak için zorlu bir mücadele verdiği gösterilir. Köylüyü değişken bir hayat koşullarına kavuşturmak isteyen Öğretmen'in halkı uyandırma mücadelesine karşı olanlar vardır. Yazar anlatıcı, Öğretmen şahsında köylüyü sömüren Duranâ ve siyasi çıkarları için Duranâ gibilere ses çıkarmayan bazı parti adamları gibi köylünün sorunlarına duyarsız kalan aydınların tavrını köydeki değişken hayat şartlarının sağlanmasına engel görür:

Damalı Öğretmeni'nin başına gene bir ağrı girdi. Ne biçim konuşuyor bu adam? Türkiye'de ulusal uyanışı biz bunlarla mı başaracağız? (s. 184)

"Veli Usta'nın anlattığı nedenlerden pusuya düşürdüler... Köylünün uyanmasından zarar görecekler. Çıkarlarına dokundum azıcık. Cahilliğin türküsüyle savaşmak

gerekıyor. Gece arkadan vuruyorlar. Bütün tepkileri ilkel insanlarınki gibi. Beni asıl üzen, aydınlarımızın vurdumduymazlığı!” (s. 196)

Cesur olmak

Cesur olmak değeri haksızlıklara karşı gelmek için mücadele verme cesareti gösterme şeklinde işlenmiştir. Öğretmen, halkı sömüren kişileri ve cehaletin karanlığını yenmeleri için köylülere cesaret verir ve köylüleri cesur olmaya davet eder:

“Bir de ne derdi! ‘Bu Durana köyün ensesinde bir kenedir, köy kanıyla beslenir; ezmek lazım başını!...’ Ne kadar doğru söylediler!..” (s. 125)

“Kardeşlerim! Çok konuşup kafa şişirmeye gerek yok. Önce içinizdeki korkuyu atın. Başarmanın ilk şartı, yürek! Sonra, birbirinize sıkı tutunun. İkinci şartı, birlik! Tamam mı kardeşler?” (s. 333)

“... Şu anda göstereceğimiz cesaretle, yüzlerce yıllık korku duvarlarını yıkacağız. Hele bunu bir başaralım, daha neler yapacağız!..” (s. 334)

Köylülerden bir kısmı Öğretmen’in haksızlıklar karşısında gösterdiği cesaretin farkındadır:

Pehlivan’ın gözleri fincan gibi olmuş. “Tam erkeğimiş! Tükürdüğünü yalamıyor! Zalime boyun eğmiyor! İnsanların umuduna kement vurmuyor!.. Böyle adamı severim!.. Aferim!..” diyor. (s. 161-162)

Öğretmen, bir dava adamı olarak yaptıkları ile cesur bir kişi olarak tasvir edilir. Öğretmen’in kendisini başka bir köye sürdürenlerin kararına uymayıp Demirci Ustası olarak mücadelesine devam etmesi de bazı köylüler tarafından desteklenir:

“... Hırsızlık yapmış, uğursuzluk yapmış demesinler de, Orhan Bey’e, Yonis Bey’e rest çekmiş desinler. Korkma, millet senin gibi tepegöz adamlardan hoşlanır...” (s. 211)

Özyönelim Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Özyönelim değer grubu ile ilgili kendi amaçlarını seçebilmek değeri tespit edilmiştir.

Kendi amaçlarını seçebilmek

Kendi amaçlarını seçebilmek değeri kişinin kendi aklını kullanarak karar vermesi gerektiği şeklinde yansıtılmıştır. Öğretmen, imamın dedikleri doğrultusunda hareket eden ve yıllarca kuşların kendilerine zarar vermesine karşı koymayan Yaşarköylülerden kendi akıllarına danışıp kendilerine zarar veren kuşlardan kurtulmalarını ister:

Dela, “Gerçekten doğru! Herkesin kendine göre bir akli var. Aklınıza danışın. Siz bir karara varduktan sonra, benim de diyeceğim var. Dediğimi tutarsanız, kuşlardan kurtulursunuz. İmama değil, aklınıza danışın...” dedi. (s. 328-329)

Evrenselcilik Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Evrenselcilik değer grubu ile ilgili toplumsal adalet, eşitlik, güzelliklerle dolu bir dünya, erdemli olmak, doğayla bütünlük içinde olma ve çevreyi koruma değerleri tespit edilmiştir.

Toplumsal adalet

Toplumsal adalet değeri kişinin eşitsizlikler ve yapılan haksızlıklar karşısında hakkını araması şeklinde gösterilmiştir. Öğretmen, yıllarca köylülerin uğradığı haksızlığa razı olmadığı için adalet mücadelesi verir ve bunu bir görev olarak görür:

... Biraz faydalı olmaklar. Haksızlığa uğramış birinin hak almasına yardım etmekler. Haksızlık edenin dize geldiğini görmekler. Onu bunu sömürüp haksız lokmalarla semirmişlerin kirlî çamaşırını deşmekler. Onların dedikodularını yapmaklar. (s. 39)

Dedim ya, yoksulluk milletin boynunu eğdiren!... Varsıl olacaksın, işi gücü bırakıp böyle adamlarla uğraşacaksın!

“Usta'm görüyor musun?” dedi Mehmet. “Tam senin yerin! Valla... tam! Evlenmeyi filan bırakacaksın, yoksulların hukukunu koruyacaksın! Sana dış geçiremezler...” (s. 259)

Öğretmen'in adalet arayışının sebebi sadece köylülerin sevgisini kazanmak değil, haksızlık karşısında sessiz kalamamasıdır:

“Millet hoşlansın diye değil! İçine girince böyle gerekiyor. Göz göre göre seni ezmek istiyorlar. İnsanda bir damar var; ezilmeyi kabul etmiyor.” (s. 212)

Öğretmen, köylülerin uğradığı haksızlıkları görmekle kalmaz, haklarını aramaları için onları yönlendirir. Köylülerin Öğretmen'in yönlendirmesiyle haklarını aramaları Duranâ ve Duranâ gibileri destekleyenlerin çıkarlarına dokunur:

Bu Öğretmen'in senlen ne alıp veremediği var? Dün Muhtar'ını üyesini, Köy Kurulu'nu okula toplayıp, 'Yahu ne uyuz adamlarsınız?' demiş. 'Ne öttürüp duruyorsunuz şu Duranâ'nın borusunu? Kene gibi ensenize yapışmış, kanınızı emiyor. Ezin şunun başını!...' (s. 86)

“Madem bu kadar inceden inceye biliyorlar, neden haklarını hak etmeye çalışmıyorlar, Hasan Emmi?” (s. 228)

Demirci Ustası, “Haklı olan hakkını almayı bilmeli!” diye söylendi. (s. 229)

Öğretmen, köylüler adına gösterdiği adalet arayışı nedeniyle Damalı köyünden başka bir köye sürdürülür:

“Dedim ya, işin içine iş katmışlar! Köye varıp durumu anlatırsın Muhtar'a. Telaş etmesinler. Hak var, adalet var. Bir haftaya kadar düzeltir, gelirim.” (s. 187)

Öğretmen ile birlikte çocuklara eğitim veren Eğitimci, merkez okullarda çalışan öğretmenler ile eğitimcilerin de aynı haklara sahip olması ve eğitimcilere de gereken değerin verilmesi gerektiğini düşünür:

... Çankaya'da, Cumhurbaşkanı Köşkü'nün yanındaki okulda çalışan sınıf öğretmenlerinden neyiz eksik? Yarışa girsek kazanacağımıza güvenim var. Çocuk okutmada, çile çekmede, her hususta!.. (s. 32)

Eğitmen Mustafa, Öğretmen'e eğitimcilerin sesini duyuracak bir mektup yazdırarak adaletin sağlanmasını ister:

"... Anlat ki şu perişan halimizi. Kalplerindeki merhameti ayağa kaldır. Okuyunca yürekleri parçalansın. De ki: 'Biz de vatan evladız.' De ki: 'Bizim de çalışmalarımız makbuldür!'. De ki: 'Eğitmenler olmasa, uzak köyler ne yapar?' Ama böyle benim gibi, kaba saba söyleme de, biraz ince kaleme al. Öyle yaz ki, sayesinde bütün eğitimciler kurtulsun..." (s. 67)

"... Başbakan bir sınav açsın, Ankara'nın göbeğindeki öğretmenlerle yarışalım. Benim derdim adalet. Yirmi yıldır bu mesleğe bağlandığıma göre, erde geçte hakkımı isterim! Baki selam, ellerinden sıkırım..." (s. 68)

Öğretmen, Damalı köyünde Duranâ tarafından dövülür. Bunun üzerine Öğretmen'i destekleyen Muhtar, Savcı'ya giderek Duranâ'nın gereken cezayı alması için adalet ister:

Yeşilova'da Savcı'yı gördüm. Sureti verdim. Dedim: 'Haberin olsun! Sayende, derelerde yol kesip öğretmen dövüyorlar. Yani, her yanları çürümüş Öğretmen'imiz dil ağız vermeden yatıyor şimdi! Göster adaletini!..' (s. 150)

Dedim: 'Göz, hasmını tanır! Varsa adalet, tanığa tapığa ne hacet? Ben sizden adalet istiyorum!' (s. 150)

Toplumsal adalet değerini yazar anlatıcının ironik bir biçimde işlediği de görülür. Köylerde devlet yasaları yerine daha çok toprak ağalarının şekillendirdiği yerel yasaların hakim olduğu düşüncesinde olduğu tahmin edilen yazar anlatıcının köylülerin kendi haklarını arayabilmelerine örnek teşkil etmek için Öğretmen'e yönlendirici bir rol verdiği ve köydeki ağaların egemenliğine eleştiri getirdiği söylenebilir. Yazar anlatıcının romanda köylülerin adaleti sağlamak için toprak ağalarına başkaldırmak yerine bu mücadelelerini yasal yollarla yapmaları gerektiğini tavsiye eden bazı devlet memurlarına yer vermesinin köylerdeki adalete ironik bir tavırla yaklaşmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

JKK doğruldu. "Bana bak! Kumandanlık bey topraklarını değil, mevcut nizamı koruyor; anladın mı? Bu senin yaptıkların, mevcut nizama aykırıdır! Ortalıkta adalet var. Hakkı zayi olan varsa, kanun yoluyla müracaatını yapar. Anayasa'nın 82'nci Maddesi, her vatandaşa şikâyet hakkı tanımıştır! (s. 271)

Eşitlik

Eşitlik değeri, herkesin aynı haklara sahip olmasını sağlamak şeklinde verilmiştir. Topal Pehlivan Damalı'da muhtar olduğu zamanlarda köylülere Uzun Saylar'ı paylaştırır:

... Dedim: " Şu bizim Uzun Say Ormanı'nı açtırayım! Duluna, yetimine pay edeyim!" (s. 41)

"Şimdi ben, Damalı'nın yoksullarına adalet göstermeye karar verdim ya. Topladım milleti söğüdün altına. Dedim: 'Ulan bırakın sağı solu tırmalamayı! Sözümü tutun, sizi toprağa boğayım! Size toprak vereyim ki, yıllarca yatmış dinlenmiş...' Dediler: 'Tutarız!' Dedim: 'Öyleyse size Uzun Saylar'ı üleştiriyorum!' (s. 42)

Eşitlik değeri, romanın genel söyleminde gittiği köylerde adalet sağlamayı arzulayan Öğretmen'in savunduğu temel değerlerden biri olarak gösterilir. Eşitlik, toplumsal adaletin somut bir göstergesi olarak yansıtılmıştır.

Güzelliklerle dolu bir dünya

Güzelliklerle dolu bir dünya değeri, şartların güzel olduğu bir ortamı hayal etmek ve bu hayale kavuşmak şeklinde verilmiştir:

“Yok ben buralarda kocayacağım. Uzun Saylar'daki bahçeler arasında dolaşacağım. Yetişmiş öğrencilerimle, bağıbozumlarında üzüm kıracağım. Gençlerin bolluk türkülerini, sevgi türkülerini dinleyeceğim. (s. 74)

Güzelliklerle dolu bir dünya romanda eski güzelliklerin yeniden canlandırılması şeklinde de yansıtılmıştır. Öğretmen, Uzun Saylar'ı eski günlerine kavuşturma düşüncesini Topal Muhtar'a açıklar:

“Bak, Pehlivan!...” diye elini adamın dizine vurdu. “Ulupınar Suyu'nu bir arıkla Uzun Saylar'a çıkarıyoruz, anladın mı? Sonra tarlalara ağaç dikiyoruz. Dikine değil, enine enine salımlar yapıyoruz. Toprağın bir avucunu aşağı kaçırmıyoruz. Ağaçları okşaya okşaya büyütüyoruz. Muhtarlık zamanında yaktığın ormanı yeniden kuruyoruz...” (s. 74)

Güzelliklerle dolu bir dünya kişinin yaşadığı yeri güzelleştirmesi olarak da gösterilmiştir. Eğitimci Mustafa, Öğretmen'e çevresini imar ederek güzelleştirdiğini dile getirir:

... Kendi vatanımızı imar ediyorum arkadaş. Açtığım yeri eskisinden güzel ediyorum. Osman Hafız da, Duranâ da benim gibi yapsalar? Nerdee? Arpa ekiyorlar!.. (s. 65)

Erdemli olmak

Erdemli olmak değeri, ahlaki olarak birçok güzel niteliği barındıran iyi bir kişiliğe sahip olmak biçiminde verilmiştir. Damalı köylülerince Öğretmen faziletli biri olarak gösterilir:

“Çocukları iyi okuturdu... Sille tokat bilmezdi... Kötü söz çıkmazdı ağzından... Kızların saçını kesmezdi. Tek bir çocuk cahil kalmamış derdi.” (s. 125)

“Köylü her huyundan hoşnuttu. Karıda kızda gözü yoktu... Varsa da, belli etmezdi... Oturur odasında okurdu. Öğretmen olduğu halde öğrenci gibi ders çalışırdı...” (s. 125)

Erdemli olmak değeri, yaşam biçimi haline getirilmiş güzel bir tavır olarak da yansıtılmıştır. Öğretmen, Demirci Ustası olarak yaşadığı Ortaköy'den bir süre sonra ayrılmak zorunda kalır, demirci işliğini çırağına bırakırken ona işini her zaman erdemli bir şekilde yapmasını telkin eder:

“Bundan sonra bu işliğin ustası sensin! Her sabah erkenden gelip burayı açacaksın! Gelen işi yapacaksın! Gurur, kibir bilmeyeceksin. Müşteriyi incitmeyeceksin. İşe hile karıştırmayacaksın. Para delisi olmayacaksın. Çürük yapmayacaksın...” (s. 293)

Doğayla bütünlük içinde olma

Doğayla bütünlük içinde olma değeri, doğa ile uyumlu bir yaşam süreci sağlayarak doğaya gereken özeni göstermek şeklinde verilmiştir. Öğretmen'in doğayı sevdiği ve öğrencilerine doğa şartları içinde ders işleterek öğrencilerin doğayla uyumlu bireyler olmalarını sağladığı görülür:

"Ağaçları severdi. Bahçelerde ağkurdu keselerini toplatır, yaktırırdı. Ahlatları aşılattırdı. Kız çocuklarına kadar o işi belletirdi. Uzun Saylar'ı gömgök yapalım derdi..."(s. 125)

Öğretmen sadece çocuklara doğa sevgisi aşılama ile kalmaz, köylülerden Topal Pehlivan ile köyün doğasının güzelleştirilmesine imkân verecek bir plan yapar. Pehlivan, Uzun Saylar'ı eski güzelliğine kavuşturacak olan bu planı köylülerle paylaşarak köylülerden destek ister:

"Bak, unutma, sulu tarlayı severim dedin, on gün fazla çalışmayı severim dedin. Şimdi cevap ver: Ulupınar Suyu'nu, Uzun Saylar'ın başına çıkarsalar, ordaki tarlana ağaç dikmeyi de sever misin?" (s. 79)

Öğretmen gibi Eğitimci Mustafa da doğa ile bütünlük içinde bir yaşamı sever, bunu sağlamak için evinin etrafını ağaçlandırır, ekip biçer:

... "Ne zamandır uğradığın yok! Şunlar senin aşıladığın elmalar. Şunlar bu yıl üç yaşına girdi. Bak diplerini ne kabartmışım? Şimdi kış; köklerine su depo ediyor ağaçlar! Gelecek yıl meyve verecekler... Şu gübre serpili yerde ne var, bil bakalım? Sarmısak var." (s. 64)

... Sezdirmeyeceksin. Açtığın yere ağaç dikeceksin. Diktiğini tutturacaksın. İki fidan dikersen, biri çitin içinde, biri dışında olacak. Çiti kalktığın zaman dışarıdaki fidan içerde kalacak. Bak benim kavaklara. Kendi kendimi emekliye ayırdığım zaman diplerine kilim serip uzanacağım. (s. 65)

Çevreyi koruma

Çevreyi koruma değeri, doğaya zarar vermemek şeklinde işlenmiştir. Öğretmen'in teşvikiyle Uzun Saylar'a su çıkarma çalışmalarına başlayan köylüler bunu ağaçlara zarar vermeden yapmak niyetindedir:

... Komşular ağaç olukla filan idare edecekler. Pehlivan, 'Oluk için yeni ağaç kesmek yok!' diyor. Damalı bildiğin Damalı değil! Kıştan bütün ahlatları budadılar. (s. 249)

İyilikseverlik Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

İyilikseverlik değer grubu ile dürüst olmak, sorumluluk sahibi olmak, yardımsever olmak, gerçek arkadaşlık ve olgun sevgi değerleri tespit edilmiştir.

Dürüst olmak

Dürüst olmak değeri, kişinin düşünceleri, sözleri ve davranışları ile doğrucu bir tavır sergilemesi olarak gösterilmiştir. Öğretmen, köylülerle konuşurken sık sık dürüst olmak değerine atıfta bulunur:

“Dosdoğru!..” (s. 125)

“... Bu olayda benim bir suçum, Duranâ adındaki zorbanın üç yıldır okul kaçığı kızını okula almaktır. Bunu yapmadan, dürüstlüğümü ötekilere nasıl gösterebilirim?” (s.184)

Sözü aldı: “Ben doğru konuşurum! Yalan, mesleğim değildir...” (s. 327)

... Köyleri tutmuşlar. Dokuz köyde doksan bela. Doğru söylediğin zaman, sözünün dirhemini çekemiyor, silaha sarılıyorlar. (s. 310)

Öğretmen’in dürüstlük değerinin yaşamda uygulamaya geçtiği, dürüstlüğün bir yaşam biçimi olarak görüldüğü bir köy modeli arzusunda olduğu görülür:

... Doğru düşünenlerin, doğru konuşanların, doğru yaşayanların güzel köyü olacak. Ondan sonra burada hepimiz mutlu ömürler süreceğiz. (s. 332)

Dürüstlük, her türlü rüşveti kabul etmemek şeklinde de yansıtılmıştır. Öğretmen, işlerini rüşvet yoluyla yaptırmaya alışmış Duranâ’nın getirdiği cevizleri kabul etmez:

“Kaymakama, yargıca da böyle mi gidiyorsun? Götür geri!..” diye sertçe çıkıştı Öğretmen. “Rüşvet yasak!...” (s. 20)

“Şu piliçlerden yirmi altı taneydi. Hep kesiyoruz. Sen gelmiyorsun ki! Okula getirsek, rüşvet deyi çocuklara bölüştürüyorsun...” (s. 64)

Dürüst olmayan kişilerin köylülerce sevilmediği gösterilmiştir. Damalı’nın Muhtar İmam’ı dürüst olması için uyarır:

... Bu köylü hem sana, hem de yenisine ücret vermez. Hatanı anladınsa, anahtarı vereyim, git aç camini. Açmam diyorsan kapalı kalsın. Milletin önüne ‘doğru adam’ gerek. (s. 59)

Dürüst olmak değerine dolaylı olarak da yer verilmiştir. Durana, Öğretmen’in arkasından iş çevirirken köylülerin yanında Öğretmen’i destekler görünür. Durana’nın tutarsız davranışları ile gerçek niyeti hem Öğretmen ve hem de köylülerce fark edilir. Duranâ gibi ikiyüzlü davranan kişilerin genel olarak pek sevilmediği ve hoş karşılanmadığı gösterilerek dürüst olmanın önemi hissettirilmeye çalışılır:

... Fakat şu Öğretmen’e bitiyorum. Çok akıllı. Başını eğiyor, hiç konuşmuyor, hep düşünüyor. ‘Ulupınar Suyu’nu Uzun Saylar’a nasıl çıkacağız?’ Kafa yoruyor. Susması buna sebep. Kızımı yolladım okula! Böyle akıldâne adama kız yollanmaz mı? Onun böyle akıldâne, hem de oturaklı bir hoca olduğunu bilsem, önceden yollardım. Okuma yazma dünyanın temelidir. Maarifsiz millet payidar olamaz. (s. 114)

Sorumluluk sahibi olmak

Sorumluluk sahibi olmak değeri, sorumluluklarının bilince olup başkalarına yardımcı olma mesuliyeti hissetmek şeklinde yansıtılmıştır. Öğretmen, köylülere yardım etmeyi bir sorumluluk olarak görmektedir:

“Bahar gelsin, inşallah, Durana!” dedi Eğitmen “O zaman bol bol gezeriz. Öğretmen’imiz çocuklara dikkatli. Derslerden başımızı kaldıramıyoruz. Bahar gelince boşalırız...” (s. 16)

...Çalışmalar, dostluklar, arkadaşlıklar... (s. 39)

... Komşuda pişenden ummayıp, eller pişirirken sen de pişirmekler. Durana’nın kızını okula alıp okutmaklar. Nohut Deresi’ni kurtarmaklar... (s. 39)

Ben Damalı’da üstüme aldığım görevi yaptım!

Köylüyü Durana’nın üstüne kışkırtmak bir öğretmenin görevi olamaz; anladın mı? (s. 270)

Sorumluluk sahibi olan kişilerin çevrenin takdirini kazandığı yansıtılmıştır. Köylülerden Topal Pehlivan, Öğretmen ve Eğitmen’in çocukları okutmak için gösterdikleri çabaya ve sorumluluk duygusuna hürmet gösterir:

“Bir işleri mi var? Köye mi incekler? Eli yüzleri yorgun. Üzerlerinde, çalışmış olmaktan doğma bir durgunluk.” Gökyüzünün yaşlı yıldızlarına benziyorlar akşamüstleri. Ben âşık olup saz çalsam, bir türkü yakardım okul hocalarına. (s. 36)

Öğretmen’in köylüler adına bir dava sorumluluğu üstlendiğini görülür. Öğretmen, davası uğruna köyden köye sürülmeyi ve her türlü zorluğa sabretmeyi göze alır:

“Okur yazar olan, mantığı olan herkesin görevleri vardır. Bakın, köylüler Nohut Deresi davasında haklı çıktı!

Haklı çıktı başka. Ama sen de başka köye atıldın...

Ortada bir katır parmağı oynadı! Bu memleket Yunus Bey’in, beylerin çiftliği değil! Biz de payımıza düşeni yaparız!” (s. 270)

Kavgası yürüyor. Umduğundan daha iyi yürüyor kavgası! Gidebilir. Gözünü kırpmadan gider, başka köylerde, başka insanlarla, başka işler arasında görevlerine devam eder. (s. 283)

... Diyeceksin, kim görevlendirdi? Okumuş insanım ben. Uyuyanların vergileriyle okumuşum! Okumuşun okumamışa borcu var bugün, Gülşen Hanım!... İçimin derinlerinde bir ses, ‘Sana kulak verecek insanlar var; eğer gerekli tavrı almazsan, bir şeyler yapmazsan, haksızlıklar inatçı kan çibanı gibi sürüp gidecektir. G gerektiğinde sadece bir göz etmek, insanları uyarmaya yeter...’ diyor. İçimdeki ses böyle diyor. Deyince duramıyorum. Anladın mı Gülşen’ciğim?... (s. 309)

... Okumuşun okumamışa, görenin görmeyene, duyanın duymayana borcu var diyorum sana. Başka türlü nasıl iyi yaşanır? Yanındaki açken, senin tokluğun sana siner mi? (s. 309)

Sorumluluk sahibi olmak değeri, köylülerde de görülen bir özelliktir. Bu değeri, köylüler üzerinden sorumlulukları yerine getirmek için çalışmanın gerekli olduğu şekilde yansıtılmıştır. Öğretmen’in teşvikiyle başlayan Uzunsaylar’a su çıkarma projesine sorumluluk bilinciyle sahip çıkan köylüler çalışırken gösterilir:

Arı gibi çalışıyor millet. Dört yere taş örü yapılacak. Örucülükten anlayanlar seçildi. Pehlivan diyor: 'Biraz çimento olaydı!...' (s. 249)

Öğretmen'in destekçilerinden Muhtar ve Doktor'un söylemlerinde sorumluluk sahibi olmak, çalışma bilincinde olmak şeklinde yansıtılır. Muhtar, hayal ettiği Türkiye'de herkesin çalıştığı bir manzara çizerken Doktor içinde gücünde olan insanların olduğu bir dünya betimlemesi yapar:

... Gün, Ağrı'nın dağında sıyrılıp çıktığı zaman, karı kız, genç koca, yani hepimiz, elde kazma kürek, koltuklarımızdan ter fışkırmış, yüzümüz toza toprağa bulanmış, Türkiye'yi dünya bahçesinin güzel bir köşesi yapmak için, çalışır bulmalı. Bize böyle bir horoz ötmeli..." (s. 56)

... Doktor, erken yatıp erken kalkmaktan söz ediyor. "Dünya erken kalkanlarındır!" diyor. İşleri, sırasında, gününde yapmaktan söz ediyor. Biriken işlerin başa bela olacağını söylüyor. (s. 208)

Yardımsaver olmak

Yardımsaver olmak değeri, ihtiyacı olan kişiye katkıda bulunmak ya da destek vermek şeklinde yansıtılmıştır. Öğretmen, köylülerin her türlü sorunuyla yakından ilgilenirken tasvir edilir ve köylüler Öğretmen'in yardımsaverliğini takdir eder:

"Ne gayretli adamdı! Neler düşünüyordu. Her işimizi o görüyordu. Yazıya çiziye erinmiyordu." (s. 124)

"Yoksulların dostuydu..." (s. 125)

Yardımsaver olan Öğretmen'in köylülerin saygısı ve sevgisini kazandığı görülür. Duranâ tarafından pusuya düşürülen Öğretmen için köylüler seferber olur ve onun iyileşmesine yardımcı olur:

"Elinde tepsi var... Yemek getiriyor... Hastalığın kârı bu işte! Yatıyorsun uzana uzana... Komşular seni besliyor." (s. 170)

Öğretmen'e sadece köylüler değil ilçede tanıştığı Demirci Ustası da yardımcı olur ve onu evine götürür:

"... Doktor iyi adam. Tanışırız... Ama yahu hiç sormuyorum, senin buradaki rahatın nasıl. Gecede gündüzde terli olursun, soğuk alırsın; gel seni benim eve götürüyüm. Kira değil; kendi evimde otuyorum. Kendim yaptım. Bir odasına fazladan bir kat yatak koydum. Çarşafı düzülür durur, arkadaşlarım, ahbablarım için... Haydi gidelim... Benim babam iyidir; konuşursunuz. Birkaç gün bakım şart sana. Tamam mı arkadaş? Kabul mü?" (s. 193)

Gerçek arkadaşlık

Gerçek arkadaşlık değeri, şartlar ne olursa olsun sevilen ve değer verilen kişinin yanında olmak şeklinde verilmiştir. Öğretmen'in köylülerin gerçek arkadaşlığını kazanmayı başardığı görülür. Duranâ'nın oyunuyla Öğretmen'in Damalı köyünden başka bir köye sürülmesini kabullenemeyen ve Öğretmen'e destek çıkmak isteyen köylüler Öğretmen için

tutanak hazırlar. Öğretmen'in haklılığının ortaya çıkmasına katkı sağlamak için hazırlanan bu tutanağı köyün bekçisi Ali Gede Öğretmen'e ulaştırır:

"Bunu Muhtar yolladı: Köy tutanağı! 'İşine yararsa, Kaymakam'a, Vali'ye versin!' dedi. Bak bakalım bir..."

Köy mühürüyle mühürlenmiş. Üyelerin mühürleri de basılı. Yazı, Eğitimci'nin yazısı. "Biz Öğretmen'imizden, yerden göğe memnunuz; onu köyümüzden almayın!" diyor. (s. 204)

Olgun sevgi

Olgun sevgi değeri, başkasına bağlılığa varan bir sevgi hissetmek şeklinde verilmiştir. Öğretmen, hem öğrencilerin hem de köylülerin sevgisini kazanmıştır. Duranâ'nın pusuya düşürdüğü Öğretmen'i okulda bulamayan köylülerin telaşını gören öğrencilerin de Öğretmen için çok endişelendiği ve öğretmenlerinin başına bir şey gelme ihtimali karşısında ağladıkları görülür:

Ağlayanlar çoğalıyor.

"Durun hele canım! Ağlamaya başlamayın birden! Daha bir şey yok ortada! Ne sanıyorsunuz da ağlıyorsunuz?" (s. 122)

Öğretmen, başka bir köye sürdürüldüğü için ayrılmak zorunda kaldığı Damalı köyünü ziyarete gittiği sırada Öğretmen'i çok benimsemiş olan Damalı köylülerinin onu heyecanla karşılamaları, Öğretmen'e olan sevgilerinin ne kadar çok olduğunun bir göstergesi olarak verilmiştir:

Kadın, kız, evlerin kapılarına çıkıp, "Bizim Öğretmen, bizim Öğretmen!..." diyor. Caminin önünde iki üç adam oturuyordu. Altıparmak Ali, görür görmez ayağa kalktı...

...

Eski Damalı Öğretmen'i, arabadan atladı. ... Komşularla sarmaştı, tokalaştı. Hal hatır soruştular. (s. 220)

Öğretmen'in ilçede tanıştığı Demirci Veli Usta'nın köy sevgisinin çok yoğun olduğu ve Öğretmen'e de köyde öğretmenlik yaptığı için sahip çıktığı gösterilmiştir:

... Yeniden yeniden dürümü öpüyor, "Köy ekmeği! Yaşasın be!" diyor. "Köyleri, köylüleri, köy öğretmenlerini, bir de köy ekmeklerini pek severim!.." diyor. "Bir de köylüleri sevenleri..." (s. 192)

Yazarın Demirci Veli Ustası'na köye dair olan her şeyi çok sevdiğini söyletmesi onun köy gerçekliğinden gelme ve Enstitülü bir yazar olmasının etkisi olarak değerlendirilebilir.

Geleneksellik Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Geleneksellik değer grubu ile ilgili olarak hayatın bana verdiklerini kabullenmek ve alçak gönüllü olmak değerleri tespit edilmiştir.

Hayatın bana verdiklerini kabullenmek

Hayatın bana verdiklerini kabullenmek değeri, açgözlü olmamak, aza kanaat etmek ve elindekilerle yetinmek şeklinde işlenmiştir. Damalı'nın Muhtarı, İmam'ı açgözlü davranmaması için uyarır:

“Sus! Senin de ihtiyacın yok! İhtiyaçtan değil, hırstan! Ben de sürmek isterim; ama köyün önüne düşmüşüm; yakışmaz! Sürersem millet zapt olmaz...” (s. 59)

Öğretmen önüne konulan her yemeğe razıdır ve köylülerin yediklerinden fazlasını aramaz. Bu noktada Öğretmen'in aza kanaat ettiği görülür:

“Acı soğan, kuru yavan demezdi... Ne koysan yedi. Kendi ekmeğinin de düşmanıydı; yedirmeden duramazdı...” (s. 125)

Demirci, “Kursağımıza iki lokma girsin de, varsın soğan olsun!” dedi.

Memiş, “Ben de öyleyümdür!” dedi. “Bir yere konuk vardum mu, kar-katık aramam. Acu soğan, kuru yavan, önüme ne gelürse yir, ağzumu sülerüm!” (s. 315)

Öğretmen, elindekilerle yetinmeyi bilir. Köylüler Öğretmen'in köy yaşantısına razı geldiğini ve şehir hayatına özenmediğini dile getirir:

Yaz kış burada otururdu. Şehirde, pazarda gözü yoktu. ‘Git şehirlere, caddelerden yürül’ desen, ‘Damalı'nın suyu mu çıkmış?’ derdi. Ne laflar bilirdi!... (s. 125)

Alçak gönüllü olmak

Alçak gönüllü olmak değeri, kibirlenmemek ve başkalarını küçük görmemek olarak verilmiştir. Öğretmen hakkını aramak için ilçeye gittiğinde İlçe Milli eğitim Memuru Orhan Bey tarafından gerekli desteği görmez. Öğretmen'in haksız bir tutuma maruz kaldığını düşünen Demirci Veli Ustası'nın babası, Orhan Bey'in davranışını kibirli bulur ve Orhan Bey'in şahsında böyle davrananlara genel bir eleştiri getirir:

... Bak şu Orhan Bey'in yaptığına! Gözel gözel varıp ‘Hoca'm’ dedin; seni kendine mehel görmedi. On adım öteden başlayacaktın temennaya. Ama Allah büyüyenleri sevmez! Hiç aldırma!..” (s. 179)

“Hiç bile horlayamaz!” dedi Veli Usta'nın babası. “Bir insanın öteki insanı horlamaya hakkı yoktur! Horladı da iyi mi etti? Adam olana senin verdiğin cevap yeter!...” (s. 179)

Uyma Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Uyma değer grubu ile ilgili itaatkâr olmak değeri tespit edilmiştir.

İtaatkâr olmak

İtaatkâr olmak değeri, söz dinlemek ve söylenenlere uymak biçiminde verilmiştir. Romanda anlatılan köylüler birçok yerde kendilerine söylenenleri *uysal* bir tavırla yapıveren, dini telkinleri sorgulamadan kabul eden kişiler olarak tasvir edilir. Damalı ve Ortaköy'de eşrafın yaptırımlarına ses çıkaramayan köylünün olduğu, Yaşarköy'de de

köylünün imamın söylediklerini sorgulamadan yerine getirdiği ifade edilir. Köylüler çoğu zaman denilenleri itaatkâr bir şekilde dinler ve yaparken gösterilir:

... Köyde din işleri yolunda gidiyordu. Müslümanların haftada bir toplanıp öğüt dinlemesi kuralını Damalı kadar yerine getiren köy az bulunurdu. (s. 23) (Dmalı köyü)

“Bütün köylerin ortasıdır. Otu saz, kuşu kazdır. Biterlidir... Çevre köylerden iş gelir. Gelen işi baş edebilmek için şirket kurmak gerekir. Halkı uysaldır. Yabancıya saygılıdır...” (s. 212) (Ortaköy)

Sabırla, uysallıkla geliyorlar. Dünyanın en söz dinler insanları Yaşarköy’de toplanmış. Alınlarında yeşil bir susku. Dilleri pas tutmuş; taş olmuşlar. İnsanı çatlatırcasına susuyorlar. Kadınlar yas içinde, çocuklar gülmüyor; gözler kocaman, anlamsız. Anlaşılmıyorlar. Yüzleri delik deşikti hepsinin... (s. 330) (Yaşarköy)

Köylülerdeki uysallık, sorgusuz bir itaatkârlık duygusu olarak tarif edilir. Öğretmen köylünün sorgusuz itaatkâr tavrını değiştirmeyi başarınca bu durumun bazı kişilerin tepkisini çektiği görülmüştür. İmam Fevzi yıllardır sözünden çıkmayan köylünün Öğretmen’in gelmesiyle fikir değiştirmesine çok kızar:

İmam, gözleriyle dört yanını araştırdı. Baktı, Delâ epey uzakta. “Tanrı o Delâ’nın belasını versin!” dedi. “Ne yaptıysa o südü bozuk yaptı! Siz eskiden böyle değildiniz. On sekiz yıldır imamlığınızı yaparım, hastanızı okur, ölünüzü yıkarım; koyun gibi insanlardınız. Yer yutası deli, üç günün içinde sizi baştan çıkardı. Sonunda, Tanrı onu yedi cihana rezil edecek!...” (s. 332)

İtaatkâr olmak, kişinin belli kurallara uyması şeklinde de işlenmiştir. Ataerkil bir düşünceye sahip olup kızını okula göndermek istemeyen Durana’nın şahsında kadınlar için toplumda uyulması gereken kurallarla belli yaptırımların olduğu gösterilmiştir ve kadınlara genelde itaatkâr bir tablo çizildiği görülmüştür. Duranâ kızını okula gönderirken kızına uyması gereken birçok kuralı sıralar:

... Eğitimcinin elini öp! Öp ki, sen terbiyeni göster. Arap eli öpmekle dudak kararmaz... Gülmek, sırıtmak yok! Bir şey sorarlarsa cevap ver... Tek tek söyle. Sözün iyi anlaşılın. Sözü ağızda boşma, sonunu yutma. Hollumca’nın kızlar gibi konuşma... Bir iş buyururlarsa, yap. Dik gitme. Kavga dövüş etme. ... (s. 83)

İtaatkâr olmak değeri, toplumda belli bir otoriteye sahip olan kişilerin çevresindeki kişileri kontrol etmek amaçlı kullandığı bir durum olarak da gösterilmiştir. Öğretmen’in Duranâ ile mücadelesini gereksiz bulan İlçe Milli Eğitim Memuru Orhan Bey, Öğretmen’den köyün var olan kurulu düzenine itaatkâr bir tavırda olmasını ister:

Orhan Bey’e göre böyle bir inadın anlamı yok. Bunlar “ilkel saplantılar”dır. Okumuş adam, olgun olur. Olgun adam, büyüklerin sözüne uyar. (s. 254)

Devlet memurlarından Jandarma da Öğretmen’i itaatkâr olması ve mevcut nizamla çatışmaması için uyarır:

“Yunus Bey’in tasarrufları beni ilgilendirmez! Bırak onu! Kumandanlık sana dostça ihtar ediyor: Rahat dur! Oraya buraya burnunu sokma! Ortaköy çiftçilerini biz biliriz!

Yıllardan beri işledikleri bey topraklarının kendi toprakları olduğunu birden nasıl bildiler?”

“Akıl var, yakın var. Akıllarını kullanıp bildiler.”

“Çok münakaşa ediyorsun! Kumandanlık münakaşadan hoşlanmaz! Sesini kes! Köyün yolunu tut! Köyde tek dur!” (s. 270-271)

Romanda itaatkâr olmak değeri, zorunluluk hissiyle ve şartlar gereği bir tercihte bulunup o şekilde davranmak durumunda kalmak olarak da gösterilmiştir. Öğretmen’in bazı meslektaşları, Öğretmen’in başka bir köye sürdürülmesi ile ilgili olarak Memur Orhan Bey’in üstten gelen emirleri zorunluluktan uyguladığını düşünür ve Orhan Bey’e hak verir:

Aylık almaya gelmiş arkadaşlarıyla konuşuyor. Bazısı hiç haberi yokmuş gibi davranıyor, bazısı karşıdan yolunu değiştiriyor. Başına geleni kısaca anlatıyor. Yüzlerindeki tepkiyi inceliyor. Yunus Bey’e bir sövgü savurup bırakıyorlar. Bazısı Orhan Bey’e hak veriyor: “Dinlemesin de ne yapsın? Yirmi dört yıllık memur. İki çocuğu lisede, bir çocuğu ortada. Mülk edinmiş. Köprüyü geçene kadar ayıya dayı diyecek!” (s. 210)

Güvenlik Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Güvenlik değer grubu ile ilgili toplumsal düzenin sürmesini istemek ve temiz olmak değerleri tespit edilmiştir.

Toplumsal düzenin sürmesini istemek

Toplumsal düzenin sürmesini istemek değeri, toplumda var olan otoriter düzenin devamlılığını korumak şeklinde yansıtılmıştır. Bu değer halkın talebiyle ortaya çıkan bir değer olarak değil, üst tabanın şekillendirdiği ve yazar anlatıcının eleştirmek amacıyla yansıttığı bir değer olarak verilmiştir. İlçe Milli Eğitim Memuru Orhan Bey’in konumunu ve güvenliğini korumak için üst tabakanın istediği düzenin devam etmesine göz yumduğu ve Öğretmen’e de olaylar karşısında tarafsız kalması önerisinde bulunduğu gösterilmiştir:

“... Her şeyi araştırdım. Köyün eşrafı arasına nifak sokmuşsunuz. Taraf tutmuşsunuz. Evet, ben de biliyorum, altı yıl gezicilik yaptım, köylerimizde birtakım anlaşmazlıklar vardır. Ama sizin gibi aydın bir adamın bu anlaşmazlıklara karışmaması lazım. Esas olan, her iki tarafla da hoş geçinmektir. Bakarsın, o gelir şunu söyler, öteki gelir bunu söyler... Sana düşen, iki yanı idare etmek, yani tarafsız olmaktır... (s. 183)”

... Bir adamın hayatta başarılı olabilmesi için, her sakala göre tarak vurmaya bilmesi şarttır. Her sakala göre tarak ya da her nabza göre şerbet! Bu bakımdan...” (s. 184)

Temiz olmak

Temiz olmak değeri, sağlıklı bir yaşam için kişinin hem kendi temizliğine hem de çevre temizliğine önem vermesi gerektiği şeklinde verilmiştir. Öğretmen için temizlik önemli bir olgudur. Öğretmen’in Damalı’da kaldığı ev tertipli düzenli bir şekilde yansıtılmıştır:

... İyi kötü toparlanmış bir bekar odası. Bir girecek oldu, bir girmeyecek. Sonra girdi. Sobanın başındaki tabureye oturdu. Soba yanıyor. Üstünde bir tencere kaynıyor.

Odayı patates kokusu doldurmuş. Yatağı serili. Üstü gazete kaplı masada kitaplar, dergiler duruyor. Duvarın dibinde iki sepet. İçlerinde kap kakak, yiyecek... (s. 14-15)

Temiz olmak, kişinin kazandığı güzel bir alışkanlık olarak gösterilmiştir. Öğretmen, Demirci Ustası olarak çalıştığı Ortaköy'de iş sonrası temizliğine önem verir:

... Ortaköy'ün Ustası, ikindi olunca işi bırakıyor, körüğün önünde hazırladığı suyu, odasına götürüp köşedeki taşlıkta dökünüyor, temiz çamaşır, temiz giysi giyiyor. (s. 225)

Temiz olmak, değerinin okulda öğrencilere kazandırılmak istenen bir alışkanlık olduğu da görülür. Eğitimci öğrencilere tırnak yoklaması yaptırır:

"Siz de yerlerinize oturun. Dördüncüler'den iki çocuk gelsin yanıma, Birinciler'in tırnak yoklamasını yapsın! Öğretmen gecikmez, bir yandan çıkar gelir!" (s. 120)

Temiz olmak, çevrede olumlu bir intiba bırakmak için dış görünüşe özen göstermek gerektiği şeklinde de yansıtılmıştır. Öğretmen, durumunu arz etmek için gittiği ilçe amirlerinin karşısına tertipli düzenli bir görünümde çıkmak ister:

... Altıparmak Ali hayvanlarla uğraşırken, Öğretmen yüzünü yıkadı. "Gidip bir de saçlarımı toplatayım!" dedi. (s. 177)

Öğretmen gibi temizliğe önem veren Mustafa Eğitimci'nin de yaşadığı evin çevresinin temiz olmasına dikkat ettiği belirtilir:

"Kafanı şişirdikse, kusura bakma! dedi Eğitimci. "Hiç kimse gelip gitmiyor; gösteremiyorum... Şu an evin önüne bak; bir tane çöp var mı? Ahırını göstereyim daha sana! Tosunumu göstereyim!.." Seslendi: "Duduuu, biraz yem ver!" (s. 64)

Romanda temiz olmak, güvenli ve sağlıklı bir yaşamın temeli olarak da gösterilir. Doktor, Öğretmen'e köylerin kirliliğini şikâyet eder ve eğitim sayesinde köylerde sağlıklı ve güvenli bir yaşamın temeli olan temizlik alışkanlığının kazandırılabileceğini dile getirir:

"Savaştığımız hastalıkların çoğu parazitler, Hoca'm! Köylerimiz temiz değil. Mikrop, parazit bilmiyorlar. Yok bu kavramlardan haberleri! Anlatınca kafalarına girmiyor. Köylüyü, ilkokuldan başlayarak adım adım aydınlatacaksın; bunları ilkokulda belleteceksin. Sağlığını kendi koruyacak biraz. Bu da bilgiyle olur. Size düşen görevler her bakımdan önemli. Biz hekimlerin büyük yardımcımız sizler oluyorsunuz. (s. 195)

4. 1. 3. Bozkırdaki Çekirdek

4. 1. 3. 1. Özet

Bozkırdaki Çekirdek, Köy Enstitüleri'ni eleştiren bir romandır. Roman Ortam, Deney ve Bozkırdaki Çekirdek olmak üzere üç ana bölümden oluşur. Ortam ve Deney bölümü dört alt bölüm, Bozkırdaki Çekirdek bölümü ise beş alt bölüm içerir. Roman, Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün kuruluşunu üzerine kurgulanmıştır ve romanın genel bölümleri ve alt bölümlerinin romanın bu kurgusuyla uyumlu olduğu görülmüştür.

Olaylar 1943 yılının Temmuz ayında başlar. Roman'daki ilk olaylar Haziran ayında Ankara'da Tek Parti Genel Sekreteri'nin odasında geçer. Genel Sekreter ve milletvekili arasında geçen diyalogda Çankırı, Kastamonu ve Çorum topraklarının birleştiği Keşiş Düzü denilen yerde Köy Enstitüleri'nin on dördüncüsü olan Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün kurulmasının planlandığı açıklanır. Ancak bu Enstitü ile yeni bir deneme yapılacaktır ve bu denemeye göre Enstitü binasını öğrenciler kendileri inşa edecektir. Enstitü'nün kurucu kadrosu oluşturulur. Kurucu kadro Müdür Halim Akın, Başöğretmen Cemal Avşar, Öğretmen Nuri Çevik ve Gazi Terbiye'den öğretmen yardımcısı ve sosyoloji üzerine tez yazan Emine Güleç'ten oluşur.

Dumanlı Boğaz Enstitüsü kurucuları, Enstitü'yü kurmak amacıyla yola koyulur ve önce Ilgaz'a gelir. Burada onları Yamören köyünün Murat Eğitimci'ni karşılar. Halim Akın ve Emine Öğretmen; Ilgaz pazarından Enstitü'nün inşaatı, öğrencilerin barınma, temizlik ve yemek vb. ihtiyaçları için lüzumlu olan gereçleri ayarlar. Kurucu ekip bu işleri yaparken çeşitli köylerden öğrenciler Enstitü'ye gelmek için yola çıkar. Köylü kadınlar Enstitü'ye çocuklarını göndermek istemez ve Enstitü'ye giden kızlara da olumsuz tavır takınırlar. Enstitü'nün kurulacağı yere en yakın köy olan Şirinköy'ün Zeynel Ağası ve yardakçıları Muhtar ve Kara Derviş Enstitü'nün kurulmasından hoşnut değildir. Zeynel Ağa, Muhtar, Cinci Nezir sahte şikâyet mektubu düzenlemeye çalışırlar.

Kurucu ekip, Ilgaz'da gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra burada tanıştıkları Yusuf köyünden Eşef isimli öğrenciyi de yanlarına alarak Enstitü'nün kurulacağı Keşiş Düzü'ne doğru yola çıkarlar. Yolda giderken Müfettiş Şefik Ertem ile karşılaşırlar. Halim Akın, Nuri Çevik ve Müfettiş Şefik Ertem çok yakın arkadaşlardır. Fakat Müfettiş Şefik Ertem'in Enstitü'ye yaklaşımı farklıdır. Halim Akın ve Müfettiş Şefik Ertem Enstitü'nün kuruluşu üzerine konuşur ve Şefik Ertem, Halim Akın'ın ülkücü tavrına karşılık Enstitüleri geçici ve rejim yanlısı kurumlar olarak değerlendirir.

Kurucu ekip, Keşiş Düzü'ne varır. Öğrenciler de gelir. Halim Akın yoklama alır. Öğrencilere bir kalıp sabun ve kıyafetler dağıtılır. Öğrenciler yeni ve tek tip kıyafetleri ile Enstitü'nün kurulacağı Keşiş Düzü'nün ortasında toplanır. Bin kişi olması planlanan Enstitü'nün öğrenci nüfusu başlangıçta dördü kız, on sekizi erkek olmak üzere yirmi iki öğrencidir. Müdür Halim Akın, kısa bir tanıtım konuşması yapar ve onlara ilk ders olarak insanın değerinin işteki başarısıyla ölçüldüğünü ifade eder. Müdür Halim Akın, Enstitü işleri için iş bölümü yapar. Öğrenciler, Enstitü binasını kendilerinin yapacaklarını öğrenince şaşırır. Hazır bir binada ve rahat koşullarda okuyacaklarını düşünen bazı öğrenciler hayal kırıklığına uğrar. Emine Öğretmen ve kız öğrenciler ateş yakmak ve yemek hazırlama işini görürken, erkek öğrenciler Enstitü binası yapılına kadar kalacakları çadırları kurar, katırlarla su taşır, çalı keser, yağmur sularının akması için su yolları

kazmaya çalışır. Ortada okul olmayışı, yoğun ve çetin çalışmalar öğrencileri çok yorar, bazı öğrenciler Enstitü'nün bu zor koşulları karşısında Enstitü'ye geldikleri için zaman zaman pişman olur.

Öğretmen Nuri Çevik, Emine Güleç ve öğrencilerden Yusuf Eşef, Yıldız Ulak ile Ökkeş Yiğit ekmek yapımında kullanılacak buğdayı öğütmek için değirmene gider. Emine Öğretmen'i gören Kara Derviş ondan hoşlanır. Bu sırada yağmur bulutları gelir ve Kara Derviş çok şaşırır. Çünkü tarlalara kaçak kendir tohumu ekmiştir ve yağmur yağarsa bütün kendir tarlası heba olacaktır. Kara Derviş'in korktuğu başına gelir, çok şiddetli bir yağmur yağmaya başlar. Kara Derviş, kendir tarlalarını kurtarmak için çabalasa da yağmur kendir tarlalarına büyük zarar verir. Kara Derviş'e göre bunun sebebi Köy Enstitü'südür. Ona göre Enstitü uğursuzdur. Bu sırada Nuri Çevik ve diğerleri şiddetli yağmurdan kaçmak için Enstitü'ye yol alır, son anda sele kapılmaktan kurtulurlar. Enstitü alanına varınca hayal kırıklığına uğurlar. Çünkü yağmur yaptıkları her şeyi yıkmış ve çadırları su içinde bırakmıştır. Yağmurda ıslanan ve üşüyen Bekir Ozan ve Hasancık isimli öğrenciler hastalanır. Enstitü ekibi doğanın zor koşullarından korunmak için geçici olarak Keşiş Düzü Manastırı'na sığınır. Halim Akın burada öğrencilere herkesin görevini başarıyla yaptığını söyleyerek öğrencileri şevklendirir, yağmur felaketinden de fazla zarar almadıklarını belirtir. Öğrencilere yaptığı coşkulu nutuktan sonra içme suyunu karşılayabilmeleri için öğrencilere çeşme yapacaklarını söyler ve onlardan söz alır. Çeşme için su kanalları kazılmaya başlanır. Nuri Çevik ve öğrencileri su kanalları kazarken Kara Derviş su borularının kendi arazisi üzerinden geçeceği iddia ederek buna izin vermez, engellemeye çalışır. Kara Derviş ve Nuri Çevik arasında bir çatışma yaşanırken, o sırada Zeynel Ağa ve Muhtar gelir. Sonrasında olayı duyan Müdür Halim Akın da gelir. Müdür Halim Akın Kara Derviş'ten araziyi satın almaya karar verir. Murat Eğitimci'nin Nuri Çevik'e haber vermesi ve Nuri Çevik'in de Halim Akın'ı uyarması ile birlikte Kara Derviş'in tapularının sahte olduğu ortaya çıkar ve bu sorun çözülür. Enstitü'de çalışmalara devam edilirken iyileşemeyen Bekir Ozan ölür ve bu durum bütün Enstitü'yü yasa boğar.

Enstitülere öfkeli olan Kara Derviş çeşmeye giden su kanallarındaki boruları birkaç kez tahrip eder. Bunun için öğrenciler nöbet tutar. Murat Eğitimci'ye Sultan yüzünden iftira atılır, dövülür ve Zeynel Ağa'nın evine hapsedilir. Nuri Çevik ve birkaç öğrenci Murat Eğitimci'yi Zeynel Ağa ve diğerlerinden kurtarır. Günler sonra Kara Derviş Emine Öğretmen'i kaçıtır. Nişanlısı Cemal Avşar jandarmaya haber vermeye gider. Nuri Çevik, öğrenciler ve Murat Eğitimci ise Emine Öğretmen'i kurtarmak için Kara Derviş'in değirmenine gider. Çıkan çatışmada Murat Eğitimci Kara Derviş tarafından vurulur. Sultan'ın da Kara Derviş'i öldürmesi ile roman sona erer.

4. 1. 3. 2. Bozkırdaki Çekirdek Romanında Schwartz'ın Değer Sınıflandırmasına Göre Öne Çıkan Değerler ile İlgili Bulgular

Tablo 4. Bozkırdaki Çekirdek Romanındaki Değerlerin Dağılımı

Değer Grupları	Değerler	f
Güç (Power)	Sosyal güç (otorite) sahibi olmak	11
	İnsanlar tarafından benimsenmek	2
	Zengin olmak	4
Başarı (Achievement)	Başarılı olmak	5
	Sözü geçen biri olmak	4
	Yetkin (muktedir) olmak	4
	Hırslı olmak	3
Hazcılık (Hedonism)	Zevk	5
Uyarılım (Stimulation)	Değişken bir hayat yaşamak	7
	Cesur olmak	11
Özyönelim (Self-direction)	Özgür (bağımsız) olmak	2
	Kendi amaçlarını seçebilmek	2
	Yaratıcı olmak	1
Evrenselcilik (Univeralism)	Eşitlik	2
	Çevreyi koruma	2
İyilikseverlik (Benevolence)	Dürüst olmak	10
	Olgun sevgi	5
	Sorumluluk sahibi olmak	18
	Gerçek arkadaşlık	2
	Bağışlayıcı olmak	3
	Yardımsaver olmak	8
Geleneksellik (Tradition)	Dindar olmak	4
	Alçak gönüllü olmak	1
	Hayatın bana verdiklerini kabullenmek	5
	Mahremiyet	3
Uyma (Confirm)	İtaatkâr olmak	5
	Ulusal güvenlik	1
Güvenlik (Security)	Toplumsal düzenin sürmesini istemek	2
	Temiz olmak	9
	Bağlılık duygusu	1
Toplam		142

Güç Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Güç değer grubu ile ilgili sosyal güç (otorite) sahibi olmak, insanlar tarafından benimsenmek ve zengin olmak değerleri tespit edilmiştir.

Sosyal güç (otorite) sahibi olmak

Sosyal güç ve otorite sahibi olmak değeri, kişinin toplumda belli bir konuma ve söz söyleme yetkisine sahip olması şeklinde yansıtılmıştır. Romanda, sosyal güç ve otorite değerinin işlendiği birçok kişi vardır. Genel Sekreter devlet politikasında, Zeynel Ağa köyde, Müdür Halim Akın da Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nde otorite olarak verilmiştir.

Müdür Halim Akın, Köy Enstitüsü'nün müdürüdür ve Enstitü'nün otoritesi olarak gösterilir. Ancak Enstitü idaresinin de sorgulanabileceğini gösterilmiştir. Nuri Çevik, hem yakın arkadaşı hem de Enstitü'nün müdürü olan Halim Akın'ın Enstitücülüğe aşırı sadık kalıp bazı durumlarda tepkisiz kalmasına karşı çıkar. Kara Derviş Emine Öğretmen'i kaçırdıca Halim Akın Jandarma gelene kadar Enstitü'nün köylüyle herhangi bir çatışma yaşamaması için Nuri Çevik ve öğrencilerin Emine Öğretmen'i kendi çabalarıyla kurtarmasına engel olmak ister fakat Nuri Çevik onu dinlemez:

- Olmaz Nuri! Bırakmam!
- Neye dayanarak Halim'cim?
- Emrediyorum! Buranın müdürü benim!...

Nuri bir an durakladı. Sonra bakışlarına yavaş yavaş derin bir keder geldi:

- Sen emrediyorsan ben de istifa ediyorum Müdür Bey! (s. 476)

Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü Müdürü Halim Akın'ın köylülere karşı da müdürlük otoritesini kullandığı gösterilmiştir:

- ... Müdür Bey dedi ki, "Esdüdümün çevresinde kendir işi, hiç istemem" dedi. ... "Beni başka müdürlere benzetmesin. Ben fermanlı müdürüm ki, adam asarım!" dedi. (s. 463)

Sosyal güç ve otorite sahibi olmak, Zeynel Ağa ile kişinin zorla başkalarına yaptırım uygulamak için kullandığı güç olarak gösterilmiştir. Zeynel Ağa, köyün ağası olarak köylüler üzerinde otoriteye sahiptir. Zeynel Ağa köyde sadece kendisini otorite kabul eder:

- ... "Bizim burası Türkistan değildir, Zeynelistandır, burada Zeynel Ağa'nın zagonu yürür" diyecek değil miydin? (s. 62)

- ... "Zeynel Ağa'yla bu Şirin'de takışan, yakasını jandarmadan, mahpus damından hiç kurtaramaz" denilmeyince... (s. 62)

- Dur... Dur aman... "Dellenmesin" dedi Zeynel Aşam! "Akıllı olsun! Dalaşmak hüner değil, tarlayı Osmanlı'ya satmak hüner!" dedi. "Beni beklesin! Geldiğimi görmeyince önlerine çıkmasın" dedi. Bak bakalım, koca çınarın altında mı Zeynel Aşam?" (s. 390)

Sosyal güç ve otorite sahibi olmanın başka otoritelerden beslenebilecek bir değer olduğu da görülmüştür. Zeynel Ağa'nın köylüler üzerindeki güç ve otoritesinde siyasi partinin de katkısının olduğu ve Zeynel Ağa'nın sahip olduğu bu siyasi yetkinin onun gücünü artırdığı ifade edilmiştir:

- Etmesi etmemesi bu... İstiklâl madalyasını göğsüne takınca buna büsbütün güç yetmez oldu. Halk Partisi kurulunca gitti defterin başına yazıldı, bir zaman onun düdüğünü çaldı. Serbest Parti çıktı. Baktık onun defterinde de birinci üye bu... Serbest kapandı, geçti yeniden Halk Partisi'ne... Şimdi Belediye Encümen üyesidir. Bir yandan kaçakçılara, hayvan hırsızlarına yataklık eder, bir yandan jandarmaya ulaklık... Şimdi anladın mı beyim. Heriften bu fukara topal niçin korkar? (s. 129)

Sosyal güç ve otorite sahibi olmak Zeynel Ağa ile kişinin otoritesini korumak istediği bir güç olarak da verilmiştir. Zeynel Ağa'nın otoritesini tehdit etmeyecek kişileri çevresinde barındırdığı vurgulanır. Muhtar'ın otoritesinin Zeynel Ağa'nın otoritesi ile sınırlandığı ve Zeynel Ağa'nın otoritesinin gölgesinde kaldığı gösterilmiştir. Müdür Halim Akın'ın Topal Muhtar'ı Zeynel'in kuklası olarak değerlendirdiği görülmüştür:

- Deme öyle... Köy şartlarını bilirsin! Zeynel gibiler, kimi muhtar yapar? Hiç dayanağı olmayanları... Ayrıca ilerde güçlenip karşısına çıkmayacak kadar akılsızları... (s. 408)

Sosyal güç ve otorite sahibi olmak, şartlara göre değişebilecek bir konum ve yetki olarak da yansıtılmıştır. Zeynel Ağa Keşiş Düzü'nde kurulacak Köy Enstitüsü'nü köylüler üzerindeki otoritesini azaltacak bir engel olarak gördüğü için Enstitülerin kurulmasına karşıdır:

- Bak hele! Essah mı? Esdüdülere de, sizin Zeynel Ağa'nız mı karışmakta bundan böyle?

- Karışır ki ne güzel! Kondurmaz Zeynel Ağa'm, gavur esdüdüsünü toprağımıza. (s. 74)

Sosyal güç ve otorite sahibi olmak, ezilen yerine ezici güç olmayı sağlayan kuvvet şeklinde de verilmiştir. Yıldız Ulak köylü kadınlara Enstitü'de okumak istemesinin gerekçelerinden birini kendisini ezilmekten kurtaracak güçlü bir mesleğe kavuşma isteği şeklinde açıklar:

- ... Yahu savaşa ölmeye mi gitmekteyiz? Hayır! Okula okumaya gitmekteyiz. Başımızı gün yakmasa, ayağımızı çamur kapmasa kötü mü? Öğretmen olacağız, askerde subay olacağız! Tokat atacaksın, tokat yiyeceğine... (s. 194)

Sosyal güç ve otorite sahibi olmak, kişinin toplumda saygınlık kazanmasını sağlayacak bir değer olarak da verilmiştir. Enstitü öğrencilerinden Yıldız Ökkeş'in Enstitü'ye gelme amacının topluma söz geçirebileceği ve saygınlık kazanacağı bir mevkiye ulaşmak olduğu görülür:

- Hay akılsız Ökkeş! Peki Ömer Ağa'm senin duvarcılığını, taşçılığını, elinin kesere, testereye yattığını Müdür'e demez mi?..

- Diyebilemez! Çünkü Esdüdü'ye gelirken şartlaştık biz... Kimseye demeyecek! Dünyanın avanağı ben miyim yahu! Biz buraya okumak için gelmedik mi, okuyup efendi olmaya... Taşla, çamurla boğuşmak nesen nesi? (s. 236)

Sosyal güç ve otorite sahibi olmak, romanda ironik biçimde de işlenmiştir. Köylünün oylarıyla Muhtar olan Topal Osman, korkak ve güçsüz bir konumda tasvir edilir. Yazarın halk otoritesini temsil eden Muhtar gibi kişilerin otoritesini sorguladığı görülür. Cinci Nezir, arkadaşı Topal Muhtar'ın Nuri Çevik karşısında korkak davrandığını düşünür:

- Duydunuz mu komşular?.. Sövdü resmen muhtarımıza, bu zibidi... Ulan Muhtar, tuh Allah belanı vere, yüreksiz!.. Muhtar ne demektir?.. Bugüne bugün köyde cumhurbaşkanı demektir. Aman, eğitmeni çıkarmışlar Ağa... Baskının... (s. 458)

İnsanlar tarafından benimsenmek

İnsanlar tarafından benimsenmek, kişilerin beğenisini kazanmak ve değer görmek şeklinde yansıtılmıştır. Halim Akın, Köy Enstitüsü'ne gelen köy çocuğunun çevresi tarafından benimsenmek arzusunda olduğunu ifade eder:

- ... İlk iş, karşılıklı güvensizliğin yenilmesidir. Akranları arasında, genellikle önemli kişi sayılmaya bayılır köylü çocuğu... Bunu hak edip etmediğini pek aramaz. Kişiliğiyle ilgilenilmesini ister. (s. 277)

İnsanlar tarafından benimsenen kişinin çevreden sevgi ve saygı gördüğü yansıtılmıştır. Eğitici kadrodan olan ve hakkında çok kısa bilgi verilen Ömer Eğitmen'in köylüler tarafından benimsendiği ve saygı gördüğü belirtilir:

- Taşoluk Köyü'ndenim... Adımız Ömer... Ömer Akpınar...

Çopur Muhtar açıkladı:

- Bizim eğitmenimizdir, Müfettiş Bey... Köycek memnunuz Ömer Eğitmen'den... İyi okutmakta bebeleri... (s. 105)

Zengin olmak

Zengin olmak değeri kişinin mal, mülk vb. maddi güce sahip olmak istemesi şeklinde verilmiştir. Enstitü'ye başlayan öğrencilerin öğretmenliği maddi bir kazanç mesleği olarak algıladıkları görülmüştür. Enstitü'ye kaydolan Yıldız Ulak, Enstitü'den mezun olup maaşlı bir memur olma arzusunda olduğunu ifade ederek Köy Enstitüsü'nde okumasını uygun görmeyen köylü kadınlarına karşı kendini savunur:

- ... Aylık alacaksın, köyden harçlık bekleyeceğine... (s. 194)

- ... Asılmaya mı gitmekteyim ben? Hayır okumaya gitmekteyim, kendi toprağımızda... Kendi köylümle... Ruh gibi ahbablarımla... Akıllı yerin köylerinde bayram günüdür bu... El köylerinde, "Adamımız okula gitmekte. Memur olacak aylığa geçecek" diye çifte davullar dövülür, meydan düğünleri kurulur. (s. 196)

Zengin olmak değerinin bazı kişilerde aç gözlülüğe varan bir mal mülk sevgisine sahip olmak şeklinde yansıtıldığı görülmüştür. Enstitü kurucularından Başeğitmen Cemal Avşar kendisine hediye verilen tüfeğin kaybolması üzerine gösterdiği tepkiyle mal canlısı olarak yansıtılır:

O zamana kadar, yiğitliği, soğukkanlılığı, ülkücülüğü kimselere bırakmayan, cimriliğini, aşırı mal canlılığını başarıyla saklayabilmiş olan, yakışıklı cimnastik öğretmeni deliye döndü. Bir yandan "Bin liralık mal bu, dile kolay, bin liralık" diye bağırıyor, öte yandan, "Silah namustur, benimki armağandı fazladan... Manevi değerini dünyalara değişmem" diye tepiniyordu. (s. 409)

Enstitü Müdürü Halim Akın, Cemal Avşar'ın Emine Öğretmen'e zengin olma arzusuyla yaklaştığını düşünür ve bunu Müfettiş Şefik Ertem'e söyler:

- ... Sık sık kasabaya gitmesi... Mektuplarını başkasına hiç attırmaması... Bir şey öğrenmeye çalışmayışı enstitücülük üstüne... Enstitüyle uğraşacağına düştü kızın ardına, zengin olduğunu öğrenince... Gülümsemesi yavaş yavaş acılaştı: Yazık olacak Emine'ye... Nasıl etsek de çıtlatsak?... (s. 442-443)

Başarı Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Başarı değer grubu ile ilgili başarılı olmak, sözü geçen biri olmak, yetkin (muktedir) olmak ve hırslı olmak değerleri tespit edilmiştir.

Başarılı olmak

Başarılı olmak değeri, ulaşılmak ya da gerçekleşmesi istenen şeyde muvaffak olabilmek şeklinde yansıtılmıştır. İlköğretim Genel Müdürü'nün Enstitülerle ilgili hedeflerine başarıyla ulaşabileceklerine dair güçlü bir inanca sahip olduğu gösterilmiştir:

... Sesinde adı günlük emre geçmiş genç bir teğmenin mutluluğu, yürüyüşünde yalnız kendi güçleriyle başarabileceklerine inandıkları küçük ülkülere saplanmış, küçük ülkücülerin kasıtlı güveni vardı. (s. 33)

Başarılı olmak değeri, Köy Enstitüsü'nde eğitimin bir parçası olarak yansıtılmıştır. Halim Akın Köy Enstitüsü'ne başlayan öğrencilere ilk ders olarak bir işte başarılı olmayı telkin eder:

- ... Dikkat! İlk dersi veriyorum. Dikkat! Burda insanın değeri işteki başarısıyla ölçülür! Benimle birlikte söyleyin bakayım... Biraz bekledi: Burda... insanın... değeri... işteki... başarısıyla... ölçülür. (s. 220)

Halim Akın, Enstitü'de sorumluluklar yüklediği öğrencilere bir işi başarma cesareti verirken de tasvir edilir:

- ... Soruyorum size! Bu işi başarmaya gücümüz yeter mi, yoksa "ölçtük biçtik! Şimdiki ekiple başaramayacağımızı anladık. Yardım isteriz!" diye yazayım mı Bakanlığa?..

- Yok! Yaparız biz!

- İstemez yardımcı!..

- Başarıңыз. (s. 371-372)

- İşte arkadaşlar, getireceğimiz suyla bu eserin temel harcını kuracaksınız! Başaracağınıza inanıyorum! Sağ olun!

- Sağ ol!

- Suyumuzu çeşmemizden akıttığımız ilk gün, enstitümüzün adını yazmak, şanlı Türk bayrağını direğine çekmek hakkını kazanacağız! O günden sonra, Keşiş Düzü'nün adı, Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü olacaktır arkadaşlar! (s. 372-373)

Başarılı olmanın umut duygusunu artırdığı görülmüştür. Şefik Ertem ve Halim Akın arasında geçen bir konuşmada önceki Enstitülerden elde edilen başarılı sonuçların Enstitüler ile ilgili yeni yapılacak çalışmalar için umut verici olduğu ifade edilmiştir:

- Hayır, sanmam! Milli Şef, Vekil, Genel Müdür eskisi gibi... Hatta, başarılı sonuçlar alındığı için bir bakıma daha da umutlular...

Halim Akın, telaşlandığı hızda keyiflendi:

- Ben de bir şey var diye korktum. Onlar umutluysa, geri kalan molozlara boş ver! (s. 439-440)

Sözü geçen biri olmak

Sözü geçen biri olmak değeri, toplumda kişinin düşünceleriyle ya da tavrıyla insanları etkilemesi ve yönlendirmesi biçiminde yansıtılmıştır. İlköğretim Genel Müdürü, Tek Parti Genel Sekreteri'nin odasında yapılan bir görüşmede Köy Enstitüleri'nin amaçlarından birinin köy çocuklarının köyde sözü geçen biri olmalarını sağlamak olduğunu ifade eder:

- Şehir çocuğuna gerekli öğretim başka, köy çocuğuna başka... Enstitülerde yeterince genel bilgi, meslek bilgisi veriyoruz. İstedığımız, köy yaşayışında öncü, sözü geçer, saygılı, kendine fikir sorulacak, akıl alınacak insanı yetiştirmek... (s. 28-29)

Sözü geçen biri olmak, kişiye verilen değerın yansıması olarak da gösterilmiştir. Öğretmenlerin köylülerle bir çatışma yaşamaları durumunda öğretmenlere devlet kademelerince daha çok değer verildiği belirtilmiştir:

- Sözelimi... Bir eğitmen, köylüyle geçinemeyince, çıkıyor kaymakama, hatta valiye... Kaymakamdır, validir, merkezin şimdilerde bu işe çok önem verdiğini bildiği için, bir başka türlü dinliyor eğitmeni... Köylüye de, bunca fedakârlıkla ayağına getirilen okuma fırsatını teptiği için peşin peşin kızıyor. (s. 183)

Sözü geçen biri olmak, kişinin toplumda belli bir güç ve itibar sahibi olduğunun göstergesi olarak yansıtılmıştır. Öğrenciler Köy Enstitüleri ile toplumda sözü geçen biri olacaklarını düşünürler:

- ... Sözü geçen adam olacağız, kötü mü? Efendi giyimi, üst baş... Bildiğin memur! Bu okulları köylü için açmış değil mi hükümetimiz?.. Köylü adamı gitmeyince, nasıl yürütecek bu işi, hey Allah!.. (s. 194)

Romanda, sözü geçen biri olmanın kişinin çevresinde daha çok saygı görmesine ve kararlarının desteklenmesine kapı araladığı gösterilmiştir. Murat Eğitmen, köyünde sözü geçtiği için kız öğrencileri Köy Enstitüsü'ne kaydettirebilmiştir:

- ... Bir adamın sözü nereye geçer? Kendi köyüne geçer. Dediğim, sayılan adam için... Sayarlar Yamören'de Murat Eğitmen'i...(s. 207)

Yetkin (muktedir) olmak

Yetkin (muktedir) olmak değeri, genel anlamda bir işi başarıyla sona erdirebilmek için aktif bir şekilde hareket etmek şeklinde yansıtılmıştır. Öğretmenlerin kendi aralarında yaptığı bir toplantıda Nuri Çevik öğrencileri iş üzerindeki çabasına göre değerlendirir:

- ... Bunlardan arada bir, çok çalışkan adam çıkar. Ne demişler, "İş adamın mihengi" demişler. Bakarsın, en gayretli görünenler, yılar... (s. 272)

Enstitü Müdürü Halim Akın da öğrencilerin kendilerine verilen sorumlulukları yetkin bir şekilde yerine getirdiğini ve işlerini başarı ile tamamladıklarını ifade eder:

- ... Kız arkadaşlarımız, imkânsızlıklarla boğuşarak yemek işini düzenlediler. Ekmeğimizi yetiştirdiler. Sağ olsunlar! Geri kalanlarımız ilk şaşkınlığı atlınca ellerinden geleni yaptı. Yağmur altında, çadır hendekleri genişletilip derinleştirildi. Çimentomuz kurtarıldı. Eşyalardan bir kısmının ıslanması önendi. Yorgun olduğumuz halde, yeni barınağımızın temizlenmesi, yerleşme işleri aksamadı. (s. 369)

Enstitü'de yetkin olmanın bir başarı ölçütü sayıldığı ve bir işte aktif olmanın gerekli görüldüğü yansıtılmıştır. Müfettiş Şefik Ertem ve Öğretmen Emine Güleç arasındaki konuşmalarda, Enstitü Müdürü Halim Akın'ın övünülecek bir iş yapmadan Enstitü bayrağının çekilmesine razı gelmediği ifade edilir:

- Bayrak çekilmedi mi şimdiye kadar?..

- Hayır! Halim Bey'in kanunu: Enstitü, övünülecek bir iş yapmadan bayrak çekemez. Emine öğretmen, birden davrandı: Buyrun! Geldiğinize sevindim de, şaşkına döndüm. Oturun! Hayır valla olmaz. İskemleye geçeceksiniz. (s. 433)

Yetkin olmak değeri, sözde kalmayıp eyleme geçerek gerekeni yapmak mesajını veren bir atasözü ile de desteklenmiştir. Öğrencilerden Çakır'ın Esef, çalışmaktan hoşlanmayan Molla Hıdır'a yetkin olmanın gerekliliği ile ilgili açıklama yaparken bir atasözü ile görüşünü destekler:

- Oğlum, dilin kadar elin de oynasa işin iş ama ne fayda ki boş laf karın doyurmaz... (s. 385)

Hırslı olmak

Hırslı olmak değeri genel anlamda sonuca ulaşmak için istekli ve kararlı olmak biçiminde yansıtılmıştır. Tek Parti Genel Sekreteri, Köy Enstitüleriyle ulaşılacak istenen hedeflerin hırsla gerçekleştirilebileceğini düşünür:

- ...Bozulmamış köy çocukları alınacak, töresel köyümüzün yüksek ahlaksal değerleri hırsla savunulacak... (s. 31)

Emine Güleç, Enstitü üzerine değerlendirmelerde bulunduğu Nuri Çevik'e Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün kurulmasının baş sorumlusu olan Müdür Halim Akın'ın bu sorumluluğu hırsla benimsediğini ifade eder:

- Hayır! Yalnız çocuklar üzerinde etkiyi arttırsın için değildi! Enstitünün kurulmasını ne kadar hırsla istiyor ki, her geciken dakika mutsuzluğunu arttırıyor kat kat... Yolunu kesen zamanı bu maket yenecek... Mukavva parçalarıyla da olsa geleceğe atılıyor. Bizdeki ülkücülerin gerçek anlayışı böyledir. (s. 377)

Hırslı olmak değeri, bir ölküye ulaşmaya katkı sağlayacak motive edici güç olarak da gösterilmiştir. Nuri Çevik, millet olarak yeterince hırslı olunmadığı için ölkede planlanan şartların gerçekleşmediğini düşünür:

- ... Hep o eksiği görüyorum, Halim, önüne çok belli, iyice açık seçik, bir amaç almamak... Bu amaca varmak için, yola hırsla çıkmamak... Gösterişe daha yakın bizim işlerimiz... Köylümüzde de, şehirimizde de... Uzun mesele, bilirsin, yüz gece konuştuk, daha bin gece konuşsak bitmez. (s. 272)

Hazcılık Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Hazcılık değer grubu ile ilgili zevk değeri tespit edilmiştir.

Zevk

Zevk değeri, bir durum karşısında alınan keyif veya haz şeklinde yansıtılmıştır. Genel Sekreter'i ziyarete gelen Karayağız Milletvekili, Enstitülere karşı olduğu için Genel Sekreter'den Enstitülerin kapatılacağını öğrenince bundan zevk alır:

- ... Kapatacağız köy enstitülerini...

- Kapatacak mıyız? Ne diyorsun! Gerçek mi? Hay Allah sizden... -Elini dizine sevinçle vuracakken durdu- : Öyle de, bu herifi enstitü kurmaya yollamak neyin nesi? (s. 34)

Molla Hıdır gibi bazı öğrenciler çalışmaktan şikâyet etse de Esef Çakır gibi bazı öğrencilerin kendilerine verilen sorumlulukları zevkle yaptıkları ve bu işten keyif aldıkları görülmüştür:

... Ya peki, köylüsü olacak domuz Esef'in arada bir, "Uyumayalım Hıdır Molla... Çabalayalım ki, az biraz, işin sonunu alalım sayende" diyerek zevklenmeleri... (s. 265)

Yoğun çalışma temposunun verdiği açlık duygusuyla Molla Hıdır'ın yemek kokusundan büyük bir haz aldığı yansıtılmıştır:

Kızlar, koca bakır tavada pilavın soğanını kavuruyorlar. "Akşam havasına yağ kokusu yayılmakta ki, yutkunmaktan adamın boğazında tükürük kalmamakta..." (s. 266)

Müdür Halim Akın'ın sel felaketinden sonra öğrencilere moral vermek amacıyla Enstitü ekibini ve öğrencileri toplayarak yaptığı coşkulu konuşmalardan öğrencilerin aldığı zevk tasvir edilmiştir:

Müdür Halim Akın, karşısında, gözleri zevkle ışıldayan çocuk yüzlerine saygıyla baktı. (s. 370)

Müdür Halim Akın'ın rehberliğinde söyledikleri Enstitü türkülerinin de öğrencilere büyük keyif verdiği görülmüştür:

Türküye başlayan çocukların suratları, yavaş yavaş değişiyor, kendilerini kutsal bir duygunun heyecanına kaptırdıkları anlaşılıyordu. (s. 373)

Uyarılım Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Uyarılım değer grubu ile ilgili değişken bir hayat yaşamak ve cesur olmak değerleri tespit edilmiştir.

Değişken bir hayat yaşamak

Değişken bir hayat yaşamak değeri, genel anlamda var olan düzenden daha farklı ve güzel imkânlarla ulaşmak şeklinde verilmiştir. Milli Eğitim Genel Müdürü, Enstitüler ile köylülerin yeni nitelikler kazanacağını ifade eder:

- Ayağa kalkmak meselesi, evet var!.. Köylülerimizin her kravatlıya el pençe divan durması geleneğini sarsmak istiyoruz! (s. 30)

Değişken bir hayat yaşamak arzusunun her zaman beklenen sonuca götürmediği de hissettirilmiştir. Müfettiş Şefik Ertem'in Enstitüleri destekleyenlerden farklı düşündüğü görülür. Şefik Ertem, Enstitüleri köydeki şartları değiştirmek için kurulan ama yeterli şartlara sahip olmayan bir kurum olarak gördüğünü ifade eder:

- ... Çok arandı köyü ihya edecek okul tipi... Sonraları anladım ki, böyle saman alevi gibi parlayışlarımız, hep kolayca kaçma huyumuzdanmış... Kaytarmacılığımızdan... Köye bir bina yapıp bir de öğretmen göndererek bütün zorluklardan kurtulmak. (s. 177)

Şefik Ertem, ülke olarak hep bir şeylerin gerçekleşmesinin arzulandığını ama bunun gerçekçi olmayan yollarla istendiğini düşünerek bu durumu eleştirir:

- Ne gezer. Bu işe mucize diyenler gittikçe artıyor. Seni bilmem ama, ben usandım, MUCİZELER MEMLEKETİ vatandaşı olarak yaşamaktan... HEM MUCİZEDEN MUCİZEYE hopluyoruz, hem kıçımızda donumuz yok... (s. 184-185)

Şefik Ertem'in sözlerinden etkilenen Nuri Çevik, bozkırdaki yaşam şartlarının zorluğunu görür ve atalarımızın değişken bir hayat yaşamak için Orta Asya'dan göç etmelerinin sebebini anladığını Emine Öğretmen'e dile getirir:

Nuri Çevik "insan cevheri" sözüyle yolda Müfettiş Şefik Ertem'in söylediklerini hatırladı: "Çekirdeği olsa böyle çıplak kalır mı bozkır?" Yüreğini korkuya benzer bir ürperti yokladı. Bozkır, kızdırılmış bir demir levha gibi korkunç çıplaklığıyla güneşin altında cansız yatıyordu. Dış görünüşüne bakarak hiçbir canlı çekirdek saklamadığına yemin edebilirdi. "Orta Asya'dan insanlar, bu geniş umutsuzluğun itilimiyle yerlerini yurtlarını bırakıp göçmüş olmasınlar! Dayanılmaz buna evet... Buna karşı direnmek olmaz!" (s. 239)

Şefik Ertem'in Enstitü'ye getirdiği eleştirileri haklı bulan Nuri Çevik de Anadolu'nun yeni hayat şartlarına gerçekçi adımlarla ulaşılacağını düşünür:

- ... Elini kaldırıp Emine'yi susturdu: Anadolu'yu kurtarmak istiyorsak onun eski yeni gerçeğini, iyice bilmek zorundayız. Kendimizi aldatmadan... Erkekçe... Kaytarmacılık etmeden... (s. 291)

Değişken bir hayat yaşamak değeri, kötü şartlardan kurtulup daha iyi ve güvenilir bir ortama erişmek şeklinde de yansıtılmıştır. Şiddetli sağanak yağış sonrasında gerçekleşen sel felaketi nedeniyle Enstitülülerin zorlu şartlarla karşılaşmasının ardından Emine Öğretmen, hasta öğrencilerini de düşünerek acilen sağlıklı ve güvenilir koşulların olduğu yeni bir barınak bulunması gerektiğini ifade eder:

- Evet... Hepsinden önce, yatacak yer düşünsek... Yatılmaz bu çamurda... Dineceğe benzemiyor bu yağış... İki hastamız var. Tehlikeye düşecek diye korkuyorum çocuklar... Kuru bir yer bulmalıyız. Değişmeliler. (s. 358-359)

Öğrencilerin Enstitüleri köyün zorlu ve yoksul şartlarından farklı, rahat ve zengin bir yaşam standartlarına sahip bir ortam olarak hayal ettikleri görülür. Öğrencilerden Yıldız Ulak, Enstitü'ye gitmesine karşı çıkan annesi ve diğer köy kadınlarına Enstitü'de karşılaşmayı umduğu güzel imkânları dile getirip gitme sebebini belirtir:

- ... Bize, subay giyimleri vereceler orada... Yaylı karyolada yatıracaklar. Sabah ekmeği, tuzsuz yağ... Reçel... Reçeli bildin mi, Alaman'ın tazı kafa avcısı getirdiydi kışın, Niyazi Ağa'm tattırıydı. Çay verecekler bize her sabah, tarhana çorbası değil! Öğle ekmeği, etli pilav... Burası gibi, ekmeğin iki öğün değil, üç öğün... Okuması, yazması, adam olması caba... (s. 196)

Cesur olmak

Cesur olmak değeri, genel anlamda yiğit ve korkusuz olmak şeklinde yansıtılmıştır. Müdür Halim Akın, Enstitü'nün kurulacağı yere kurucu ekiple birlikte giderken yolda gördüğü uçsuz bucaksız bir tarlada tek başına çift süren köylünün cesaretinin örnek alınması gerektiğini ifade eder:

- ... Yiğit isterim, arkadaşlar, onun göze aldığı, göze alacak yürek isterim... Size korkunç gelmiyor mu, bu uçsuz bucaksız çorakta, bu tek adam? Acıma bilmez toprağı yırtacak... (s. 174)

Cesur olmak değerinin, Enstitü'de eğitimin bir parçası olarak ders mantığıyla öğrencilere telkin edildiği görülür. Müdür Halim Akın, Enstitü'nün ilk günü öğrencileri Keşiş Düzü'nde toplayıp onlardan cesur olmalarını ister:

... Doğru gitmiyorsa, hiç kimseden korkmadan, hiç kimseden çekinmeden, bozan kim olursa olsun, hemen karşısına dikilip düzeltmeye kalkacaksınız. Ana ödeviniz, namus borcunuz budur. (s. 220)

Dumanlı Boğaz Enstitüsü'nün yapı çalışmaları devam ederken şiddetli yağmur yağar. Müdür Halim Akın, yağmur sonrası gerçekleşen maddi ve manevi hasara rağmen öğrencilere cesaret verici konuşmalar yapar ve zorluklar karşısındaki mücadeleci tavırlarından dolayı öğrencileri cesur bulduğunu ifade eder:

- Böylece Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün kurucu ekibi, ilk sınavı yüzakıyla vermiş sayılır. Hepiniz, büyük Türk milletinin, çilekeş köylüsünün, ışıklı geleceğe yönelmiş, ülkücü, yılmaz öncüleri olduğunuzu ispatladınız. Var olun!.. (s. 369-370)

Cesur olmak değeri, kişilerde bir yiğitlik göstergesi olarak verilmiştir. Nuri evik ğretmen, romanda korkusuz oluşu ve yiğitliğiyle tasvir edilir. Nuri evik, birçok kişinin çekindiği ve korktuğu Kara Dervif'e bile cesurca karşılık verir:

- Korku da neymiş?.. Nuri evik'in sesinde yarı şaka, yarı ayıplama vardı: Ülkücü ğretmen hiç korkar mı? (s. 363)

... Haddini bilmez akılsızın kılıcına kürekle karşı çıkmaya yeltenmesi, cinleri başına toplatmış, yalancıktan parladiğini unutturup Deli Dervif'i kudurtmuştu. (s. 394)

Kara Dervif de Nuri evik'ten hoşlanmasa da Nuri evik'in gösterdiği cesareti takdir eder:

- Kocadık Zeynel Ağa... Kocayınca, elindeki Rufaif Sultan'ın kılıcı değil, Hazreti Ali'nin Zlfikr'ı olsa boş... Yedi bizi, hakası Nuri Bey... Hayır, yürekli yiğit çok gördüm ben, Nuri Bey gibisine rastlamadım. Gzn şuncacık kırıştırsa ya... Hayır... Kılı depremedi. Osmanlı'da yiğit çıkar Ağa, kendin bilmez değilsin ya, Osmanlı'dan yiğit çıktı mı, dört yüz dirhem çıkar. Helal olsun!... (s. 403)

Nuri evik'in Murat Eğitmen'i kurtarmak için Zeynel Ağa ile çatışmaktan da korkmadığı gösterilmiştir:

- Tamam, bana haberi Molla getirmişti. Demek bizim yüzümüzden dövdüler zavallıyı... Eğer ben de bunu... O şirin köyün yanına korsam... Hişimla çadırdan ıktı: Nerde Müdür? (s. 453)

Cesur olmak değeri, önemli görülen ve övülen bir kişilik göstergesi olarak da gösterilmiştir. Enstitü'ye okumak için gelen Kastamonulu ğrenciler yolculukları sırasında yiğitliği öven bir türkü söyler:

Kastamonulular, Sepetçioğlu havasını, Kroğlu'na çevirmişler, "Mert dayanır, namert kaçar" diye yazıyı yabanı gümbür gümbür gmletmeye başlamışlardı. (s. 209)

Enstitü'de gece nöbeti tutan Bekir Ozan, Emine Güleç'e köylünün kadın erkek hep cesur olduğu ifade eder:

- Biz mi ğretmenim?.. Korkmayız sayende... Korku da neymiş? Köy yerinde, mısır bekleriz, bostan bekleriz. Herk vakti, malları yeşile salarız geceleri. ... Bizim köyün yiğit karlıarı bile korkmaz ğretmenim... Körpe kız olursa o başka... (s. 280)

Cesur olmak değeri, Zeynel Ağa ile ironik bir biçimde de verilmiştir. Yazar anlatıcının Enstitü ğrencilerinden Esef akır'la köylülerin korktuğu Zeynel Ağa'nın otoritesini sorguladiğı tespit edilmiştir. Yazar anlatıcının Zeynel Ağa'nın otoritesini sorgulaması, onun Toplumcu Gerçekçi bir yazar olmasının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Esef akır'ın Zeynel Ağa'ya meydan okuduğu, ona karşı cesur tavırlar sergilediği gösterilmiştir ve Esef akır'ın çevreye korku salan Zeynel Ağa'nın ağalığını kmseyen ifadelerine yer verilmiştir:

- Benim, dedin mi avanak Zeynel, gece hırsızlığını sırtına sararsın... Çünkü tüfek, bizim Cemal Avşar öğretmenin...

Zeynel'in gözlerine birden korku dolmuştu. Yardım ister gibi Cinci Nezir'e bakarak söylendi. (s. 460)

Esef Çakır, Zeynel Ağa'ya meydan okuma cesareti gösterip Zeynel Ağa'yı tehdit eder:

Çakır'ın Esef, gülümsüyordu:

- Köylüyü toplamak ne kolay!.. N'olacak toplayınca?.. Bize de sopa mı çektirecek bu Zeynel Ağa!.. Birden Zeynel'e döndü: Ya sonrası?.. Ulan Sümüklü'nün Zeynel, rahmetli babamın boz eşeği değil miydin sen? Çakır'ın Kadir, seferberliğin asker kaçaklığında, suları senin sırtında geçmez miydi? Bilenler öldüyse, ya ben öldüm mü?..” (s. 461-462)

Özyönelim Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Özyönelim değer grubu ile ilgili özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek ve yaratıcı olmak değerleri tespit edilmiştir.

Özgür olmak

Özgür olmak değeri, genel anlamda kişinin hürriyetini sınırlayacak engellerden kurtulması ya da esareti kabul etmemesi olarak yansıtılmıştır. Müdür Halim Akın sosyoloji alanında tez yazan Emine Güleç'e Anadolu insanında özgürlüğün ne olduğunu tarif eder:

- ... Bu topraklarda, derebeyliği, bu hürlik barındırmamıştır. Anadolu insanının gerçekten ne kadar hür olduğunu, biz aydınlardan çok, onun içinde yetişmiş ağalar bilir. Evet, aktif bir hürlik değeridir bu, pasiftir. (s. 175)

Yazar anlatıcının öğrencilerin özgürlüğünü sınırlandırdığını düşündüğü Enstitü şartlarını olumsuz bir tabloda göstererek dolaylı olarak özgür olmak değerini işlediği görülmüştür. Enstitü'de öğrencilerin özgürlüğünü sınırlandıran ağır çalışma koşullarının fazla olduğu ve özgürlüğü sınırlandıran bu unsurların hoş karşılanmadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Enstitü'deki ağır ve zor çalışma koşullarından dolayı çok fazla yorulan Molla Hıdır kendisini Rus esir kamplarında düşmüş biri olarak niteler:

İş bitmiyor, gün kavuşmayı bilmiyordu. Sanki, Molla'ya düşmanlık için Kılıçlı Keşiş tılsım gücüyle, mübarek güneşi tutmuş, bir demir kazığa kömür zincirleriyle bağlamıştı. Cip de gitti gelmez vesselam... Gelse belki bir şey olur. Ankara'nın bu Emine öğretmeninde yürek acıması, evet, yok ama, bu kadar mı yok? Ya peki, köylüsü olacak domuz Esef'in arada bir, “Uyumayalım Hıdır Molla... Çabalayalım ki, az biraz işin sonunu alalım sayende” diyerek zevklenmeleri... “Nedir yahu?... Rus'tan esir mi aldılar bunlar bizi...” (s. 265)

Kendi amaçlarını seçebilmek

Kendi amaçlarını seçebilmek, herhangi bir konuda kendi kararlarını almak şeklinde verilmiştir. Enstitüsü konusunda Müdür Halim Akın gibi düşünmeyen Şefik Ertem, Halim Akın'a kendi kararlarını kendisinin aldığını ifade eder:

- Kaç kişisiniz Bakanlık'ta, siz daha imana gelmeyenler?

- Beni başkalarına benzetme! İstanbul Erkek Öğretmen'den bildiğin 305 Mehmet Şefik'im ben... Pek değişmedim. İyice ölçüp biçmeden, kimsenin düşüncesini, ne iterim, ne de kabullenirim! (s. 176)

Kendi amaçlarını seçebilmenin kişinin her zaman doğru tercihlerde bulunmasına katkı sağlayan bir durum olmadığı gösterilmiştir. Müfettiş Şefik Ertem, Nuri Çevik yerine Başöğretmen Cemal Avşar'dan hoşlanan ve onunla nişanlanma kararı alan Emine Öğretmen'in yanlış bir tercihte bulunduğunu düşünür:

- ... Rahat bırak, Bozkırdaki Çekirdek üstüne sosyoloji tezi yapan Emin'anımı... Bizim Nuri dururken, Cemal'i seçen açığız bayanı, saflığına güldürme!... (s. 443)

Yaratıcı olmak

Yaratıcı olmak değeri, yeni ve farklı bir şeyler ortaya koymak şeklinde verilmiştir. Romanda Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün yapım çalışmaları devam ederken şiddetli bir yağmur yağar ve birçok şey tahrip olur. Köy Enstitüsü ekibi bu zorlu şartlardan kurtulmak için zeka ve hayal güçlerinin beslediği yaratıcılık ile farklı çözüm yolları bulmaya çalışır:

Doğa karşısında yaşama düzeni bozulmuş, araçları işlemez olmuş, kampı Robenson yasaları kavramıştı. Herkes, kendi aklınca, bir şeyler bulmaya, yapmaya, yoktan var etmeye çabalıyordu. (s. 364)

Evrenselcilik Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Evrenselcilik değer grubu ile ilgili eşitlik ve çevreyi koruma değerleri yansıtılmıştır.

Eşitlik

Eşitlik değeri, herkesin aynı haklara sahip olmasını sağlamak şeklinde yansıtılmıştır. Yazar anlatıcı, Enstitü binasının inşası sırasında öğrencilerin karşılaştığı zorlukları göstererek köy çocuklarının ülke genelindeki özellikle merkezdeki öğrencilerle aynı imkânlara sahip olması gerektiği mesajını verir. Müfettiş Şefik Ertem'in söylediklerini mantıklı bulan Nuri Çevik, Enstitüleri öğrencilerin kendilerinin inşa edecek olmasının ülke genelinde eğitim gören öğrencilerin olanaklarına göre adaletsiz bir durum olduğunu ifade eder:

- ... Hatırladınız mı, Müfettiş Şefik Ertem söylediği bunu... Düşünüyorum o zamandan beri... Okuyacakları okulları bütün Türkiye'de, bütün öğrenciler kendileri yapmakta iseler, diyeceğim yok!.. Hatta kimi öğrencilere okul yaptırıp bütçeye konulan parayı yapılan okula karşı gene bunlara harcamak, tam doğru değildir ama, gene de bir şeydir! (s. 286-287)

Nuri Çevik, sadece Köy Enstitüsü öğrenciler ve şehirli öğrencilerin eşit şartlarda olmadığını düşünmez, Enstitü'yü inşa eden öğrenciler ile sonrasında hazır olan aynı Enstitü binalarında okuyan öğrencilerin de eşit şartlarda olmadığını ifade eder:

- Çünkü öğrenci burada yerli değil, geçici... Bu sebeple bütçede ayrılan para, buraya harcansa bile, arkadan gelip çalışmadan okuyacaklara bakarak hakkı yenilmiş, emeği

ödenmemiş olur. Kaldı ki bizde bütçeden vurmak, biricik iş adamlığı, hatta biricik vatansenverlik sayıldığına göre, çocukları burada en ağır işlerde çalıştırmak, bunun karşılığı olması gereken parayı madrabazlara çarptırmak; en faydalı, en doğru işte çalıştırmayı bile çok korkunç bir dolandırıcılık haline getirmez mi? (s. 287)

Çevreyi koruma

Çevreyi koruma değeri, genel anlamda kişinin çevresindeki varlıklara değer vermesi ve duyarlı olması biçiminde verilmiştir. Müdür Halim Akın başkanlığında toplanan öğretmenlerden Cemal Eğitmen, öğrencilerin iş yaparken çevresindeki varlıklara karşı genel olarak dikkatli olduğunu ifade eder:

- Öyle mi? Sormalıydım! Bir şey daha var! Araçlara karşı umduğumdan daha az kırıp dökücü davrandılar, daha az hoyrat... (s. 273)

Enstitü öğrencilerinden Bekir Ozan'ın Enstitü'ye ait hayvanlara iyi bakma çabası gösterilir. Bekir Ozan'a göre Enstitü'ye ait olanı korumak kendi malını korumaktan daha önemlidir. Enstitü malına kendi malından daha çok değer verilmesi gerektiğini düşünen Bekir Ozan'ın mülkiyet anlayışına karşılık Emine Güleç, Bekir Ozan'a Enstitü malını koruyarak aslında millete ve dolayısıyla kendisine ait olanı korumuş olduğunu ifade ederken Bekir Ozan'a her kişinin mülkiyet hakkı olduğunu hissettirmeye çalıştığı görülür. Yazar anlatıcının bu örnek durum üzerinden köylünün mülkiyet kavramını yanlış algıladığını göstermek istediği söylenebilir:

- Verildi öğretmenim... Torbalarını astım boyunlarına, yem kesince aldım. Tımarladık bile az biraz... Adam, kendi malından iyi bakacak, değil mi öğretmenim, esdüdümüzün malına?

Bu soruyu Cemal'in yerine Emine Güleç karşıladı:

- "Kendi malından iyi" ne demek! Asıl kendi malın bunlar... Neden mi? Hükümet malı millet malı demektir de ondan... Millet kim? Sen ben... Demek senin malın... (s. 281)

İyilikseverlik Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

İyilikseverlik değer grubu ile ilgili dürüst olmak, olgun sevgi, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, bağışlayıcı olmak ve yardımsever olmak değerleri tespit edilmiştir.

Dürüst olmak

Dürüst olmak değeri, genel olarak yalan söylememek ve doğruluktan yana olmak şeklinde verilmiştir. Köy çocuklarını okutan Murat Eğitmen, sözleri ve tavırları ile köylülerce dürüst olarak tanınır. Köylülerden bazıları onun dürüstlüğüne güvenip kız çocuklarını okumaları için Enstitü'ye gönderir:

- ... Bana sorarsan Yamören ağasız bir köydür, ağa zagonu bilmez. Fazladan Kulaksız'ın Yakup kabilesi yığittir. Eğitmen Murat'sa Kurşunlu'da inat bilindir, dobra bilindir, yürekli bilindir. (s. 63)

- ... Direk gibi doğru bilirler. Çekti aldı Murat Ağa'm kızlardan ikisini... (s. 207)

Enstitü'nün kuruluşuna karşı olan Zeynel Ağa'nın tehditlerine rağmen Murat Eğitimci'nin cesaret gösterip dürüst bir tavır sergilemekten çekinmediği ifade edilmiştir:

"Kendi başıma karışmam, ama bir soran olursa doğrusunu derim ben!" demez mi? (s. 56)

Dürüst olan Murat Eğitimci, öğrencilerine de dürüst olmayı telkin eder. Zeynel Ağa'nın torunu olan Durali'nin dürüstlük noktasında Zeynel Ağa'dan farklı düşündüğü ve davrandığı görülür. Başkalarının eşyalarının gizlice karıştırılmaması gerektiğini öğrenen Durali'nin bunu davranış haline getirdiği ve dürüst bir tavır sergilediği gösterilir:

- Mektup telgraf kısmı, sahibinden başkasına verilemez.
- Neee! Ya ben seni kesmez miyim? Nerden gelmekte? Ne yazılı?
- Bakmadım. "Elin kâğıdına hiç bakılmaz" dedi Murat eğitimci... (s. 60)

Dürüst olmak değeri, her koşulda doğrudan yana olmak şeklinde gösterilmiştir. Halim Akın, Müfettiş Şefik Ertem'i arkadaşlarına tanıtırken onun dürüst karakterine vurgu yapar:

- Yeni Enstitü'nün 1 numaralı öğrencisi Yusuf Efe Çakır... Emine'ye döndü: İlköğretimin Azrail müfettişlerinden Şefik Ertem... Ödevde babasını dinlemez. (s. 170)

Dürüst olmak değerinin kişinin var olan şartları gerçekçi bir biçimde değerlendirerek kendini kandırmaması gerektiği biçiminde örtülü olarak da işlendiği görülmüştür. Şefik Ertem, Enstitü konusunda köy gerçekliği dikkate alınarak gerçekçi bir tavır sergilenmesi gerektiğini düşünür ve bunu Enstitüleri savunan yakın arkadaşı Halim Akın'a ifade eder:

- Öyledir diye, yavaş gitmeyi mi savunacağız, tıngır mıngır?..
- Yok! Kendimizi aldatmayacağız. Hızlanmakla kaytarmayı birbirine karıştırmayacağız! (s. 176)

Dürüst olmak değeri, Başeğitmen Cemal Avşar'la dolaylı olarak yansıtılmıştır. Dürüst olmayan kişilerin çevredekiler tarafından hoş karşılanmadığı gösterilerek dürüst olmanın önemi vurgulanmıştır. Cemal Avşar, romanda meslektaşlarının arkasından iş çeviren biri olarak gösterilmiştir:

Nuri baktı omzu üstünden, tehlikeli bir düşmanı gazeteler gibi... Müfettiş Şefik Ertem'in Müdür'e çitlattığı doğrusa ispiyonmuş bu Cemal Avşar hergelesi... Buraya gelirken cipte konuşulanları rapor etmiş Bakanlığa... Akli ermediğinden hepsini de birbirine karıştırmış... (s. 445)

Cemal Avşar'ın, Enstitü'de olan her şeyi Bakanlığa gizli gizli haber vermesine rağmen kendisinin ihmali olduğu düşünülen Bekir Ozan'ın ölümünü Bakanlığa bildirmedeği belirtilmiştir. Şefik Ertem, Cemal Avşar'ın tutarsız tavırları nedeniyle onun dürüstlüğünü sorgular:

- Çok yaşa... Deminki soruları, ortada bir şey olduğundan mı sorduk? “Bekir Ozan’ın ölümünde küçük bir ihmal var” dedin. Cemal ihmal etmiş, Eğitimbaşı olarak... Belki de ihmal bile sayılmaz. Seller, yolları kesmeseydi, daha erken götürülürdü, kurtarılırdı zavallıcık. Emine Hanım, kuşkulanmış zatürreeden değil mi, daha ilk günü?

- Kesin bir şey diyemez doktor olmadığından... Nereye bağlıyorsun bunu?

- Burada olup bitenlerin hepsinden günü gününe haberi var. Bakanlığın... Hiç değil, teftiş heyetindeki bir grup arkadaşın... En değersiz olaylar, günü gününe yazılmış da, bir öğrencinin ölümüne sebep olan savsaklama neden bildirilmemiş? (s. 442)

Dürüst olmak değeri, yalan söylememenin göstergesi olarak da verilmiştir. Bekir Ozan, arkadaşlarına hem kendisinin hem de tüm Taşolukluların doğruyu konuştuğunu söyleyip bundan övgüyle bahseder:

- Benim sözlerime hep inanacaksınız yavrularım, çünkü Taşoluk’tan yalancı çıkmaz.

- Çıkmaz da, bu söz, neyin nesi? “Taşoluk’tan yalancı çıkmaz” sözü? (s. 248)

Dürüst olmak değeri, Kara Derviş karakteriyle de dolaylı olarak yansıtılmıştır. Sahtekârlığın kişiyi zor durumda bıraktığı gösterilerek dürüst olmanın gerekliliği hissettirilmiştir. Nuri Çevik, Köy Enstitüsü’ne ait su borularının geçeceği arazinin kendisine ait olduğunu iddia eden Kara Derviş’in yalanını ortaya çıkarır ve onun planını bozar:

- Senet değil artık o... Suç delili... Bu işe uzaktan yakından kim karışmışsa hapse girecek sahtekârlıktan... Devletin malını satmaya kalkmaktan... Üç yıl önce açılmış tarlaya, on yıl önceki tarihle senet çıkartırsınız haaa... Durun bakalım, şu Topal Muhtar’la bu senedin altına imza atan tapu memuru nasıl kurtulacak elimden... (s. 406)

Olgun sevgi

Olgun sevgi değeri, kişinin çevresindekilere değer verip sevmesi şeklinde verilmiştir. Tek Parti Genel Sekreteri, Köy Enstitüleri’nde öğrencilere kazandırılacak niteliklerden birinin sevgi olduğunu ifade eder:

- ...Büyüklerine saygı, küçüklerine sevgi... (s. 31)

Enstitü öncesi öğretmenlik yapan Müdür Halim Akın, Emine Güleç’e öğrencileri tarafından sevildiğini açıklar:

... Eskiden benim sınıfımda, öğrenme sevincinin gerçek düzeni hiç bozulmazdı. Ben konuşurken öğrenciler gözlerime sevgiyle, saygıyla bakarlardı. Neden tedirgin olduğumu hemen çıkaramadım. İlk bakışta, her şey eskisi gibiydi. (s. 168)

Müdür Halim’den başka Emine Güleç’in de Köy Enstitüsü’ndeki öğrencileri çok sevdiği görülür. Emine Güleç, öğretmenler kurulu toplantısında öğrencileri değerlendirirken onları ne kadar çok sevdiğini ifade eder:

- ... Sevdim hepsini... Çok sevdim... (s. 270)

Olgun sevgi, kişinin düşüncesi ve tavırlarıyla başkasına karşı hissettiği güzel bir duygu olarak yansıtılmıştır. Genel bir toplantı sırasında Enstitü öğrencilerinin çabasını fark eden ve yaptığı coşkulu konuşmaların öğrencilerde bıraktığı etki ile heyecanlanan Müdür Halim Akın, öğrenciler için hissettiği saygıya varan bir sevgi ile tasvir edilir:

Müdür Halim Akın karşısında gözleri zevkle ışıldayan çocuk yüzlerine saygıyla baktı. Arkalarına koyulmuş yastıklara dayanarak toplantıya yataklarında katılan hastaların ikisi de "Evet" anlamına ellerini kaldırmışlardı. Müdür Halim Akın, buğulanan gözlerini kırıştırmakla eliyle onları ayrıca selamladı. (s. 370-371)

Sevgi değeri; sadece kişiye dönük değil vatana, millete ve bayrağa duyulan yüce bir duygu olarak da verilir. Öğrencilerin Enstitü'ye dikilecek bayrağa olan saygısı ve sevgisi vurgulanır:

... Çocuklar, maketten haberliydim. Nuri Çevik, Müdür çadırında buna çalışırken uzaktan uzağa gözlemişlerdi. Ama bayrak, saygıyla alınırken gene de Halim Akın'ın beklediğinden daha çok etkilendiler. (s. 372)

Sorumluluk sahibi olmak

Sorumluluk sahibi olmak değerine diğer değerlere göre daha fazla yer verildiği görülür. Sorumluluk sahibi olmak değeri, genel anlamda verilen görevleri yerine getirmek için görev almak ve çalışmak şeklinde yansıtılmıştır.

Sorumluluk, Enstitü kurucuları tarafından bir ödev olarak görülür. İlköğretim Genel Müdürü, Enstitü'de yetişen öğretmenlerden beklenen sorumlulukları ifade eder:

- ... Köylü çocuklarının köylülüklerini kaybetmeyecek biçimde yetiştiriyoruz, iki ödevleri olduğunu inandırıyoruz: Çocuk okutmak... Gerekirse vatan savunmasına koşmak... (s. 29)

Romanda, öğrenciler Enstitü binasının yapımı için çeşitli sorumlulukları yerine getirirken ve ağır şartlarda çalışırken gösterilir:

... İş yorucuydu ama, köylülüğe yabancı değildi, ayrıca koşup seğirtmesi de yoktu. Fazladan Nuri Çevik öğretmen sık sık mola veriyordu. (s. 263)

Yusuflu Eşef, direği kocaman elleriyle kavramış, bir araya getirdiği dizlerine sıkıca dayamıştı. Dişlerini var gücüyle sıkarak yavaş yavaş kaldırıyordu. Ceketini, gömleğini, postalları atmıştı. Zorlarken boyun damarları, başparmak gibi şişiyor, pazıları halat düğümlerine benziyordu. (s. 240)

Bazı öğrencilerin Enstitü'de kendilerine verilen sorumlulukları fazlasıyla benimseyerek yerine getirdiği görülür. Bekir Ozan'ın Emine Güleç'e verdiği cevaplar Bekir Ozan'ın görevine duyduğu bağlılığının büyüklüğünü gösterir:

- Uyumadın ya?

- Uyumadım öğretmenim! Biz uyumayız. Nöbette uyumak olmaz. (s. 280)

- Olmaz öğretmenim! Müdür Bey, dedi ki... “Deppoy sana teslim” dedi... Göğsünü tutarak öksürdü, büyük bir acı duyuyormuş gibi yüzünü buruşturdu. Bunu gülümsemeyle geçiştirmeye çabaladı: Yok bir şey... (s. 352)

Enstitü’de, sorumluluk sahibi olmak herkesin isteyerek benimsediği bir tavır olarak gösterilmez. Enstitü’nün çalışma koşullarından şikâyet eden öğrencilerin de olduğu görülmüştür. Molla Hıdır, yorucu çalışma temposundan şikâyet eder:

Molla Hıdır, Esefe uzun uzun baktı. Güneş devrilmiş, dağdan aşağı serin bir esinti başlamıştı. Teri kurudukça üşüyor, beli kopacak gibi ağrıyordu. “Hiç mi yorulmaz bu namussuz Esef? Ulan, köydeyken bu herif kendi işine bu kadar çabalar mıydı? Hayır... Peki, ya burda? Ne göründü bunun gözüne yahu?” (s. 266)

Müfettiş Şefik Ertem, Halim Akın ve arkadaşlarını Dumanlı Boğaz Enstitüsü’nün kuruluş görevini yerine getirmek için sorumluluk duygusuyla hareket eden ülkücü kişiler olarak tanımlar:

- ...Evet, biz böylece dört ülkücüyüz Şefik Ertem...

- “Kendilerini esdüdülere adanmış dört babayığit” desene şuna... Seni anlıyorum... Emine’ye güldü: Küçük hanımı bilmem. Yeminliyim de hanımların işlerine karışmamaya... Nuri’yle Cemal Bey neden sıvanmadılar bunca yıl? (s. 170-171)

Sorumluluk sahibi olmak değeri, Şefik Ertem ve Nuri Çevik karakterleri ile sorgulanan bir değer olarak da verilmiştir. Sorumluluk sahibi olmanın zaman zaman kişilere fazla görevler yüklediği gösterilmiştir. Nuri Çevik, Köy Enstitüsü’nde yetiştirilecek köy öğretmenlerinden beklenen sorumlulukları ağır bulur:

- Ne demek köy öğretmeni?.. Enstitülerin kuruluş amacına göre, bir yandan çiftçilik edecek, kaba zanaatlardan birkaçını yapmaya çabalayacak... Çocukları okutacak... Zeynel Ağa’larla boğuşacak... Nasıl taşınır bu kadar ağır yaşama yükü, ölene kadar? Ayda yirmi lira aylıkla... Daha doğrusu nasıl teklif edilir? (s. 290)

Emine Güleç, Enstitü’nün amaçlarına ulaşılması için öğrencilere büyük sorumluluklar verildiğini ve bu sorumlulukları yerine getirmeleri için çok çalıştırıldığını düşünür:

- Evet! Şef davranışı bu... Biraz sahtecilik ama başka yolu da yok gibi... Ödev yüklenmek... Sorumluluk... İnsanları belli bir amaca yöneltmek... Kestirmeden ulaşmak için, onları aralıksız çalıştırmak zorunluğu... (s. 376)

Enstitü’de, öğrenciler kadar öğretmenlerin ve Okul Müdürü Halim Akın’ın da sorumluluk alarak çok çalıştığı görülür:

Emine öğretmen kızlarla yemek pişirmeye, Cemal Avşar araçları almak için çalı kesicilerle beraber depoya, Murat Eğitimci de sucularla birlikte Boğaz’daki kaynağa gittiği için Keşiş Düzü’nde on iki öğrenciyle Müdür kalmıştı. (s. 224-225)

- ... Enstitü yasasında, dinlenmek, çalışmakla olur, diye kesti attı. Ben bilirim, duramaz Halim, üç gün de bekleyemez. Köylerine gitmeyen çocuklarla, ya aşığa başlar ya

yatakevine... Karşısında dayalı duran büyük tabelaya bir zaman daldı: Tabelacı olmuşum adamakıllı... (s. 446-447)

Sorumluluk üstlenen öğretmenler, zorlu şartlarda çalışmışlığın verdiği yorgunluk ile tasvir edilir:

Nuri Çevik, ne kadar terlediğini ancak uğraşmayı bıraktığı zaman anlamıştı. İç çamaşırları, gömleği suya batmış gibi ıslaktı. Yaprak oynamıyor. Keşiş Düzü'nün önünde, çıplak bozkırın havası, toprağın altında dev ocaklar yanıyormuş gibi, tütüyordu. (s. 237)

- Yorulmuşum!.. Yediden yediye on iki... Sekiz buçukta bitti boruların örtülmesi... On üç buçuk saattir çalışıyoruz! Karşılık bekledi. Kendini acındırmak istediği belliydi: Güneşin altında... Ben, ellerim arkamda dolaşırken yılıyorum! Nasıl dayanıyor çocuklar! Yarım saati yemek paydosuna çık... On üç saat aralıksız kazma kürek işi... Eğil kalk... Koş buraya şuraya... Altı metre boyundaki demir boruları taşı, kilometrelerce... Yıldız'la Cimşit yumruklaşacaklardı az kalsın. Görmüyorum sandılar. (s. 446)

Çalışma koşullarından dolayı yorgunluğu vurgulanan Cemal Avşar'da sorumluluk sahibi olmak değeri, istekli bir şekilde değil zorunlulukla gerçekleşen bir durum olarak yansıtılmıştır. Cemal Avşar'ın Enstitü kurulma sürecine isteyerek katılmadığı ve Enstitü sorumluluğunu benimseyerek yapmadığı yansıtılmıştır:

Cemal Avşar, toparlanmaya çalıştı. Yorgundu. Enstitücülükle hiç ilgilenmiyordu. Buraya eniştesinin zoruyla geçici olarak gelmişti. Gözlerini, gönülsüz kırıştırdı (s. 271)

Sorumluluk sahibi olmak, kişinin takdir edilmesini sağlayan bir durum olarak da verilmiştir. Halim Akın, verilen görevleri zorlu şartlarda çalışarak yerine getiren öğrencileri tebrik eder:

Müdür, boylu poslu Yıldız'ın yanında büsbütün çelimsiz görünen Bekir Ozan'ı beğenerek süzdü:

- Aferin arkadaş! Gayretlisin! Adın ne? (s. 214)

- İyi çalıştınız aç açına, bu sıcaklıkta... Sağ olun arkadaşlar! Yarım saatlik bekleme zamanından yararlanıp sizi kümelere ayıracağım. Sonra yemeğe kadar, çadırların gölgesinde dinlenirsiniz! (s. 243)

- İyi çalıştı mı bu aslan?

- Çok çabaladı. Müdür Bey'den aferin bile aldı.

- Nerde çalıştın Durali?..

- Kürekte çalıştım biraz... Sonunda bize su taşımak düştü. Arabayla toprak çektirmedi Cemal öğretmen... (s. 356)

- ... Yol yapımında, Sakarya ekibinden de, Kubilay ekibinden de memnunum. Kazmacılar, kürekçiler, el arabalarını sürenler bütün güçleriyle çalıştılar. Daha çok iş çıkarmak için, erkekçe yarışa girdiler. Tüketici yorgunluğu alt edip ek iş olarak yirmi dokuz bin sekiz yüz kerpicingin çamurunu kardılar, bunları kestiler. (s. 370)

Gerçek arkadaşlık

Gerçek arkadaşlık değeri; bağlılığa, sadık olmaya ve sevgiye dayanan bir arkadaşlık olarak yansıtılmıştır. Müdür Halim Akın, Enstitü işlerinin yapılması için öğrencileri kümelere ayırır ve küme arkadaşlarının bağlılık duygusu içinde birlikte hareket etmesini söyler:

- ... Küme arkadaşlığı, bilene, hemşerilikten hatta kardeşlikten ileridir. Bundan böyle, çalışmada şerefi, tek tek değil, kümeniz adına kazanacaksınız. (s. 243)

Enstitü öğrencilerinden Bekir Ozan, sadık bir dost olarak gösterilir. Bekir Ozan, köpeği Çöllo olmadan Enstitü'ye gitmek istemez ve Enstitü'ye giderken de onu yanına alır:

- Höst rezil! Bir laf et ki lafa benzesin! İt yoluna enstitü bırakılır mı?

- İtin yoluna mı bırakmaktayız Ağa? Bu Çöllo, benim ruh gibi ahabım değil mi? Ben onsuz ederim ama, o bensiz edemez. Erkeklikte arkadaşı zorda koyup savuşmak var mı? (s. 209)

Bağışlayıcı olmak

Bağışlayıcı olmak, genel anlamda hataları hoş gören bir anlayışa ve merhamet duygusuna sahip olmak şeklinde verilmiştir. Müdür Halim Akın, Köy Enstitüsü'ne yeni başlayan öğrencilerin gösterebilecekleri hatalı davranışlar karşısında öğretmenlerin öğrencilere anlayışla yaklaşmalarını ister:

- ... İlk zamanlar çok yanlıştır öğrenciye sert davranmak... Hele haksız yere... Direnmezler, susarlar ama, kinlenirler. En tehlikeli yönleri reaksiyon vermemeleridir bence... Çünkü hemen kaçmakla sonuçlanır bu durum... Bu sebeple onurlarına saygı göstereceğiz, davranışlarını anlayışla karşılayacağız... (s. 277)

Müdür Halim Akın'ın sadece öğrencilere karşı değil köylülere karşı da bağışlayıcı olduğu görülür. Müdür Halim Akın, Kara Derviş'in sahte tapu düzenlemesinde payı olan Topal Muhtar'ın Zeynel Ağa korkusuyla yanlış işler yaptığını düşünür ve ona acır:

- Doğrusu odur ama... Sıkı emir var, köylüyle çatışmayacağız! İkincisi, Muhtar'a acırım! Fukara topala...

Nuri hem şaştı, hem sinirlendi:

- Neden? Yutturamadı sahteciliği diye mi?

- Bu işe istemeden sürüklendiği belli Nuri'cim... Zeynel'in zoruyla... (s. 408)

Enstitü'de sorumluluk almak istemeyen ve yanlış davranışlar sergileyen Molla Hıdır'ın Enstitü türküleri söylerken şevke gelip ağlamasını gören Nuri Çevik'in Molla Hıdır'a merhametle yaklaştığı gösterilmiştir:

Nuri Çevik biraz dikkat edince, Molla'nın ağladığını gördü. İri damlalar, gliserinden makyaj için yapılmışlar gibi, hep aynı irilikte, düzenli aralıklarla, ablak yanaklarından

yuvarlanıyordu. “Kaltaban” dediği Molla’yı birden sevdi. Bakıp dururken, bu sevgiye biraz da acımak karıştığını anlayarak yutkundu. (s. 374)

Yardımsever olmak

Yardımsever olmak değeri, genel anlamda ihtiyacı olan kişiye yardım etmek şeklinde verilmiştir. Enstitü için gerekli olan malzemeleri almak isteyen Enstitü ekibine Ilgaz pazarı esnaflarından Hacı Zekeriya Efendi yardım eder:

Emine öğretmen ellerindekileri masaya koydu, borçluların alçak yürekli gülümsemesiyle Hacı Zekeriya Efendi’yi Müdür Halim Akın’la tanıştırdı:

- Hacı Efendi çok yardım etti bana, Allah razı olsun... Yoğurdu, peyniri de evinden getirdi. Çok direttim, söz geçiremedim. (s. 143)

Müdür Halim Akın, yağmurda ıslanıp hasta olan Bekir Ozan’ın çabuk iyileşmesi için ona yardımcı olmaya çalışır:

Müdür Halim Akın’ın yüzündeki sevinç hemen silindi, yerini, çocuğuna acıyan baba kederi aldı. Hızla yürüyüp elini Bekir’in alınına koydu:

- Nasılsın yavrum? Şimdi ıhlamur yapacağım sana... Aspirini de yuttun mu, bir şeyin kalmayacak yarın... Kavurma versinler mi, soğanlı kavurma?.. (s. 368)

Müdür Halim Akın gibi Emine Öğretmen de hasta olan Bekir Ozan’ın tedavisiyle ilgilenir:

- Haydi soyun çabuk Bekir! Hemen gir yatağa... Sakın sallanma! Ben şimdi size çay yaparım, ilaç getiririm! (s. 354)

Yardımsever olmak değerinin zorda kalan kişinin imdadına yetişmek şeklinde işlendiği de tespit edilmiştir. Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü’nün kurulacağı Keşiş Düzü’ne adını veren Kılıçlı Keşiş’in zor durumda kalan insanlara yardım ettiği rivayet edilir:

- ... Kördumanın dağı taşı kapladığı amansız günler, uluyarak dolanmış bu Kılıçlı Keşiş... Yolunu yitiren sesine gelir, canını kurtarır... Yontma taştan barınağı varmış bu keşişin, Ceneviz kaleleri gibi... Çöküntüsü durur, daha... (s. 113)

Romanda imece usulü yapılan yardım şekline de yer verilmiştir. Köy Enstitü işlerine katkıda bulunmak için Zeynel Ağa’nın torunu Durali, Murat Eğitimci ve Sultan imeceye gelir:

- Buradayız öğretmenim! Murat Ağa’mle yol imecesine geldik ya... (s. 356)

- Çay pişireceğiz hastalara... Yardım edersin!

- Olur öğretmenim! (s. 357)

- Sultan ablam da imeceye mi geldi esdüdüye?

- İyi bildin, imeceye geldi. (s. 357)

Durali karakteri ile hürmete dayalı bir yardım şekli de gösterilmiştir. Durali, sevip saydığı Murat Eğitimci'nin elindeki eşyaları taşımak ister:

- Durali, Eğitimci Murat'ın elindeki kâğıt torbaları almaya koşmuştu. (s. 143)

Geleneksellik Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Geleneksel değer grubu ile ilgili dindar olmak, alçak gönüllü olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek ve mahremiyet değerleri tespit edilmiştir.

Dindar olmak

Dindar olmak, olumsuz dindar tiplerini ve batıl inançları eleştirmek amacıyla kullanılan bir değer olarak verilmiştir. Dindar olmak değeri, Cinci Nezir tipi üzerinden yeterli dini bilgileri olmayan kişinin insanları din üzerinden kandırması ve sömürmesi şeklinde gösterilmiştir. Olumsuz yönleriyle öne çıkarılan ve dindar tiplerden biri olan Cinci Nezir, sağlam bir kaynak olmadan yalan yanlış bilgilerle Hitler'in Müslüman olduğuyla ilgili söylemlerde bulunur ve köylüyü söylemlerine inandırmaya çalışır:

- Evet Apti Ağa, Türk sıvanmayınca hiç olmaz! Neden mi? Hitler efendimiz katıksız Türk kanındandır ve de Müslüman'dır sapına kadar... Savaşı açmadan önce, Bağdat'tan Basra'dan, Mekke'den Medine'den derin hocalar topladı başına... Ne bulduysa Kuran'da buldu! "Kafkasya Türkü'nü, Mekke Arap'ını çekip çevirmeye hazır olun" diye haber saldı Ankara'ya... Bunları bizim buyruğumuza verecek amma şartı var: Tekkeler selbes... Ezanımız Arapçaya dönecek ters yüzü, karılar örtülecek! (s. 50)

Cinci Nezir, romanda sadece yanlış söylemlerle halkı etkileyen bir kişi olarak değil, hurafe yöntemlerle köylülerin yaşantısını etkileyen kişi olarak da gösterilmiştir. Cinci Nezir yaptığı muskalarla birçok kişiye şifa verdiğini düşünür ve insanları kandırır:

- Canavar ağzı bağlayan tılsımlı muskalar... Kuşkulu kocaların gözlerini bağlayan muskalar... Yetmiş yedi derde derman muskalar... Mekke Şerifi'ne ismarlayıp yazdırdım ben bunları kandaşım... Hükümet izniyle yazdırdım! İmansız gelinlerin yüreklerine acıma damlatan muskalar... (s. 95)

Dindar olmak, dini yaşantıyı korumaya çalışmak şeklinde de gösterilmiştir. Cinci Nezir gibi olumsuz dindar tipi olarak yansıtılan Kara Derviş'in II. Abdülhamit zamanında din askeri olarak şeriat için 31 Mart Vakası'na karıştığı belirtilir. Kara Derviş, değirmene gelen Nuri Çevik ve diğerlerine din askeri olma sürecini anlatır:

... Kitaba el basıp istediği yemini içtim. Yakamı toparladı. Beni çekti yanına, çevresine bakarak fısıldadı:

- Bunun yolu arslanımdır! Din askeri yazılmak... (s. 314)

Romanda, halkın Meşrutiyet yıllarında olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de dini yaşantıyı koruma çabasında olduğu yansıtılmıştır. Bazı köylülerin dine zarar veren bir kurum olarak algıladıkları ve uğursuz olarak nitelendirdikleri Köy Enstitüsü'nün kendi

arazileri üzerine kurulmasına karşı çıktığı tespit edilmiştir. Kara Derviş, bir cuma hutbesinde Köy Enstitüsü'ne dönük olumsuz açıklamalarda bulunur:

...Kuran yazısı okutamaz imam! Şeyhimiz gelemez ki kıtlığı, uğursuzluğu bu topraklardan sürüp çıkara mübarek ayağı..." (s. 57)

Alçak gönüllü olmak

Alçak gönüllü olmak, tevazu sahibi olmak şeklinde verilmiştir. Emine Öğretmen'in şehirli biri olarak kibirden uzak tavırları ve düşünceleri alçak gönüllü olmak değerini yansıtır. Emine Öğretmen, Enstitü'nün ilk gününde kasıtsız da olsa eski püskü kıyafetli köy çocuklarının karşısına gösterişli bir kıyafetle çıktığı için pişman olur ve bu durumu Nuri Çevik'e açıklar. Bu durum Emine Öğretmen'in alçak gönüllü bir karakterde olduğunu ortaya koyar:

- Siz gelmeden az önce, ben de onu araştırıyordum! Bir şeyin farkına vardım da utancımdan yerin dibine geçtim!

- Nedir?

- Nasıl çıktım kolonyal şapkamla karşılarına? "Köylü bizim efendimiz" sözü köylünün gerçek durumunu görmezden gelmemize yaramış şimdye kadar... Nasıl olabilmiş bu... Ne kadar ayıp! (s. 287)

Hayatın verdiklerini kabullenmek

Hayatın bana verdiklerini kabullenmek değeri, genel anlamda hayatın zor şartlarına razı gelip sabır göstermek ve aza kanaat etmek şeklinde verilmiştir. Romanda, köylünün çileler karşısında sabırlı ve azla yetinen bir millet olduğu vurgulanır. Bu durum romanda farklı kişilerce dile getirilir. Tek Parti Genel Sekreteri'nin konuşmasında Enstitü'de öğrencilere kazandırılması istenen nitelikler arasında sabırlı olmak ve azla yetinmeyi bilmek olduğu belirtilir:

- ... Çilelerden yüksünmemek, millet yolunda azla yetinmek... (s. 31)

Müdür Halim Akın'ın Emine Güleç'e yaptığı açıklamalarda da köylünün aza kanaatkâr ve zorluklar karşındaki sabırlı tavrı dile getirilir:

- ... Biraz düşündü, sevgiyle gülümsedi: Hürlüğü'nün hiç aşınmayan iki ana dayanağı vardır: Çile çekme gücü... Azla yetinebilme alışkanlığı... Bu iki zenginliğini hiçbir kumarıcı, hiçbir oyunda kaybedemez. Geleceğimizin umudu bu iki zenginliğe bağlıdır. Emine kızım, bunlardan başka her şey palavradır, bu toprakta... (s.175)

Romanda hayatın bana verdiklerini kabullenmek değerini yansıtan aza kanaat etmek ve çilelere razı gelip sabır göstermek davranışı köylülerin sahip olduğu bir alışkanlık olarak gösterilmiştir. Romanda köylünün sahip olduğu bu değerlerin belli kişilerce kullanıldığı da ifade edilir. Bu durum yazar anlatıcının sözcüsü konumundaki Şefik Ertem'in Enstitüler'le ilgili açıklamalarında görülür:

- ... Bu kez Anadolu köylüsünün çile çekme gücüyle, azla yetinme alışkanlığına sarıldık! Bugünkü toplumsal şartlarımız içinde bu da kolaya kaçmaktır Halim'cim! (s. 185)

Dumanlı Boğaz Enstitüsü'nün kurucu ekibinde yer alan Nuri Çevik'in Enstitü'deki koşulları gördükçe Şefik Ertem gibi düşüncelere sahip olduğu tespit edilmiştir:

- ...Bir de çile çekme gücüyle, azla yetinme geleneğine güvенеceğiz köylünün... Bunu kullanacağız! Kullanmanın sonucunda meydana gelen değerleri, başkalarının yağmalamasını kesinlikle önleyemezsek, söker mi bu iş? Boşuna zorluyoruz gibime geliyor, ya bilerek domuzluğumuzdan, ya da bilmeyerek alıklığımızdan, düpedüz boşuna zorluyoruz! Hiç kimse, ne kadar geri, ne kadar bilgisiz olursa olsun çile çekme gücüyle, azla yetinme alışkanlığını yoksulluk içinde, umutsuz yaşamak için kullandırmaz, uzun boylu... Bunu sürdürmeye hiçbir marşın gücü yetmez! Teziniz için, geçen gün doğru bulduğumuz temel, yanlış galiba... (s. 378-379)

Hayatın bana verdiklerini kabullenmek değerine dolaylı olarak da yer verilmiştir. Açgözlü olmanın hoş karşılanmadığı gösterilerek hayatın bana verdiklerini kabullenmek değerinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Cemal Avşar'ın tüfeğinin çalınması üzerine şüphelendiği Bekir Ozan'ı hasta yatağında sorgulamak isteyince Emine Öğretmen'in nişanlısı Cemal Avşar'ın bu tavrını eleştirdiği görülür:

Nişanlısının durumunu başından beri üzüntüyle, utançla izleyen Emine Güleç, artık buna dayanamadı. Bekir'i yarı baygın cipe taşıtan, yatırp örten kendisiydi. Mal için bu kadar telaşı, bir öğretmene yakıştıramadığını, çok şaşırdığını, açıkçası ayıpladığını söyledi, Cemal Avşar'ın dilekçe yazmasını güçlkle önledi. (s. 410)

Mahremiyet

Mahremiyet değerinin özel hayatın gizliliğine dikkat etmek ve namuslu bir şekilde yaşamak şeklinde yansıtıldığı tespit edilmiştir. Enstitü öğrencilerden Emine Öğretmen ve kız öğrencileri göle girerken gözetlemeye çalışan Molla Hıdır'ı suçüstü yakalayan Esef Çakır Molla Hıdır'ın bu davranışını ayıplar:

- Örtelim... Ben bunu savunmakta değilim! Emine öğretmenden ayıp... Toprağımızın adamı bulunmuş... Ne denilmiştir, "Rezil utanmaz, sahibi utanır" denilmiştir. (s. 419)

... Düşümde ne görmekteydim? Duymuş Emine öğretmen, çimerken gözlediğimizi... Suratımıza tükürmüş... Utandım ki, kurşunlasalar kanım akmaz! (s. 423)

Mahremiyet namuslu bir yaşam şartı olarak da gösterilmiştir. Bazı köylülerin köylerine yakın yerde kurulacak Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü ile köylerindeki mahrem yaşantının zarar göreceğini düşündüğü görülmüştür. Bu düşünceler Kara Derviş'in bir cuma hutbesi sırasında yaptığı açıklamalarda yer alır:

"Esdüdü gavurluğu konu konacak toprağımıza... Oğlan kız bir döşekte yatıp kalkacak kızılbaş-komünist töresince... Uğursuzluktur! Deniz gibi köpürüp akan Kızılırmak'ımızın suyu çekilir. Pınar yuğunağa, tarlaya, değirmene gidemez kendi başlarına kızlarımız, kadınlarımız, baştan çıkar tümü... Düzenimiz bozulur ki ne kadar. Paranın tadını alır şuncacık bebeler, büyüğünü saymazlanır. Saz çalar, davul dövermiş esdüdünün gavur döller... Pinlerde tavuk yumurta, ağaçlarda yemiş

bırakmaz bunlar! Bir kötü eğitime güç yetiremezken, beş yüzü, bini gelmekte... yetişkin kızları öğretmenli okula salmayanı tıkar mahpus damına bunlar... (s.57)

Uyma Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Uyma değer grubu ile ilgili itaatkâr olmak değeri tespit edilmiştir.

İtaatkâr olmak

İtaatkâr olmak değeri, genel anlamda boyun eğmek ve söylenenleri yerine getirmek şeklinde verilmiştir. İtaatkâr olmak değeri, öğrencilerde verilen sorumlulukları yerine getiren bir kabullenişe sahip olmak biçiminde yansıtılmıştır. Öğrencilerin durumu için yapılan öğretmenler kurulu toplantısında öğretmenler öğrencilerin çalışma sırasında gösterdikleri itaatkâr tavra dikkat çeker:

- ...Toprakta çalışanlar öğleden akşama kadar güneşin altında, evet, gık demediler. Dahası, şakalaştılar da birbirleriyle... Keyifliydim. (s. 272) (Nuri Çevik)

- İyi... Emine öğretmen, kâğıdın yerini değiştirdi: Gayretli çalıştılar kızların dördü de... Gık demedi hiçbiri... Kavrayışları ortanın üstünde... Kendiliklerinden bir şey katmıyorlar işe ama, bildiklerini, gösterileni duraklamadan yapıyorlar. (s. 270) (Emine Güleç)

- Saygılı hepsi... Gayretli... "Yorgunluğa kendilerini neredeyse kaptıracaklar" diyorsunuz, birden silkinip sanki, işe yeni sıvanmışlar gibi taptaze giriyorlar... "Alışkanlıkları güçlendiriyor" diyebilirim... Hayır, "kaderci bir katlanışları var çalışmaya" denebilir. (s. 271) (Cemal Avşar)

İtaatkâr olmak değeri, zamanla değişebilen bir değer olarak da gösterilmiştir. Romanda köylünün itaatkâr tavrını kendi çıkarları için kullanma çabasında olan Zeynel Ağa eğitim gördükçe bilinçlenen köylünün eskisi kadar itaatkâr olmamasından şikâyetçidir:

-... Eskilerde "Bas şuraya parmağı" dedin mi, bir parmak yerine, beş parmak basardı bizim avanak adamımız, birbirini çiğneyerekten... Üste para istesen, verirdi. Bu kez, senin haberin yok, "Neyin nesi bilmeden parmak mı basılır" diyerek direndi deyyuslar! Çok uğraştı bu senin Topal Muhtar Ağa'n, ol görüp mazbatayı parmaklatamadı heriflere... (s. 56-57)

Zeynel Ağa, sadece köylünün değil Köy Enstitüsü mezunu yeni öğretmenlerin itaatkâr tavrının eski öğretmenlere göre farklılık gösterdiğini düşünür:

-... Neymiş öğretmen! Neymiş eğitmen! Bezdik yahu! Millet, bu zamana kadar, malına sahip değildi, bunlar kızına sahip olmaktan çıktı. Okutmam, keyfim benim değil mi? Okumak da neymiş? Eskilerde, haddini bilirdi öğretmen kısmı. ... Eskilerde jandarma onbaşısına çıkamayan zibidiler, şimdi vali paşanın katını memişane yaptı. Kapıyı tıklatmak da yok! Girmekte harpadak, "Şunu böyle, bunu şöyle isterim... Üç güne kadar olmadı mı, yazarım Ankara'ya, gerisini kendin bilirsin!" demekte. Ne zagondu bu? Bildiğin Moskof-Bolşevik zagonu... (s. 65)

Güvenlik Değer Grubuna Ait Bulunan Değerler

Güvenlik değer grubu ile ilgili ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak ve bağlılık duygusu değerleri tespit edilmiştir.

Ulusal güvenlik

Ulusal güvenlik değeri, ülkenin emniyetini sağlamak şeklinde yansıtılmıştır. Tek Parti Genel Sekreteri Enstitülerde yetişen öğretmenlerden ülke güvenliği için beklenenleri ifade eder:

...vatan için duraklamadan, gözü kapalı ölmek!.. (s. 31)

Toplumsal düzenin sürmesini istemek

Toplumsal düzenin sürmesini istemek değeri, mevcut devlet rejiminin devam etmesine olanak tanıyan koşulları sağlamak şeklinde gösterilmiştir. Yazar anlatıcı Enstitüler'i, Tek Parti rejimini korumak için kurulan kurumlar olarak göstermiştir. Tek Parti Genel Sekreteri öğrencilerin Enstitüler'de mevcut rejimin savunucuları olarak yetiştirilmesinin amaçlandığını ifade eder:

- Köyde devletimizin, partimizin, hükümetimizin gören gözü, duyan kulağı, söyleyen dili olmak... Yetmez! Gerekirse rejimin çekilmiş kılıcı kesilmek... Rejimin düşmanlarını tepelemek... İşte sonuçlara varabilmek için onları özel eğitimden geçirmek gerekiyor. (s. 32)

Enstitüleri eleştiren İlköğretim Müfettiş Şefik Ertem de Köy Enstitüleri'nin kuruluş amacının rejim yanlısı öğretmenler yetiştirmek olduğunu Halim Akın'a söyler:

- Canlandırılacak köy... İyice taradım... Ana kitaptaki ana prensibin özeti şu: "Rejimi yarı aydınların suikastinden koruyacak tedbirleri almayı hiç ihmal etmemek lazımdır. Bunun için de köy kaynağından, hayata daha kuvvetli bağlarla bağlı, çağımız uygarlığının işlerini başarmaya yatkın, taze elemanı, bol bol alarak ve onların karakterlerini bozmayacak müesseselerde yetiştirerek, bu kabil insanlardan Cumhuriyet'i besleyecek ve gürbüzleştirecek, memleketi saadet yuvası haline getirecek, hakiki İŞADAMLARINI yetiştirmek lazımdır." (s. 179)

Temiz olmak

Temiz olmak değeri; bakımlı olmak, sağlık için hem kişisel temizliğe hem de çevre temizliğine önem vermek şeklinde yansıtılmıştır. Romanda Eğitimci Murat'ın Enstitü'de kazandığı tıraş olma alışkanlığını öğretmenlik yaptığı köyde de devam ettirdiği görülür:

... Kastamonu Eğitimci Kursu'nun eğitimci başkanı Halim Akın, "Batı uygarlığı, her gün tıraş olmakla başlar" derdi. Kursu bitirip Yamören'e eğitimci gidince, her gün tıraş olarak önce babasıyla karısı Feride'yi, sonra bütün Yamören'i şaşırtmış, buraya geldiğinde iki ay kadar sürdürdüğü bu işi, nedense ertelemeye başlamıştı. "Demek buraya kadarmış bizim Batı uygarlığımız!" diye düşünerek isteksiz isteksiz güldü. (s. 66)

Enstitü kurucularını karşılamak için ilçeye giden Murat Eğitimci temiz ve bakımlı bir dış görünüşle tasvir edilir:

Murat Ören utangaç utangaç gülümsedi. Sırtında kül renkli çulakiden avcı biçimi ceket, başında aynı kumaştan şapka, bacaklarında yarım külot vardı. Hepsisi de yamasızdı, temizdi. (s. 80)

Enstitü'de verilen eğitimde temiz olmak değerine önem verildiği tespit edilmiştir. Enstitü kurucularından Müdür Halim Akın, Enstitü öğrencileri için Ilgaz Pazarı'ndan temizlik ürünleri satın alır:

- Peki! Halim, Esef'in kirli ellerine baktı: En önemli şeyleri unuttuk Nuri, lütfen ekleyelim!... Yüz havluları... Diş fırçaları... Sabun... Diş macunu... Başka... (s. 150)

Temiz olmak değeri, hijyenik bir ortamda bulunmamanın hoş bir durum olmadığı gösterilerek dolaylı olarak da işlenmiştir. Romanda Anadolu insanının yaşadığı şartların yeterince temiz olmadığı hissettirilir. Ilgaz pazarını gezen Emine Öğretmen, Halim Akın'a gözlemlerini aktarırken çevrenin kirliliğinden bahseder:

- Çok çok pislik gördük Müdürüm! "Müdürüm" sözünü şaka olsun diye, Eğitimci Murat gibi söylüyordu: Gerilik, bilgisizlik gördük. (s. 102)

Anadolu insanının da yaşadığı yerdeki şartların yeterince temiz olmadığını farkında olduğu gösterilmiştir. Ilgaz pazarı esnaflarından Hacı Zekeriya Efendi, Halim Akın ve arkadaşlarına ikramda bulunacağı kap kacağın temiz olması için çevresindekileri özellikle uyarır:

-... Çopur, sen Aşçı Recep'e koş, yeterince çatal, kaşık, tabak çanak kap gel... Temiz olsun... Sabunla yıkatsın Recep... "Hacı emmim sabunla" dedi dersin, "Sabunu benden dedi" dersin... Daha durmakta mısın Çopur? (s. 143)

Enstitü'nün ilk günü Müdür Halim Akın öğrencilere temiz kıyafetler dağıtır ve banyo yapmaları için öğrencileri uyarır:

- Yıkanmaya gideceksiniz! Şimdilik size sıcak su bulamıyoruz. Üşüyenler çok durmasın. Üşümeyenler sabunları tükenene kadar yıkansın! ... Hadi bakalım, Eğitimbaşınız Cemal Avşar öğretmenin komutası altında Yedi Göller'e yıkanmaya... Marş! (s. 215)

Temiz olmanın sağlık için gerekli olduğu gösterilmiştir. Temiz olmanın önemine dikkat çekmeye çalışan yazar anlatıcının Anadolu'da öğrencilerin zorlu ve temiz olmayan koşullarda eğitim görmesine üstü kapalı eleştiriler getirdiği görülür. Müdür Halim Akın, yağmur sonrası zarar gören Enstitü'de yeniden sağlıklı yaşam şartları sağlamak için temiz suya ihtiyaçları olduğunu ve çeşme yapılması gerektiğini öğrencilere açıklar:

- Gündelik ekmek için, hele içme suyu için, temiz su gerek... Yıkanmak için, yemekler için... Bu gidişle, sular bir haftada durulmaz. Yemekten sonra, öğrencileri toplayıp su meselesini açacağım, çeşme yapmaya, değirmenin üstündeki kaynaktan su getirmeye karar aldıracağım! (s. 358)

- Sağ olun arslanlar!.. Görüyorsunuz, yağmurun küçük bir oyunu, bizi içecek temiz sudan, hatta yüzümüzü yıkamaktan yoksun bıraktı. Yirminci yüzyılda, Türkiye gibi çağımız uygarlığına yönelmiş bir memlekette, gerçekten utanılacak bir durumdur bu... (s. 371)

Temiz olmak değerinin öğretilabilir bir davranış olduğu da görülmüştür. Müdür Halim Akın'ın çevre temizliğine verdiği önemin öğrencilere örnek teşkil ettiği görülmüştür:

- Müdür Bey'in, yerden öteberiyi toplayıp çöp kutusuna attığını gördü görelî, yerleri kirletmekten çekiniyordu. "Adam olmanın yolu: Oturduğun yeri batırmamak... (s. 421)

Bağlılık duygusu

Bağlılık değeri, kişinin kendini bir yere ait hissetmesi şeklinde yansıtılmıştır. Nuri Çevik Öğretmen Esef Çakır'ın Enstitü'ye kendileriyle geldiği için daha fazla sahip çıktığını düşünür:

- Esef'in durumu başka... Buraya bizimle beraber geldi. Ötekilerden önce... Bu yüzden hem bize sahip çıkıyor, hem de enstitüye... İster istemez daha çok çabılıyor. Rastlantı bu düpedüz. Başka bir şartla geleydi başlangıçta bir şeye canı sıkılaydı belki. Molla'dan daha çok kaytarmaya kalkıştı. (s. 272)

4. 2. Yalnızız, Onuncu Köy ve Bozkırdaki Çekirdek Romanlarındaki Eğitim Anlayışı ile İlgili Bulgular

4. 2. 1. Yalnızız'daki Eğitim Anlayışı ile İlgili Bulgular

4. 2. 1. 1. Eğitim Yaklaşımı

Safa, sosyal yönü ağır basan bir yazardır. Eğitimci ve aydın kişiliğinin de etkisiyle romanlarında ele aldığı bireysel ya da sosyal meseleler üzerinden toplumu bilinçlendirmeye çalıştığı ve ideal bir toplum yapısının nasıl olmasına dair arayış içinde olduğu görülür. Nevzat Köseoğlu, Yalnızız romanının ön sözü için kaleme aldığı yazıda Safa'nın sosyal yönü baskın olan bir yazar olduğunu belirtir (Safa, t.y., 10):

Peyami Safa içtimâî cephesi çok kuvvetli olan bir yazardır.... Ancak, içtimâî mesele insan ruhunun çözümlenmesi için sadece bir fon yahut vasıta olarak kullanılmaz, tartışılır, tahlil edilir, teklifler sunulur. (s. 10)

Safa'nın eğitim meselesine yaklaşımının sadece ulusal düzlemde değil evrensel düzlemde olduğu da görülür. Safa, bu bağlamda eğitime yaklaşır ve düşüncelerini romandaki karakterler, özellikle başkarakter Samim aracılığıyla dile getirir. Köseoğlu da Safa'nın kurguladığı olay, mekân ve kişiler itibarıyla ulusal ancak toplumsal meselelere yaklaşımıyla evrensel bir aydın olduğunu ifade eder (Safa, t.y., s. 11):

...Bu romanda, içtimâî meselede de milli sınırlar aşılır belki bir gün, insanlığın kavuşacağını ummak istediğimiz "Simeranya" ülkesinin ölçüleri verilir.

Köseoğlu, Safa'nın Simeranya'da maddenin üstünde bir mânâ, fiziğin ötesinde bir metafizik gerçeği olan, dünyadaki bütün kıymetlerden başka ve onların üstünde bir ruh ve Allah'ın varlığını savunduğunu belirtir (Safa, t.y., s. 12). Safa'nın bu gerçekler bilinmedikçe, ilim ve teknik bu bütün içindeki yerini almadıkça insanlığın buhrandan

buhrana sürükleneceğini, huzur ve sükûna kavuşamayacağı mesajını vermek istediğini ifade eder.

Yazar anlatıcının eğitimle ilgili görüşlerini Simeranya'da dile getirdiği, idealize ettiği bu dünyada sosyal meselelere çözüm arayışı içinde olduğu ve bu sosyal meselelerden birinin de eğitim olduğu görülür. Safa'nın Simeranya'sı ütöpik bir dünyadır. Yazar anlatıcı Samim aracılığıyla idealize ettiği yaşantıyı Simeranya'da aktarır. Romanın kurgusunda belli bir gerçeklik düzlemi sağlayarak oluşturduğu bu dünya, maddi dünyadan uzak, maneviyatın merkezde olduğu, ideal eğitim sürecinden geçen bireylerin şekillendirdiği ve cemiyetin yaşadığı bir yer olarak tasvir edilir. Simeranya'da gerçek dünyanın eğitim sorunlarına çözüm önerileri getirilir.

Simeranya'nın kendine has pedagojiye sahip olduğu ifade edilir. Romanın başkarakteri Samim, Simeranya pedagojisi diye bir tanımlama yapar. Samim, eğitime Simeranya pedagojisinin felsefesinden yaklaşır. Bu pedagojiye göre öğrenme, eğitime tabi olacak kişinin kendi isteği ve çabaları sonucunda gerçekleşen bir eylem olarak gösterilir.

Samim, eski dünya olarak tanımladığı Simeranya dışındaki gerçek dünyada klasik mektep okullarında öğretilen bilgilerin kişilere pratik hayatta yarar sağlamadığını ve onların hiçbir ihtiyacına cevap vermediğini düşünür. Yazar anlatıcı dört duvarla sınırlandırılmış eğitimi eleştirir. Yazar anlatıcının öngördüğü okul, klasik okul ortamından ve mantığından çok farklı hayatın kendisi olan bir okuldur:

... Çünkü Simeranya pedagojisi, insanın bütün hayatında öğrendiği şeyleri ancak kendi istediği zaman ve kendi araştırmaları neticesinde öğrendiğini bilir. Eski dünyada, yani Simeranya'ya göre bugünkü dünyamızdaki okullarda çocuklara ve gençlere öğretilen şeylerin, muayyen istidat ve ihtiyaçları karşılamadıkça, hayatta hiçbir işe yaramadığı anlaşılmiş ve klasik mektepten eser kalmamıştır: Sınıf, kürsü, ders programı, nutuk söyler gibi ders veren öğretmen ve profesör yoktur. Diploma yoktur. (s. 42)

Besim, Samim'in Simeranya'da eğitimle ilgili ortaya koyduğu düşüncelerinin Jean-Jacques Rousseau'nun düşüncelerinden beslenen yeni eğitimcilerin düşünceleriyle benzerlik taşıdığını düşünür ve bunu Samim'e dile getirir. Ayrıca Samim'in eğitimle ilgili düşüncelerinin aslında yeni olmadığını, modern eğitimcilerin Jean-Jacques Rousseau'dan beri benzer düşünceler taşıdığını ifade eder. Besim'in bu tespitini kendisi de fark eden Samim Besim'e yeni eğitimcilerin kuram olarak öne sürdüğü görüşlerden farklı olarak kendi görüşlerinin Simeranya'da ete kemiğe bürünerek gerçeklik kazandığını belirtir. Yazar anlatıcının Samim'in kurguladığı Simeranya'ya ütöpik bir dünyadan öte gerçek dünyadan daha gerçekçi bir anlam yüklediği söylenebilir. Bu tespitler ışığında diğer modern eğitimcilerde olduğu gibi yazar anlatıcının eğitime bakışında da Jean-Jacques Rousseau'nun etkisi olduğu ve onun etkisiyle eğitime klasik eğitimden farklı günlük hayatta işe yarar pratik bir durum olarak yaklaştığı görülür:

- Bravo! Fakat bunlar bizim dünyamız için meçhul nazariyeler değil. Bütün yeni terbiyeciler, Rousseau'dan beri böyle düşünürler.

- Burada nazariye olan şey orada hayata girmiştir. (s. 43)

Samim'in Simeranya'da öngördüğü eğitimi anlayan Besim'in de Samim'le benzer fikre sahip olduğu görülür. Besim, insan ömrünü kapsayan hayat sürecini okul, hayat sürecinde edinilen tecrübeleri ve yaşantıları ders, hayat sürecinde kişinin elde ettiği başarıları da diploma olarak vasıflandırır. Bu görüşler doğrultusunda eğitim hayatın kendisidir ve kişinin yaparak yaşayarak öğrendiği canlı, değişken ve pratik bir süreçtir. Yazar anlatıcının *tahsil* işini öğretimsel faaliyetlerle sınırlandırmadığı kişinin eğitime genel bir açıdan baktığı ve öğretimin eğitimin bir parçası olarak kişiye hayatta katkı sağlayacak şekilde gerçekleşmesi gerektiği düşüncesine de sahip olduğu görülür.

Ağabeyisinin yerine, Besim cevap verdi:

- Gayet basit. İş hayatından daha büyük mektep, tecrübeden daha büyük ders, ihtiyaçtan daha büyük mürebbi, tecessüsten daha büyük öğretmen, muvaffakiyetten daha büyük diploma olur mu? (s. 43-44)

Tahsil görmenin kişiyi hayatta başarılı kılmaya yetmediğini, en önemli tahsilin hayat okulunda gerçekleştiğini ve kişinin edindiği tecrübeler ışığında başarılı bir birey olabileceğini ifade eden Besim, bu savını desteklemek için örnek bir hikâyeye yer verir. Bu hikâyeye, okula gitmediği ve okuma-yazma bilmediği halde çok zengin olan Yahudi bir iş adamının hikâyesidir. Onun başarılı olmasının sebebi iş hayatında kazandığı tecrübelerden yarar sağlamasını bilmek olarak gösterilmiş ve bunu sağlamak için de okuma-yazmaya ihtiyaç duyulmadığı ifade edilmiştir.

Yazar anlatıcının bu düşüncelerinde eğitimi dört duvar arasına sıkıştıran geleneksel eğitimden farklı tanımlaması ayrıca öğrenci odaklı bir eğitimi öngörmesi onun günümüz modern eğitim anlayışına yakın ve benzer düşüncelere sahip olduğunu gösterir. Samim; kişinin ilgi, istidat ve gereksinimleri ışığında sağlanacak imkânlar ve rehberlik süreci dâhilinde tahsil görmesinin yapılması gereken olduğunu düşünür:

- Bence, bütün mesele, insanın umumî kültürünü ve meslek bilgilerini ihtiyaçlarına ve istidadına göre hazırlamasının yolunu kendisine göstermek ve vasıtalarını vermektir. (s. 44)

Simeranya'da eğitimin değişken bir süreç gösterdiği ifade edilir. Hayat boyu devam eden bir eğitim anlayışı ortaya konulur. Kişi belli bir meslekten başka bir mesleğe de geçebilir. Kişinin standart bir kalıba sokulmadığı, zorlama bir öğrenim sürecinden geçirilmediği, kişiye yeteneklerini her yaşta ve istediği meslekte özgürce gerçekleştirebileceği manevi bir şahsiyet olarak bakıldığı görülür. Bu noktada Simeranya'da standart bir eğitim öngörülmediği için değişmez bir öğrenme ortamı ve belli

kalıplara sığdırılmış öğrenci de yoktur. Her şey güncellenebilir ve değişken bir görünüm kazanabilir. Değişkenliğin merkezinde kişinin ilgi ve ihtiyaçları merkeze alınır. Nitekim eğitim-öğretim ile ilgili yapılacaklara bu öğrenen merkezli bakış açısının hâkim olduğu söylenebilir. Yazar anlatıcı kişiye öğrenmeye her yaşta açık, manevi bir şahsiyet olarak yaklaşır:

- İstidatları değişirse?

- Mesleklerini de değiştirmek haklarıdır. Bu istidatları tayin eden mükemmel testler vardır. Daha ziyade iş hayatındaki davranışlarına bakılır. Öğleye kadar ve isterlerse geceleri nazarı araştırmalar ve incelemeler yaparlar. Fakat zorlama yoktur. Çünkü orada insan bir makina adam ve bir otomat değil, kabiliyetlerinin serbestçe gelişmesine her yaşta ve her meslekte imkân verilen mânevî bir şahsiyettir. (s. 45)

Yazar anlatıcı, toplumun yapısı değiştirilmeden yeni eğitim yaklaşımlarının getirdiği düşünce ve anlayışların gerçekleşme ortamı bulamayacağını ifade eder. Yazar anlatıcının eğitimle ilgili getirdiği eleştirilerden en önemlisi klasik okul anlayışının yeni eğitimcilerin getirdiği farklı yaklaşımlara rağmen devam etmesidir. Bu durumun değişmesi için de tüm toplumun eğitime olan yaklaşımını değiştirmesi gerektiğini Samim aracılığıyla ifade eder:

Kardeşine bakarak devam etti:

- Besim'in dediği doğru: Ben yeni hiçbir şey söylemiyorum. Bugünkü terbiyecilerin hepsi aynı kanaattedirler. Fakat eski dünyamızda köhne mektep telâkkisi yaşamaya devam ediyor. Bütün bir sosyal bünye değişmedikçe, yeni pedagoji, fikirlerine tatbik sahası bulamaz. Rousseau'dan Kerchensteiner'e ve John Dewey'e kadar, iki asra yakın zamandan beri bütün pedagogların çırpınışları nafile olmuştur. İnsanın kendi kendisi hakkındaki bozuk telâkkisini değiştiren bir dünyaya muhtacız. (s. 45)

Klasik eğitim; bilgi aktarımını merkeze alan, baskıcı ve ezberci bir mantığa dayanan bir süreç olarak değerlendirilir. Samim'in şahsında yazar anlatıcı klasik okullarda yapılan eğitim faaliyetlerini hayvan yetiştiriciliği olarak niteler. Yazar anlatıcının klasik okullarda verilen eğitimle ilgili yaptığı bu benzetme onun klasik eğitim anlayışına ne kadar karşı olduğunun ve bu eğitim yapısını eleştirdiğinin göstergesidir. Öğrencinin öğrenme merakını gölgeleyecek standart eğitim ortamlarında dogmalar halinde ve belli kalıplara sığdırılarak bilgilerin verildiği klasik eğitimi eleştirir ve klasik eğitimi kişinin zekâsını kullanmada bir engel olarak görür:

-... Eski dünyamızın bütün yeni terbiyecileri, bu samimi, bu gerçek yüksek kültürü bugünkü okulların veremediğinde müttefiktirler; çünkü hepsinde öğretim usulü baskı, zorlama, hayvan yetiştirme ve tika basa doldurma usulüdür. Senin gibi zeki insanlar bile, talaş kebabına duyulan aşktan daha sahici bir sevgi olmadığına inanmışlardır. Bazıları bunun farkında bile değillerdir. Sen bildiğin ve itiraf ettiğin içi sevimlisin. (s. 46)

Felsefeye ilgi duyduğu ve düşüncelerinde bazı felsefecilerin etkisi olduğu görülen Samim, eğitime bilimsel açıdan da yaklaşır. Uzmanlaşma adı altında kategorize edilen bilimlerin kişileri sadece belli alanlara yöneltip bütünü görmelerine engel teşkil ettiğini

düşünen Samim, Simeranya'da bütün bilimlerin birbiriyle ilişkili ve iç içe bir şekilde olayları ele aldığını ve olayların bütün bilimlerin perspektifinden değerlendirildiği ifade eder. Nitekim Samim, gerçekleşen hadiseler arasında bir bağ olduğunu ve bu ilişkiyi değerlendirmek için bütün bilimlerin dikkate alınması gerektiğini vurgular. İlimlerin tek bir çatı altında toplandığı ifade edilir:

-... Eski dünya ilminin en büyük hatalarında biri de, ihtisas bölümlerine ayrılan ilimlerin "bütün"ü gözden kaçırdıkları için hiçbir hadiseyi esaslı ve doğru izah edemediklerini anlamamış olmalarıydı. Simeranya ilminde "fizik hadise", "biyolojik hadise", "sosyal hadise" diye birbirinden ayrı vakıa serileri yoktur. Bu hadiseler "bütün"ün ışığı altında incelenir. Bir şeyin içinde her şey mevcut olduğu için bir mesele bir meseleyi bünyesinde taşır. Mesela insan ruhunu anlamadan atomu izah etmek mümkün değildir. Dalga mekaniği ile hazım fonksiyonu, yahut bir öksürükle gökte bir yıldızın düşmesi arasında sıkı münasebetler vardır ve bunlar bir büyük oluş prosesinin ayrı ayrı görünüşleridir. (s. 63)

Samim zaferini küçültmek isteyen bir tevazuun tatlı gülümseyişiyle:

- İstersen, dedi, şimdi sana neden Simeranya'da tababet diye ayrı bir ilim şubesi olmadığını ve bütün bilgilerin bir merkezden başlayarak, onun emrinde inceleme kollarına ayrıldıklarını anlatayım. (s. 77)

Yazar anlatıcının materyalist görüşü benimseyenlerin insanı sadece madde boyutuyla ele aldığı ve onu maddeye indirgediğini, bu anlayışın insanı maddeci bir tavra sürüklediğini, bu nedenle insanın ruh / ahlak eğitiminin ihmal edildiğini düşündüğü için pozitivist bakış açısına karşı çıktığı ve eleştiriler getirdiği görülmüştür. Yazar anlatıcının bu tavrıyla maddeci kişiliğe karşı manevi şahsiyeti yücelttiği ve manevi değerlere daha fazla önem verdiği görülmüştür:

- Tabii, dedi, zoolojik bir antropolojinin sana verdiği hayvanca bir insan telâkkisi içindesin. Kabahat sende değil. Bütün şansını maddede arayan bugünkü ilmin, büyük idealistler müstesna, insana layık görmeye mahkum olduğu ahlak budur. Yıllarca seninle münakaşa ettik. Değişmedin. Bu ahlak sende vücut yapısı haline gelmiş. Daima midesinin emrindesin. (s. 112)

Yazar anlatıcı, Besim'i örnek vererek materyalist tavrın onda vücut bulduğunu ifade ederken onu egosunun emrinde olan biyolojik bir varlık olarak niteler.

Romanda; kadınlar genel olarak sosyete yaşantısına özenen, Batı taklitçisi, dejenere olmuş, okuyup kendini geliştirmeyi ikinci planda tutan, kültürden yoksun ve zaman zaman da ahlaksız davranışlar sergileyen olumsuz tiplerde görülür. Romandaki kişilerden Feriha karakteri sadece olumsuz yönleriyle ele alınırken Meral ve Selmin hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle tanıtılır:

- ...Yalnız onu haksız çıkarmak isterdim hep. Malûmatım yetişmezdi. Okumağa da üşenirdim. Okusam da anlamam onun kadar. Ekseriya sizden öğrendiklerimi ona satardım. Kulaktan kapma hep. Maksadım onun bana bilgileriyle tahakküm etmesine meydan vermemektir. O ne iddia ederse ben aksini iddia ederdim. Her zaman değil. Anlamasın diye. Fakat esas meselelerle itiraz ederdim ona ben. Mesela çok milliyetçidir o. Ben hiçbir şey değilim. Onun fikirlerini de kolayca kabul ederim. Ne

olacak? Benim hiçbir iddiam yok ki. Söylüyorum size. Anlamıyorum. Fakat işte, sırf onu kızdırmak için, hırpalamak için, ondan aşağı kalmamak için, onu sevdiğim için velhasıl, hep aksini söylüyordum. Biliyorsunuz o Arnavut meselesini. (Selmin) (s. 123)

Yazar anlatıcının Simeranya'da madde kelimesine yeni bir anlam kazandırdığı, manevi bir şahsiyet kazanamamış ve manevi değerlerle ruhunu besleyemeyen insanı da madde olarak tanımladığı görülür. İnsanı insan yapan şeyin onu maddi boyutlardan soyutlaştırıp uhrevi olana yöneltecek manevi bir tabiat olduğunu göstermiştir. İnsanı pozitivistler gibi sadece madde ile sınırlandırmayıp insanın manevi varlığını da ön plana çıkaran yazar anlatıcının manevi değerlerin yer alacağı ve şekil vereceği bir eğitim yapısını öngördüğü söylenebilir:

-...İnsan elektrik ışığında olduğu gibi pozitif ve negatif hayırlı bir senteze kavuşturabilir. Bunu madde sahasında yapabilmıştır de mânevi sahada henüz kendi zıtlıklarının esiridir. Çünkü bilgisi ve kendi kendisi hakkındaki ölçüsü madde sahasını henüz aşamamıştır. "Madde" derken bugünkü mânâsını alıyorum. Yoksa Simeranya'da maddenin katılmış bir ruh ve ruhun beş duyumuzla idraki mümkün olmayan ince bir madde olduğu kabul edilmiştir. Bilgisi bugünkü manasıyla maddeyi aşmayan insan... (s. 162-163)

Safa'nın Yalnızız'da insana maddi ve manevi yönleriyle bütün bir şahsiyet olarak bakılması gerektiği düşüncesinde olduğu fark edilir. Ruh ve maddenin uyum içinde olduğu bir insan modeli tasavvur eder. Materyalist ve pozitivist anlayışa sahip olanların insana sadece maddi bir boyutla yaklaşmalarını eleştirir ve insanı maddeye indirgemesine karşı çıkar:

... Ruhî hayatta, bilhassa düşünce hayatında, bu zıtların diyalektik bir hareketle kaynaşarak bir terkibe (senteze) kavuştukları da Eflâton'dan Hegel'e kadar gelen bir tarih içinde gittikçe daha fazla aydınlanmış bir fikirdir. Novalis, zıtları birleştirebilmek için üç düşünce tarzı kabul eder. Birincisi diyalektik, veyahut onun tabiriyle "lastikli düşünce" veya ruh hareketidir ki, bir uçtan ötekine ve ötekenden yine berikine gitmektedir. Her hazzın kedere ve her kederin hazza gidişi veya iradî ile gayri iradî arasında gidiş geliş böyle bir iç diyalektik hareketinin neticesidir. Fakat bu zıtların gece ile gündüz gibi birbirini takip etmedikleri, iç içe ve aynı zamanda mevcut oldukları da düşünülebilir. Pasiflik ve aktiflik birer cepheleriyle aynı şeydirler. Bunlardan başka üçüncü bir hal daha vardır ki, orada ne diyalektik harekete, ne de zıtların aynı zamanda mevcut oluşuna rastlanır. Bir senteze varılır (ki Hegel'i hazırlayan asıl düşünce de budur). (s. 184-185)

Safa insanı birinci benlik / ruh ve ikinci benlik / madde olarak sınıflandırır. Birinci benlik manevi değerlerden, ikinci benlik nefsi arzu ve zevklerden oluşan bir kişiliktir:

İkincisi, tabiate, uzviyete, biyolojik hayata ve içgüdülere bağlıdır ve fâni değerlere sarılır. Zamanımızda para ve lüks hırsı, kazanç ve keyif ahlakı çok defa birinci benliğimizi baskı altında tutan "ikinci"imizin davranışlarından doğmuştur. Bütün kaba iştah ve şehvet, kibir ve gösteriş değerleri oradadır; ikinci Meral de oradadır. (s. 187)

Yazar anlatıcı, kişinin hayatta edindiği tecrübelerden ve bilgilerden çok şey öğrendiğini öngören bir eğitim anlayışını savunur. Kişiyi başarıya ulaştıracak hayatta kazandığı deneyim ve tecrübelerin olduğu belirtilir. Yazar anlatıcının eğitime değer

kazandırma süreci olarak da yaklaştığı söylenebilir. İnsanı maddeye indirgeyen anlayıştan farklı olarak cemiyetin yaşattığı değerler yoluyla kişileri manevi bir şahsiyet olarak yetiştirme amacı hissedilir. Madde-ruh dengesini sağlayabilen, ideal insan olarak görülür.

4. 2. 1. 2. Ailede Eğitim

Samim; yüksek kültürlü, kendini birçok alanda geliştirmiş, çevresindeki sosyal problemlerle ilgilenip bunlara çözüm arayışında olan, kişilere rehberlik yapan, evin büyüğü konumunda, içinde yaşadığı cemiyette de sahip olduğu görüşler itibarıyla değer gören, psikolojik ve felsefi derinliği olan aydın bir şahsiyettir. Samim, Yalnızız'da yazar anlatıcılığı görüşleriyle temsil eden kişidir.

Yazar anlatıcının aile üyelerinden Samim, Besim ve Mefharet'in şahsında okula yaklaşımının olumsuz olduğu görülür. Yoğun müfredatlar ile klasik tarzda eğitim veren kurumların yanlış bir strateji güttüğü ve bu tarz eğitim veren kurumların öğrencilerin sağlık sorunları yaşamasına kapı araladığı izlenimi verilir. Mefharet, Aydın'ın okul stresine bağlı hastalıklı bir süreç yaşamasından şikâyetçidir. Mefharet'in anne olmasının etkisiyle çocuğun eğitimine de duygusal yaklaştığı görülür. Sınav odaklı eğitim süreci veren okul şartlarının oğlunun sağlığını olumsuz etkilemesine kızan Mefharet'in Aydın'ın okulda kalıp kalmamasını önemsemediği ve oğlunun sağlığını daha önemli gördüğü gösterilmiştir.

- Hayır. Matematik imtihanına çalışıyor. Dün gece geç yattı. Sabahleyin erken kalktı, yine çalıştı. İstemiyorum. Kalsın sınıfta. Değil mi ağabey? Sen de söyle, rica ederim. (s. 40)

Konak halkından Samim de Mefharet'i haklı bulur. Samim, okulda verilen bazı derslerin öğrenciler için gerekli olmadığını çünkü okulda öğrenilen bazı bilgilere öğrencilerin hayatta ihtiyaç duymayacağını düşünür. Aydın'ın okul stresinden kaynaklı yaşadığı hastalık sürecine üzülen Samim, hiçbir dersin kişinin sağlığından daha değerli olamayacağını ifade eder. Bu noktada klasik bir okulun kişinin sıhhatine zarar veren bir yer olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Günlük hayatta uygulanabilecek ve işe yarayacak pratik bilgilerin okulda öğretilmesinin yeterli görüldüğü, daha fazlasına ise gerek olmadığı düşüncesine yer verilir:

Samim'in kederli sesi tasdik etti:

- Tabii. Matematik sıhhat kadar lazım değil. Hatta insanların yüzde doksanına hiç lazım değil. (s. 40)

Samim'in klasik okul yapısının kişinin sağlığını olumsuz etkilediğine dair düşüncelerine onay veren Besim'in de okulda alınan öğrenimi bir *hastalık* olarak

nitelendirdiği, insanın sağlıklı ve mutlu bir birey olmasının şartının da okuldan uzak kalmak inancında olduğu görülmüştür:

- Benden de al o kadar, dedi, insanların yüzde doksan dokuzuna bakkal hesabından fazla matematiğin lüzumu yoktur. Fakat ne çare! Tahsil denilen şey, hayatımızda on beş seneden fazla süren bir hastalıktır ve mektepten kaçmaktan başka ilacı yoktur. (s. 41)

Okulda verilen eğitim sürecinde öğrencilerin sık sık sınavlara tabi tutulmasının kişiye fayda sağlamak yerine onun sağlığına zarar verdiği yansıtılmıştır. Sınav stresi nedeniyle hastalanan Aydın için konağa doktor çağrılır. Mefharet, imtihanlar yüzünden Aydın'ın fenalaşmasından ve oğlunun durumunun daha da bir ciddi hâl almasından büyük endişe duyar:

- Fakat korkuyorum, dedi. İbrahim Bey'in kızı menenjit olduysa böyle. İmtihana çalışırken.

Besim ağabeyine baktı. (s. 41)

Besim karakteri roman boyunca mizahi yönü ağır basan bir karakterdir. Samim'in olaylara en ciddi şekilde yaklaştığı anlarda bile işi eğlenceye vurmaya çalışır. Buna rağmen Besim'in üzerinde Samim'in etkisinin olduğu ve Samim'in düşüncelerine önem verdiği görülür. Romanda iki okul ismi geçer. Bunlardan birisi Besim'in eğitim gördüğü Galatasaray Lisesi'dir. Samim'in Simeranya'da öngördüğü eğitimi Besim'in de onayladığı görülür. Hatta okulun klasik ve baskıcı düzeninden kaçanların aradıkları eğitimi Simeranya'da bulacağı ifade edilir. Samim, ideal eğitimin Simeranya'da olduğunu dile getirir:

- Simeranya'da var. Bu dünyadaki mektep kaçaklarının hepsi soluğu orada alacaklar. Ben Galatasaray'da kafa patlatmadan evvel ağabeyim orasını keşfetmiş olsaydı, tahsil belasından kurtulurdum. (s. 45-46)

Yazar anlatıcı, eğitimin başladığı ilk yer olan ailenin kişinin eğitiminde önemli olduğu hissettirmiştir. Aile terbiyesinin kişinin karakterine yer veren önemli bir nitelik olduğu hissettirilmiştir. Selmin'in hatalı davranışlarına mani olmak isteyen Samim, yeğeni Selmin'le konuşur ve konuşmasında ona ahlaki değerler üzerinden yol gösterir. Ayrıca tutumunun taassup bir tavır olarak değerlendirilmemesini ister:

-... Bazan hakikat vahşidir, insanların arasına salıvermeye gelmez. Fakat o hakikatlere tasma takmak dururken yerlerine yalanları sürmek, neticeleri bakımından, daha tehlikelidir. Emin ol buna. Belki henüz kavrayamıyorsun, "Yaşamalıyım ki anlayayım" diyeceksin... Bunu anlayacak kadar yaşadın. Geçmişini düşünmek kâfi. Zihnini yor biraz. Benim seni sevdiğimden şüphelen yok, değil mi? Senden fazla yaşadığımı da biliyorsun. Mutaassıp değilim. Beni böyle görürsen çok hata etmiş olursun. Dikkat et. Ben seni içinde çırpındığın buhrandan kurtaracağım. (s. 149)

Romanın sonlarına doğru iyi bir ailede yaşamının etkisiyle Selmin'de ahlaki olarak düzelmeler yaşanmasına rağmen Meral'de ise bu durum söz konusu değildir. Samim'in söylediklerinin etkisiyle zaman zaman hatalı davranışlarını görüp vicdan azabı yaşasa da arkadaşı Feriha'nın etkisinden kurtulmayı başaramaz. Selmin'den farklı olarak Meral yozlaşmış bir ailede büyür. Meral'in hal ve hareketlerinde bu yozlaşmış aile yapısının etkisinin de fazla olduğu gösterilir. Yazar anlatıcının Meral üzerinden aile terbiyesinin ne kadar etkili olduğunu göstermeye çalıştığı hissettirilmiştir:

Babam! O benim kaçtığımı duyarsa ne yapar? Ferhat olmasa çabuk geçer öfkesi. Çünkü babam realisttir. İş adamıdır. Onun gözünde, her hangi bir şeyin olmuş olması bütün excuses... Bütün mazeretlerini de beraber getirir. Mademki olmuş, demek öyle lazımmış, diye düşünür o. Hayatı öyle kazıklaşmış fikirlerle, sipsivri ahlak kaideleriyle filan karşılamaz. Annemi hazmetmiştir o. (s. 356)

4. 2. 1. 3. Okulda Eğitim

Samim'e göre Simeranya'da klasik anlamda bir okul yapısı yoktur. Okul tanımında fiziksel ortamlarla sınırlandırılmış bir sınıfa da yer verilmemiştir:

- Simeranya'da mektepler böyle midir?

Samim ayağa kalktı, terasa doğru iki adım attı ve bahçeye bakarak cevap verdi:

- Mektep yoktur orada.

- İnsanlar analarından âlim mi doğarlar? (s. 42)

Samim, okula dört duvar arasındaki mekân boyutlarını aşarak geniş bir düzlemde yaklaşır ve hayatın kendisini okul olarak tanımlar. Romanda öğrenmeyi belli sınırlara yerleştiren eğitim yerine hayatı kapsayan ve hayatın kendisi olan bir okul tasviri yapılır. Hayat boyu eğitim olanaklarının olduğu, kişinin kendi ilgi, yetenek ve gereksinimlerine göre öğrenme imkânlarıyla karşılaşacağı eğitim-öğretim ortamlarının sağlandığı bir okul tasavvur edilir:

- Simeranya'da her seviyeye göre okuma salonları, laboratuvarlar, atölyeler, müzik, tiyatro, sinema ve spor evleri vardır. Her yaşta insanlar bunlara devam ederler. Her merak ettikleri mevzuu kendileri etüd eder ve öğrenirler. ... Eski dünyada, yani Simeranya'ya göre bugünkü dünyamızdaki okullarda çocuklara ve gençlere öğretilen şeylerin, muayyen istidat ve ihtiyaçları karşılamadıkça, hayatta hiçbir işe yaramadığı anlaşılmış ve klasik mektepten eser kalmamıştır: Sınıf, kürsü, ders programı, nutuk söyler gibi ders veren öğretmen ve profesör yoktur. Diploma yoktur. (s. 42)

Okulda geçen tahsil sürecinin kişinin hayatının önemli bir kısmını kapsadığı ve kişiyi sınırlı şekillerde yaşamaya mahkûm ettiği iması da yapılmıştır. Besim'in öğrenim görmediği halde hayat okulundaki deneyimleriyle zengin olan bir iş adamının hikâyesini anlatır ve bu hikâyede iş adamının tahsil üzerine yaptığı yorum dikkat çeker:

-... Hâzırın arasındaki Amerikalı sanayicilerden biri sormuş:

- Okuma bilmediğiniz halde bu kadar muvaffak oldunuz, ya bilseydiniz ne olurdu?

Yahudi zenginimiz, geçliğinde işsiz kaldığını anlatmıştı. Bir tavsiye bulup Hahamhaneye başvurduğunu, fakat okuma bilmediği için oradaki münhal kâtipliğe tayin olunamadığını da anlattıktan sonra:

- "Okuma bilseydim, şimdi, aranızda bulunma şerefine sahip olmazdım. Çünkü hâlâ Hahamhanede kâtiptim!" demiş. (s. 43-44)

Öğrenmenin küçük yaşlardan itibaren gerçekleştiğini düşünen Samim'in okula gidenlerin küçük yaşlardan itibaren bazı hayat tecrübelerinden yoksun kalacağı için önemli tecrübe ve bilgileri edinemeyeceğini düşünür; okulu kişinin hayatta edinebileceği birçok bilgi, davranış ve beceriyi öğrenmesini sınırlandıran ve engelleyen bir yer olarak gösterir. Yazar anlatıcının bu bakış açısında, tahsili hayata dönük kazanılan edinimler olarak yorumlamasının etkisi vardır:

Mefharet sordu:

- Küçük yaşta da mı?

- Tabii. Ömür süren alışkanlıklar küçük yaştan başlar. Çocukken Galata'da çıplak ayaklarla sigara kâğıdı satan Seferoğlu'nun sonradan büyük zenginlerimiz arasına girmesi, müstehlikin ihtiyaçlarını küçük yaşta müşahedeye ve onları karşılamayı düşünmeye başlamasındandır. Mektebe gitseydi bu tecrübe ve müşahedelerin hepsinden mahrum kalırdı. (s. 44)

Samim, Aydın'ın hastalığı üzerinden konuyu ruh sağlığına getirir. Ruhsal sıkıntılarının -psikolojik hastalıkların- kişinin bedensel hastalıklarına kapı araladığını ve kişinin beden sağlığını olumsuz etkilediğini düşünür. Yazar anlatıcının sadece sınav odaklı bir başarı güden klasik eğitimi öngören okul yapısının kişilerin ruh sağlığını olumsuz etkilediğini, sonrasında bu ruhsal bozuklukların bedensel hastalıkları tetiklediğini düşündüğü görülür. Nitekim klasik bir eğitim veren okulda tahsil görmenin kişiye yarardan çok zarar getirdiği mesajının verilmeye çalışıldığı hissedilir:

- Her sıkıntı bir isyan hazırlığıdır. Ruhta başlayan bu hazırlık vücudun hastalanması şeklinde organik bir isyana çevrilir. (s. 75)

Yazar anlatıcıya göre okul olmazsa olmaz değildir. Kişinin okula devam etmesinin zorunlu görülmediği ve okulun kişinin sağlığından daha önemli olmadığı ifade edilmiştir:

... Aydın'ı göstererek:

- Şuna bir şey söyleyin, kuzum, dedi, rapor götürüp imtihana girmek istiyor. Yine hastalanacak. Bir sene kaybedersin, ne olurmuş? (s. 129)

Okumanın sadece okulda yapılan öğretimle sınırlı olmadığı, hayatın içinde kazanılan tecrübeler sayesinde kişinin başarıya istediği yaşta ulaşabileceği ve yüksek mevkilere gelebileceği belirtilmiştir:

Besim Aydın'a doğru yürüdü ve bir elini onun omzuna koyarak:

- ... 45 yaşından sonra! Hiç hesap tahsil etmediği halde pek güzel hesap yaparmış. Anladın mı? Sen ister bu adamın torunu ol, ister olma, bilesin ki, adam olmak için de, büyük adam olmak için de matematik imtihanına girmek şart değildir! (s. 129)

Çocuk zekâsının çok daha farklı bir anlama ve öğrenme becerisine sahip olduğunu düşünen yazar anlatıcı, klasik öğretim yapan okulları insanın zekâsını öldüren bir *mezbahaya* benzetir:

Çocuk zekâsının programlardaki sun'î tasniflere ve bölümlere zıt bir gelişme seyri takip ettiği bilindikten sonra, bugünkü okulların birer zekâ mezbahası oldukları anlaşılmıştır. Fakat ideal öğretim... (s. 45)

Yazar anlatıcının romanda belirttiği okullardan biri Galatasaray Lisesi diğeri de Dame de Sion Lisesi'dir. İki okul da Fransızca eğitim vermektedir. Meral, Selmin ve Feriha Dame de Sion Lisesi; Besim de Galatasaray Lisesi mezunudur. Yazar anlatıcının *Yalnızız*'da bu okulların ismine yer vermesinde bu iki okulun o dönemde popüler olmasının etkisi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca yazar anlatıcının bazı cemiyet insanının Fransız kültürüne duyduğu hayranlık ve özentiyile çocuklarını yabancı dil kökenli okullara gönderdiğini gösterme amacının olduğu söylenebilir. Nitekim yazar anlatıcı bu okullarda okumuş olan Feriha, Selmin ve Meral'i Batı özentisinde yaşayan kendi kimliğini oluşturamamış, Fransa'daki lüks ve zevke dayalı yaşamı arzulayan gençler olarak tanıtmıştır. Selmin dayısı Samim'in etkisi ile Feriha ve Meral'e göre kendine çekidüzen vermeyi başarır ve hatalı yönlerini fark eder.

Milli duygularının zayıflığı bende nefrete çevrilmek için fırsat kollayan bazı endişeler uyandırıyor. (F...) nin vakasını münakaşa ettik. Kızı müdafaa etti. Dame de Sion'da ikiye ayrılmışlar. Ben onları haklı buluyordum. Bir aile kızının bara düşmesi için, kimsesizliğin ve para ihtiyacının yeter mazeretler olamayacağını söylüyordum. Âdeta öfkelenmiş. Onda pek az gördüğüm... (s. 64)

Romanda yabancı okul eleştirisine yer verilir. Bu yabancı okulların etkisiyle milli kültürden yoksun yetişen bireylerde olumsuz etkiler bıraktığı gösterilmiştir. Nitekim yazar anlatıcının Meral'i Fransızca özentili bir dille konuşturmasındaki amaç yabancı dilde eğitim veren okullardan mezun olan kişilerin kendi dillerine ve kültürlerine yabancı bireyler olarak mezun olduğunu göstermek düşüncesidir. Fransız lisesinden mezun olan Meral duygu ve düşüncelerini ifade ederken sık sık Fransızca kelimelere başvurur. Meral'in bazı düşüncelerine karşılık gelecek Türkçe kelimeleri zaman zaman hatırlamakta zorlandığı ve Fransızcayla kendini daha iyi ifade edebildiği gösterilmiştir:

... Sahip olmadığımız şeylere... Şeylere... Sahip olmadığımız şeyleri istiyoruz. Bazen türkçe kelime bulmakta zorluk çekiyorum. Hep fransızcaları hatırıma geliyor. Bazen tamamiyle fransızca düşünmek daha kolay oluyor. Tabii, Fransız mektebinde okuduğum için. Il me semble, en affet, que la conversation que j'ai avec moi-meme, en francais, me console parfois d'être moimeme. (Gerçekten bana öyle geliyor ki kendi kendimle fransızca konuşmak bazan, kendim oluşumun tesellisi oluyor.) Sonra? Zoraki olmuyor. Neydi? Samim... Beni ona bağılıyan hisse bir isim takamıyorum. (s. 200)

Meral'in Fransızca'yı ana dili olan Türkçeden daha çok özümlediği hatta bazen Türkçe kelimelere anlam vermede zorluk çektiği gösterilmiştir. Meral, Türkçe hurafe kelimesinin anlamını bilemeyince Samim'in aynı kelimenin Fransızca karşılığını söyleyerek hurafe kelimesinin manasını Meral'e hatırlatması dikkat çeker:

- Zannederim. İnsanların hayatında sık sık olan bir şeye inanmamak, inanmak değil, inanmamak, izahtan âciz kaldığımız her hadiseyi hurafe sayan bir hurafedir.

- Hurafe ne demek?

- Boş itikat, Prejuge. Daha doğrusu "superstition". (s. 235)

Kişinin ana dilindeki bir kelimeyi bilemeyip Fransızca karşılığını bilmesi ana diline ve dolayısıyla milli kimliğine yabancı bir insan olduğunun göstergesidir. Nitekim yazar anlatıcının yabancı dilde eğitim veren okullara getirdiği eleştiriler kapsamında milli bir eğitim öngördüğünü söylemek mümkündür.

Meral'in konuşma tarzı onun ahlaki yozlaşmasını ele veren bir durum olarak da yansıtılmıştır. Meral'de sadece yabancı dil özentisi değil argo kullanımı da vardır. Meral babasıyla konuşurken zaman zaman argo kullanır. Meral'in abisinin de argo kullandığını ve gençler arasında argo söylemin bir alışkanlık olduğunu söyleyip babasına karşı kendisini savunmaya ve aklamaya çalışması gençlerin ahlaki değerlerden yoksun olduğunu gösteren başka bir durumdur. Türkçeyi çok iyi kullanan biri olarak yazar anlatıcının gençlerin eğitiminde önemli gördüğü ana dil eğitimine de dikkat çekmek istediği, dili kişinin kültür ve ahlak seviyesini gösteren önemli bir olgu olarak yorumladığı görülmüştür. Ahlaki değerlerden yoksun Meral'in dili kişiliğinin de göstergesidir. Meral'de Fransız özentili yapay ve zaman zaman da argoya varan bir söyleyiş tarzı bulunur. Yazar anlatıcı, konuşmasında özentili bir tavırla yabancı kelimelere yer verenlere eleştirel yaklaşır:

-... Fakat yalnız sana karşı değil o. Biliyorsun. Şimdi gençler hep öyle argo konuşuyorlar. Biz mektepte de hocalar için, filan hep "moruk", "kokana" filan deriz. İşte, bir nevi alay öyle. Çirkin, fakat ağızımız alışmış. Ferhat ağabeyim de söylemez mi hep: "Dalga geçtim. Boşver. Herif bir kazık attı ki sorma". (s. 229)

4. 2. 1. 3. 1. Eğitim-Öğretim Programı

Okulu farklı bir şekilde nitelendiren Samim'in öğrenim sürecine de farklı yaklaştığı ve kişilere sınıfsız, derssiz, diplomasız bir öğrenim hayatı öngördüğü görülür:

Mefharet sordu:

- Nasıl oluyor, anlamıyorum. Sınıfsız, derssiz, diplomasız... (s. 43)

Yazar anlatıcının çağın eğitim programlarını yetersiz bulduğu düşüncesinde olduğu görülür ve bu görüşlerini genelde Samim'in şahsında dile getirir. Samim, öğrencilerin yoğun müfredat altında ezildiğini, bazı öğrencilerin yoğun programları kaldıramadığını, müfredatlar hazırlanırken öğrencilerin merkeze alınmadan, onların ilgi, ihtiyaç ve yeterlilikleri gözlemlenmeden hazırlandığını, okullarda da bu eksiklikle eğitim verildiğini ifade eder. Ayrıca sınavların ve derslerin çok yoğun olması öğrencilerin ilgi duydukları alanlarda uzmanlaşmasını, öğrenme çabalarını ve zamanlarını sınırlandırdığını düşünür. Kişinin kendi araştırmaları dâhilinde gerçekleşecek öğrenmelerin kişiyi daha kültürlü ve meslek erbabı bir birey haline getireceğini ifade eder. Bu noktada yazar anlatıcının ezberci eğitim eleştirisi yaptığı görülmektedir. Ezberci eğitimde bilgi ve beceriler öğretmen tarafından öğrenciye doğrudan verildiği için öğrencinin merak duygusunu ve kendi araştırmaları neticesinde uzmanlaşmasını sınırlandırdığı ayrıca öğrencileri belli bilgilerle yetinmeye mahkûm kıldığını düşünen yazar anlatıcının klasik eğitimin öğrenciye yeterli imkânlar sunmadığını gösterme amacı görülür. Bu amaçla yazar anlatıcının Samim şahsında Simeranya'da eğitim sorununu ele aldığı ve *ideal eğitim nasıl olmalıdır* sorusuna cevap aradığı gözlenmiştir:

- Bence, bütün mesele, insanın umumî kültürünü ve meslek bilgilerini ihtiyaçlarına ve istidadına göre hazırlamasının yolunu kendisine göstermek ve vasıtalarını vermektir. Müfredat programlarının ezici yükü altında bunalan şimdiki mekteplerde her çocuğun ayrı ihtiyaç ve istidadı hesaba katılmaz. Talebe derse çalışmaktan ve imtihana hazırlanmaktan şahsi araştırmalara da vakit ve enerji bulamıyor. Halis kültürü de, meslek bilgisini de bu şahsi araştırmalar verir. (s. 44)

Yazar anlatıcı klasik okuldaki derslerin ve okul kitaplarının kişinin yaratıcı düşünme ve keşfetme merakını sınırlandırdığını ve bu okullarda eğitim gören öğrencilere bilgiye kavrayarak ulaşma imkânı tanımak yerine bilgiyi hazır olarak verdiği için ezberci bir eğitim ortaya çıkardığını düşünür ve bunu eleştirir. Bu görüşlerini desteklemek için John Dewey'in eğitimle ilgili savlarından yararlanır. Klasik eğitim metodunu benimseyen okulları öğrencileri ezberci bir eğitim sürecine tabi tuttuğu için eleştirir. Bu sistemin değişeceği farklı bir eğitim-öğretim imkânının olacağı bir dünya tasavvur eder. Simeranya olarak isimlendirdiği bu dünyada ezberci eğitimi benimseyen klasik okul düzeni yoktur. Araştırma etütlerinin olduğu, kişinin bilgiye kendi istek ve gayreti neticesinde ulaştığı, değişken ve

gözlenebilir bir öğrenim şekli tasvir edilir. Kişi için birçok öğrenme alanı olduğu ifade edilir. Yazar anlatıcının öngördüğü eğitimde etüt salonları, laboratuvar, iş yeri vb. gibi kendi bilgi ve deneyimlerini geliştirebilecekleri birçok öğrenme alanı vardır (s. 42).

- ... Dewey ne diyor? "Okul kitapları ve dersleri bize başkalarının bilgilerini ve keşiflerini gösteriyor ve güya, bilgi yolunda en kısa yoldan götürüyor. Hakikatte bu öğretim usulü, bize geçekleri ve fikirleri anlamak yerine, hazırlop bilgileri ezberlemekten başka bir şey olmayan bir papağanlık öğretiyor." (s. 45)

Yazar anlatıcı, kişilerin akademik olduğu kadar karakter olarak da yetiştirilmesi düşüncesindedir. Sık sık müfredat değiştiren öğretim sisteminin öğrencileri yıpratıldığını düşünen yazar anlatıcıya göre bu durum kişilerin manevi kişiliklerinin gelişimine engel olmuştur. Yazar anlatıcı bu görüşlerini Samim şahsında dile getirir. Yeni eğitimcilerin de klasik okulun kişinin kültürlenmesine ve yüksek karakter kazanmasına imkân vermediği düşüncesinde olduğu belirtilir. Samim'in yeni eğitimci olarak nitelendirdiği kişileri eğitime getirdikleri yeni yaklaşımlar nedeniyle modern eğitimci olarak değerlendirmek mümkündür.

Eğitimi kişiyi manevi olarak olgunlaştıracak bir kültürlenme süreci olarak değerlendiren Samim'in bu yaklaşımı onun aydın tavrının bir etkisi olarak görülebilir. Aydın bir konumda olan Samim'in toplumdaki meselelere çözüm arayışı içerisinde olduğu görülür:

- Hayır, dedi, asıl tahsil orada. Talaş kebabına aşık olmaktan kurutulurdun. Çünkü orada, ikide bir değişen öğretim sisteminden ziyade pilavı ile meşhur bir mektepte okumazdın. Hazım usarelerini ikide bir galeyan ettiren tesirlerden uzak yaşadın ve manevi hüviyetin daha ziyade gelişirdi. (s. 46)

Samim, Aydın'da görülen bedensel rahatsızlıklarda onun yaşadığı sinirsel yıpranmaların etkisinin olduğu ve Aydın'ın psikolojik bir baskı hissetmesinde de öğrencinin ilgi, ihtiyaçları ve yetenekleri dikkate alınmadan yapılan öğretim sistemini suçlu gösterir. Eğitim programlarının öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınmadan hazırlandığını düşünen yazar anlatıcı, öğrencilerde görülen hastalıkların kaynağını klasik okullardaki yoğun müfredata dayandırır:

-... Aydın, inşallah değildir, menenjit olmuşsa, muhakkak ki bu, çalıştığı derse karşı duyduğu isyanın, sinir sistemi yoluyla, uzviyete sirayetinin neticesidir. Şimdi bu sıkıntı onda mevzuunu değiştirerek devam ediyor. Dün imtihana karşı isyandı bugün imtihana girememenin neticelerine, sınıfta kalmaya, arkadaşları arasında mahçup olmaya karşı isyandır. Ona hissettirmeli ki bu kaybın hiç ehemmiyeti yoktur. Kabahat kendisinde değil, onun ihtiyaçlarını, temayüllerini ve kabiliyetlerini hesaba katmayan öğretim sistemindedir. Bunu daha evvel yapmış olsaydık hastalığı önlerdik. (s. 77)

4. 2. 1. 3. 2. Öğretmen

Simeranya'da klasik okul yapısından farklı bir okul hayali olan yazar anlatıcının öğretmeni de klasik öğretmenden farklı bir çizgide tanımladığı görülür. Öğretmene *kılavuz*

öğretmen nitelemesi yapan Samim öğretmenin temel işlevinin öğretmek değil öğrenmenin yolunu öğrenciye göstermek olduğunu ifade eder. Yazarın hem eğitime hem de eğitim sürecinin bir ögesi olan öğretmene yaklaşımının modern eğitim yaklaşımlarıyla benzerlik taşıdığı görülür. Klasik eğitim anlayışının benimsediği öğretmen merkezli bir yaklaşımın değil, öğrenen (öğrenci) merkezli ve öğretmenin öğrencilere rehber olduğu, öğrencilerin ilgi ve istidatlarının dikkate alındığı bir eğitim yaklaşımının öngörülmesi tespit edilmiştir. Bu noktada bir öngörüye sahip olan yazar anlatıcının günümüz eğitimine yön veren ve eğitim-öğretim sürecini bu doğrultuda şekillendiren yapılandırmacı yaklaşımın felsefesine benzer bir anlayışa sahip olduğu görülmüştür:

... Çocuklar ve gençler için, araştırma metodlarını gösteren kılavuz-öğretmenler vardır. Bunların vazifeleri öğretmek değil, öğrenmenin yolunu öğretmektir... Sınıf, kürsü, ders programı, nutuk söyler gibi ders veren öğretmen ve profesör yoktur. Diploma yoktur. (s. 42)

Besim'in okulla ilgili anlattığı bir anıda ezberci eğitimi benimseyen klasik öğretmen modeli vardır. Yazar anlatıcı, Besim'in anısını ironik bir yönden ele alıp dolaylı olarak ezberci eğitime eleştiri getirmiştir:

- ...

- Hangi Ali Paşa öyleyse?..

- Kavalalı.

Hoca güldü:

- Oğlum, dedi, ona Kavalalı Mehmet Ali Paşa derler. Sen daha dedenin adını tam biliyorsun. Ceza olarak bütün Ali Paşaları yazıp ezberliyeceksin.

Ve üşenmeden, bana o bütün Ali Paşaları, devirleri ve tarihleriyle beraber yazdırdı, vazife olarak verdi, ezberletti. (s. 125)

Simeranya dünyasında öğretmen ile ilgili bulguların çok fazla yer almaması ve ayrıntılı bilgiler bulunmaması yazar anlatıcının öğretmene kılavuz öğretmen anlayışıyla yaklaşması ve öğrenci merkezli bir eğitim öngörmesinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir:

4. 2. 1. 3. 3. Öğrenci

Romanda, öğrenci konumunda olan tek kişi Aydın'dır. Aydın'ın okuldaki öğrenim durumuyla ilgili bir ayrıntıya yer verilmez. Aydın'ın bir öğrenci olarak okuldaki durumuyla bilgilere yer verilmese de evdeki durumuyla bilgiler verilir. Aydın, sık sık hasta bir tabloda yansıtılır. Bu hastalığının sebebi de okul olarak gösterilir. Mefharet okulun sınav ağırlıklı temposunun oğlunun bünyesine ağır geldiğini düşünür ayrıca oğlunun baş ağrılarının

sebebini okul stresine bağlar. Mefharet gibi Samim ve Besim de aynı fikirdedir. Hastalık kaynağı olarak da matematik dersinin daha çok öne çıkarılması dikkat çeker. Yazar anlatıcının matematik dersi üzerinden eleştirileri yoğunlaştırmasında pozitif bir bilim dersi olan matematiğin teorik olarak verilmesi neticesinde pratik hayatta uygulama alanını daha az bulacağı düşüncesi olabilir. Öğrencilerin hayatta işe yaramayacak gereksiz bilgilerle donatılmasına karşı çıkmak amacıyla matematik dersini örnek vermiş olabilir. Çünkü yazar anlatıcıya göre kişiye birkaç matematik işleminden daha fazlası gerekli olmayacaktır. Bu nedenle öğrencilerin gereksiz yere zorlanmasının ve onlara sınav stresi yaşatmanın yanlış olduğu düşüncesinde olduğu görülür. Öğrencilerin ruhen ve bedenen yaşadıkları sıkıntılı halleri göstererek klasik okul yapısına eleştirel yaklaşır:

Çocuğun yüzü solgundu.

- Başım ağrıyor. Çok ağrıyor. Bir saat evvel iki aspirin aldım, fayda etmedi.
- Bırak artık çalışmayı.
- İmtihan yarın. Matematik.
- Bırak. Matematik kadar taş düşün başlarına o hocaların. Bırak. Öldürecekler seni.

Besim çocuğa doğru yürüdü.

- Benden de al o kadar. İşte sana bir problem: Matematik kadar bir taşın buutlarının - pardon- boyutlarının ölçüsü ne olabilir? (s. 38)

Aydın, genelde hasta bir durumda yansıtılır ve Aydın'ın annesi Mefharet başta olmak üzere konaktaki herkes onun bu durumundan endişelidir:

Yatağın üstüne eğilen Besim çocuğa sabır telkinine çalıştı:

- Biraz daha sabret, şimdi gelir doktor, bir iğne yapar, hiçbir şey kalmaz. (s. 67)

Besim de ablasının Aydın'a üzülmesine engel olmak için yalan söyleyerek ablası Mefharet'i avutmaya çalışır:

- Galatasaray'da imtihana çalışırken bana da böyle bir baş ağrısı geldi. Hatırlamıyor musun? Doktor bir morfin yaptı, hemen rahatladım. O anın keyfini hiç unutamam. (s. 67)

Besim'in gerçekte böyle bir olay yaşamamasına rağmen Aydın'ın durumunu göz önüne alarak imtihanların kişilerin sağlığını bozduğuna dair kendisiyle ilgili bir anı uydurması onun sınav ağırlıklı klasik okul yapısının öğrencileri zor durumda bıraktığı düşüncesinde olduğunu gösterir. Burada yazar anlatıcının Besim şahsında öğrencilerin içinde buldukları zor şartlardan hareketle eğitime örtülü bir eleştiri getirdiği düşünülmektedir. Yazar anlatıcının öğrencileri kitaplara mahkûm eden ve sınavlarla

mücadeleye zorlayıp onların psikolojik travma kaynaklı hastalık yaşamasına etki eden okul sistemini yanlış bulduğu görülür:

Doktor etrafına bakındı ve masaya doğru yürüdü. Aydın'ın kitapları ve karalanmış rakamlarla dolu kağıtları arasında bir yer buldu, çantasını açtı ve hazırlığa başladı. Besim onun yanında hareketsizdi. Göz ucuyla Aydın'a bakıyordu. Çocuğun ruhunda, bu müthiş sancıyı, hatta ölümü matematiğin çıldırtıcı rakamlarına tercih eden ve kendisinden bile gizli bir köşe bucak olmadığını düşünüyordu. Hastalığın böyle karanlık bir tercihten sonra başlamış olması mümkündü. (s. 68)

Sınav kaygısının kişiyi zihnen çok yorduğu, kişide sinirsel bozukluklara neden olduğu ve ruhsal bir çöküşle kişinin bünyesini zayıflattığı ifade edilmiştir. Evdeki herkes Aydın'ın okul stresinden kaynaklı yaşadığı buhran ve hastalıktan şikâyetçidir. Aydın'ı tedavi etmek için konağa gelen Doktor, Aydın'ın durumuna benzer hastalarla karşılaştığını ifade eder. Bu noktada yazar anlatıcının okulun kişinin hem ruh sağlığını hem de beden sağlığını olumsuz etkilediğini göstermek amacıyla romandaki kahramanlara sık sık klasik okulda verilen eğitimi eleştiren açıklamalar yaptırdığı tespit edilmiştir:

- Matematikten ikmale kalmıştı, dedi, çok çalışıyordu. Zihin yorgunluğu değil mi bütün bunlar?
- Evet, tabii sürmönaj, sürmönaj... (s.68)
- Zihin yorgunluğu bir menenjit yapabilir mi?
- Söylerler. Ben de böyle iki vaka görmüşümdür. İmtihana çalışmaktan. Biz bir serebro-spinal baraj tasavvur ederiz. Menengoklar, bu baraj yıkılırsa, beyine girer diye düşünürüz. Faraziyedir bunlar. (s. 69)

Okulu klasik okuldan farklı tanımlayan yazar anlatıcının öğrenciye yaklaşımı da klasik öğrenci yapısından farklıdır. Öğrenciler kendi ilgi, yetenek ve gereksinimleri doğrultusunda öğrenme sürecine katılan ve yaparak yaşayarak öğrenen bireyler olarak tasvir edilir:

- Simeranya'da her seviyeye göre okuma salonları, laboratuvarlar, atölyeler, müzik, tiyatro, sinema ve spor evleri vardır. Her yaşta insanlar bunlara devam ederler. Her merak ettikleri mevzuu kendileri etüd eder ve öğrenirler. (s. 42)

Eğitime tabi olan kişilerde yaş sınırlaması yapılmaz. Simeranya'da herkes öğrenmenin bir parçasıdır. Okulla sınırlandırılmayan tahsil süreci için de belli bir yaş aralığı getirilmez. İsteyen istediği yaşta ilgi, yetenek ve ihtiyaçları doğrultusunda araştırma ve öğrenme sürecine dâhil olup kendini geliştirebilir:

- ... Çünkü Simeranya pedagojisi, insanın bütün hayatında öğrendiği şeyleri ancak kendi istediği zaman ve kendi araştırmaları neticesinde öğrendiğini bilir. (s. 42)

Yazar anlatıcının öğrenen birey için öğrenci ifadesini kullanmadığı, eğitime tabi olan kişiye geniş bir anlamda yaklaştığı dikkat çeker. Öğrenci ifadesine yer vermeyip çocuklar

ve gençler ifadesini kullanması öğreneni sadece okulda eğitime tabi olan bir birey olarak sınırlandırmak istememesinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir:

Selmin sordu:

- Simeranya'da nasıl oluyor bu?

- Çocuklar ve gençler, öğleden sonra istidatlarına göre, ayrı ayrı meslek şubelerinde staj görürler. Parazit değildirlir. Büyüklerine yardım ederler ve bir çıraklık devresi geçirirler. (s. 44)

4. 2. 1. 4. Toplumda Eğitim

Samim'in cemiyeti bireyin üstünde gördüğü gösterilmiştir. Samim şahsında yazar anlatıcının bireyin davranış ve düşüncelerinden kendisinin sorumlu olduğu, cemiyetin kişinin başarısızlıklarından sorumlu tutulamayacağı, bireyin cemiyete karşı belli sorumlulukları bulunduğu düşüncesinde olduğu belirlenmiştir:

- Çünkü işsizlik kapitalist cemiyetin problemlerinden biridir; kütle halinde bile olsa, ekonomiden başka cepheleri göze görünmez. Aç adam iyi bir misal değil. Çünkü tek. Birçok individual hususiyetler olabilir. Onu mutlaka yanlış kurulmuş sosyal bir nizamın kurbanı gibi alamayız. Kendi ahlak veya irade hatalarının suçlusu da olabilir. Bırakalım onu. İşsizi değil, işçiyi alalım. Onun kazancı istihsaldeki rolünün tam karşılığı mıdır? Ne dersin? (s. 88)

Yazar anlatıcının idealize ettiği insan tipi; manevi bir şahsiyet kazanmış, sabırlı, tevekkül sahibi ve olgun biridir. Samim, karşılaşılan olaylar karşısında çevresindekileri manevi değerler kazanmış birey olmaya davet eder ve çevresindekilere telkinde bulunur:

- Hayat da böyledir, Mefharet, hayat da böyledir. Çaresizlik ve tehlike anları vardır ki, o zaman çırpınmaya ve haykırmaya gelmez. Batar insan ve boğulur. Marifet o anları geçirmektir. Sonrası gittikçe kolaylaşır. Kadere teslim olmak lazımdır o anlarda. Menfi, miskin, aciz bir tevekkül değildir bu. Anlıyor musun? İsyanın tekniğidir. Yani sabırdır. Müspet, enerjik, hedefli, iyimser bir sabır. Dikkat et sözüme. Bu dünyada ölümden başka hemen her şeyin bir çaresi vardır. Mesele diye karşımıza çıkan zorlukların çoğunu kendi ruhumuzun içinde halledebiliriz. Ben sana dün Aydın için ne dedim? Bak. Mükâfatını ne çabuk gördün. Şimdi aynı şeyi söylüyorum. (s. 108)

Yazar anlatıcının inşa etmek istediği toplumda Simeranya'nın öğrenim sürecinden geçmiş ve manevi bir şahsiyet kazanmış ideal bir insan tipi vardır. Samim, romanda yazar anlatıcının düşüncelerini temsil eden aydın karakterdir. Aydın olarak topluma karşı belli bir misyon üstlenen Samim, kaleme aldığı Simeranya'yla ütöpik bir dünya tasavvur eder. Yazar anlatıcının hayal ettiği toplum yüksek kültürlü bireylerden oluşur. Samim, Simeranya'da hem ulusal hem de evrensel konuları kapsayacak şekilde toplumsal meselelere çözüm önerileri getirir ve ideal toplumun şekil vereceği gelişmiş bir dünya hayali kurar. Bu amacını gerçekleştirmek için Simeranya'nın felsefesini anlayabilecek kişilerle Simeranya eserini paylaşma arzusu taşıdığı belirlenmiştir:

... Dünden beri bu notları toplayıp “Simeranya” adında bir kitap çıkarmayı düşünüyorum. Onu parça parça ilhamlar ve düşünceler halinden kurtarıp bir plana göre yeniden yazmak daha iyi olacak. Böyle bir kitap sayılı birkaç adamı düşündürebilirse hedefine varır. Vaktiyle “Maldoror” şarkılarının tercümesi buna bile muvaffak olmadı ve muharririn de, mütercim de adını yapraklarıyla birlikte soldurdu. (s. 133)

Simeranya’da her ferдин ortak ve istekli katılımları ile bir araya gelen organik, sosyal bir yapı öngörülür. Bu sosyal yapıyı oluşturan bireylerin toplumu ilgilendiren her meselede sorumluluk duygusuna sahip olduğu ifade edilir.

... Aksine olarak bütün Simeranyalılar, her biri kendi yaratma kabiliyetinin derecesine göre bir gayretle güzelliğin ilahi arşetipini sezerek mekâna ve zamana uygun bir sosyal prototipin gelişmesinde âmil olurlar. Böylece moda, bir sınıfın estetiği halinden çıkıp bütün bir cemiyetin malı haline gelir ve derece derece herkesin yaratıcılık hissesini taşır. Esasen Simeranya, herkesin her sosyal harekette samimi ve tam iştirakini sağlayan yeni bir cemiyet yapısının adıdır. Bu iştirak, şimdiki dünyamızda olduğu gibi, vatandaşın yalnız politika sahasında ve yalnız dört senede bir sandığa attığı oy pusulasıyla değil, bütün sosyal müesseselerde herkesin, her gün ve her an müşterek bir ideale doğru bütün davranışlarını âhenklendiren yeni bir cemiyetin bünyesinden ve normal işleyişinden doğar. Tamamıyla fonksiyonel bir bünye hareketinin tabii neticesidir. (s. 135-136)

Yazar anlatıcı, romandaki birçok kadını ihtiraslarının kurbanı olarak göstermiştir. Meral, Feriha ve Selmin özel bir Fransız lisesi Dame de Sion mezunudur. Meral, kendinden yaşça büyük ve zengin biriyle Paris’e kaçıp oradaki sosyete hayatına karışan Feriha’ya özenir. Selmin de ailesine zaman zaman Paris’e giderek orada kendine yeni bir hayat kurmak istediğini belirten açıklamalarda bulunur. Feriha, Meral ve Selmin’de Fransız kültürüne duyulan ilgi ve özentinin fazla olmasında Batı kültürünü merkeze alan Dame de Sion’un etkisi olduğu hissettirilmiştir. Meral’in içinde bulunduğu ahlaki çöküşte manevi değerlerden yoksun, Batı kültürü ağırlıklı bir ailede yetişmesinin de etkisi olduğu yansıtılmıştır. Kadınları egolarıyla hareket eden varlıklar olarak değerlendiren yazar anlatıcı onların en iyi okuldan mezun olsalar bile anlayarak öğrenmedikten sonra yeterli kültüre ve bilgiye erişemeyeceklerini düşünür. Yazar anlatıcı için bilgi tek başına yeterli değildir, anlamlandırılan bilgi daha önemlidir. Bu noktada yazar anlatıcının bilginin yapılandırılmasıyla gerçekleşen öğrenmeyi önemli bulduğu, bilgi odaklı yani ezberci eğitimi yetersiz gördüğü hissedilir:

-... Kadının fendi... hikâyesi. Bu “fend” kelimesinin sonundaki lüzumsuz “d” harfi yok mu? Bu harf onların cehaletini ve sırf iç güdüleri ile elde ettikleri iptidaî hile tekniğini yüksek bir “fen” zannettiklerini gösterir. En yüksek mekteplerde okumak onları mutlaka bu karanlıktan kurtaramaz, çünkü bilmek için bilgi kâfi değildir, anlamak da lazımdır. (s. 145)

Simeranya sosyal ve kutsal değerlerin yaşadığı metafizik bir dünya olarak tanıtılır. Simeranya’da kişilerin belli değerlere erişmesi söz konusudur ve bu da yazar anlatıcının

eğitimde değer aktarımına verdiği önemi gösteren bir unsurdur. Nitekim değer aktarımı da eğitimin önemli bir parçası sayılır:

Birincisi, aşk ve fedakârlık hamleleri halinde kendi kendini aşar ve ebedîlik değerlerine sarılır. Sevgili aşkından, aile aşkından, meslek aşkından, millet aşkından, insanlık aşkından Allah aşkına kadar gider (Esasen böyle bir transcendence olmadan varlığın mümkün olmadığı Simeranya metafiziğinin esasını vücuda getirir). İnsan fânîlik sıkıntısından böyle kurtulur ve varlığın en dolgun halini yaşar. Her insan bu "birinci" türlü an ve dereceleriyle, pek az veya pek çok şuurlu olarak vardır. Bütün sosyal ve kutsal değerler oradadır; birinci Meral de oradadır. (s. 187)

Yazar anlatıcı, değer vurgusu yapar. Değerlerin toplumdaki bireylere yön veren ve organik bir işlevi olduğu gösterilir. Zaman zaman kendisiyle yüzleşen Meral bu anlarda değerlerle şekillenen cemiyet yaşantısına uygun bir yaşam şekli benimseyemediği için kendisini suçlar:

Değer... değerler... Değil mi öyle? Değerler. Var gibi, yok gibi. Yok mu? Bir ahlak nizamı, bu dünyada, ahlak değerleri yok mu? İyi adam, kötü kadın diyorlar. Tiyatroda fenalık cezasını bulursa herkes alkışlıyor. Filmlerde hep iyilik, iyiliğin zaferi hoşça gidiyor. Ben bile böyle duyuyorum. Demek yaşıyor bu ahlak değerleri. Canlı canlı. Ve ben onları teptim bugün. Evvelce de çiğnedim. Demek ben kötüyüm. (s. 304)

Topluma dönük değerleri ön plana alan yazar anlatıcının değerler eğitimini önemseydiği ve toplumdaki bireylerin de cemiyete yön veren fazilet değerleriyle yetişmesi gerektiği düşüncesinde olduğu görülür. Meral, içinde bulunduğu durumlardan dolayı utanç hissettiği için az da olsa içinde değerlere dair bir şeylerin yaşadığını düşünür:

... Her yerde var o. Allah mı? Değil. Ona yakın bir şey. Dur, dur. İsmi bulacağım gibi geliyor. Var bir ismi onun. Fa.. fazilet. Fazilet derler değil mi? Yahut iyilik, iyi olmaz. O öğreniyor benden. Ve ben bunu hissediyorum. Demek ben... Bende bir şeyler kalmış ondan. Ben -o kadar- fena değilim, "kötü" değilim. (s. 304-305)

Cemiyet ve cemiyetin yaşattığı değerler; kişilerin üzerinde olan, kişilere manevi yaptırımlar uygulayan, kişilere belli sorumluluklar hissettiren ve yaşayan bir güç olarak yansıtılmıştır. Cemiyetin kendisine has değerleri olduğu ve bu değerlerle şekillenen belli bir düzene sahip olduğu ifade edilmiştir. Cemiyet, toplumun temeli olan ailenin bir yansıması olarak da ele alınmıştır. Yazar anlatıcı yozlaşmış bir toplum yapısını göstermek için yozlaşmış ailede yetişen Feriha, Meral gibi olumsuz karakterlere yer vermiştir. Yazar anlatıcının sağlıklı bir aile ile iyi bir toplum yapısını öngördüğünü söylemek mümkündür:

Ferhat ona arkasını çevirdi ve pencereye doğru gitti. Bu evde boğuluyormuş. Çünkü bu ev onun namuslu olmasını istiyor. Onu boğan bu ev değil, bu.. bu.. cemiyet, bu memleket. (s. 353)

... Fakat- Samim'in gözüyle- cemiyet var. Er geç o çıkar insanın karşısına. Mahkemelerinden ziyade onun nefreti korkunç. Ve öfkesi. Gizli, dilsiz, hiçbir şekle bağlı olmayan öfkesi. Ne yapar? Müthiş bir tatouage. Damgalar insanı. Kötü kadın. Bitti. (s. 390)

4. 2. 2. Onuncu Köy'deki Eğitim Anlayışı ile Bulgular

4. 2. 2. 1. Eğitim Yaklaşımı

Romanda, Öğretmen'in Köy Enstitüsü'nde aldığı eğitimin onun hayat felsefesine ve eğitime bakışına da yön verdiği görülür. Yazar anlatıcı; öğrenci merkezli, yaparak yaşayarak gerçekleştirilebilen ve hayatla iç içe bir sistem anlayışıyla verilen bir eğitim tasvir eder. Bununla birlikte pratik hayatta uygulama alanı bulan doğayla bütünleşmiş somut bir eğitim hedeflenir. Romanda, Öğretmen'in dersi işlerken öğrenci odaklı işlemesi günümüz modern eğitim yaklaşımlarının da önem verdiği benzer bir özelliktir:

Pehlivan durdu. "Beri bak, bunları şimdi bana söylediğin gibi çocuklara da söylüyor musun?"

"Söylemiyorum pek..."

"Nüçün?"

"Onlar kendileri bulacak. Benim işim söyleyip belletmek değil, sezdirmek, buldurmak. Sezmelerine, bulmalarına yardım etmek. Benim işim onları böyle yetiştirmek..." (s. 39)

Eğitici kadroda yer alan Mustafa Eğitimci'nin de Öğretmen gibi öğrenci merkezli eğitimi önemsettiği görülür. Öğretmen, sürgün edildikten sonra Damalı köyünü ziyarete gider ve görev yapmış olduğu eski okuluna uğradığı sırada Eğitimci'nin ders işleyişine tanık olur. Öğretmen Eğitimci'nin dersi öğrenci odaklı işlemesini içten içe takdir eder:

Çocuklar dersteydi. Aralıktan Eğitimci'nin sesi geliyor: "Sekseni ikiye böldüğün zaman kırk çıkar; kırkı ikiyle çarptığın zaman kaç çıkar?" Hep çocuk kafasına göre giderdi. Çocuğa göre söz söylemeyi, çocuğa göre anlatmayı iyi bilirdi. Çocukları alıştırdı. (s. 221)

Eğitim sadece okulla sınırlandırılan bir durum değildir. Pragmatist ve materyalist bir felsefeye varan hayata dönük, hayatın içinde olan, pratik bir eğitim anlayışı öne çıkar:

Doktor konuşulanlar gerçekmiş gibi, "O zaman, öğretmenliği bırakırsınız!" dedi.

"Bırakayım!"

"Amacınızdan uzaklaşmış olmaz mısınız? Kasabaya demirci olmak için mi okudunuz?"

"Kasabaya değil de, gider köye olurum. Öğretmen olarak yapacağımı, demirci olarak yaparım."

"Öğretmenlikteki kadar yararlı olabilir misiniz?"

"Belki daha fazla!.."

"Pek sistemli olmaz ama?"

"Bugünkü de sistemli değil!" (s. 198-199)

Yazar anlatıcı, insanları eğitmek için standart kuralları olan bir öğrenme sürecini olmazsa olmaz görmez ve Öğretmen şahsında bunu ifade eder:

“Öğretmenlikte çocuk okutuyordunuz?”

“İstersem gene okuturum.”

“Çocuk okutmak sistemsiz hiç olmaz.”

“Siz bu sistem sözüne neden çok bağlısınız?”

“Başarıya ulaşmak için sistem gerek.” dedi Doktor. (s. 199)

Romana da ismini veren Onuncu Köy, yazarın idealize ettiği yeni bir köy ve istediği değerlerin yaşadığı ütopyik bir dünya olarak düşünülebilir. Bu köy yazar anlatıcının romanına isim yönünden kaynaklık eden, adaletin, eşitliğin var olduğu, cesur, devrimci, sorgulayıcı, materyalist ve pozitivist bir duruşa sahip bireylerin yer aldığı yeni bir köydür. Yazar anlatıcı bu noktada köyü ülke kalkınması yolunda geliştirilmesi gereken önemli bir basamak olarak görür. Değişecek yeni köy yapısıyla yeni ve güçlü bir ülke oluşturabileceğini düşünür. Bu köy yapısının da Köy Enstitüsü terbiyesinden geçmiş idealist köy öğretmenleriyle gerçekleşeceğini düşünür:

Dela'nın gözü imamı aradı. Kalabalığın kıyısında idi. Buldu. “Sana gelince İmam Efendi!. ”dedi. Sen de milletin yaptığını yapacaksın. Şimdiye kadar camide cemaat sana uydu; şimdi sen cemaate uyacaksın! Senin için gidilecek iki yol var: Ya cemaate uymak, ya çekip sekizinci, yedinci, altıncı, beşinci, köylere doğru gitmek!.. Burası bizim Onuncu Köy'ümüzdür artık! Dünyada köy çok. Doğru düşünenler, doğru söyleyenler, olmaz deyenler, kafa tutanlar, dikine gidenler buraya... Uysallar, evetçiler, oraya, geriye!.. Dök düşün, işine geleni seç...” (s. 334)

Okulda verilen bilgilerin yaşamda kullanılabilir, pratik ve uygulamaya dönük bilgiler olduğu görülür. Yazar anlatıcının Öğretmen'in okulda gerçekleştirdiği eğitim-öğretim uygulamalarının bir yönüyle okuldan çevreye ulaşan ve hayatın kendisi olan bir tarafının olduğunu gösterme amacı taşıdığı söylenebilir. Yazar anlatıcının eğitim anlayışında klasik, ezberci, dört duvar arasına sıkıştırılmış bir eğitim yoktur. Öğretmen; tarım-iş dersi adı altında öğrencilerle ağaçlardan ağkurdu toplayıp yakar, fidanlar aşılar. Hatta öğrencilerin aşıladığı fidanlarla birlikte Uzun Saylar'ın ağaçlandırılması düşünülür.

Öğretmenin amacı, eğittiği köylünün aklını kullanıp hakkını elde etmesi ve gerçekleri görmesini sağlamaktır. Köylülerden Pehlivan da Öğretmen'in bu misyonuna ortak olmak ister. Bu noktada yazar anlatıcının köylüye dolayısıyla öğrencilerden daha geniş bir kitleye ulaşan pratik bir eğitim öngördüğü anlaşılır. Öğrenci sadece okula çağındaki bir kişi değil, her yaşta eğitime dâhil olabilecek bireydir:

Pehlivan rahatladı. “Şimdi bir diğân bulgur aşı furduracam! Bir çanak lahana turşusu!.. Bana o Atina sokaklarını dolaşip herkese soru açan herifi anlatacaksın... Bir daha anlat ki, kafama yerleştireyim, nasılda sorarmış da milletin aklını erdirirmiş?...” (s. 76)

Öğretmen'in eğitim misyonu sadece okulla sınırlandırılmamıştır. Eğitimin okul sınırlarını aşarak çevreyi de içine alan eğitim-öğretim faaliyetleriyle gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Öğretmen öğrenciler kadar köylüyü de içine alan bir eğitime işlevi üstlenmiştir. Okul sadece bilgi aktaran bir kurum olarak gösterilmemiştir. Eğitim faaliyetleri de bu doğrultuda bir şekle büründürülmüştür. Romanda yazar anlatıcının öne çıkardığı eğitimin Köy Enstitüsü eğitim modeli olduğu ve bu eğitim anlayışını da romanın başkarakteri Öğretmen'in öğrencileri ve köylüyü eğitime metoduyla gösterdiği belirlenmiştir.

Köy Enstitüsü mezunu Öğretmen, köylünün dertlerine çare arar, onların sorunlarıyla ilgilenir. Köylü için de Öğretmen çok kıymetlidir ve imamdan çok ona güvenir. Öğretmen'e büyük bir misyon verilmiştir. Yazar anlatıcı, Enstitülerin kuruluş amacını köylülerin ağzından dile getirir. Yazar anlatıcı, Öğretmen'e büyük sorumluluklar verirken köylülerin eğitiminde köy öğretmenlerin önemli bir paya sahip olduğu mesajını aktarır:

"Geldiği zaman dedim ki; bu oğlanda iş var..."

"Enüsdosun okuttuğu dölller böyle oluyor..."

"Ankara'dan emir verilmiş: Ey okul hocaları!... Medet sizden! Emir verilmiş: Hariç düvellere ireli gitti; Türkiye geri kalıyor, uçuruma yuvarlanması yarım saatlik iş... Ey okul hocaları evlatlarım, medet sizden! Vatanimizin mayasının köylü olduğunu bilip durursunuz; köylü tutmazsa, işler yaştır. Okul hocaları arkadaşlarım, köylünün kulağına üfleyin!"

"Akıl..." (s. 81)

Yazar anlatıcı, Pehlivan ve Muhtar'ın ağzından köylünün cahilliği üzerine tespitlerde bulunur. Muhtar, köylünün cahil kalmasının nedenini köylülerin eğitimsiz bırakılmasında görür. Tıpkı Öğretmen gibi Muhtar da okulu olan ve dolayısıyla okumuş köylülerin çok daha farklı bir köy manzarası ortaya koyacağını düşünür:

Pehlivan, "Bizim insanımız anlaşılmaz bir davadır Hoca'm!" diyor. İyiyi bırakır kötüye koşar! Onduğu yerden gece kaçır. Bu böyledir ama nedendir, bilemem..."

Muhtar doğruldu.

"Yoksul, hem de cahil insanın kabahati yoktur, Pehlivan." dedi. "Okul olacak, kitap olacaktı, açıp okuyacaktı vaktinde. O zaman görecektin sen bizim insanı!..." (s. 158)

Muhtar, okuma eyleminin sadece okuma-yazmayla sınırlı kalmayıp köylüye rehber olacak ve köylüyü harekete geçirecek bir eğitimin olması gerektiğini vurgular ve Öğretmen'in aldığı eğitimi örnek gösterir. Bu noktada yazar anlatıcının Köy Enstitüleri'ne atıfta bulunduğu görülür. Köy Enstitülerini arı kovanına benzeten yazar anlatıcı Enstitüleri köylüleri de eğitim sürecine dâhil eden ve yeni bir köy inşa etmeye vesile olan çalışkan bir kurum olarak tasavvur eder:

“Yanlışsın!” dedi Muhtar. “Okumadan okumaya yol var. Öğretmen gibi okuyacaksın! Bu öyle tatlı bir bal, bir parmak tattıracaksın millete; o zaman taşla kayada bal aramaya çıkacak. Köyün ortasına bir kovan koyup işletecek. Ben öyle okuma diyorum, bal gibi... Sor istersen Öğretmen’e, dediğim yanlış mı? (s. 158-159)

Romanda genel olarak yazar anlatıcının *Köy Enstitüsü* mezunu öğretmen kimliğinin yanında *Toplumcu Gerçekçi* çizgisini görmek mümkündür. Yazar anlatıcı hem yazar hem de eğitimci olmanın vermiş olduğu zenginlikle köy insanının temel sorunlarını ele alır ve temel sorunların başında eğitimsizliği yansıtır. Bu olumsuz tablonun ortadan kaldırılması için köylerdeki okullaşma oranının artırılması gerektiğini edebi bir üslupla ifade eder. Yazar anlatıcının hem Enstitü’de aldığı eğitimin hem de *Toplumcu Gerçekçi* edebiyat çizgisinde olmasının romandaki karakterlerinin düşünceleri ve davranışlarına yansıdığı düşünülmektedir:

“... Daha bizim uygar olabilmemiz için çok emek lazım. Çok okul lazım! Ama, okullardaki öğretmenlerin başını yarıyoruz! Ben anlarım, Hoca! Sen benim eli yüzü kömür içinde emekçi parçası olduğuma bakma. Ben adamın gelişinden ne mal olduğunu anlarım. (s. 192)

... “Köyleri, köylüleri, köy öğretmenlerini, bir de köy ekmeklerini pek severim!..” diyor. “Bir de köylüleri sevenleri...” (s. 192)

Eğitim kişilerde davranış değiştirme süreci olarak düşünüldüğünde din de bir eğitim olgusu olarak değerlendirilebilir. Ancak yazar anlatıcının dine müspet açıdan bakmadığı, dine toplumu çağdaşlıkta ve bilimde geri bırakan bir olgu olarak yaklaştığı görülür. Bilime ve akla dayalı olguları kabul ederken dine dair geleneksel değerleri hurafe, boş inanç olarak yansıtır. Yazar anlatıcının dine dair pozitivist tavrında Marksist anlayışının etkisi olduğu düşünülmektedir. Dine dair olumsuz düşüncelerini romanın başkarakteri Öğretmen aracılığıyla dile getirir:

Öğretmen, “Yeni şeyler söylemiyor; hep eski masallar...” dedi.

“Eskileri söyler tabii!” dedi Pehlivan. “Camide yeni şey olmaz ki. Hem de kafadan söylemiyor, Kitap’tan söylüyor. Kitap da tek! Başka din, kitap gelmeyecek artık dünyaya. Dünyanın sonuna kadar, o kürsüden, o Kitap okunacak...”

“Senin, ölene kadar dünyaya Damalı’dan bakman gibi!”

“Öyle, Damalı’dan bakmam gibi!”

Eğitmen, “Osman Hafız, o Kitap’ı aktarır, aktarır! Şimdi şurda başlasam, hepsini söylerim. Hep aynıdır...” dedi.

Pehlivan, “Aptesim olsa, ben de söylerim!” dedi. “Ey Cömaati Müslimin, ey İhvani Diin!...diye başladım mı...”

“Bunlar beni sarmıyor. Ben bunları biliyorum.”

“Biliyorsun ama yapmıyorsun.” (s. 37)

Romanda, Öğretmen bir dava adamı olarak gösterilmiştir. Birçok köylünün gözünde Öğretmen, köylünün hakları için savaştan bir dava adamıdır ve Öğretmen de kendisini köylülere karşı sorumlu hisseder. Öğretmen yoksul köylünün hakkını arayan ve köylüyü cehaletten kurtaracak bir kılavuzdur. Öğretmen köylüye rehberlik etmenin yanında köylüyü birleştirici bir rol de üstlenir. Öğretmen mağdur olan köylülerin el birliğiyle var olan düzene karşı gelmesi için onları cesaretlendirir. Öğretmen'in önderliğinde Damalı'da Durana, Ortaköy'de köy ağaları ve Yaşarköy'de imama ve batıl inançlara karşı köylü birlikte mücadele verir, yıllardır süregelen düzeni yıkmaya cesareti gösterir ve başarıya ulaşırlar. Bu üç köyde başarıya giden yolda çaba gösteren köylülerin gösterdiği tutum yazar anlatıcının eğitim yoluyla ulaşmak istediği köylünün tavrını ortaya koyar. Yazar anlatıcı genel anlamda pasif olmayan, mücadelecisi, pozitivist bakış açısına sahip, cesaretli ve devrimci bir insan manzarası çizer.

4. 2. 2. 2. Ailede Eğitim

Eğitimin zorunlu olduğu tespit edilmiştir. Köylülerden bazılarının isteyerek değil ceza alma korkusuyla kızlarını okula gönderdikleri görülmüştür. Durana kızını okula göndermek istemeyen köylülerin olumsuz anlamda temsili örneğidir. Durana da ceza alma korkusuyla kızını kısa bir süre okula gönderir fakat sonrasında kızını okula göndermekten vazgeçer:

Durana, boynunu büktü. "Susturayım şunun ağzını dedim! İki de bir kâğıt yazıp durmasını dedim. Bir yandan o, bir yandan Muhtar, sıkıştırmasınlar dedim. Yarın bakarsın, bir de mahkemeye verirler dedim. Bir kızdan ötürü gidip yargıcın karşısına çıkmayayım dedim!" (s. 48)

Öğretmen'in kız çocukların okutulmasını sağlamak için o dönemin yasalarına göre hareket etmesine rağmen başka bir köye sürdürülmesi durumuna yazar anlatıcının ironik olarak yaklaştığı görülür. Yasalar doğrultusunda kız öğrencilerin okula gönderilmesi için mücadele veren Öğretmen'in parti desteğini alan Durana yüzünden başka bir köye sürdürülmesi siyasetin eğitime karşıması olarak yansıtılır ve bu duruma dolaylı olarak eleştiriler getirilir. Romanda, okul yaşına gelmiş her kızın okula gönderilmesinin zorunlu olduğu o dönem yasalarında yer aldığı ifade edilir. Buna rağmen Durana çeşitli bahanelerle ve yandaş olduğu partiyi de arkasına alarak kızını okula göndermek istemez. Hatta kızların okula devam etmesi için mücadele veren Öğretmen'i başka köye sürdürmeyi başarır:

"Öğretmen'le Muhtar dedi : Asiye'yi de yollayacak!...Şart!"

"Ne yapacaklarmış Asiye'yi?"

Bekçi güldü. "Okutacaklar!..."

“Bütün kızların okuması yasada var mı?”

“Helbet var ki, bu kağıdı gönderdiler.”

“Köyde herkes yolluyor mu?” (s. 7)

Karma eğitime karşı olan bazı köylülerin kızların okula gönderilmesini hoş karşılamadığı görülmüştür. Durana, kız ve erkeklerin aynı sınıfta öğrenim görmesini namus meselesi olarak nitelendirir. Geçmişten günümüze kızların okutulmasının kırsal kesimlerde genel olarak sorun olarak algılandığı düşünüldüğünde, Durana'nın kızların okutulmasını istemeyen köylülerin genel kanısını yansıttığı söylenebilir:

“Evet diyorsun; ama sizin ikinizin de evleri yakın. Akşam sabah gazetlersiniz. Ben ne yapayım? Okul diye yaptınız; tepenin başı! Bir kız evladı gidebilir mi onca yolu? Kız evladı gülden naziktir. Kıl kadar lekeyi kabul etmez. Muhtar benim başıma bela mı istiyor? Ama bak Ali Gede, ben o geyik başlı düzüyü biliyorum. Onun Nohut Deresi'nden bana hıncı var. ... Onlar beni ne sanıyor?... Lakin ben Öğretmen'e kabat bulmam. Yabancıdır. Beni tanımaz. Muhtar olacak çatal boynuza ne oluyor? Yollamam! Bu yıl yolladım mı, bir daha kurtaramam. ... Yollayamam!” (s. 8)

Yazar anlatıcı, romanda Öğretmen aracılığıyla kadınların eğitiminin önemini vurgular ve kadınların eğitilmesinin gerekli olduğunu hissettirir. Kızların okutulmasına karşı çıkan köylülerin olmasına rağmen Öğretmen'in sadece kızların değil köylü kadınların da eğitim sürecine dâhil olmasını istediği görülür. Yazar anlatıcının ataerkil bir anlayışın hâkim olduğu köylerde kadınların da belli sorumluluklar üstlenerek toplumun kalkınmasında önemli bir yer edinmesi gerektiği düşüncesine sahip olduğu görülür:

“Odalarda kafa gezdireceğinize, varın okula bakın! İkinci'deki çocukların yaptığı aşılar tutmuş! Öğretmen, aşı dediğin basit iştir, diyor. Kadınlar da yapar, hem de tutar diyor...” (s. 81)

Durana'nın kızını okula göndermek istemediği gibi okulda verilen eğitimi küçümsediği belirlenmiştir. Oğlunun basit bir matematik hesabını yapamamasının nedenini okulda verilen eğitime bağlar. Oğlunu okula gönderdiği için kendine de kızar. Hatta yazar anlatıcı Durana'nın bu durum karşısındaki öfkeli tavrını tasvir ederken onu ironik bir tabloda yansıtır:

Durana, “Kalk ulan, kalk!” dedi oğluna. “Kalk da benim canımı sıkma, koca kafalı şey! Bir bu hesabı yapamadın. Ama suç sende değil. Suç seni okula yollayıp okutan kavatta!.. (s. 49)

Kendi kendine de, “Dilleri yutmuş ireziller!... Ne değerli öğretmenleri varmış? Okulu, okumayı ne çok severlermiş. Ulan kavatlar, ulan akılsızlar, boşuna yorulmayın, onun okuttuğu dölden hayır gelmez. Onun okuttuğu okumayla işler iş olsa, ben daha iyi okuturum. 'Ağaca çık! Şu dalı kes! Beriki dalı da kes! Şurayı kaz! Şu suyu çevir! Şu fidanı dik... Aferiim!..' Kırk yıl okutsa bundan yarar gelmez!.." diyor (s. 136)

Kızların okutulmasına karşı olan Durana kızı Asiye'nin okutulmasına karşı çıktığı gibi kızlarını okutan köylülere de kızdığı ve onları küçümsediği görülür:

“Haydi uğurlar olsun Ali Gede!” Uğurlar olsun çıblak kavat! Kızını yollamış okula, yoksul pezevenk!... (s. 9)

Aynı çatı altında bile köylünün eğitime yaklaşımının farklı olduğu belirlenmiştir. Durana'nın ilk eşi İhtiyar, kumasının kızı Asiye'nin okula gönderilmesi konusunda Durana ile aynı fikirde değildir, Asiye'nin okula gitmesine olumlu yaklaşır:

İhtiyar, “Aklınıza bir şey gelmesin ama, yollayın, çocuk bir şey öğrensin! Kapkara cahil kalmasın. Yumurta hesabı öğrense, gene yeter. Ne yapacak evde? Sizin kadar benim de kızım sayılır Asiye. Ben de iyiliğini isterim...” dedi. (s. 48)

Parti desteğini alarak kızının okula gönderilmesini engelleyebileceğini düşünen Durana karakteri aracılığıyla siyasetin eğitim işlerine yön verebildiğine, eğitimin bazı kişilerin elinde belli çıkarlara alet olabildiğine ve öğretmenlerin çeşitli haksızlıklarla karşılaşabildiğine dair bir tablo çizen yazar anlatıcının dönem iktidarının eğitime karıştığına dair mesaj verme amacını taşıdığı söylenebilir:

“Basayım ama kati cevap: Yollamayacağım! Öğretmen karışmasın. Baş başa bağlı, baş da padişaha... Gider Yeşilova'daki, Burdur'daki 'baş'larına söylerim. Pınarı başından avlarım. Ay benimle olduktan sonra, yıldız kiminle olursa olsun! Partide Yonis Bey birinci adamım. Gezici Orhan Bey dersin, birinci adamım, Asiye'yi sildiririm...” (s.8)

Durana, Yonis Bey'in desteğiyle Öğretmen'i başka bir köye sürdürmeyi başarır. Siyasetin eğitim işlerine karıştığı ve kayırmacı bazı partililer nedeniyle köy öğretmenlerinin sıkıntılar yaşadığı yansıtılır. Partililerin Köy Enstitüsü eğitimine yaklaşımlarının olumsuz olduğu, Enstitü'de verilen eğitimi küçümsedikleri gösterilmiştir:

... Yahu kardaşım, bu sizin enisdos mezunları!.. Nedir milletin bunlardan çektiği? Her gün bir şikat kardaşım. Bu kadarı fazla canım!.. Haa, beri bak! Damalı'da var biri... Sana da mı söylediler. On gün önce mi? Tamam. Kafadan kontağın biri herhalde? Millete takaze edermiş yahu! Kızlar mızlar... Hani idare edilecekti? Bak burda bir vatandaş diyor ki, cinayet çıkacak! Böyle diyor... Hiç, hiç yalan söylemez! Kendisine çok itimat ederim! Beri baak, uzak bir yere kaydır onu! Yerine uysal birini bull!.. Gitmiyorlar mı? Uzak mı diyorlar? Yahu Orhan Bey, deli olma, çil yavrusu gibi dağıtırım hepinizi!.. İşte telefon elimde; hemen açarım Ankara'ya!.. Beri baak; onu kaydır da varsın yeri boş kalsın!... Zaten okuttukları ne? At ot, kedi köpek... Varsın okumasınlar? Damalı'nın döleri yazıcı mı olacak?... (s. 155)

Öğretmen'in mesleğini fazla önemsemesini ve fedakâr davranmasını yadırgayan Durana'ya göre okula gönderilmeyen çocukları okula kazandırmak için uğraşmaya gerek yoktur. Durana okulda öğrencilere okuma yazma öğretilsin yeter düşüncesindedir. Yazar anlatıcı; Durana'nın şahsında bazı köylünün eğitim-öğretimi sadece okuma-yazma eylemiyle sınırlandırdığını, eğitime işlevine dar açıdan yaklaştığını ve eğitimin sadece dört duvar arasında gerçekleşmediğini kavrayamadığını gösterir.

“Şu düzünün oğlu, kafa tutmayı bıraksa da, kalkıp bir düğün yapsak, taş gibi bir kız alsak , kurtarsak irezillikten! Ali'nin oğlunu, Veli'nin kızını boş verse, kendini komşuya

sevdirse. Damalı'da döl çook! Gelenleri okut yeter. Hem de kendini harap etme!..” dedi. (s. 15)

Köylünün bu algısına karşılık Öğretmen'in eğitimi öğrenciden köylüye ulaşan daha geniş kitleleri içine alan bir topluluğu eğitme gayesi vardır.

Romanda Durana sahicilikten uzak çıkarıcı tavırlarıyla tanıtılır. Durana okuma-yazmanın önemiyle ilgili samimi görüşlerini dile getirmese de yazar anlatıcının Durana'ya eğitim-öğretimin önemini vurgulayan açıklamalar yaptırması Durana'yı ironik bir durumda gösterir. Durana, diğer köylülerin tepkisini çekmemek için onların yanında kendisini eğitime duyarlı bir kişiymiş gibi gösterir. Öğretmen hakkında söylediği bazı övgü dolu sözler onun gerçek niyeti ve düşünceleriyle tezat olsa da yazar anlatıcı köylülere eğitimin önemini hissettirmek için Durana'ya kendi duygu ve düşüncelerini söyletirme yoluna gider. Durana'yı konuştururken alsında kendi düşüncelerini sıralar. Durana karakteri üzerinden eğitime dolaylı yaklaştığı görülür. Yazar anlatıcı, eğitime farklı tarifler getirir. Yazar anlatıcıya göre eğitim bir milleti kalkındıran ve kalıcı kılan en önemli unsurdur:

“Estağfurullah estağfurullah... Min gayri haddin!.. Yaşça benden küçüksün; ama bilimce irelisin... Hiç biz senin önünden yürüeyebilir miyiz?” (s. 104)

... Fakat şu Öğretmen'e bitiyorum. Çok akıllı. Başını eğiyor, hiç konuşmuyor, hep düşünüyor. 'Uluşınar Suyu'nu Uzun Saylar'a nasıl çıkacağız?' kafa yoruyor. Susması buna sebep. Kızımı yolladım okula. Böyle akıldâne adama kız yollanmaz mı? Onun böyle akıldâne, hem de oturaklı bir hoca olduğunu bilsem, önceden yoldardım. Okuma yazma dünyanın temelidir. Maarifsiz millet payidar olamaz. Öğretmenler Türkiye'nin güneşidir... (s. 114)

4. 2. 2. 3. Okulda Eğitim

Romanda, üç okul ismi geçmektedir. Okullardan biri Öğretmen'in görev yaptığı Damalı'daki köy okuludur. Tek öğretmenli diye düşünülmüş küçük bir köy okuludur. Okul, fiziki yapısıyla küçük bir okul olarak tasvir edilir. Bu okulda eğitim gören dört sınıf vardır. Okul, fiziki olarak öğrencilerin sayısını karşılayan yeterli büyüklükte değildir. Okulda eğitim veren iki kişi vardır. Bunlar Öğretmen ve Eğitimci'dir:

Aslında ivediye gelmiş, yapı işlerinin biteceğine yakın bırakılmış, yarım yurum bir okuldu. Sadece bir dersliği tamam. İşliğinde kapı pencere yok. Öylece kalmış. (s.14)

Tek öğretmenli diye düşünülmüştü. Sonradan öğrenci fazla çıktı; bir de Eğitimci verildi. Öğretmen, Tefenni yanlarındandı. Eğitimci, Damalı'nın yerlisi. Eğitimci her yıl tek sınıf okutur. Öteki sınıflar Öğretmen'in üstünde. Okulda dört sınıf var. (s. 14)

Okulda birleştirilmiş sınıf olduğu görülmüştür. 2. sınıflara Eğitimci, 1, 3 ve 4. sınıflara Öğretmen ders vermektedir:

Şimdiki “Dörtler” gelecek yıl “Beş” olacak. Eğitimci birden aldığı sınıfı “Dört”e geçirir, Öğretmen'e verir. Sonra döner, yeniden “Bir”den başlar. Bu yıl “İkiler”i okutuyor. “Bir”, “Üç”, “Dört” Öğretmen'deydi. Ana derslikte bu üç sınıf okuyor. Eğitimci'nin 23 kişilik

sınıfı, dersliğin ağızındaki boşluğa sıkıştırılmış. Başka yolu yoktu. Çünkü okul tek öğretmenli diye düşünülüş. (s.14)

Öğretmen'in Damalı, Ortaköy ve Yaşarköy'deki hikâyesine yer verilse de sadece Damalı ilkokulu hakkında bilgi verilir. Ortaköy'de, Öğretmen Demirci Ustası olarak yaşantısına devam ettiği için formal bir eğitimin olduğu okul ortamından bahsedilmez. Yaşarköy'ün de okulu yoktur ve Öğretmen'in bu köydeki amacı köylüyü cehaletten kurtarmak için bir okul yaptırmaktır. Diğer ismi geçen okullardan biri de ilçe merkez okuludur. Damalı köy okulu ayrıntılı olarak tasvir edilirken, ilçe okulu hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. İlçe okulu hakkındaki bilgilere Öğretmen'in ilçede bulunduğu sıradaki gözlemlerinden ulaşılır:

Merkez İlkokul'unda birince ders zili çaldı. Öğretmenler, öğrencileri içeri aldı. Sınıflardan toplu çocuk sesleri gelmeye başladı. Toptan, "Sağ ol!" çektiler. Sonra "Türk'üm! Doğruyum! Çalışkanım!" okudular. Sonra da, değirmen damlarındaki gibi bir uğultu gidiyor. (s. 183)

Romanda, yer yer ismi geçen ve Öğretmen'in mezun olduğu belirtilen diğer okul da Köy Enstitüleri'dir. Romanda zaman zaman Enstitülere atıfta bulunulur. Yazar anlatıcının köydeki eğitim için öngördüğü ideal okulun da Köy Enstitüsü modeli olduğu hissedilir.

4. 2. 2. 3. 1. Eğitim-Öğretim Programı

Öğretmenin dersi gelişigüzel bir şekilde değil belli bir müfredata göre işlediği görülür. Öğretmen okulu kendi ihtiyaçlarından daha önemli gördüğü ve eğitimi ön planda tuttuğu tespit edilmiştir. Müfredata göre hazırlanan ders planlarının müfettiş tarafından denetime tabi tutulduğu da gösterilmiştir. Romanda öğretmensiz kalan köy okullarının olduğu belirtilse de öğretmen olan köy okullarında müfettişin okuldaki eğitimin işleyişinin ne durumda olduğunun denetlenmesinin köy okullarının başıboş bırakılmadığının göstergesi kabul edilebilir:

"Bu akşam burdasın! Beni bu kadar sevincin ortasında yapayalnız koyup gitme! Gidersen ben deli olurum! Canım konuşmak doyasıya baş ağrıtmak istiyor!.."

"Gideyim, sonra görüşürüz!"

"Gözünü seveyim... Kurban olayım..."

"Yarın ders var. Müfettiş, planları gününde istiyor." (s. 76)

Damalı okulunda sınıf içi eğitim durumuyla ilgili çok fazla bilgiye yer verilmez. Romanda Durana'nın Öğretmen'le konuşmak için okulu ziyaret ettiği sıradaki gözlemlerinden hareketle sınıf içi eğitim hakkında bilgiler paylaşılır. Öğretmen gibi

Eğitmen aracılığıyla da okuldaki eğitim faaliyetlerinden bir kesit sunulur. Eğitmen öğrencilerle matematik dersi işlerken yansıtılır:

Eğitmen'in sesi geliyor. Üç basamaklı bir sayıyı, tek basamaklı bir sayıya bölmekten dem vuruyor. Sonra, "Durun bakayım, Öğretmen'e sorayım, vakit geldi mi?" diyor. Bir ara ses kesildi, sonra gene duyuldu: "Haydin uşak! Hesap dersi tamam! Çıkın dışarı! Öğretmen de sınıfları salacak şimdi..."

Bir gürültü... Çocuklar çıkıyor. (s. 15)

Genel olarak Öğretmen'in okulu sadece dört duvardan ibaret görmediği çevre koşullarından da yararlanarak doğa ile iç içe eğitim faaliyetleri yapmaya çalıştığı görülür. Köy Enstitü mezunu olduğu ifade edilen Öğretmen'in okulda verdiği eğitimin aldığı eğitime paralel olduğu, Enstitü programında yer alan içeriğe benzer bir şekilde Öğretmen'in eğitim yaptığı belirlenmiştir. Öğretmen'in verdiği eğitimde Köy Enstitüleri'nde verilen eğitime yakın uygulamaların olduğu tespit edilmiştir. Enstitü'deki tarım-iş dersi uygulamalarına benzer etkinlikleri Öğretmen öğrencileriyle birlikte gerçekleştirir:

Öğretmen Tarım-iş dersinin planlarına baktı. "Şarlak'taki ağaçlardan ağkurdu toplanacak. Senin sınıf da gelir mi?"

Eğitmen kalktı. "Gidelim arkadaş!" dedi. Dışarı çıktı. "Haydi bebeleer!..." diye bağırdı. "Toplanın!... Bahçelerden gidip ağkurdu toplayacağız. Toplayıp yakacağız!..." (s. 32)

Okulda yaprak yaşayarak öğrenme tekniğinin merkezde olduğu tarım-iş dersindeki bazı uygulamalara öğrencilerin dâhil edilmesinin ve öğrencilerin ortaya ürün koymasının öğrencilerde başarıma duygusuna katkı sağladığı hissettirilmiştir. Öğretmen rehberliğinde tarım-iş dersinde fidanların aşılınması, aşılanan fidanların tutması okulda verilen eğitimin somut öğrenme kısmını gösterir. Öğretmen'in okulda verdiği eğitim sırasında farklı eğitim-öğretim yöntem ve tekniklerinden yararlandığı görülür. Bunlardan ön plana çıkan ise yaparak yaşayarak öğrenme ve gösterme tekniğidir. Öğretmen öğrencilerle birlikte fidanlar aşılır ve öğrencilerin aşıladıkları bu fidanlar Uzunsaylar'ın eski güzelliğine kavuşmasında kullanılacak fidanlar olarak düşünülür.

"Nasıl hoşlanırsan... Sana ahlal dalları da göndereyim. Baharda aşılacak üzere yeletiyorum çocuklara!"

"Demek gene yeletiyorsun ha?"

"Evet..."

"Çocukların kendilerine öğret! Kendileri aşılansın..."

"Öyle yapıyorum... Hatta kızlara bile..."

"Diyorlardı... Tuttu mı kızların yaptığı?"

"Tuttu tabii..." (s. 74)

Tarım-iş dersi ve uygulamaları kapsamına giren dersler hayata dönük, pragmatist bir eğitim yapısını gösterir. Ancak bazı köylüler bu eğitim çalışmalarını eğitimin bir parçası olarak görmez. Durana ve Durana gibi düşünen köylülere göre tarım-iş dersine yönelik çalışmalar boş ve öğreticiliği olmayan bir uğraştır. Teorik bilgi aktarımının ve öğretiminin olmadığı klasik eğitimden geçmeyen çocukların bir şey öğrenemediği kanısındadırlar:

Durana, “Ben hükümete kızarım, hükümete!” dedi. “Ellerin köylerine akıllı uslu adamları gönderir, bizim köye delileri salar! Şebek mi yapacaksın bunları ağaçlara çıkarıp çıkarıp da? Bir zamanda çekirdek toplattı! Sandığa doldurup gübreye koydu. Sonra çıkarıp arpa eker gibi sımsık ekti! Baban Tefenni şehrinde bahçıvan mıydı, dürzül!” (s. 47)

Köylülerde klasik, ezberci bir eğitim anlayışın hâkim olduğu görülmüştür. Kitabı olmayan eğitimin yetersiz olduğuna dair olan bu algı klasik eğitim anlayışını gösterir. Dönemin şartlarında klasik eğitim ve yeni eğitim uygulamalarının iç içe ve yeni eğitim arayışlarının da olduğu düşünüldüğünde bazı kesimin yeni eğitim yaklaşımlarını bazı kesimin de klasik eğitimi daha önemli görmesi doğal bir sonuç olarak değerlendirilebilir:

“Yakıyoruz. Kesenin birinde bin kurt var...”

“Bunun neresi dersmiş? Kitapsız kalemsiz...”

“Kitapları okulda bırakıyoruz!”

“Çok iyi!” dedi Gök Sultan. “Millet işin kolayını bulmuş! Kitaptan bir şey okutup ezberleteceğine, ‘Haydin çocuklar Cimnastik!.. Haydi çocuklar Tarım-İş!.. Kandırmak için ikişer de ceviz veriyor; tamam!’” (s. 45)

Köy Enstitüsü mezunu yazar anlatıcının Enstitü eğitim anlayışını savunduğu ve romanın başkarakteri Öğretmen’e de bu doğrultuda bir eğitim anlayışı kazandırdığı dikkat çeker. Bununla birlikte romanın bağlamında birçok kesimin Enstitü sistemine çok da olumlu bakmadığı gösterilmiş ve bu dönemin de Demokrat Parti iktidarı zamanı olduğu hissettirilmiştir.

4. 2. 2. 3. 2. Öğretmen

Köy Enstitüsü mezunu olan Öğretmen Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin timsali olarak yansıtılır.

Öğretmenin kişisel özellikleri ön plana çıkarılmıştır. Yazar anlatıcı, Öğretmen’in çeşitli olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarını sergileyip onun karakteri hakkında ipuçları vermiştir. Öğretmen prensip sahibi, kuralları olan ve daha birçok güçlü yönü olan, aydın bir kişidir. Öğretmen’in aydın kimliği romanda ara ara ön plana çıkartılır. Öğretmen’in gittiği her köyde evinin odasında kitapların olduğu vurgusu yapılır. Öğretmen’in köylüden farklı olarak okumaya verdiği önemle okuma eylemini bir yaşam

şekline dönüştürdüğü ve halkı aydınlatma işlevini üstlendiği için okumayı sorumluluk bilinci içinde alışkanlık haline getirdiğini söylemek mümkündür:

... Odayı patates kokusu doldurmuş. Yatağı serili. Üstü gazete kaplı masada kitaplar, dergiler duruyor. (s. 15)

Okulun öğretmenevi bölümünde yatağına uzanmış, kitap okuyordu. (s. 69)

“Biraz okuyacağım, uzanıp... Akşama doğru çıkarım...” (s. 72)

Öğretmen roman boyunca dürüstlüğü ile öne çıkarılır. Dürüstlüğünün onun olaylar karşısındaki tavrına, düşüncelerine ve kararlarına yön verdiği gösterilmiştir. Dürüstlükten taviz vermek istemediği için işini rüşvet yoluyla halletmeye çalışmış Durana’yı karşısına alır. Dürüstlüğü onu köylüler için adalet mücadelesi vermeye sevk eder. *Toplumcu Gerçekçilerin* önemli temsilcilerinden olan Baykurt’un da tavrını Öğretmen karakteri aracılığıyla okura yansıtmaya çalıştığı görülmüştür. Öğretmen, *Toplumcu Gerçekçi* romanlarda karşılaşılan idealist bir öncüdür:

Öğretmen, “Ne var heybede?” dedi.

“Biraz ceviz, çerez getirdim. İnsan, eli boş gelemiyor. Gönlüm sizi çok çekiyor; ama işte anlattığım gibi.”

“Kaymakama, yargıca da böyle mi gidiyorsun? Götür geri!..” diye sertçe çıkıştı Öğretmen. “Rüşvet yasak!...” (s. 20)

Öğretmen, sosyal bir şahsiyettir. Köylünün yanında yer alır, köylüyü yönlendirir ve köylüye bir yol çizer. Hem mesleğinin vermiş olduğu misyon hem de Eğitim Köy Enstitüsü’nde aldığı eğitimin etkisiyle toplumcu bir tavır sergilediğini söylemek mümkündür. Öğretmen sadece okulda eğitim veren kişi değildir, köylüyü de eğiten ve yönlendiren bir kılavuzdur:

“Yarın öğleden sonra okul tatil. Haber yollayalım, Öğretmen de gelsin... Defter yazar, tutanak tutar. Ne olsa, resmi iş olacak yaptığımız. İyisi mi, çağıralım gelsin!...” (s. 29)

Öğretmen, mücadeleci bir ruha sahiptir. Yaşama sevincini başarmak ve yenmek gayesi üzerine kurduğu gösterilmiştir. Roman boyunca Öğretmen’in köylünün yanında yer alıp köylüyü ezenlere karşı büyük bir mücadele içinde olduğu görülür:

“Yaşamaklar beni saran... Çalışmaklar, dostluklar, arkadaşlıklar... Kazanmak, kaybetmek. Zor bir işi başarmaklar. Yenmekler. Birinde yenilirsene, yılmayıp bir daha saldırmaklar. Sonunda, ne olursa olsun yenmekler. İnsanları biraz hayran bırakmaklar. Biraz faydalı olmaklar. Haksızlığa uğramış birinin hak almasına yardım etmekler. Haksızlık edenin dize geldiğini görmekler...” (s. 39)

Öğretmen ve Muhtar’ın arasında geçen bir konuşmada devrimci, idealist ve materyalist anlayışa sahip bir insan profilinin öngörüldüğü belirlenmiştir. Yazar anlatıcının ideal insan tipi arayışında Öğretmen’i model olarak yansıttığı söylenebilir. Öğretmen,

romanın başlangıcından sonuna kadar görev yaptığı ve yaşadığı tüm köylerde halkı uyandırma amacı taşıyan idealist bir kişi olarak yansıtılır. Öğretmen'e göre köylü cehaletin karanlığındadır, bu cehaletin karanlığından köylünün uyandırılması ve ülke kalkınması için eğitim şarttır. Ancak ideal eğitim modelinin Köy Enstitüleri olduğu hissettirilir. Köy Enstitüleri'nde de yapılan eğitim uygulamalarıyla ilgili ipuçları verilerek bu okullardan mezun olan öğretmenlerin gittikleri köylerde önemli işler başardıkları gösterilmiştir.

“Uyandırmazan uyanacağı yok yani!”

“Yani bize bir acar horoz lazım gelir, Hoca! Ben diyorum ki... Ben Ağrı'da askerlik yaptım. Ağrı'nın dağı, dağların şahı! Başına çıktın mı, dünya ayağının altında. Baba horozu çıkar Ağrı'nın dağına, yönünü güneybatıya döndür, de ki: Öt ulan! ... Bu baba horoz öyle canlı ötmeli. Dağdaki, taştaki, köydeki, kasabadaki sıçrayıp kalkmalı. Gün, Ağrı'nın dağında sıyrılıp çıktığı zaman, karı kız, genç koca, yani hepimiz, elde kazma kürek, koltuklarımızdan ter fışkırmış, yüzümüz toza toprağa bulanmış, Türkiye'yi dünya bahçesinin güzel bir köşesi yapmak için, çalışır bulmalı! Bize böyle bir horoz ötmeli!..” (s. 56)

Yazar anlatıcı, Öğretmen'e bir misyon yükler. Misyon yüklediği Öğretmen'i de Batı mitolojisinde önemli bir yer tutan ve halkı ışığa kavuşturan Promete'ye benzetir. Promete gibi Öğretmen'in de halkı aydınlattığını düşünür. Öğretmen'in de kendisini Promete olarak gördüğü sık sık ifade edilir. Öğretmen, gittiği köylerde Promete efsanesini anlatır ve onlara üstlendiği misyonu hissettirmeye çalışır. Yazar anlatıcı Promete efsanesi leitmotiv olarak sık sık kullanmıştır. Romanda leitmotiv olarak kullanılan Promete Öğretmen'in üstlendiği görevi yansıtan bir timsal olarak verilmiştir. Yazar anlatıcı, Öğretmen'i Promete gibi destansı bir kahraman olarak gösterir. Promete'nin yaptığını Öğretmen eğitim aracılığıyla halkı bilinçlendirerek, cehaletin karanlığına savaş açarak yapar. Öğretmen, köylüye vereceği eğitimle kendisinin başlattığı mücadeleyi köylünün devralıp cehaleti yeneceğine ve bu görev meşalesini taşıyacağına inanır:

... Amaç bir!... Nerde bir? Evet, bir... Amaç, ortalığı ısıtmak! Ne büyük söz... Işığı Olimpos'un başından indirmek... Maşallah, ısıttın baksana Damalı'yi! Işıttım tabii; Damalı ışımıştır... Damalı'da ateş tutuşmuştur. Damalı, Nohut Deresi'ni Durana'ya yutturmayaçaklardır. Kızboğan'ı yutturmamıştır. Damalı bundan sonra gelen öğretmene sahip olacaktır... Damalı, Yunus Bey'e “Dur!” diyecektir. Damalı bütün kızlarını okutacaktır. (s. 213)

Öğretmen, kendisini Promete efsanesindeki benzer bir mücadele içinde görür:

Lambasını yakıp başucuna astı. Köyün üstüne eski karanlıklardan biri çöküyor. Yatağına uzanıp kitabını açtı. Koca Zeus, Olimpos'un başındaki ışığı aşırı yoksul ova köyelerine dağıtan yiğidi kayalara çiviletti. Havada alıcı kuşlar dönüyor. Yiğidin ciğerleri kanıyor. Dünya eski bildiğine dönüyor. (s. 101)

Köy Enstitüsü mezunu olan Öğretmen'in devrimci bir duruşa sahip olduğu fark edilir. Öğretmen, var olan geleneksel değerler yerine yeni ve modern değerlerin merkezde olduğu bir dünya hayali çizer. Bu uğurda Promete'nin halka ışığı kavuşturmak için çektiği

zorlu mücadele ve acıların benzerini kendisi de yaşar. Öğretmen, devrimci duruşuyla mücadelesini sürdürürken Damalı köyünden bir başka köye sürdürülür. Sürdürülmeye tepki olarak demirok mücadelesine öğretmen olarak değil *Demirci Ustası* olarak devam etmiştir. Öğretmen'e yazar anlatıcı tarafından öğretmenlik mesleğine ilaveten *Demirci Ustası* olarak güçlü başka bir meslek verilmesi ve Öğretmen'in demirok olarak nitelendirdiği mücadelesini *Demirci Ustası* olarak devam ettirmesi hem manidardır hem de Öğretmen'in aldığı eğitimle de örtüşmektedir. Köy Enstitüleri'nde eğitim alan öğrenciler öğretmenlik alan bilgisinin yanında bir de zanaat eğitimi almaktadır. Demircilik de bu zanaatlardan biridir. Burada yazar anlatıcının Köy Enstitü mezunu bir Öğretmen'i bütün yönleriyle ele aldığı ve eğitimi sadece okulla sınırlandırmadığı görülür. Öğretmen'in, öğretmenlik yapmasa da köylüyü eğitime misyonunu farklı bir şekilde devam ettirdiği ve köylünün kendisine eğitim sayesinde aydınlanıp cehaletten kurtulabileceğini gösterme çabasında olduğu fark edilir. Yazar anlatıcı; akılcı, sorgulayıcı ve biraz da devrimci bir duruşu içeren bütünlüğe sahip bu eğitim anlayışıyla köylünün pasiflikten kurtularak mücadelecı bir ruh kazanacağını düşünür. Bir dava adamı olarak yansıtılan Öğretmen'in muhalefet ruhu yüksek, devrimci bir duruşu olan, cesur, pasif olmayan bireyler yetiştirmek istediği görülür:

... Fıkra yazarı, "Gerektiği zaman kralın köpeğine taş atabilecek insanlar yetiştirelim, eğitim sistemimizi ona göre ayarlayalım..." diyor. Damalı'nın Öğretmeni fıkrayı Demirci'ye okudu. (s. 199)

Öğretmen, mesleğini ve öğrencilerini sever. Hayata dönük eğitim anlayışıyla verdiği eğitimin meyvelerini toplamak ister. Yetiştirdiği öğrencilerle hayal ettiği yeni bir dünya inşa etmeyi arzular. Durana ve Durana'yı destekleyenler dışında Öğretmen; köyde çok itibar gören, sevilen, dürüstlüğü ile tanınan, gözü pek, cesaretli, yardımsever, alçakgönüllü vb. birçok güzel değerlere sahip bir kişi olarak yansıtılır. Romanda Öğretmen'in köylüler adına mücadele verdiği karşı grupların eleştirel bakışı dışında Öğretmen yazar anlatıcı tarafından olumlu yanlarıyla tasvir edilir. Yazar anlatıcı, halkı aydınlatma işlevi gören Öğretmen'i Promete gibi destansı ve kusursuz özelliklerle süslemiştir:

"Yok, ben buralarda kocayacağım. Uzun Saylar'daki bahçeler arasında dolaşacağım. Yetişmiş öğrencilerimle, bağbozumlarında üzüm kıracağım. Gençlerin bolluk türkülerini, sevgi türkülerini dinleyeceğim. İşini başarmış bir insanın son günlerini burada yaşayacağım..." (s. 74)

Köy Enstitüsü eğitiminin temel amaçlarından birinin öğrenciler kadar köylüyü de eğitim sürecine dâhil etmek ve köylüyü kazanmak olduğu düşünüldüğünde Öğretmen'in bunu başardığı görülür. Köylülerin Öğretmen'in pusuya düşürülmesi karşısında Durana'ya verdikleri tepki, Öğretmen hakkındaki minnet dolu düşünceler köylünün Öğretmen'e

duyduğu sevgisinin büyüklüğünü gösterir. Öğretmen'i çok benimseyen köylünün zorlu süreçte onun yanında olmak istediği görülür. Damalı'nın öğretmeni dinlenir ve sevilir:

“Ne gayretli adamdı! Neler düşünüyordu. Her işimizi o görüyordu. Yazıya çiziye erinmiyordu...” “Köy için bir direkti canım!.. İki söz söyledi mi, komşunun kafası yatarı. Bize bir kuvvetti. O olmasa, Nohut Deresi'ni süremezdik! Osman Hafız'ı eğemezdik! Ona bakınca hepimize cesaret gelirdi...” “Çocukları iyi okuturdu... Sille tokat bilmezdi... Kötü söz çıkmazdı ağzından...” ... “Tek bir çocuk cahil kalmasın derdi...” ... “Dosdoğru!...” “Yoksulların dostuydu...” ... “Candı!..” “Can adamdı!..” (s. 124-125)

Köylülerin Öğretmen'i tasvir ederken ortaya koyduğu niteliklerde Öğretmen olumsuz hiçbir yanı olmayan idealleştirilmiş bir tip olarak yansıtılmıştır. Promete gibi halkı aydınlatma vazifesi üstlenen Öğretmen'e yazar anlatıcı tarafından destansı bir kahraman gözüyle bakıldığı ve yazarın Öğretmen'i üstün özelliklerle şekillendirdiği tespit edilmiştir. Öğretmen bir aydın olarak kendisini köylüye karşı sorumlu hisseder. Bu sorumluluk ise köylüyü cahillikten kurtararak onların var olan şartlarını değiştirecek bir rol üstlenmektir. Yazar anlatıcının Öğretmen'in şahsında bu sorumluluk duygusundan uzak kalan aydınları yargıladığı ve köylünün meseleleriyle yakından ilgilenmedikleri için onlara eleştirel yaklaştığı fark edilmiştir:

“... Beni asıl üzen, aydınların vurdumduymazlığı! Yunus Bey'e bırakmışlar alanı. Yunus Bey, köpeksiz köyde değneksiz! Kim bu Yunus Bey? Neci ? Soran yok. Savcı diyor, benim yapacağım işleri yasa sınırlamış; görevlerim arasında eğitim sorunlarıyla uğraşmak yok. Peki, Yunus Bey'in görevleri arasında var mı benim naklimle uğraşmak? Yasa, Savcı'nın görevlerini sınırlamış da, Yunus Bey'i nasıl başıboş bırakmış? Beni yalnız bırakıp Yunus Bey'i, Durana'yı destekliyorlar. Milli Eğitim Bakanı yanlış biliyor: İlköğretim dev adımlarıyla geriliyor...” (s. 196)

Köylünün sorunlarına çare arayan bir dava adamı olarak yansıtılan Öğretmen'in köylüyü bilinçlendirmeyi amaç edindiği görülmüştür. Öğretmen, davasını gerçekleştirmek için her zorluğu göze alan bir cesaret ve kararlılık içinde yansıtılır:

“Köylüyü Durana'nın üstüne kışkırtmak bir öğretmenin görevi olamaz; anladın mı?”

“Okur yazar olan, mantığı olan herkesin görevleri vardır. Bakın, köylüler Nohut Deresi davasında haklı çıktı!”

“Haklı çıktı başka! Ama sen de başka köye atıldın...” (s. 270)

“... Başka köylere veriyorlar, o da çıkıyor öğretmenlikten. İle Damalı diyor. Dosta düşmana karşı inat ediyor. Haklı! Bak şimdi, öğretmenlikten çıktı da aç mı kalıyor? Koca Ortaköy'ün değerlisi oldu. El üstünde tutuluyor...” dedi. (s. 263)

Kavgası yürüyor. Umduğunda daha iyi yürüyor kavgası! Gidilebilir. Gözünü kırpmadan gider, başka köylerde, başka insanlarla, başka işler arasında görevlerine devam eder. (s. 283)

Gözü pek olarak tasvir edilen Öğretmen'in mücadele edeceği kişilerden değil, başlattığı mücadelenin yarım kalmasından endişe duyduğu gösterilmiştir:

“Rahat düşkünü değilim. Dayaktan da korkmuyorum. Ama ölümden... korkuyorum! Dünyaya doymadan, güzel evler, temiz sular, temiz analar, bakımlı çocuklar, çocukları uysallaştırmayan okullar görmeden ölürüm diye korkuyorum! ... Bir kez de yendiğimi, hincımı ala ala yendiğimi göreyim; eşim dostum uyansın, hep birlikte savaşılim... Bunu istiyorum! Bunun için gidiyorum!...” (s. 289)

“Ölürsem, Duranâ yakayı kurtarır... Demirok mücadele... Suçlu suçsuz, köylüyü dökerler karakola... Gözaltı odalarında perişan! Yıllarca köyün üstünde bir kara bulut... Düşün günü ortalarda görünmedi diye belki Muhtar'ın boynuna dolamaya kalkarlar. Ağrı Dağı'nın başındaki horoz kalır... Akmayası çaylar...” (s. 117)

Köy Enstitüsü'nde yetiştirilen öğretmenlerin sahip olması gereken özelliklerden birinin öğretmenin kendini köylüye sevdirmesi, onların sorunlarına çareler bulacak yeterliliğe ve isteğe sahip olması gerektiği düşünüldüğünde Enstitü mezunu olduğu bilinen Öğretmen'in bazı çıkar gruplarına karşı köylünün yanında yer aldığı ve köylülere kendisini sevdirdiği ve köylüler tarafından benimsendiği fark edilir. Damalı, Ortaköy ve Yaşarköy'de verdiği mücadelede köylülerin haklarını aramalarına ve yıllardır köyde süregelen düzeni değiştirme cesareti göstermelerine yardımcı olmuştur. Bunu yaparken eğitici kimliğiyle onlara rehber olmuş, kendi akıllarına danışıp başkalarına boyun eğmeden başarıya ulaşacaklarını köylüye göstermeye çalışmıştır. Damalı köyünden sürdürüldükten sonra Öğretmen, köylülerin hakkını aramak ve köylüyü eğitime işlevini devam edebilmek için mücadelesine Demirci Ustası olarak devam eder. Öğretmen'in köylüyü eğitime gayesini şekilde değil özde benimseyip gerçekleştirmesi ve karşılaştığı engellere rağmen köylüyü eğitime misyonunu Demirci Ustası olarak devam etmesi, yazar anlatıcının onu bir dava adamı olarak gösterme amacına hizmet eden bir durumdur. Bu açıdan yazar anlatıcının öğretmenliğe farklı bir tanım getirdiği, öğretmenin görevlerini sadece okulla sınırlandırmadığı söylenebilir. Öğretmen sadece bilgi aktaran değil, yetiştirdiği öğrenciler ve rehberlik ettiği köylüyle yeni bir köy yapısı sağlamaya çalışan bir önderdir. Köylülerin başka bir köye sürdürülen Öğretmen'i geri getirme çabası görülür ve bu çaba Öğretmen'in köylüler tarafından çok sevildiğini gösterir:

“Dedim: Dövdüler! Anlattım ona, Öğretmen, Durana'nın Asiye ismindeki kızına devam takibat yaptı. Durana da buna gazez olup düşün gecesi, üç bilinmez kişiye para verip yolu kestirdi. Sabahın er vaktinde, çalıkların arasından inerken bulduk. Anlattım ona ki, kimseye düşmanlığı yoğ idi. Okulda oturur, döllerini okuturdu. Ağaçları kesip aşılattı. Yazımızı çizimizi yazar idi. Yaz kış, oturur, okulumuzu bekler idi. Geceleri, ışığını güneş doğana kadar yakar idi. Köylüye akıl verir idi. Yoksullara kol kanat gerer idi. ... Bizim köyümüze böyle bir öğretmen gereğidi. Bu öğretmen köylünün dilinden anlar. Uyarmak için ne söyleyeceğini bilir idi...” (s. 151)

Köy mühürüyle mühürlenmiş. Üyelerin mühürleri de basılı. Yazı, Eğitmen'in yazısı. “Biz Öğretmen'imizden, yerden göğe memnunuz, onu köyümüzden almayın!” diyor.

“Kalsın bende!” dedi. “Sağ olsunlar! Saklarım...”(s. 204)

Uluların Mehmet, “Evelallah bu köylü sana böyle sahip çıktıkça, kimse senin kılına daklaşamaz! Senin yoluna her belayı kabul ederiz! Gitme!..” diyor. (s. 284)

Öğretmen, gittiği her köyde halkı eğitmeyi amaç edinmiştir. Öğretmenlikten istifa etse de eğitici kimliğini devam ettirmiştir. Öğretmen, okulu olmayan Yaşarköy'e okul yaptıracağını, kendisinin de gönüllü öğretmen olacağını ve köylüyü eğiteceğini açıklar:

Güç, birleşen yürekli halktır. Şu anda göstereceğimiz cesaretle, yüzlerce yıllık korku duvarlarını yıkacağız. Hele bunu bir başaralım, daha neler yapacağız! Her şeyi yeni baştan kuracağız. Zorları kolay, yokları var edeceğiz. Kafalarımızı, kalplerimizi ısıtmak için okul açacağız. Gönüllerimizin pasını silmek için şenlikler... Karının kızın, bilcümle çocukların yüzü gülecek. Ben de sizin komşunuz, demirciniz, öğretmeniniz olacağım. Bütün bunlar size bağlı. İsterseniz olacak; istemezseniz... olmayacak! Ben olacağına adım gibi inanıyorum kardeşler. (s. 334)

Öğretmen'in eğitme görevini, olumsuz şartlardan daha güzel olanaklara kavuşturmak için köylüyü bilinçlendirme ve yönlendirme faaliyetleri şeklinde gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Öğretmen'in bu misyonunu gittiği her köyde üstlenip köylünün başarıma duygusunu tatmasına katkıda bulunduğu görülmüştür:

... Muhtar Hamdi'nin gözleri gülüyor. "Ulan Hoca, sen gittin, millet bir hoş oldu! Diyorum, Ağrı Dağı'nın başındaki horoz öttü. Uyuz uyuz düşünceler, kaşınmalar yok artık!" İş arıyor bu adamlar. Bulamazlarsa, birbirine sarıyor. Haberin yok; Nohut Deresi için Duranâ, Yargıç'ı keşfe getirdi. ... Damalı halkı bir yanda, Duranâ bir yanda. Bir şey söylemiyorlar; ama Yargıç gözlerinden anlıyor. O kadar okul mokul görmüş adam; anlamaz mı? Kalabalığın ortasında bilirkişiler titredi, Hoca! Duranâ'nın ağzından 'mık' çıkmadı. Avukatı ifadeyi şaşırdı!." (s. 253-254)

Öğretmen'in üstlendiği misyon ve Öğretmen'le ilgili yapılan betimlemeler arasında anlamsal bir bütünlük olduğu tespit edilmiştir. Öğretmen'in Promete, lamba, aydınlatan, Türkiye'nin güneşi gibi anlamca ilişkili sıfatlarla nitelendirilmesi romandaki Öğretmen'in misyonuna paralellik gösterir ve Öğretmen'in misyonunu somut bir şekilde ortaya koyar. Yazar anlatıcı Öğretmen'i genel anlamda halkı cehaletten kurtarıp aydınlığa kavuşturacak, köylüyü var olan cehalet uykusundan uyandıracak, köylüyü eğiterek ülkenin çağdaşlaşmasını sağlayacak bir Promete olarak gösterir. Yazar anlatıcının Batı mitolojisinden kurtarıcı bir kahraman seçmesinde Köy Enstitüsü'nde aldığı eğitim kadar Enstitü'de dünya klasiklerinin de okutulmasının etkisiyle yüzünü Batı'ya yöneltmesi ve ülkenin kalkınması için model yapıyı Batı'da görmesinin etkisi olduğu söylenebilir:

"Valla darılırım! Bugüne bugün... Öğretmen ne demek, ben biliyorum. Öğretmen demek, lamba demek! Öğretmenler Türkiye'nin güneşi. Maarifsiz bir millet payidar olamaz..." (s. 105)

Yazar anlatıcı, romanın bağlamında köy öğretmenlerinin köylerde yaşadıkları sorunları merkeze almıştır. Köylerde öğretilerin çeşitli sebeplerle barınmadığı, köy okullarının genelde öğretmensiz kaldığı ve bu nedenle de köy çocuklarının eğitimlerini yeterli donanıma sahip olmayan kişilerden aldığı gösterilmiştir. Pehlivan gibi iyi niyetli kişilerin öğrencileri okutma çabasına rağmen eğitimin köy okullarında çocuklar için yeterince verimli geçmediği ve köy öğretmenlerin yerini dolduramayacağı hissettirilmiştir:

Pehlivan, “Ulan, ulan!...” diye tutturdu. Yüzü titriyor. Tokalaştılar. “Ulan, ulan!... Vallahi iyi geldin!... Ben de diyordum, gelmeyecek gayrı... Hökümete bir arzuhal vereyim de, asalete tayinim çıksın. Öğretmenliği öğrendim. Okumadan âlim, gezmeden gezgin gibi, görüyor musun? Durana'nın Ibiram'a diyorum ki, oku da adam ol, baban gibi eşek olma!...” (s. 221)

“Bizim köye öğretmen verecekleri de şüpheli zaten...”

“Topal Pehlivan idare ediyor ya?...”

“Öğretmenlerin idare ettiği kadar eder mi?” (s. 251)

Yazar anlatıcı, yönetici kadrodaki devlet memurlarını çıkarlarını koruyabilmek için üstlerinin emirleri doğrultusunda hareket eden pasif kişiler olarak tasvir etmiştir. Bu kişilerin köyde mağdur olan öğretmenlerin haklarını korumada yetersiz kaldığı, öğretmenlerin sıkıntılarını gidermeye yardımcı olamadığı gösterilmiştir. Özellikle de köy öğretmeni Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmense daha çok mağdur edildiği yansıtılmıştır:

... Öğretmenliğin çilesinden iyice uzaklaştı. Saçlarında iki tel ak yok. Kavga gürültü şöyle dursun, dırıltı bile çıkarmaz günlük yaşamında. Halim selim, rahat bir adam. Kadıdan, kaymakamdan, partiden, fırıncıdan, bakkaldan, tüccardan hep hoşnut. “Dünya yanmış, yıkılmış; bana ne?” der. Göbeği yıldan yıla büyür. (s. 178)

“Kaymakam, Milli Eğitim Memuru, Parti Başkanı, hepsi beni bıraktı. Güçlüklerin ortasında yapayalnız kaldım. Kimse üstüme kanat germiyor. Kimse kuvvet vermiyor. Üstelik, yasa güvencelerinden yoksun bırakılıyorum. Oyuncak gibi, ordan alınıp oraya atılıyorum. Şimdi o köye benden sonra gidecek arkadaş ne yapacak? Yeni gideceğim köyde ben ne yapacağım? Yüzlerce, binlerce köyde, yüzlerce, binlerce arkadaşımız değersiz birer piyon gibi harcanırsa, memleket ne yapacak?” (s. 188)

Yazar anlatıcının bazı devlet memurlarının köy eğitime gerekli değeri vermediğini gösterme amacını taşıdığı söylenebilir. Romanda Milli Eğitim Memuru, Ankara'dan gelen her yazının köylerde uygulanmasının mümkün olmadığı ve köylerde kızların da okutulması için öğretmenlerin zorlu mücadeleler vermesine gerek olmadığı düşüncesiyle yansıtılır. Yazar anlatıcı tarafından idealist köy öğretmenlerinin okula başlama yaşına gelmiş her öğrencinin okumasını sağlamak için gösterdiği çabanın var olan yasaya rağmen yeterince desteklenmediği ve bazı politik çıkarlarla köy eğitiminin göz ardı edildiği gösterilmiştir:

... Bir kez sen, bizim gönderdiğimiz genelgelerin ruhunu anlamamışsın! Onlar Burdur'dan geliyor. Burdur'a da Ankara'dan! Onların bugünkü Türkiye realitesiyle ilgisi yok. Onlar edebiyat!.. Dağdaki çobanı, Köydeki Kezban'ı... okutamazsın arkadaş! Okutmak istersen başın belaya girer! Dağdaki çobanı okutmanın sayılmayacak kadar sakıncası vardır. Genelge yazarları bunları göremez. Bunlar, yerinde tektik edilerek anlaşılır. Tektik de öğretmene düşer. Tektik eder, ona göre davranışını ayarlar. Baktın ki, Durana kızını okuldan kaçırmış. Senin zamanında mı kaçırmış? Yook. Öyleyse bırak yakasını! Sana ait olmayan belaya ne karışyorsun? Seninki düpedüz sarıca arının ocağına çöp dürtmek!.. (s. 184)

Yazar anlatıcı, romanın bağlamında Milli Eğitim Bakanlığının köydeki eğitimi geliştirmeye yönelik çalışmaların var olduğuyla ilgili gazetede demecine rağmen köydeki eğitime dönük çalışmaların uygulamada yetersiz olduğunu hissettirir:

“Maşallah, devlet de ilköğretimi sıkı tutuyor. Ufak tefek sürçmelere kulak asma. Bakın, şu gazetede, Milli Eğitim Bakanı'nın güzel bir demeci var: 'On yıl içinde ilköğretimi yüzde yüz gerçekleştirmiş olacağız. İnsanlık idealine kavuşmanın tek koşulu budur! Köylerde, kasabalarda binlerce öğretmen, liyakat ve dirayetle görevini ifa ediyor. Türkiye ilköğretimi, geri kalmış uluslara örnek olabilecek şekilde dev adımlarıyla ilerliyor.' Bu çok çok iyi bir tempo, değil mi Hoca'm?...”

Öğretmen güldü, bir şey demedi. (s. 195-196)

Öğretmen'in Demirci Ustası olarak misyonunu sürdürmesine vesile olan Demirci Veli de Doktor'un okuduğu Bakanlığın eğitimle ilgili gazetede demecine rağmen köylerdeki okullaşma oranını, köydeki eğitim faaliyetlerini yetersiz görür ve öğretmenlerin köylerde yaşadıkları zorluklarla mücadelelerinde devlet tarafından yeterince desteklenmediğini düşünür (s. 196).

Romanda köyün zengin eşrafının çıkarlarını devam ettirmek için arkalarını partililere dayadığı ve bu sayede haksız dahi olsalar istediklerini yaptırabildikleri gösterilmiştir. Öğretmen Damalı köyünde Durana, Ortaköy'de toprak ağaları ve Yaşarköy'de de batıl inançlarla köylüyü kandırdığı ifade edilen İmam'a karşı mücadele gösterir. Bu mücadelesinin merkezine eğitimi koyar ve halkı bilinçlendirmeye çalışır. Öğretmen'in verdiği eğitimin hem formal hem de informal yolla olduğu görülür. Öğrenciler kadar köylüyü de eğitmenin önemli olduğu hissettirilmiştir:

“Kızını okula yollamıyor düzü! Öğretmen bu kez kesin istiyor. Okul dışı tek döl kalmamaya azmi cezmi kastetti herifçioğlu. Vallahi aferin! Biz olsak Duranâ'dan yılarız! O yılmıyor. Aşk olsun!...” (s. 1)

Öğretmen, kendini savunurken yasalara uygun hareket ettiğini düşünüp kendisini savunur. Yasalara uygun hareket etmesine rağmen suçlu bulunmasından şikâyetçidir:

“Hoca'm bize genelge üstüne genelge yolluyorsunuz: Dağdaki çoban, köydeki Kezban okuyacak! Yoksa bunları bizim başımızı köylüyle belaya sokmak için mi yapıyorsunuz? Bu olayda benim bir suçum, Durana adındaki zorbanın üç yıldır okul kaçağı kızını okula almaktır. Bunu yapmadan, dürüstlüğümü ötekilere nasıl gösterebilirim?” (s. 184)

Yazar anlatıcı, Öğretmen'e önem verdiği kadar Eğitmen'e de önemli bir yer verir romanda. Öğretmen'in köyde karşılaştığı sıkıntılar kadar Eğitmenlerin yaşadığı sorunları da ele alır. Köy Enstitüleri'ni ve bu okullardan mezun olan Enstitülü öğretmenleri destekleyen yazar anlatıcının Köy Eğitmenlerini de savunduğu hissedilir. Eğitmenlerin öğretmen statüsünde kabul edilmemesi ve gerekli itibarı görmemesi Eğitmen Mustafa aracılığıyla aktarılır:

Nasıl olsa hükümetin bizim aylıkları göreceği yok! Ama yukardaki görüyor! Çankaya'da, Cumhurbaşkanı Köşkü'nün yanındaki okulda çalışan sınıf öğretmenlerinden neyiz eksik? Yarıya girsek kazanacağımıza güvenim var. Çocuk okutmada, çile çekmede, her hususta!.. Ama karnımızın doyurulmasına gelince bir karakol onbaşısı kadar kadromuz yok... (s. 31-32)

Yazar anlatıcının Eğitimci Mustafa şahsında tüm öğretmenlerin sorunlarını benimsediği ve onların da gereken değeri görmesini istediği görülür. Eğitimcilerin yaşadığı sıkıntılardan bazıları merkez okullardaki öğretmenler kadar itibar görmemesi, verdikleri eğitimin yeterli görülmemesi dolayısıyla bazıları tarafından küçümsenmesi olarak yansıtılmıştır. Bütün bu sıkıntılar Eğitimci Mustafa'nın şahsında dile getirilmiştir. Eğitimci; yirmi yıldır köylerde özveriyle çalışan, köyü ve köylüyü seven, köyün şartlarıyla bütünleşip köyü güzelleştirmeye çalışan, eğitim bilgisine güvenen bir kişi olarak tanıtılmıştır. Öyle ki Eğitimci başbakanlığın açacağı herhangi bir sınavda Ankara'nın merkez okullarında çalışan öğretmenleri tecrübesiyle geçebileceğini düşünür:

... De ki: "Bizim de çalışmalarımız makbuldür!". De ki: "Eğitimci olmasa, uzak köyler ne yapar?" Ama böyle benim gibi, kaba saba söyleme de, biraz ince kaleme al. Öyle yaz ki, sayesinde bütün eğitimci kurtulsun... (s. 67)

"... Başbakan bir sınav açsın, Ankara'nın göbeğindeki öğretmenlerle yarışalım. Benim derdim adalet. Yirmi yıldır bu mesleğe bağlandığıma göre, erde geçte hakkımı isterim! Baki selam, ellerinden sıkırım..." (s. 68)

Yazar anlatıcı, köy eğitiminde öğretmenler kadar eğitimcilerin de katkılarının bulunduğunu ve köylünün eğitiminde eğitimcilerin önemli bir yere sahip olduğunu hissettirmeye çalışmıştır. Romanda Öğretmen ve Eğitimci Mustafa dışında öğretmenler de mevcuttur. Fakat bu öğretmenler hakkında detaylı bir bilgilendirme yapılmamıştır. Sadece Öğretmen'in başka bir köye sürdürülmesi karşısında gösterdikleri tavırla ele alınmışlardır. Bazı öğretmenlerin mücadelesinde Öğretmen'i haklı bazılarının da haksız bulunduğu yansıtılmıştır:

"Aylık almaya gelmiş arkadaşlarıyla konuşuyor. Bazısı hiç haberi yokmuş gibi davranıyor, bazısı karşıdan yolunu değiştiriyor. Başına geleni kısaca anlatıyor. Yüzlerindeki tepkiyi inceliyor. Yunus Bey'e bir sövgü savurup bırakıyorlar. Bazısı Orhan Bey'e hak veriyor: 'Dinlemesin de ne yapsın? Yirmi dört yıllık memur. İki çocuğu lisede, bir çocuğu ortada. Mülk edinmiş. Köprüyü geçene kadar ayıya dayı diycek!'" (s. 210)

Genel olarak romanın bağlamında Öğretmen adeta olumsuz hiçbir yanı olmayan idealleştirilmiş bir tiptir. Promete yakıştırmasında olduğu gibi köylüyü cehaletten uyandıracak eğitim ışığını taşıyan ve eğitim davası güden destansı bir kahramandır.

4. 2. 2. 3. 3. Öğrenci

Öğrenciler hakkında detaylı bilgi yoktur. Karma eğitim veren köy okulunda kızların okula devamının sağlanmasında sıkıntılar yaşandığı gösterilmiştir. Durana okula başlama yaşı geçmesine rağmen kızı Asiye'yi okula göndermek istemez, küçük oğlunu okula gönderir. Öğretmen yasaların öngördüğü şekilde Durana'nın kızının okula devam etmesini sağlamak için mücadele verir fakat Durana kızı Asiye'yi okula göndermemekte ısrar ettiği gibi Öğretmen'i köyden sürdürür.

Romanda, öğrencilerle ilgili sayısal veriler vardır. 120 öğrencilik bir okuldur. Durana'nın ailesiyle arasında geçen bir konuşmada öğrenci sayısı ile ilgili bilgiler verilir:

İbrahim, "Gıı!" dedi gene. "Dört çocuk mu var okulda? Yüz yirmiyiz biz. Her birimize beşer ceviz dağıttı. Beşer cevizden kaç ceviz eder, biliyor musun? Ben hesaplayabilirim. Durun çarpay yapayım. Durun defterimi getireyim!" (s. 45)

Anadolu coğrafyasının ve köydeki zorlu şartların öğrencilerin kıyafetlerine ve dış görünüşlerine yansıdığı hissettirilmiştir ve öğrenciler eski püskü, köylünün yoksulluğunu dışa vuran kılık kıyafetle betimlenmiştir:

... Üst başları darmadağınık. Çoğunda yaka bir yanda paça bir yanda. Altlarında birer çağşır, üstlerinde birer mintan... Önlükleri ceketleri, yakaları, tokaları yok. Çoğu çarıklı, çoğu yalın. Kiminin saçı sifıra tutulmuş, kiminin makasla kırılmış. Kızlar, ev kılığıyla geliyorlar. Burdur dokumasından birer zıbın, birer don; bellerinde birer kuşak. Bazılarında tahta nalın var...(s. 30)

Öğretmen'in köy öğrencileri için tek tip üniforma giydirme çabasının yetersiz kaldığı ve okula gelen bir müfettişin de öğrencilerin okul kıyafetlerinin görüntüsünü yadırgadığı gösterilmiştir:

Öğretmen, buraya geldiğinin ilk yılı, hepsini bir kılığa zorlamak istedi. Babaları önlük kumaşını gidip en ucuzlarından aldı. Anaları elde dikti. Biçimsiz biçimsiz şeyler oldu. Sızlandılar, yüksündüler... (s. 30)

Öyle yaptılar... Müfettiş, uzun uzun durdu. Eğirdi büktü. Sonra onun da aklı, Eğitimci'nin dediğine yattı. "Ama bu kılıklarının iyi bir kılık olmadığını anlatın onlara!" dedi.

Eğitmen'le Öğretmen gülüp, "Peki!" dediler. (s. 31)

Romanda tasvir edilen öğrenci tipine genel olarak bakıldığında köylü çocuklardan oluşan, köy ilkokuluna giden öğrenciler vardır. Ayrıca yazar anlatıcının erkekler gibi eğitilmek istenen kızların da olduğu, kız-erkek karışık ve eğitilip modernleştirilmek istenen karma öğrenci kitlesi hedeflediği görülür.

4. 2. 2. 3. 4. Fakir Baykurt ve Köy Enstitüleri

Romanda, Öğretmen'in görev yaptığı Damalı köy okulu ve detaylı bilgiler verilmeden ismi geçen ilçe merkez okulu dışında yazarın leitmotiv olarak kullandığı Köy Enstitüleri hakkında da ara ara bilgiler verilir ve yeri geldikçe Enstitüler örtülü ya da doğrudan romanda işlenerek Enstitülere dikkat çekilmeye çalışılır. Kendisi de Köy Enstitüsü mezunu olan Baykurt, romanın bağlamında Enstitüler ile ilgili iki bakış açısı göstermiştir. Romanda Enstitü karşıtı olanların daha fazla olduğu, yazar anlatıcının Köy Enstitüsü mezunu olan öğretmenlere karşı olanları genelde rüşvetçi, kayırmacı, çıkarıcı ve köylünün hakkını gasp eden kişiler olarak yansıttığı fark edilmiştir. Yazar anlatıcı Enstitülere dönük eleştirel tavırda olanları olumsuz bir tabloda gösterdiği görülür. Yazar anlatıcının Köy Enstitüsü mezunu olmasının etkisiyle Enstitülere olumlu bir tutumla yaklaşıldığı düşünülebilir. Bu noktada Öğretmen, yazar anlatıcının duygularını ve düşüncelerini yansıtan prototip olarak görülebilir. Öğretmen, Enstitü mezunu öğretmenlerin bir modelidir. Öğretmen'in eğitimi sadece okulla sınırlandırmayışının, eğitime köylüyü de dâhil ederek yeni bir Türkiye yaratma çabasının Enstitü felsefesi ile de örtüştüğü düşünülmektedir. Romanın bağlamında Köy Enstitüsü'nü savunanların genel kanısında olduğu gibi yazar anlatıcının sadece Enstitü mezunu köy öğretmenlerinin her türlü zorluğa karşı köyde eğitim mücadelesi verebileceği mesajı hissedilir. Demirci Ustası ile Öğretmen arasında geçen diyalogda Köy Enstitüsü'nün bu temel amacına göndermede bulunulmuştur:

“Büyümene bak! Oku da Damalı'ya öğretmen ol; göreyim seni...”

“Öyle yapsın, Hoca'sı! Yabancılar bırakıp kaçıyor!...”

“Öyle oluyor...’ dedi Demirci. ‘Yerli olunca kaçamaz...’ (s. 251)

Enstitü'de verilen eğitimin uzantısı Öğretmen'in köylüyü eğitime çabasında da görülür. Öğretmen'in Enstitü mezunu olduğu yer yer belirtilir ve Öğretmen'in Enstitü'de aldığı eğitime dair ipuçları da vardır. Öğretmenin köylüyü eğitime misyonuna Demirci Ustası olarak devam etmesi tarım-iş dersinin bir parçası olan Demircilik eğitiminin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Nitekim Öğretmen cehaletle mücadelesine ve köylüyü eğiterek aydınlatma işlevine Damalı köyünden sonra Demirci Ustası olarak devam etmiştir:

“Bu yaştan sonra elin yatar mı?’ diyorum...”

“Yatar... Enstitüde bellettikleri işime yarayacak...”

“Vallahi inanamıyorum. Kâtip adam bu zenaati yapamaz. Elin kolun naziktir. İki hafta demeden hasta düşersin...”

“Yok canım, o kadar değil... Dayanırım...” (s. 205)

Yazar anlatıcı; genel olarak yönetici memur kesimini, parti adamlarını astlarını kendi emirlere uymak zorunda bırakan kişiler olarak göstermiştir. Enstitü mezunu Öğretmen'in eğitim uğruna karşılaştığı engelleri, yaşadığı zorlukları göstermeye ve köy öğretmenlerinin ülke için önemini belirtmeye çalışmıştır:

Maliye'den bir kazanç karnesi aldı. Sokakta Orhan Bey'e rastladı. Orhan Bey, alıp okula götürdü. Meslekte sebatan yapılan işlemde haksızlık olsa bile, bunu hoşgörülle karşılamaktan, mesleğin genç değerlere gereksinmesinden dem vurdu. "Alibey köyüne gitmedin; başka köye verdireyim, git!" dedi. (s. 254)

Ülkenin kalkınmasını Köy Enstitüleri'nde gören yazar anlatıcının bu okulların kapatılmasını isteyenlere, bu okullar aracılığıyla ülkenin esas gelişimini sağlayabileceğini gösterme amacı taşıdığı söylenebilir. Romanın bağlamında, Demokrat Parti zamanı olduğu sezdirilerek ve Köy Enstitüleri'ne yönelik eleştirilerin olduğu vurgulanarak açık bir iktidar eleştirisi yapılmaktadır. Yazar anlatıcının Köy Enstitüsü taraftarlığı sık sık hissedilmektedir. Köylüyü eğitmek, yeni bir köy ve yeni bir köylü yapısı için Enstitüleri şart görür:

Artık öğretmenliği bıraktığını söyledi o da. "Ama Damalı'ya yollarsanız, giderim! Bunu neden istediğimi vaktiyle anlattım: Köy öğretmenliğini desteklemeniz zorunlu!..."

Orhan Bey'e göre böyle bir inadın anlamı yok. Bunlar "ilkel saplantılar"dır. Okumuş adam, olgun olur. Olgun adam büyüklerin sözüne uyar. (s. 254)

Romanda köyde yaşanan öğretmen sıkıntısı ile ilgili ironik durumlara da yer verilmiştir. Tam olarak okuma yazma bilmeyen Pehlivan'ın Öğretmen'in gitmesinin ardından öğrencilere eğitim verme çabası, öğrencilere okuma yazmayı öğretmeye çalışırken onlardan kendisinin okuma ve yazmayı öğrenmesi, yazar anlatıcının öğretmensiz bırakılan köy okullarının düşündürücü durumuna getirdiği eleştiriyi göstermesi açısından dikkat çeker. Yazar anlatıcı, eğitimin köy okullarındaki aksayan yönlerine değinerek Köy Enstitüsü öğretmenlerinin önemini ortaya koymaya çalışmıştır denilebilir:

"Hoşnut da söz mü? Yerden göğe kadar hem de! Yalnız bir huyunu sevmiyorlar..."

"Neymiş o?"

"Çocukları güleştiriyor! Hepsini güleşçi yapacak..."

"Okuma yazma?"

"Kendisi çocuklardan öğreniyor! Gelecek yıla öğretmen vermezlerse, Birinciler'i alıp parasız olarak okutacağım diyor..." (s. 250)

Yazar anlatıcının romanın bağlamında Demokrat Parti zamanına gönderme yaptığı düşünülmektedir. O dönemde Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin içinde bulunduğu

şartlar gösterilerek bu şartlar üzerinden dönemin iktidarına eleştiriler getirilmiştir. Demokrat Parti döneminde Enstitülerin desteklenmediği ve Enstitülere dönük eleştirilerin olduğu hissettirilir. Romanın bağlamında, Demokrat Parti döneminde bazı yönetici memurların Enstitü ve bu kurumdan mezun olan öğretmenlere yaklaşımının olumsuz olduğu gösterilmiştir. İlçe Milli Eğitim Memuru, Enstitü mezunu öğretmenleri protokol kurallarına uymamakla ve dik başlı bir tavır içinde olmakla suçlar:

Dün baktım, berberin orda benimle hoş beş etmeye kalktın. İnsan sınırını bilmeli kardeşim. Biz senin gibiyken, kendimizden iki yıl kıdemli arkadaşın yanına önu düğmesiz varamazdık. (s. 183)

Fakat maalesef, size enstitülerde bunları belletmediler. Bir adamın hayatta başarılı olabilmesi için, her sakala göre tarak vurmaya bilmesi şarttır! Her sakala göre tarak ya da her nabza göre şerbet. Bu bakımdan..." (s. 184)

Durana ve Durana gibi düşünen köylülerin de Enstitü'ye yaklaşımı olumsuzdur. Onlar Enstitü benzeri eğitim-öğretim uygulamalarına eleştiri getirerek bu uygulamaları komünist uygulamalar olarak değerlendirir:

"... Hükümet de, yolladığı öğretmenlerin ne mal olduğunu anlar! Başımıza ne işler açıyor, köylünün kuvayi maneviyesini nasıl kırıyor, İslam dininin birliğini nasıl zayıflatıyorlar, anlamış olur! Osman Hafız'ın elinden cami anahtarını attıran da o! Zaten ne namaz biliyor, ne aptes! Doğru dürüst Cuma'lara bile gelmiyor! Namaz düşünmeyen adam ne düşünür? Fitnelik, fesatlık! Dahi, komonistlik düşünür. Öyle değil mi İhtiyar, cevap ver bana; başka ne düşünür?..." (s. 87)

Doğru dürüst okuma-yazması olmayan ve eğitimi yetersiz olan kişilerin buldukları konumları kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı ve bu çıkarlarını devam ettirebilecekleri kişileri haksız dahi olsalar destekledikleri yansıtılmıştır. Yazar anlatıcının Enstitü mezunu öğretmenlerin belli idarecilerce bazı kişileri korumak ve kayırmak adına mağdur edildiğini gösterme amacı taşıdığı görülür. Yazar anlatıcı Enstitü mezunu öğretmenlerin yaşadıklarına dikkat çekmek istemiştir. Durana'nın Öğretmen'e attığı iftiralar yandaş olduğu partinin ilçe parti başkanı Yunus Bey tarafından dikkate alınır ve Parti Başkanı; İlçe Milli Eğitim Memuru'ndan Kaymakam'a, Vali'ye ve oradan da Ankara'ya kadar uzanan silsile yoluyla tüm makamları devreye sokarak Öğretmen'i Damalı köyünden başka bir köye sürdürür:

Dedim: "Okuma yazma bilmem yok Yonis Bey!"

Dedi: "Ne lüzumu var? Bilmeye kalırsa, ben de bilmem! Ama Ankara'yla konuşurum. Açarım tilafonu: Alo! Oğlum postane. Ankara'yı bağla! Alo Ankara! Alo Taki Bey! Sen misin? Burda bir yaramazlık yok...Sağ ol Taki Bey..." (s. 153-154)

Öğretmen gibi Eğitimcinin de yenilikçi olduğu fark edilir. Eğitim aracılığıyla yeni bir köylü, yeni bir köy ve kalkınmış yeni bir ülke hayali kurar. Yazar anlatıcıya göre bunu

sağlayacak kurum Köy Enstitüleri'dir. Yazar anlatıcının modern değerlerin ön plana çıkarıldığı bir anlayışla köylünün yüzünü Batı'ya dönmesi arzusu hissedilir:

“... Kendi vatanımızı imar ediyorum arkadaş. Açtığım yeri eskisinden güzel ediyorum. Osman Hafız da, Durana da benim gibi yapsalar? Nerdee? Arpa ekiyorlar!.. ” (s. 65)

Enstitü okulları aracılığıyla eğitim hedeflerinin özelden genele bir kapsamda gerçekleştirilmek istendiği görülür. Romanın bağlamında Köy Enstitüsü mezunu köy öğretmenleri ile yeni bir köy ve neticede farklı, modern ve gelişmiş bir ülke olacağı düşüncesi vardır. Romanın bağlamında Köy Enstitüleri ile ilgili genel tablo şudur: Enstitü merkeze köy çocuklarını koyar ve onları köy öğretmeni olarak yetiştirir. Köy öğretmenleri gittikleri köylerde öğrenciler ile birlikte köylüyü de eğiterek daha geniş kitlelerin eğitimine imkân sağlar. Yeni bir köy yapısı ile yeni ve kalkınmış bir ülke hayali gerçekleşir. Köy Enstitüleri ile gerçekleştirilmek istenen bu süreç Öğretmen'in idealist bir şekilde yeni köy yapısı oluşturma çabasında görülür. Enstitü mezunu olan Öğretmen uğradığı tüm köylerde *Öğretmen*, *Demirci Ustası* ve *Dela* olarak öğrencileri ve köylüleri eğiterek onlara cehaleti yenmeleri için rehber olur, idealist bir şekilde köylüyü eğitime mücadelesi verir ve modern değerlerle donanmış yeni köylünün inşa edeceği kalkınmış bir Türkiye modeli hedefler.

4. 2. 2. 4. Toplumda Eğitim

Romanda Öğretmen'in dokuz köy dolaştığı ve son olarak Onuncu Köy'e vardığı gösterilir. Onuncu Köy, yazarın temsili bir köyüdür. Hedeflediği yeni bir dünyanın küçük bir prototipi olarak düşünülebilir. Öğretmen'in çalıştığı ilk yedi köy hakkında herhangi bilgi verilmez. Roman, olayların önemli bir kısmının geçtiği ve Öğretmen'in görev yaptığı Damalı köyünde başlar. Romanda Öğretmen'in bulunduğu Damalı, Ortaköy ve diğer adı Onuncu Köy olan Yaşar Köy'deki halk yoksul, cahil, her şeye boyun eğen ve yazarın özellikle köylülerin pasifliğini eleştirmek amacıyla kullandığı *uysal* bir şekilde tasvir edilmiştir. Öğretmen aracılığıyla köylünün cahil olduğu, kızların okutulmasının hoş görülmediği, köylünün uğradıkları haksızlıklara ses çıkarmayacak kadar yaşanılanları kanıksadığı, özellikle eğitimsizlikten kaynaklı cehaletin vermiş olduğu bilgisizlikle köylülerin bazı batıl inançlara bağlı olarak hayatlarına şekil verdikleri ve bu durumdan da zarar gördükleri gösterilmiştir.

Romanda okumamış köylünün ne halde olduğu, geri kalmışlığı ve köydeki zor şartlarının resmi çizilir. Köylünün de içinde yaşadığı şartlardan memnun olmadığı bazı köylülerin de kendi cahilliklerinin farkında olduğu gösterilmiştir. Bazı köylüler aydın kişilerin kendileri hakkındaki olumsuz tespitlerine hak verir. Yazar anlatıcı, köylünün farklı bir

düzenin hüküm süreceği yeni bir köy yapısına sahip olmanın gerekliliğini yine köylülerin ağzından dile getirerek köy için eğitimin önemi göstermeye çalışmıştır:

... Öteyün dediğim, iki ay oluyor. Mübaşir Cemal Efendi. Muhtar'ın orda ne anlattı biliyor musun, Hocaa? Gavurlarda bir bilgin söylemiş: Cahil milletlerin karıları doğurgan olur. Bunu biz de bilirdik ama böyle değil. Biz, yoksulun çocuğu çok olur derdik. Oysa, cahilin çocuğu çok olurmuş. Sen diyeceksin ki, ikisinin arasında fark yok! Ha Ali hoca, Hoca Ali!.. Valla doğru!.. Çocuk bolluğundan kurtulmak için varılmalı, o zaman da asker durumu tehlikeye düşer! Madem yoksulluk azaldıkça, okuma ilerledikçe çocuk az olur, asker de az oluyor. Bir de bakmışın, Türk'ün ordusu tükenivermiş! Bu da iyi değil... Heral bunun için, yeni parti yoksulluğu artırıyor; okul işini de gevşetti. (s. 173)

Köylünün okumamış olmanın ve cahilliğinin etkisiyle aydın insanların yanında kendisini yetersiz hissettiği ve bazı köylülerin de okumuş, aydın kişilere saygı duyduğu yansıtılmıştır. Köylülerin Öğretmen'i okumuş, kültürlü ve bilgili bir aydın olarak gördükleri için Öğretmen'e itibar ettikleri, onu el üstünde tuttıkları ve düşüncelerine önem verdikleri görülmüştür:

Ali Gede elindeki kâğıdı Durana'ya uzatıp, "Şu mührü bak!" dedi. "Kâğıdın yarısını doldurdu. Bir de şu Öğretmen'in yazısına bak. İnce, ufak... Kurban olayım kalem tutan ellere! Aaah, şekerler ezeyim şirin dillere. Haydi ben kaçayım Durana! Eyvallah. (s. 9)

Yazar anlatıcı, romandaki karakterler aracılığıyla Anadolu köylüsünün kaderci bir kabullenişe, her şeye boyun eğen pasif bir uysallığa sahip olduğunu yansıtır ve köylünün cahil olduğunun vurgusu sık sık dile getirilir. Yazara göre köylü cahildir ve halk toplumdaki düzensizlikleri göremeyecek bir ortamın içerisinde. Yazar anlatıcı sık sık köylüler için uysal ifadesini kullanır, köylünün mücadelecisi bir tavır sergilemek yerine haksızlıklara boyun eğdiğini düşünerek köylüyü eleştirir. Yazar anlatıcıya göre köylüler cahilliğin karanlığında uyumaktadır:

... Köy değil, şeytanın çal kibriti yak dediği!... Tıpkı dokuzuncu, sekizinci, altıncı, beşinci köylerin karanlığı!... Çok uyuşuk!... Uyuyor... (s. 310)

"Göstermezsen göremeyecek durumda olanlar var, Gülşen! Düşün ki okumamışlar; düşün ki uyanmamışlar. Haksızlığa karşı durmayı bilmiyorlar. Hep karanlıkta yaşamışlar. Aydınlik diye bir şeyden haberleri yok. Gözleri var ama, gözün ardında, görmelerini sağlayacak ışıkları yok. Kulakları var ama, duyduklarını seçecek bilgileri yok. Okumuşun okumamışa, görenin görmeyene, duyanın duymayana borcu var diyorum sana. Başka türlü nasıl iyi yaşanır? Yanındaki açken, senin tokluğun sana siner mi?" (s. 309)

Köylülerin eğitime yaklaşımı farklılık gösterir. Romanda bazı kesimin çocukların okutulmasından memnun olduğu, bazı kesimin de özellikle kızların okutulmasına karşı çıktığı görülür:

... Derim: 'Haydi kızım! Öğretmen'ine hörmet et! Derslerine gayret et!... ' Neme gerecek; benim görevim hükümeti desteklemek. Hükümette beni destekler engücü. İsterse desteklemesin. Ben kendime karışırım. Benim tabanım bir köylü. Oku mu diyor? Okurum. Yaz mı diyor? Yazarım. Benim kafam böyle çalışır. Eski hükümetlerde

okul moda olsaydı, helbet bizde okuyup yazmayı bellerdik. Bir de o zaman görürdü Damalı bizi! Aaaaah!.. (s. 3)

Öğretmen'in Durana ile çatışmasında önemli bir pay da Durana'nın kızı Asiye'nin okula devam etmesi için Durana'ya karşı verdiği mücadeledir. Öğretmen'in öğrencilerin okutulmasına ilişkin bu tavrı onu zor durumda bırakır, Durana Öğretmen'i pusuya düşürür ve Durana yandaş olduğu partinin desteğini de alarak Öğretmen'i başka bir köye sürdürür.

Öğretmen'in halkı uyandırma işlevini fazlasıyla sahiplendiği görülür. Eğitim, yazar anlatıcı tarafından bir misyon olarak yansıtılmıştır. Yazar anlatıcı eğitime köylüyü sadece bilgilendiren bir süreçten ziyade halkın kendi aklını kullanarak gerçeklerini görmesini sağlayan, akla ve bilimsel olana yaslanan pozitivist bir tavırla yaklaşır. Köylünün cahilliğinin sona erdirilmesi için köylünün eğitimle içinde buldukları cehalet uykusundan uyandırılması gerektiği ifade edilir:

"Hepsi cahil a kardeşim..."

"Cahilse okutacaksın."

"Susss!.. Geliyorlar..."

"Okutup uyaracaksın!"

"Sus dedik yaa!.."

"Uyarmadıkça, maden ocaklarına dirisi girip ölüsü çıkacak!" (s. 260-261)

Yazar anlatıcı eğitimsiz, cahil köylü için aydınlara seslenir. Aydınların halka karşı sorumluluklarını hatırlatır:

... Diyeceksin, kim görevlendirdi? Okumuş insanım ben. Uyuyanların vergileriyle okumuşum! Okumuşun okumamışa borcu var bugün, Gülşen Hanım!... İçimin derinlerinde bir ses, 'Sana kulak verecek insanlar var; eğer gerekli tavrı almazsan, bir şeyler yapmazsan, haksızlıklar inatçı kan çıbanı gibi sürüp gidecektir. Gerektiğinde sadece bir göz etmek, insanları uyarmaya yeter...' diyor. İçimdeki ses böyle diyor. Deyince duramıyorum! Anladın mı Gülşen'ciğim?.. (s. 309)

Öğretmen köylülerin çaba göstererek var olan düzenlerini değiştirebileceklerini ifade eder. Öğretmen'in son durağı olarak gösterilen Onuncu Köy'de -Yaşarköy'de- okulun olmaması da dikkat çeker. Yazar okulun olmadığı Yaşarköy'ü batıl inançların ve imamın şekillendirdiği cehalet içinde yaşayan bir köy olarak tasvir eder. Yazar anlatıcı bu tabloyu değiştirecek gücün eğitim ve köylüyü eğitime işlevini kolaylaştıran şeyin de okul olduğunu yansıtmıştır. Bu, Öğretmen'in Yaşarköylüleri bilinçlendirmek adına yaptığı konuşmada, köyü değiştirme işine okul yaptırmakla başlayacağı ifadesinde görülür:

"Senin benim soluğumla tabii yıkılmaz. Damalı'da, Ortaköy'de böyle işler oldu hemşerim. Yoksullar soluklarını birleştirip kaderin yapısını yıktılar. İnsanlar birlik olduktan sonra, her yerde yapılı bu..." (s. 315)

... Zorları kolay, yokları var edeceğiz. Kafalarımızı, kalplerimizi ısıtmak için okul açacağız. ... Ben de sizin komşunuz, demirciniz, öğretmeniniz olacağım.... (s. 334)

Yazar anlatıcının batıl inançlara getirdiği eleştiriler vardır. Öğretmenin pozitivist bir anlayışa sahip olduğu, akli merkeze aldığı ve batıl inançlara karşı olduğu görülür. Öğretmen'in düşüncelerinde ve konuşmalarında yazar anlatıcının materyalist tavrını görmek mümkündür. Öğretmen'in somut olmayan, akılla idrak edilemeyen manevi ve dini olgulara karşı eleştirel bir tavır sergilediği görülmüştür. Yaşarköy'de köylünün cahil olmasını, okul eksikliğinden kaynaklı eğitimsizliğe ve batıl inançların yaygın olmasına bağlar. Müslümanlar için değerli olan ve önemli görülen bazı dini değerleri, yazar anlatıcının olumsuz bir tabloda tasvir ettiği ve birçok dini ve manevi değeri de batıl inanç kategorisine dâhil ettiği görülmüştür. Yazarın dini değerlere olan olumsuz yaklaşımında onun pozitivist ve materyalist tavrı fazlaca hissedilir:

"Derdinizi anlar gibiyim: Okulunuz yok sizin!"

"Camümüz var!"

"Kara sakal bir de imamınız varsa, tamam!..."

"Tastamam."

"Sararmış yaprakları küflü kitaplarınız?"

"Evet..."

'İmam Efendi her Allah'ın günü, deli ırmakları bile uyutan sesiyle bu kitapları okur, okur, hepinizi uyutur tabii!...' (s. 318)

Dela, "Gerçekten doğru! Herkesin kendine göre bir akli var. Aklinıza danışın. Siz bir karara vardikten sonra, benim de diyeceğim var. Dediğimi tutarsanız, kuşlardan kurtulursunuz. İmama değil, aklinıza danışın..." dedi. (s. 329)

Yazar anlatıcı, determinist bir düzen içerisinde dünyanın düzenine devam ettiğini düşünür ve köylülere bunu aşılamaaya çalışır:

Hösne, durduğu yerde başını salladı. "Gökten gelmez de yerden mi gelir bunlar? Uyanık öğretmenimiz bunu mu öğretirdi?"

Usta güldü. 'Ne yerden, ne gökten! Yağmur çok yağarsan sel olur. Az yağarsa kuraklık! Derelerin, ırmakların ağzına baraj yapabilirsen, ne sel olur, ne kuraklık! Her şeyin bir nedeni var. Ateşi söndürmeden yatarsan yangın olur. Uyuzun nedeni pislik. Sitmanın nedeni bataklıklar, sivrisineklerdir...(s. 319-320)

Romanın başlarında köylülerin kuşlarla ilgili batıl inançlarına yer verilir. Romanın sonunda Yaşarköylüler Öğretmen'in kendilerine verdiği cesaretle kuşlarla mücadele eder ve kuşları öldürür. Yazar anlatıcının romanı bu şekilde sonlandırması, onun köylülerdeki batıl inançların eğitimle ortadan kaldırılabilceğini ve böylece köylünün cehalet uykusundan uyandırılabilceğini gösterme amacını somutlayan bir durumdur. Bazı

kuşların gökyüzünde görülmesini uğursuzluk alameti kabul eden köylülerin bu tavrını yazar anlatıcı leitmotiv olarak tekrarlar ve onların cahilliğinin göstergesi olarak sunar:

“Kuş bunlar!” dedi Ali Gede. “Her ne cins kuşsa? ... Böyle yüksekten uçar giderler. Hayır mıdır şer midir yoksa şerbela mıdır, seçemem! Allah’a hamdolsun; hep böyle yüksekten geçerler!..” (s. 2)

“Ben bu soykaları iki üç yıla bir görürüm, Hocaaa! Böyle yüksekten yüksekten geçip giderler. Kâh bu yana kâh şu yana. Ama uğur mudur, şer midir yoksam şerbela mıdır, bilemem! Zekâm her şeye cevap verdiği halde, bu kara bulutu bilemem! Çünkü çok yukardan uçar. Uğurlu kuşsa buluttakiler, talihimizin yokluğuna kanıt...” (s. 175)

“Haha!” dedi Memiş. Gökyüzünden gelen kuşlara dokunmak kolay görünüyor sana!..”

“Dokunsanız ne olur peki?”

“Tövbe de, tövbe! Çarpulursun!..” (s. 318)

Devletin okula gitme yaşına gelmiş kız-erkek herkesi okula gitmeye zorunlu kıldığı, ancak köylülerin buna sıcak bakmadığı için köylerde öğretmenlerin bunu uygulamada çeşitli zorluklarla karşılaştığı hatta bazı devlet memurlarınca da Öğretmen’e yeterli desteğin verilmediğine dair bir tablo çizilmiştir. Köylerde cinsiyetçi bir tavrın ve ataerkil yapının daha belirgin olduğu bu nedenle karma eğitimin bazı köylülerce hoş karşılanmadığı gösterilmiştir. Romanda kızların okula gönderilmesine karşı olan köylülerin sembolik temsilcisi Durana olarak yansıtılmıştır. Öğretmen’in köyden sürdürülmesine sebep olan Durana’nın en büyük tepkisi kızı Asiye’yi okula göndermek zorunda bırakılmasıdır. Bazı köylüler tarafından okulda kız ve erkeğin bir arada olması, halay çekme, şarkı söyleme vb. sosyal-kültürel faaliyetlerde yan yana olması, komünist uygulamalar olarak değerlendirilir. Bu olumsuz tavırda özellikle karma eğitimi öngören ve benzer uygulamalara sahip Enstitülere getirilen eleştirilerin bir yansıması görülür:

“... Bizim kızları tiyatro kızları gibi baş açık tango gezdirirdi. Kızlarla oğlanları el ele tutturup halay çektirirdi.” (s. 19)

“... Kızlarla oğlanları el ele tutuşturup müsamere yaptırılmazsın! Haynoru haynoru!.. Haynoru, su gelir millendirir!.. Haynoru çayırı çimlendirir!.. Haynoru, o senin kaşın gözün, dilsizi dillendirir... Daha neler... Dünyada ettiğini... ahrette çeker misin? O yaşta sen bu lafları biliyor muydun? O zamanlar dünyada bir örf vardı. Şimdi köylere böyle öğretmenler salıyorlar, örfler, adetler temelli kalsın! Bir an önce komonist olalım istiyorlar!..” (s. 146)

Köylü öğretmeni sadece bir Öğretmen olarak görmez, ona köyde yaşayan ve sorumlulukları olan bir erkek olarak da yaklaşır. Bu nedenle köylülerin çoğu Öğretmen’in köyde daha rahat yaşaması için evlenmesi gerektiğini düşünür:

“Sen şimdi söz dinlesen, rahatın kimselerde olmaz. Müdür gibi yaşarsın köyde. Soban yanar. Odan süprülür. Vardın mı, sıcak, temiz. Dersten çıkar, sedire uzanırın.” (s. 63)

Köylü kadınların romanda eğitime ve okuyan kişilere bazı erkeklerden daha çok değer verdiği görülmüştür. Öğretmen'in Durana tarafından pusuya düşürülmesi karşısında köylü kadınları bir araya gelip Durana'yı döverek tepkilerini gösterir, Durana'yı okumanın ve Öğretmen'in kıymetini anlayamamakla suçlarlar:

Kapıdan Kılıcı Karısı göründü. "Damalı'nın adamı edepsiz! Kafasında altı okka buz var Damalı adamının! Ne bilir onlar okulu, okumayı? Ne bilirler öğretmenin değerini?.." (s. 135)

Köylülerin başka bir köye sürdürülen Öğretmen'i geri getirme çabası gösterilir ve bu çabada Öğretmen'in köylüler tarafından çok sevildiği gösterilir:

"Aksamadan gidiyor; ama bir kızımız gelmiyor!" dedi Pehlivan. "Sen geldin ya, getiririz onu da... Yörüye yörüye gidip ben getiririm. Medeniyetten hariç kalmasın, gelsin insanlık öğrensin. Çocuklara okutup dinliyorum, Hocaa!... Dinledikçe açılıyorum. Okumak dünyanın anahtarı! ... Okumak tatlı bir bal; bir bilseler kıymetini!.." (s. 222)

Köy öğretmenlerini yan gelip yatan, fazla sorumlulukları olmayan, basit ve rahat bir meslek olarak algılayan ve köy öğretmenlerine bu açıdan yaklaşan kişilerin mevcut olduğu da tespit edilmiştir:

"Haah şöyle... Git uzan! Uzan keyfine bak. Tusbağanın hesap, bu bağ olmazsa, o bağ! Göç var demişler; evim sırtımda demiş. Git Alibey köyüne! Yolu izi yok; müdür müfettiş uğramaz! Köylü pişirir; sen yersin. Köylü yıkar; sen giyersin. Bey gibi yaşarsın; karışanın görüşenin olmaz be evladım!.." (s. 189)

Aydın olarak romanda geçen bir kişi de Öğretmen'in arkadaşı Doktor'dur. Öğretmen'in Durana'nın iftiralari nedeniyle başka bir köye sürgün edilme sırasında ilçede tanıştığı Doktor görev sırasında gözlemlene fırsatı bulduğu köy ve köylünün resmini olumsuz bir tabloda gösterir. Köylü yoksul, parazit ve mikroplara bağlı hastalıkların fazla olduğu bir çevrede yaşayan, cahil ve eğitimsiz bir topluluk olarak tasvir edilmiştir. Bunu önlemek için de köylüyü eğitmenin şart olduğu ifade edilmiştir. Romanda Doktor köylünün eğitilmesinde önemli rol oynayan öğretmenlerin önemini ifade eder. Bu noktada yazar anlatıcı, Doktor aracılığıyla köy öğretmenlerinin köylülerin eğitiminde önemli bir yere sahip olduklarını hissettirmeye çalışır:

"Savaşığımız hastalıkların çoğu parazitler, Hoca'm! Köylerimiz temiz değil. Mikrop, parazit bilmiyorlar. Yok bu kavramlardan haberleri! Anlatınca kafalarına girmiyor. Köylüyü, ilkokuldan başlayarak adım adım aydınlatacaksın; bunları ilkokulda belleceksin. Sağlığını kendi koruyacak biraz. Bu da bilgiyle olur. Size düşen görevler her bakımdan önemli. Biz hekimlerin büyük yardımcımız sizler oluyorsunuz. Bunu zamanla daha iyi anlıyoruz, Hoca'm! ..." (s. 195)

İlçe Milli Eğitim Memuru Orhan Bey, romanda yazar tarafından olumsuz tasvir edilse de romandaki aydın kişilerden biridir. Okumuş ve aydın biri olmasına rağmen Orhan Bey, pasif ve kendisine söylenenleri sorgulamadan yapan olumsuz bir şahsiyet olarak verilir:

Orhan Bey'e göre böyle bir inadın anlamı yok. Bunlar "ilkel saplantılar"dır. Okumuş adam, olgun olur. Olgun adam, büyüklerin sözüne uyar. (s. 254)

Romanın genel bağlamında cahil, kültürsüz ve pasif bir topluluk olarak yansıtılan köylünün bilinçlenmesi ve köyün olumsuz şartlarının değişmesi için eğitilmesi gerektiği mesajı hâkimdir.

4. 2. 3. Bozkırdaki Çekirdek'teki Eğitim Anlayışı ile İlgili Bulgular

4. 2. 3. 1. Eğitim Yaklaşımı

Bozkırdaki Çekirdek romanında Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün kuruluş serüveni anlatılmıştır ve eğitim değişik açılardan mevzu edilmiştir. Yazar anlatıcının Bozkırdaki Çekirdek'te genel olarak karakterleri ve olayları savını destekleyecek şekilde seçtiği söylemek mümkündür. Enstitü yanlısı kişilerin de görüşlerini tarafsız bir şekilde ele aldığı fakat kendisinin Enstitü karşıtı bir tutum sergilerken düşüncelerini temsili olarak seçtiği karakterlerin ağızından dile getirdiği, olayları ele alırken de neden-sonuç bağlamında belli gerekçelere dayandırarak anlattığı ve okuyucuya mesaj vermeye çalıştığı görülür.

Yazar anlatıcının eğitime olan yaklaşımı onun Marksist anlayışını da yansıtır. Roman boyunca Köy Enstitülerine çeşitli eleştiriler getiren yazar anlatıcının köylünün eğitim sorunlarıyla yakından ilgilendiği ve köylünün eğitim sorununa kalıcı çözümler getirme arzusunda olduğu görülmüştür. Eğitime köylünün tarihsel süreçteki koşullarından hareketle neden-sonuç ilişkisi bağlamında yaklaşır ve köyün tarihteki gelişim süreci dikkate alınarak eğitim faaliyetlerinin yapılması gerektiğini öngörür ve buna uygun bir eğitim önerisi dile getirir (s. 178). Ona göre yapılması gereken ilk iş köylüyü iyi tanımak ve köylünün yapısına uygun gerçekçi eğitim şeklini seçmektir. Edebiyat, tarih, sosyoloji vb. birçok konuda yazılar kaleme alan ve karşı dava adamı duruşu sergileyen Tahir'in eğitimi ele alış şekli de özgündür. Enstitülere karşı tavrı sergilerken ve Enstitüleri eleştirirken örtülü olarak nasıl bir eğitim anlayışına sahip olduğunu ve köye uygun eğitimin nasıl olması gerektiğine dair düşüncelerini hissettirir. Romanın bağlamında yazar anlatıcının gerçekçi tavrını aydınlar gibi eğitimcilere de yönelttiği ve ülkücü öğretmenlere de karşı olduğu görülür. Yazar anlatıcı, Dumanlı Boğaz Enstitüsü'nün kurucu ekibindeki Müdür Halim Akın ve Nuri Çevik'e eğitimdeki ülkücü tavırlarını sorgular ve öz eleştiri yaptırır. Yazar anlatıcı köylü gerçeğini iyi tanıyan, köyün ihtiyaçlarından doğan, gerçekçi temellere sahip, kalıcı çözümler sunabilen, tarihsel gerçekliklere dayanarak kökü mazide olan atı biçiminde bir eğitim anlayışı tasavvur eder. Bu eğitim anlayışının ortaya koyacağı insan tipi; gerçekçi, cesur, dürüst ve topluma karşı sorumluluk bilinciyle hareket edebilecek

profildedir. Belli kesimin çıkarlarına hizmet eden değil halka hizmet eden öncü bir aydın öngörülür.

Yazar anlatıcının köye sadece edebi ve eğitsel bir tavırla yaklaşmadığı, köyü sosyolojik bir gözle de ele aldığı görülmüştür. Romanda yazarın köy yapısı ve köylüler üzerine sosyolojik gözlemlerini ve düşüncelerini Müfettiş Şefik Ertem, Müdür Halim Akın ve Nuri Çevik'in söylemleri ile yansıttığı görülmüştür. Bu görüşlerde yazarı anlatıcının Marksist anlayışının izleri vardır. Genel anlamda eğitime sosyolojik açıdan bakılmış, eğitime de bu bakış açısı yön vermiştir. Bozkırdaki Çekirdek'i bir eğitim romanı olduğu kadar sosyolojik bir roman olarak değerlendirmek mümkündür. Eğitim ve sosyoloji arasında sıkı bir ilişki olduğu düşünüldüğünde yazar anlatıcının eğitimi toplumdan ayrı düşünmediği ve eğitim alanında yapılacak çalışmaların toplumla örtüşecek şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği düşüncesinde olduğu görülür. Yazar anlatıcının romanın bağlamında Enstitüye getirdiği eleştirilerden birinin sosyolojik boyutta olduğu söylenebilir. Yazar anlatıcı köy ve köylüyü yeterince tanımadan geçici ve yapay bir anlayışla kurulan Enstitüleri köylünün ihtiyaçlarından doğmayan, köylünün emeğini kullanan ve köylüye yabancı bir kurum olarak nitelemiştir (s. 175-185).

Romanın sosyolojik bir açıdan incelenebileceğinin göstergelerinden biri de Enstitü deneme sürecinde kurucu üyelerden biri olan Gazi Terbiye'den Emine Güleç'in köyle ilgili sosyoloji üzerine yazacağı tez için gözlemlerde bulunma amacıyla Enstitü'ye katılmasıdır. Yazar anlatıcının sosyoloji üzerine tez hazırlayan Emine Öğretmen'e Müfettiş Şefik Ertem, Nuri Çevik Öğretmen ve Müdür Halim Akın aracılığıyla tavsiyelerde bulunması yazar anlatıcının köy üzerine çalışmalar yapan ya da yapacak bilim adamlarının köye nasıl yaklaşılması gerektiğine dair bilinçlendirme arzusunu gösterir. Yazar anlatıcının aydınlara dönük eleştirileri vardır. Aydınların kendi köylülüklerini göz ardı ettiklerini ve köylünün sorunlarına duyarsız kaldıklarını dile getirir. Romanda köy çocuğunu yakın çevresinin dışında incelemenin bir yanlılığı olduğunu düşünen Müdür Halim Akın bunu Emine Güleç'e ifade eder:

- Kasabalar köyleri tamamlayan en yakın çevre... Bunu hiç aklından çıkarma tezini yaparken... Köylü çocuğunu yakın çevresinin dışında incelemek yanlıtır bizi... Köyün dünyaya baktığı açığı kasabalar belirliyor. Tezin ana çizgisini değilse de, girişini buradan çıkaracaksın. Aslına bakarsan, bizim en büyük şehirlerimiz bile, içinde yaşayanların ezici çoğunluğu bakımından, kasaba sayılır. Bu yüzden, hemen bütün aydınlarımız, köylülüklerini üstlerinden büsbütün atamazlar. Köylü sevmemeleri unutuvermeleri, köylü olarak yaşayıp öldükleridir. (s. 102-103)

Müdür Halim Akın, ülküleri olan idealist bir öğretmendir. Fakat yazar anlatıcı Müdür Halim Akın'ın ağzından ülkücü öğretmenlerin öz eleştirisini yapmıştır. Ülkücü bir edayla büyük işler başardığını düşünen öğretmenlerin gerçek şartlar karşısında bu ülkülerinin bir avuntudan itibaren olduğu ifade edilmiştir. İdealist öğretmenlerin ülküleri doğrultusunda

istediği eğitim-öğretim ortamını bulamadığında yılgınlık yaşayabildikleri yansıtılmıştır. Nitekim yazar anlatıcının ölkücü olan ve gerçekçi bir anlayışa sahip olmayan eğitimcilere ve aydınlara olumlu bakmaması onun *Toplumcu Gerçekçi* edebiyat anlayışı ve Marksist felsefeyi benimsemesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Yazar anlatıcının eğitime de bu açıdan baktığı ve eğitimin ölkülerle değil gerçekçi hedeflerle gerçekleştirilebileceğine dair mesaj vermek istediği görülür:

... Ayakları yere basmayan, gözle görünür ürün vermeyen ölkü yormuştu bizi... Bir bakıma hiçbir şey yapmadan yorulmuştuk. Çabalamadık demiyorum. Olağanüstü büyük işler yapıyoruz sanmıştık. Birden, herhangi bir aylıkçı gibi, günü gün etmekle uğraştığımızı anladık. Avuntu ile gerçek, meğer şuuraltımızda çoktan beri boğuşuyormuş... Bizi yoran da buymuş... (s. 165-166)

Yazar anlatıcı, köylünün eğitimi ve köylülerin okuma isteğinin nasıl artırılabilirine dair çözüm yollarını 1918'de köy okullarının nasıl olması gerektiğine dair yazılar kaleme almış Baltacıoğlu'nu da kaynak göstererek sıralar. Bu noktada yazar anlatıcının köye sadece bir coğrafya olarak yaklaşmadığı köyü sosyo-ekonomik koşulları ile de ele alarak üç köy sınıflandırması yaptığı görülür. Bu sınıflamalara göre köyleri nahiyeden büyük gelişmiş köyler, yaşama şartlarını yitirmiş ve dağılmaya mahkûm köyler olarak üçe ayırır. Bazı köylerin *okul* için çok istekli olduğunu ifade eden yazar anlatıcı, bu isteğin de köylünün köyü olumsuz şartlardan kurtarma düşüncesinden kaynaklandığını belirtir. Nitekim köylerde yapılacak okulların üç köy profili dikkate alınarak ve bu profillere cevap şekilde olması gerektiğini belirtip Köy Enstitüsü gibi tek tip okullar yerine köyün şartlarından doğan organik bir köy okulu önerisi getirir. Aksi takdirde Enstitüleri kastederek her köyün şartları düşünülmeden yapılan tek tip köy okullarının köyde yaşama imkânı bulamayacak cansız bir müessese olacağını ifade eder:

... Nahiyeden büyük, gelişmiş köyler olduğu gibi, yaşama şartlarını yitirmiş, dağılmaya mahkûm köyler de vardır. Köyler vardır ki, "okul" diye yanıp tutuşur, her gördüğü sorumlunun yakasına sarılır, fakat üç sınıfı kurup yaşatacak gücü yoktur. Aslında ille okul istemesi bu güçsüzlüğündendir, dağılmak üzere olduğundandır. Bu sebeple okullar köyden köye değişmek zorundadır. Biz her köy okulunu ayrı düşünmek zorundayız. Yoksa yaşamının dışında, cansız müesseseler kurmuş oluruz. (s. 178)

Milletin kurtarıcısı olarak sadece öğretmenlerin gösterilmesini ve yeterli donanıma sahip olmadığı halde bazı öğretmenlere gereğinden fazla değer verilmesini de eleştirir, ülkeyi kurtarmak için yapılması gereken asıl işlerin göz ardı edildiğini düşünür. Enstitülerin de köyü ve köylüyü gerçekten değiştirmek istemediğini belirtir ve Enstitülerin kuruluş amacının farklı sebeplere dayandığına dikkat çeker:

- Şunu hiç aklımızdan çıkarmayalım ki, hiçbir milleti, sadece ilkokullarla öğretmenler kurtaramamıştır, şehirde olsun, köyde olsun, ilkokullar, neyse odurlar. Bizim parlak laflarımızla bunlar değişmez. Arada bir, ilköğretime sarılmamız, arada bir fukara öğretmenleri göklere çıkarmamız, asıl kurtarıcı işleri yüzüstü bırakıp kaydığımız sıralardır. Biliyorsun, benim fikirlerim değil bunlar, Baltacıoğlu'nun düşünceleri... Hem

de adam bunları 1918'de yazmış... Bir sorum var Halim'cim! Bunca yıl enstitücülük ardındasın, bakalım, çocukların da, köyün de, gerçekten değiştirilmek istediğine inanıyor musun? (s. 178-179)

Yazar anlatıcı, Anadolu'da köylerin zorlu yaşam standartları değiştirilmeden Enstitülerde öğrencileri yarım bir pedagojik eğitimden geçirmenin ve yeni bir uygulama adı altında birkaç zanaatı öğrencilere öğretmen köyün var olan durumunu değiştirmeye katkı sağlamayacağını hatta köylüyü kendi kendine yeterliliğe zorlayacağını düşünür ve Enstitüleri eleştirir:

-... Köylere odundan dokunma tezgâhları dağıttık. Pazarda paketi 90 lira olan pamuk ipliğini 15 liradan veriyoruz! Yarım yırtık okuttuğumuz çocuklardan, biraz dülgelik, kaba demircilik, biraz nalbantlık, biraz duvarcılık, önemlice rençberlik istiyoruz! Köyün bunlarla kalkınamayacağını sen de benim kadar bilirsin! Köyü ancak kendi kendine yeterliğe zorlar bu... Sanki bin yıldır Anadolu köyü başka bir şey yapıyormuş gibi... (s. 181)

Geleneksel araçlarla modern bir eğitim yapıldığının öngörülmesini ve devrimci öğretmen yetiştirme çabasını çelişkili ve kuşkulu bulur. Yazar anlatıcı, Enstitülerden mezun olan öğretmenlerin Enstitü'de öğrendikleri zanaatları köylerde yaşatacak ve öğretecek olmalarını modernlikten çok geleneksel bir durum olarak değerlendirir. Enstitü'de öğretilen zanaatları birçok köylünün zaten bildiğini ve köylüye farklı şeyler öğretilmediğini de düşünür. Bu noktada yazar anlatıcının Enstitülerin öğretmenleri köyün yapısını ve işleniş düzenini değiştirebilecek bilgi, donanım ve yetenekte yetiştirmede imaya ettiği görülür:

-... Araçlarda bu kadar gelenekçi olduğumuz halde, öğretmen yetiştirmekte bu kadar devrimci oluvermemiz seni hiç mi düşündürmüyor? "Bu enstitü işinde bir çelişme var!" diye hiç mi kuşkulamadın? Evet, önceleri çelişme yoktu pek... Sonra birden, durum vaziyetimiz bozuldu... (s. 181)

Yazar anlatıcının *Toplumcu Gerçekçi* tavrının eğitime ve köylüye bakış açısına yansıdığı görülür. Ülkücü bir anlayışın etkisiyle köyün durumunu gerçekçi bir şekilde değerlendirmeden ve sağlam hedefler belirlemeden çözümü sadece köylüde görmeyi köylüyü pohpohlama olarak yorumlar ve yersiz pohpohlamalar ile köylüleri teşvik etmenin karıştırılmaması gerektiğini ifade eder. Ülkülere dayalı pohpohlamaların yanlış bir yöntem olduğunu vurgularken bu durumu insanları kandırmak olarak niteler:

- ... Hele okul duvarlarını kaplayan palavralar... "Köy yurdun kalesi...", "Köylü, sen milletin temelisin", "Köylü, övün, güven", "Köylü, sen topraktan öğrenip kitapsız bilirsin!" (s. 182)

Yazar anlatıcı *Köylü, sen topraktan öğrenip kitapsız bilirsin* sözüyle övülen köylünün diğer taraftan aydınlar cephesinden cahillikle ve özellikle cahilliğin nedeni eğitimsizlikle suçlanmasını çelişkili bir durum olarak yansıtır. Çünkü köylü *kitapsız* dahi biliyorsa, eğitime ihtiyacı yoktur. Bu da yazar anlatıcının köylüye telkin edilen pohpohlayıcı sözlerin

köylünün şartlarını özetleyecek gerçeklikten uzak olmasına getirdiği açık bir eleştiridir. *Tarihsel Materyalist* anlayışı benimsediği belirlenen yazar anlatıcının olayları gerçekçi bir gözlemle değerlendirdiği görülmüş ve Köy Enstitüleri'ne bu bakış açısıyla yaklaştığı, romanın bağlamında ülkemizde gerçekleşen birçok uygulamada olduğu gibi Enstitülerin de ülkeye katkı sağlamayacağı ifade edilmiştir:

- Ne gezer bu işe mucize diyenler gittikçe artıyor. Seni bilmem ama, ben usandım, MUCİZELER MEMLEKETİ vatandaşı olarak yaşamaktan... HEM MUCİZEDEN MUCİZEYE hopluyoruz, hem kığımızda donumuz yok... (s. 184-185)

Yazar anlatıcı köyün ve köylünün değişmesi için yapılması gerekenin köyün insan gerçeğini öğrenmek olduğunu söyler. Gerçeği öğrenmenin ilk adımını da aydınların köylüyle empati kurarak kendilerini köylülere ait kılması ve bunu yaparken de sözde değil özde ve bilinçli bir şekilde yapması gerektiğini dile getirir:

- Çıkar yolu nedir bunun?

- Bence köyün insan gerçeğini öğrenmeye çalışmak... Bunun ilk adımı da kendimizi onlardan saymak ama lafla değil şuuraltıyla...

- Şimdi saymıyor muyuz?

- Sanmam! Düşündüm, haklı Şefik Ertem! Çok pohpohluyoruz. Duvar örüyor, keser tutmayı hemen öğreniyor diye pohpohluyoruz. Oysa, evvel eski, biz olmadan da yapar bunları köylüler... Yalnız bunları mı? İşlerine yarayan her şeyi bilirler. Biz de onların bildiklerinin kara cahili değil miyiz? Öyleyken niçin tepeden bakarız köylülere?.. Böyle tepeden bakmakla bile ihya ettiğimizi sanırız, niçin? Gerçekçi olmadığımızdandır bu... Bence ilk kurtuluş adımı gerçekçilik... Elini kaldırıp Emine'yi susturdu: Anadolu'yu kurtarmak istiyorsak onun eski yeni gerçeğini, iyice bilmek zorundayız. (s. 291)

Yazar anlatıcı bu zamana kadar köy için getirilen çözüm önerilerinde köylünün normalde kendi kendine yapabildiği ve bildiği şeylerin yeni öğrenmiş gibi gösterildiğini, bunun yersiz olduğunu ifade eder. Köylülükten gelme bir alışkanlıkla köylülerin birçok şeyi bildiğini hatta onların bildiği birçok şeye şehirlilerin yabancı olduğunu ve köylüye tepeden bakıldığını düşünen yazar anlatıcı bu tavrın sebebini aydınların köylüye tepeden bakma tutumuna bağlar ve bunu Nuri Çevik'le dile getirir. Köylülere tepeden bakma alışkanlığına sahip aydınların bu tutumlarının da gerçekçi olmamalarından kaynaklandığını düşünür. Köy yapısını değiştirecek ilk kurtuluş adımını *gerçekçilik* olarak görür. Bu noktada yazar anlatıcının köy gerçekliğine ve köylülerin eğitim olgusuna tarihsel açıdan yaklaştığı, köylülerin eğitimini *Tarihsel Materyalizm* açısından ele aldığı görülür. Anadolu'yu değiştirmenin aydınların ülkücü anlayışlarla kendini kandırmadan olması gerektiğini ve bunun da geçici bir çözüm arayışıyla değil Anadolu'nun eski ve yeni gerçekliğinin dikkate alınarak mümkün olduğunu düşünür:

... Kendimizi aldatmadan... Erkekçe... Kaytarmacılık etmeden... Bize inanarak açılmalarını zorlaştıracak bütün maskaralıklarımızdan, alışkanlıklarımızdan,

palavralarımızdan vazgeçerek... Tezinizi de biraz düşündüm, siz gelmeden önce... İlk günden iyi bakın, iyi görün! Yani doğru... Gördüklerinizi de olduğu gibi yazın, Allah aşkına! Başlamak için gerçekleri oldukları gibi almak zorundayız. Başka memleketleri bilmem, bizim memleketimizde gerçekçi olmadan namuslu olmak imkânsız! Ve de hangi büyük fayda için olursa olsun, gerçeği görmezden gelmek, hele değiştirmeye yeltenmek en büyük namussuzluk! Haklı mıyım? (s. 291-292)

Toplumcu Gerçekçi bir yazar olan Tahir'in bu akıma yönelik düşüncelerini Bozkırdaki Çekirdek'te zaman zaman görmek mümkündür. Gerçeklikle ilgili bakış açısını karakterler aracılığıyla dile getirir. Nuri Çevik sosyoloji tezi yazan Emine Güleç'e yaptığı uyarılarda tezini yazarken köyler ilgili gördüklerini gerçekçi bir şekilde yazması gerektiğini söyleyip memleketin işlerinde de gerçekçi bir tavırda olunması gerektiğini vurgular. Belli kesim için fayda sağlayacağı umularak ancak köy gerçekçiliği görmezden gelinerek köylüyü değiştirmeye çalışan uygulamaların ülke ve köy adına doğru bir adım olmayacağını düşünür.

Yazarın getirdiği eleştirilerden bazısı Enstitü'de verilen eğitimin köy çocuklarının sadece doğayla boğuşmak zorunda kalacakmış gibi bir bilinçle yetiştirilmesi ve çocukların köylülerle nasıl bir diyalog içinde olacaklarına dair bir şey öğretilmemesidir (s. 183). Yazar anlatıcının savına göre öğrencileri doğadan çok köylü faktörü zorlayacaktır. Çünkü temelden değişmeyen bir köye gönderilen öğretmenin köyde köylüyle çatışma yaşayacağı düşüncesine sahiptir. Nitekim bu düşüncede olan yazar anlatıcının bu savını destekleyecek şekilde Bozkırdaki Çekirdek'te öğrencileri hem doğa şartları hem de bazı köylülerle zorlu mücadele içerisinde göstererek Enstitüleri amaçlarıyla çelişen bir tabloda göstermeye çalıştığı fark edilir:

Bekir öldü öleli hiçbir şeyde tat kalmamıştı. Gizli nöbet, su borularının aralıksız ezilmesi yüzünden tutuluyordu. İlk gece on boruyu ezen namussuz, iki gün sonra, takım yemekten gündüz ortasında, sekiz boruyu daha bozmuştu... "Kara Derviş düzrüsünden başkası yapamaz, ebedi... Gelgelelim, Müdür Bey suçüstü yakalamadan yakasına yapışıcılardan değil... (s. 411)

4. 2. 3. 2. Ailede Eğitim

Köylü kadınlarının Enstitü'ye tavrının oldukça olumsuz olduğu, Enstitü'ye kızlarını gönderen diğer köylüleri de yadırgadığı, kızların Enstitü'ye kayıt olmasına aracı olan Murat Eğitimci'ni de kötüledikleri görülür. Köylü kadınların ayrıca eskiden köy içinde bile rahatça dolaşmaya fırsat bulamıyorken kızların okumak için Enstitü'ye gitmesini ahlaksız bir durum olarak değerlendirdiği tespit edilmiştir:

-... Kötü eğitimci ağzıyla, adam, yetişmiş kızını, taksiiye bindirip esdüdüye salar mı, ocağı sönesice esdüdüye... Delikanlılara, aşağılayan bakışlarla bir zaman baktı: Şunlar adam mı, şunlar? Bizim körpeğimizde, böyle rezillik, olabilir miydi? Ben geberesice Niyazi Çavuş'un korkusundan, kapılara çıkabilir miydim, pınarlara gidebilir miydim, desene, kız Şerife?.. (s. 193)

Bazı köylülerde Enstitü'nün belli çıkarlar için köye kolay ve güzel şartlar sunuyor gibi görüldüğü ve arka planda devletin Enstitüler aracılığıyla kendilerinden bir çıkar sağlayacağı düşüncesine sahip olduğu gösterilmiştir. Köylüde devletten gelen bir şeyin bedelsiz olamayacağı algısı vardır:

-... Osmanlı düzencidir. Bedavayla yere çalar köylü kısmını... Köylü kısmının bedavaya dayanmadığını bilir. Bedavaya koşar da bizim köylümüz, tarlayı malı kaptırır Osmanlı'ya... Gel gitme, oh yavrum, vazgeç! Çenesiyle önce Bekir'i, sonra Ökkeş'i gösterdi: Bunlar gitsin bir boy, essah mı bakalım, kurşunlara gelesi, Ömer Eğitim'in dedikleri... (s. 197)

Enstitü'ye yaklaşımı iyi olmayan bazı köylü kadınların Enstitü'ye giden kızlara da kötü bir gözle baktığı belirlenmiştir:

- Sana, bey kızı alırım dilediğin yerden... Gel vazgeç, akılsız, esdüdülere girmiş karı, Ulaklara, gelin gelemes, geçtii. (s. 197)

4. 2. 3. 3. Okulda Eğitim

Romanda adı geçen okulun adı Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'dür. Ortada okul ismi vardır ancak okul binası yoktur. Planlamalara göre yeni yapılacak Enstitü, Çankırı-Kastamonu-Çorum topraklarının birleştiği yer olan Keşiş Düzü'nde kurulacak bir okuldur. Okulun binası hazır olmasa da Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü adıyla faaliyete geçer. Enstitü'deki eğitim sürecinin öğretimden ziyade yeni okulun kuruluş sürecini, fiziksel donanımını ve çevresel şartlarını hazırlamak şeklinde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

- Nereye böyle?

- Dumanlı Boğaz Köy Enstitü'sünü kurmaya.

- Dumanlı Boğaz mı? Şefik Ertem gözlerini kısarak biraz düşündü: Tosya'da mı bu Dumanlı Boğaz?...

- Eh... Aslına bakarsan Çankırı-Kastamonu-Çorum topraklarının birleştiği yerde... (s. 171)

Açılacak Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü ile yeni bir Enstitü modeli denenmek istenmiştir. Enstitüye gelen öğrenciler hazır bir okulda okumak yerine kendi okullarını kendileri inşa edecektir. Bu uygulama Enstitü'ye gelen öğrencilerin beklemediği ve çok şaşırdığı bir durum olarak yansıtılmıştır:

- Okul mokul yokmuş burda arkadaş... Çadırdaki oturacaktık bir zaman...

- Sonra?

- Bilmem!

- Sonrasını da ben öğrendim. Biz yapacaktık okulu mokulu...

- Biz mi? Ökkeş, ürkek ürkek çevresine baktı: Buncacık adamları mı yapılacak, dağ gibi okullar?... Ölürüz yahu! Buna can mı dayanır?

- Neden ölmüşüz? Baktık durumlar çetin, basar gideriz. Dünyanın avanağı biz miyiz yahu? (s. 231)

Enstitü kuruluş sürecinde neler yaşandığının anlatıldığı romanda diğer Enstitü okullarıyla ilgili bilgiler de mevcuttur. Romanda bahsedilen ilk dört Köy Enstitüsü'nün hazır binalarda eğitim verdiği ve klasik öğretmen okullarına benzer eğitime sahip olduğu ifade edilmiştir:

- Bilirsiniz, enstitülerimizin ilk dördü, köy öğretmen okuluydu. Hazır binalarda açılmıştı. Hele İzmir Kızılçullu Amerikan kolejindeki kaloriferi bile vardı. Kasaba, hatta, şehir çocukları da alınıyordu. Verilen eğitim, klasik öğretmen okullarından farksızdı. Bu yüzden, öğretmenlerin köylerde barınmaları gene mesele oluyordu. "Ülkü noksanlığı" demek istemiyorum. (s. 26)

Kurulması hedeflenen Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün binasını öğrencilerin kendilerinin yapacak olmasıyla yeni bir deneme yapılmak istenildiği gösterilmiştir. Yazar anlatıcı bu yeni Enstitü denemesi sürecinde öğrencilerin akademik durumlarından ziyade Enstitü inşası sırasındaki çalışma durumlarını yansıtır:

... Çevreye hemen uyamıyorlardı. Bunu önleyebilmek için enstitülerde bir başka yol tuttuk. Kasaba yaşayışını bile tanımamışlardan seçiyoruz öğrencileri... Yapıları kendileri yapıyor. Enstitü sayısı arttıkça işe alışmış öğrenci sayısı da arttı. Yeni kurulanların yapılarında ustalaşmış kalabalık öğrenci ekipleri çalıştırıyorduk. Bu kez usta ekipler kullanamayacağız! "Bakalım, dediler Sayın Genel Sekreter'imiz, köy çocuğunun katkısız cevheri nedir? Özellikle, dayanma gücü... Doğayla yaptığı boğuşmaya kendisinden neler katabiliyor?" (s. 26-27)

Enstitü binasının olmaması nedeniyle ders amaçlı sınıflar da mevcut değildir. Müdür Halim Akın, öğrencilere bir şey açıklamak istediği zaman onları Keşiş Düzü'nün açık alanında toplar ve Enstitü ile ilgili gelişmelerden onları haberdar eder.

Enstitü'ye okumak için gelen köy çocuklarının Enstitü'yü yoksulluktan yiyemedikleri yemekleri yiyebilecekleri, rahat koşullarda uyuyabilecekleri hem de bu bolluğun yanında okuyup belli bir meslek edinebilecekleri kusursuz bir kurum olarak tasavvur ettiği yansıtılmıştır:

... Bize, subay giyimleri verecekler orada... Yaylı karyolada yatıracaklar. Sabah ekmeği, tuzsuz yağ... Reçel... Reçeli bildin mi, Alaman'ın tazı kafa avcısı getirdiydi kışın, Niyazi Ağa'm tattırıyordu. Çay verecekler bize her sabah, tarhana çorbası değil! Öğle ekmeği, etli pilav... Burası gibi, ekmek iki öğün değil, üç öğün... Okuması, yazması, adam olması caba... (s. 196)

Yazar anlatıcı, Enstitülere öğrenci çekebilmek amacıyla köylünün zihninde Enstitülere dönük güzel bir algı oluşturulduğunu fakat her Enstitü'de bu algıya uygun ortamın bulunamayacağını gösterme amacı hissedilir. Nitekim yazar anlatıcı, Enstitülerin gerçek amaçlarından uzak bir kurum olduğunu göstermek için Enstitü'yü olumsuz

durumlarla yansıtmıştır. Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü yeni bir denemeye model teşkil ettiği için eğitim-öğretim binası yoktur. Enstitü binasının olmamasından dolayı okul binasının yapım aşamasında öğrencilerin ve öğretmenlerin karşılaştığı zorluklara sık sık değinilir. Enstitü binasını öğrencilerin yapacağı bu okulda öğrencilerle öğretmenler iş birliği içerisinde geçici olarak çadırdan bir Enstitü kampı kurarlar. Bu geçici kamp şiddetli yağış ve sel sonrası mahvolunca Enstitü'de barınma sorunu ortaya çıkar ve Enstitü harabe olan Keşiş Manastırı'na sığınmak zorunda kalır. Soğuk nedeniyle öğrenciler hastalanır ve Bekir Ozan ölür. Öğretmenler özellikle öğrenciler bu ağır çalışma koşullarından dolayı yorgun bazen de bıkmış bir durumda tasvir edilir. Enstitü içinde bu sıkıntılarla boğuşurken dışarıdan da Zeynel Ağa ve Kara Derviş gibi Enstitü'ye karşı olanlarla mücadele verir. Okumak için Enstitü'ye gelen öğrencilerin hem zorlu tabiat şartlarıyla hem de Enstitü karşıtı köylülere karşı verdikleri mücadelelerle yansıtılması ile Enstitü'nün eğitim-öğretim yapılan bir kurum olmaktan çok bir çalışma kampı gibi gösterildiği belirlenmiştir:

... Yağmurun Keşiş Düzü'ndeki kampa apansız getirdiği barınma imkânsızlığı, yatacak kuru yer bulmanın dışında, baskısını sürdürüyordu. Mahzen süpürülmüş, temizlenmişti ama hastalanmak tehlikesi ortadan kaldırılamamıştı. Kuru yatak yüzü, kuru ot yoktu. Bir çare bulunamazsa ıslak şilteler, çamura değil, taşa serilmiş olacak, çocukların hastalanma imkânını arttıracaktı o kadar... (s. 363-364)

Yazar anlatıcı, Enstitü'nün zor şartlarını Robenson yasalarının olduğu bir ada yaşantısına benzetir. Bu noktada yazar anlatıcı yaptığı bu tespitin nedenlerini, binası olmayan Enstitü'nün yapımı sırasında öğrencilerin karşılaştığı zorluklar ve doğaya karşı mücadele vermek zorunda kalmaları şeklinde göstermiştir:

Doğa karşısında yaşama düzeni bozulmuş, araçları işlemez olmuş, kampı Robenson yasaları kavramıştı. Herkes, kendi aklınca, bir şeyler bulmaya, yapmaya, yoktan var etmeye çabalıyordu. (s. 364)

4. 2. 3. 3. 1. Eğitim-Öğretim Programı

Hazır bir Enstitü binası olmasa da eğitim-öğretimin resmiyete göre gerçekleştirilmek istendiği görülür. Müdür Halim Akın'ın Enstitü'nün geçici olarak kurulan çadırlı kampında ilk öğretmenler kurulu toplantısını yapması Enstitü'de belli bir plana göre asayişin sağlanmak istendiğini gösterir.

- Arkadaşlar! Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün çadırlı kampında, öğretmenler kurlunun ilk oturumunu açıyorum... Önündeki kağıdın üstüne "4/7/1943 Salı" yazdı: Buyrun Emine öğretmen... Dediğim gibi hazırladınız değil mi raporunuzu?.. Kısa, mümkün merteye, kısa... (s. 267)

Roman boyunca, yeni kurulacak Enstitü binasının yapımıyla uğraşan öğrencilere akademik anlamda bir eğitim verilmediği gösterilmiştir. Yazar anlatıcının Enstitüleri eleştirmek amacıyla böyle bir tabloya yer verdiği söylenebilir. Köy Enstitüsü'ndeki eğitim

programlarının yapısına genel olarak bakıldığında teorik ve uygulama derslerinin iç içe olduğu görülür. Bozkırdaki Çekirdek'te ise sistemli bir eğitim-öğretim programının olmadığı ancak Enstitü'de, Köy Enstitüleri ile ilgili genel yasalara uygun hareket edilmeye çalışıldığı fark edilir. Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nde öğrencilerin bir iş aracılığıyla yaparak yaşayarak öğrenme ortamı içerisine sokulduğu gösterilmiştir. Uygulamaya dönük bu faaliyetlerin ise öğrencilere bir şeyler öğretmekten ziyade yerine getirmeleri için onlara bazı sorumluluklar verilerek onların belli işlerde çalıştırılması şeklinde gerçekleştirildiği yansıtılmıştır:

- İyi... Emine öğretmen, kâğıdın yerini değiştirdi: Gayretli çalıştılar kızların dördü de... Gık demedi hiçbiri... Kavrayışları ortanın üstünde... Kendiliklerinden bir şey katmıyorlar işe ama, bildiklerini, gösterileni duraklamadan yapıyorlar. Sevdim hepsini... Çok sevdim... Biraz sustu, kağıdına baktı: Bu kadar, şimdilik... Pardon... Kızları yokladım laf arası... Sözelimi coğrafyadan, hiçbir şey bilmiyor hiçbiri... Amerika, büyük hükümetmiş... Nerede? Kim bulmuş? Habersizler... (s. 270)

Enstitü Müdürü Halim Akın'ın Enstitü'nün ilk günü öğrencileri Keşiş Düzü'ne toplayıp öğrencilere insanın gerçek değerinin işteki başarısıyla ölçüldüğü tavsiyesinde bulunarak onlara ilk dersi verdiği ve bu dersin tüm derslerin temelini oluşturacağını ifade ettiği görülmüştür. Bu dersin öğretime dayalı bir amaçtan ziyade öğrencilere Enstitü ruhuna uygun bir karakter eğitimi verme amacı taşıdığı ve değerler eğitimi içeren bir ders olduğu fark edilmiştir:

-... Size, Dumanlı Boğaz Enstitüsü'nün Müdürü Öğretmen Halim Akın olarak, ilk dersi vereceğim. Bu ders, köy enstitülerinde bütün öteki derslerin temelidir. Bunu öğreneceksiniz, hiç unutmayacaksınız, ayrıca, yürüyüp yürümediğini her günkü yaşayışınızda kendiniz izleyeceksiniz. Doğru gitmiyorsa, hiç kimseden korkmadan, hiç kimseden çekinmeden, bozan kim olursa olsun, hemen karşısına dikilip düzeltmeye kalkacaksınız. Ana ödeviniz, namus borcunuz budur. Dikkat! İlk dersi veriyorum. Dikkat! Burda insanın değeri işteki başarısıyla ölçülür! Benimle birlikte söyleyin bakayım... Biraz bekledi: Burda... insanın... değeri... işteki... başarısıyla... ölçülür. (s. 220)

Kültür dersleri, ziraat dersleri ve teknik dersler olarak sınıflandırılan Enstitü derslerinden ziraat dersleri ve teknik derslere gönderme yapıldığı görülür. Müdür Halim Akın Enstitü'de daha verimli iş bölümü yapmak amacıyla köy çocuklarına ziraat ve zanaatlar üzerine bir bilgilerinin olup olmadığını sorduğu ancak kimi öğrencilerin bazı zanaatlar hakkında becerisi olmasına rağmen kendilerine fazla iş ve sorumluluk verilmesinin önüne geçmek amacıyla ses çıkarmadığı ve yeteneklerini ortaya çıkarmak istemediği yansıtılmıştır. Yazar anlatıcı öğrencilerin bu tavrıyla, Enstitü'ye okuma amacıyla gelen köy çocuklarının rahat bir okuma ortamı bulmak yerine zorlu çalışma koşullarıyla karşılaşmaktan memnun kalmayacağını gösterme amacı fark edilir:

- ...Kaba demircilik bilen... Balyoz sallamay, körük çekmeyi, kızgın demiri kancayla örste tutmayı... Demire su vermeyi?.. Demir testeresi, ege kullanmış... Yok... Dülgerlikten anlayan? Keser, testere tutanınız?.. Hızarda çalışmış?.. Yok! Yıldız'ın

Ökkeş'e bir şey bekleyerek baktığını, Ökkeş'in bu bakışı görünce belli belirsiz sarsıldığını fark etti ama görmezden geldi: Yok! Kerpiç, tuğla çamuru karmadınız mı? Yok... (s. 221)

Enstitülerde tarım dersleri ve teknik derslerde öğrenciler yaparak-yaşayarak öğrenme ortamı içerisinde hayata dönük, uygulanabilir ve gözlenebilir bir eğitime tabi tutulmaktadır. Bu noktada Enstitü'de verilen tarım ve teknik derslerin günümüz modern eğitimle örtüştüğü, öğrencinin merkeze alındığı ve öğrencinin eğitim sürecine bire bir dâhil edildiği yapılandırmacı yaklaşımla benzerlik taşıdığı görülür. Fakat yazar anlatıcının Enstitü'ye tavrının genel anlamda olumsuz olduğu görülür.

- Dokuma tezgâhında çalışmışınız var mı? Duvar öreniniz, taş yontanınız? Yıldız, bu kez Ökkeş'e büsbütün şaşırarak bakmış, Ökkeş gözlerini bu kez daha büyük bir telaşla kaçırmıştı: Yok... Peki! Bahçecilik... Yani aşı, ilaçlama, budama işleri? Arıcılık... Hayvan bakımı? Hastalıkları anlamak... Doğurtmak... Kırkma, idiş etme!.. Yok!.. Peki! Sırası gelince öğrenirsiniz! İlk zaman acemilikten burda sıkıntı çekeceksiniz! Öğreninceye kadar öğretmenleriniz yanınızda bulunacak! Şimdi Cemal Avşar öğretmeninizle beraber çalı kesmeye gidecekleriniz ayrılışın bakalım! (s. 222)

Müdür Halim Akın öğrencileri Nuri Çevik, Emine Güleç ve Başöğretmen Cemal Avşar başkanlığında üç kümeye ayırır ve her kümeye belli sorumluluklar verir. Müdür Halim Akın, takım çalışmasıyla öğrencilerin bir iş başarabilme ve yapabilme yeteneğini artırmasını ister. Müdür Halim Akın'ın öğrencileri çalıştırırken onları kümelere ayırma yöntemini bilerek tercih ettiği söylenebilir. Çünkü küme yöntemi öğrencinin ait olduğu gruba daha fazla katkıda bulunabilmek için kendisine verilen sorumlulukları daha istekle yapacağı dolayısıyla hem öğrencinin hem de takımın performansını olumlu anlamda etkileyen ve birlikte öğrenmeye davet eden bir yöntemdir. Bu yöntem günümüz modern eğitiminin de öne çıkardığı, öğrenciyi aktif kıldığı için değerli görülen ve tercih edilen bir yöntemdir.

- ... Küme arkadaşlığı, bilene, hemşerilikten hatta kardeşlikten ileridir. Bundan böyle, çalışmada şerefi, tek tek değil, kümeniz adına kazanacaksınız. (s. 243)

Romanda Dumanlı Boğaz Enstitüsü'nün kuruluş sürecine yer verilirken belli bir öğretim programı dâhilinde gerçekleşen bir eğitimin olmadığı görülür. Enstitü yasası ve Enstitü kuruluş felsefesi doğrultusunda öğrencilere bazı bilgi ve beceri aktarımının gerçekleştirilmeye çalışıldığı gösterilmiştir. Öğrencilerin sistemli bir eğitim almamasının sebebi Enstitü'nün fiziki donanımının hazır olmayışı ve Enstitü binasını kendileri yapmak zorunda kalan öğrencilerin sürekli çalışmak zorunda kalmalarıdır. Yazar anlatıcı, öğrencileri sürekli çalışırken betimler.

4. 2. 3. 3. 2. Öğretmen

Romanda; Öğretmen ve Eğitimci olarak iki farklı eğitici kadrosuna yer verilmiştir. Eğitimci olarak iki kişinin ismi geçer. Bunlar Murat Eğitimci ve Ömer Eğitimci'dir. Murat Eğitimci hakkında daha geniş bilgilere yer verilir. Müdür Halim Akın, Eğitim başı Cemal Avşar, Emine Güleç Öğretmen ve Nuri Çevik Öğretmen ise Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün kurucusu olarak görevlendirilmiştir ve ön plana çıkarılan eğitici kadro bu dört kişidir.

Halim Akın; eski bir dostu olan Müfettiş Ertem'e kendisini ve Enstitü kurucusu ekip arkadaşları Nuri Çevik, Cemal Avşar ve Emine Güleç'i dört ülkücü olarak tanıtır. Enstitü kurucularını, karakterlerin kendi ağzından ülkücü olarak nitelendirmesi yazar anlatıcının Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nü gerçekçi bir temele dayanmayan ve ülkücü bir anlayışa dayanarak yapılan bir kurum olarak değerlendirmesiyle ilgili olduğu düşünülmektedir:

- ... Evet, biz böylece dört ülkücüyüz Şefik Ertem...

- "Kendilerini esdüdülere adanmış dört babayiğit" desene şuna... (s. 170)

Halim Akın

Genel anlamda disiplinli biridir. Enstitü'nün kurulma sürecinde öğrencilere direktifler verir ve öğretmenler rehberliğinde öğrencilere sorumluluklar yükleyip Enstitü düzenini sağlamaya çalışır. Ara ara öğretmenler kurulunu toplayarak Enstitü deneme süreciyle ilgili durum tespitleri yaptırır. Enstitü yasalarına uygun bir şekilde davranmaya çalışır. Hatta Emine Öğretmen, Kara Derviş tarafından kaçırıldığında Nuri Çevik Emine Öğretmen'i kurtarmak için teşebbüste bulununca Enstitü'nün köylüyle çatışmasının yasak olduğunu ifade ederek Enstitü'den herhangi birinin köylüyle çatışmasına engel olmaya çalışır ama başaramaz.

Halim Akın şahsında yazar anlatıcının öğretmenlere öz eleştiri yaptırdığı, öğretmenlerin olumlu ve olumsuz tavırlarını değerlendirdiği ve öğretmenin nasıl olması gerektiğine dair ipuçları verdiği görülmüştür. Sınıf disiplinini sağlamanın öğrenme ortamını olumlu etkilediği bu disiplinin azalmasının öğrencilerin dersteki tavrını ve öğretmenin verimli ders işleme sürecini olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Müdür Halim Akın, sınıftaki öğrenmede etkili olan disipline dikkat çekmiştir ancak ona göre sınıftaki disiplin korkutma yoluyla değil öğrencilerin sevgi ve saygısı kazanılarak sağlanmalıdır. Korku ortamının olduğu bir sınıfta öğrencinin akademik başarısının olumsuz etkilendiğini ifade ederek sınıf disiplinini ceza ve korkutma yoluyla sağlayan bir öğretmenin öğrencilere çok bir şey kazandıramayacağını düşündüğü için öğretmenliği bırakması gerektiğini de belirtir. Halim Akın'ın ideal sınıf ortamı olarak sevgi ve saygıya dayalı, olumlu öğrenci-öğretmen iletişimin ve disiplinin bulunduğu bir öğrenme ortamını önerdiği görülmüştür:

- ... Öteki tüyü hemen sakladı. Evet, ben sınıfta yokmuşum gibi davranıyordu 244 Cevat... Kürsünün üstündeki cetveli gördüm. Cevat'ı çağırdım. Öldürmek kızgınlığına kapıldığım, yüzümden anlaşılıyor olmalı ki hiç duraklamadan, ürkmeyen geldi. Pazısına var gücümle vurdum. O günden sonra da benim sınıfta da gene sarsılmaz bir düzen sürdü ama, bu düzen artık, eskinin sevgiden, saygıdan gelen düzeni değildi. Çocukların ödleri kopuyordu benden... O kadar ki, artık bildiklerinde unutup olmuştular. Eğitimcilerde bir öğretmen, buraya kadar düştü mü, öğretmenliği hemen bırakmalıdır. Ben de bunu artık gerçekten düşünmeye başlamıştım. (s. 168)

Müdür Halim Akın, yazar anlatıcı tarafından ülkücü ve idealist bir çerçevede çizilmiştir. Enstitü'de yaşanan olumsuzluklara rağmen Enstitü şartlarına olumlu açıdan bakmayı başardığı ve söylevleriyle Enstitü'nün yapılışı sırasında karşılaşılan zorluklara karşı öğrencilere cesaret verdiği görülmüştür. Müdür Halim Akın da öğrencilerin ağır işlerde çalıştığı için zorlandığının ve usandığının farkındadır. Zaman zaman toplantılar yaparak Enstitü binasının kısa sürede yapılması için öğrencileri başarıya duygusuna yöneltip Enstitü'de yapılacak işlere öğrencilerin arzusuyla asılmaları için onları teşvik edici konuşmalar yapar:

- Kısaca arkadaşlar, para bakımından kaybımız samana verilen on beş, yirmi lirayı geçmez. Buna karşılık, el emeğinden, işi gününden kaybımız oldukça ağır... Bunu da biraz zorlayarak kapatabiliriz! Çünkü yağmurun uzaması, çocuklarımız için dinlenme olur. Kaldı ki, bu mevsimde uzayacağını da ummam. (s. 357-358)

Yazar anlatıcı, Müdür Halim Akın ile ülkücü öğretmenlerin belli bir misyon için görevler üstlendiğini oysa öğretmenliğin sadece verilen görevleri yapmakla sınırlı bir eylem olmadığını yansıtmıştır:

- "Boşuna debeleniyorsun Halim Akın, boşuna, çünkü, aslında biz öğretmenler, hayal kırıklığını bile hak etmedik, çünkü ödevlerimizden başka hiçbir şey yapamadık. İş, yalnız ödevini yapmaya kaldı mı, öğretmenin, herhangi bir esnaftan ne farkı olur? Herhangi bir zanaatkârdan üstünlüğü nedir?" diyor olmalıydı gene. (s. 172)

Yazar anlatıcı, devletin öğretmenlere belli hedefler dâhilinde sorumluluklar yüklediği, öğretmenlerin bu hedefleri sorgulamadan yerine getirme çabasında olduğu, belli hedeflerin gerçekleşmesi için devletin de öğretmenlerin arkasında olması gerektiği ancak devlet desteğinin yetersiz olduğu ve devletin yönetici kademesinde bulunan kişilerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiği düşüncesine yer verir:

- ...Oysa "Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir" denilmişti. "Öğretmenler Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür nesiller ister," denilmişti. Kabullenmiştik kasılarak... Kendi fikirlerimizin, kendi vicdanlarımızın ne durumda olduğunu bile araştırmayı gerekli saymadan... Bu sözlerin işe yarayabilmesi için arkamızda, devletin olağanüstü kanunlarla durması gerekti. Oysa arkamızdakiler çoktan kendi havalara dalmışlardı...(s. 172-173)

Yazar anlatıcı, Halim Akın şahsında devlet politikası gibi ülkücü öğretmenlerin tavrını da eleştirir. Ülkücü öğretmenlerin kendilerine misyon yüklediğini, bu misyonu da

gerçekçi bir temele oturtmadan ve eğitimde bir değişikliğe kapı aralamayacak şekilde hayalci bir yolla çizdiğini düşünür ve onların bu tavırlarını eleştirir:

- Normal bir memleketteymiş gibi yaşıyordu herkes... Onlar böyleydi de, biz ülkücü geçinen öğretmenler nasıldık? Biz de bir başka hava tutturmuştuk. Hiçbir gerçek dayanağı olmadığı halde, misyon yüklendiğimize inanmış, bunun tafрасıyla kasıldıkça kasılıp gerçekleri çoktan yitirmiştik. Daha korkuncu, bizden hiç kimse galiba hiçbir zaman misyon filan istememişti. Bizden istenen, dipte hiçbir şey değişmediği halde, boş lafları yıldızla parlatmaktı. Zarfı üşenerek yırttım. Artık en doğru sözler bile beni etkilemiyordu. (s. 173)

Müdür Halim'in daha önceden bir Enstitü tecrübesi vardır. Kastamonu Eğitim Kursu'nda görev aldığını Enstitü'ye gidiş yolculuğu sırasında Emine Güleç'e açıkladığı öz geçmişinde ifade eder:

- Anladınız mı Emine!.. Biz gerçek enstitücüler için bu eğitim kursları, bu enstitüler neden ekmek parasından da, adam yetiştirmek kasıntısından da başka bir şeydir? Kursta çoğunlukla asker çavuşları vardı. Ben orada, o zamana kadar çok iyi tanıdığımı sandığım Anadolu insanını yeniden tanıdım. Tanıdıkça da yitirdiğim umudu buldum yeniden... (s. 174)

Müdür Halim Akın; idealist, prensip sahibi, çalışkan ve ülkücü olarak tasvir edilir. Halim Akın'ın Dumanlı Boğaz Enstitüsü'nün kurulma süreci boyunca aldığı kararlarda ülkücü tavrının etkisi olduğu ve Enstitü'nün kurulması sürecinin başarıya ulaşması için kendisine verilen göreve dört elle sarıldığı gösterilmiştir. Öğrencilerle birlikte kendisi de ağır çalışma koşullarında çaba harcar, sel felaketinden sonra yaşanan yıkıma rağmen öğrencileri yeniden çalışmaya teşvik edecek konuşmalar yaparak onları cesaretlendirir ve hep birlikte büyük bir coşkuyla Enstitü marşı söylerler. Emine Güleç de Müdür Halim Akın'ın Enstitü maketi üzerinden nasıl bir Enstitü'ye sahip olacaklarını öğrencilere göstermesini, maketi gösterirken yaptığı konuşmalarla sağladığı coşkulu bir ortamla öğrencileri daha istekli çalışmaya teşvik etmesini ülkücü tavrının bir sonucu olarak değerlendirir. Yazar anlatıcının Halim Akın'ın bu tavrıyla Enstitülerin gerçekçi bir yolla değil Enstitü maketi gibi şekle dayalı bir şekilde ve ülkücü hayallerle kurulduğunu göstermek amacı taşıdığı fark edilir:

- Anladınız ya bu akşam!

- Hayır! Yalnız çocuklar üzerinde etkiyi arttırsın için değil! Enstitünün kurulmasını ne kadar hırsıyla istiyor ki her geciken dakika mutsuzluğunu artırıyor kat kat... Yolunu kesen zamanı bu maket yenecek... Mukavva parçalarıyla da olsa geleceğe atılıyor. Bizdeki ülkücülerin gerçek anlayışı böyledir. (s. 377)

Müdür Halim Akın'ın kendini eğitimcilik misyonuna fazla kaptırdığı ve Enstitü'deki olayları değerlendirirken eğitimcilik ülküsü ile hareket ettiği yansıtılmıştır. Müdür Halim Akın'ın şiddetli yağış sonrasında soğuktan üşüyen ve hasta olan öğrencilerin durumu için endişelenen Emine Öğretmen'e verdiği cevap Nuri Çevik'i sinirlendirir ve olaylar ciddi bir

hale geldiğinde bile Halim Akın'ın olaylara eğitimcilik yasası adı altında iyimser ve ülkücü bir tavırla yaklaşmasını garip bulur:

- Eğitimcilik yasasının ilk maddesi neydi?.. "Hiçbir durumda, eğitimci telaşlanmaz"... Değil mi?

Nuri Çevik sinirli sinirli güldü:

- Tuhafsın Halim Ağa... Emine öğretmen, eğitim yasaları için değil, ıslak brandalar üstünde kırk ateşle yatan çocukları için telaşlanıyor.

- Ne var bunda gülünecek?..

Nuri birden ciddileşti. Müdür'e kaşının birini kaldırarak baktı. (s. 359)

Müdür Halim Akın'ın Enstitü davasını bir misyon haline getirdiği ve öğrencilere de Enstitü ruhunu aşılama çabasında olduğu görülür:

- Enstitücülükte hüner: en umulmaz durumları, hele kötü durumları, yararlı kılmaktır... Dışarı çıkmakta olan Cemal Avşar'a seslendi: Neredeydi bizim bayrağımız?..

Cemal kapıda durup anlamadan baktı:

- Bayrağımız mı?

- Enstitünün büyük bayrağı... (s. 367)

Nuri Çevik

Nuri Çevik el işleri öğretmenidir. Romanda yazar anlatıcı Nuri Çevik'e soy ismi gibi çevik, cesur, gayretli, dürüst ve tecrübeli bir öğretmen profili çizer. Müfettiş Şefik Ertem'in Enstitü ile ilgili tespitlerden etkilenen Nuri Çevik'in Enstitü'nün varlığını sorguladığı ve Enstitülerin köylerde tutunamama ihtimaline dair endişelendiği yansıtılmıştır:

Nuri Çevik "insan cevheri" sözüyle yolda Müfettiş Şefik Ertem'in söylediklerini hatırladı: "Çekirdeği olsa böyle çıplak kalır mı bozkır?" Yüreğini korkuya benzer bir ürperti yokladı. Bozkır, kızdırılmış bir demir levha gibi korkunç çıplaklığıyla güneşin altında cansız yatıyordu. Dış görünüşüne bakarak hiçbir canlı çekirdek saklanmadığına yemin edebilirdi. "Orta Asya'dan insanlar, bu geniş umutsuzluğun itilimiyle yerlerini yurtlarını bırakıp göçmüş olmasınlar! ... (s. 239)

Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nü kurmakla görevli ekipten biri olmasına rağmen Nuri Çevik, Müfettiş Şefik Ertem'in Enstitüler üzerine getirdiği eleştirilerden etkilenir ve Enstitü yaşantısını sorgulamaya başlar ve kimi zaman *esdüdücü* olmaktan yorulduğunu düşünür. Yazar anlatıcının Enstitü ismini köylülerin söylediği gibi Nuri Çevik'e de *esdüdücü* şeklinde söyletmesi onun Enstitülere karşı olumsuz yaklaşımını ve alaycı tavrını ortaya koyar:

Nuri Çevik, Müdür Halim'in "esdüdücü" olduktan sonra da kendisi gibi, arada bir, yılğınlığa kapılıp kapılmadığını merak etti. "Kapılıyorsa bile hiç belli etmemeyi beceriyor. Gerçek dayanma gücü de bundan başka bir şey değil!.." (s. 240)

Emine Güleç ve Nuri Çevik Enstitülerde öğrencilerin çalıştırılması üzerine durum değerlendirmesi yaparak önemli tespitlerde bulunur. Özellikle Nuri Çevik'in Şefik Ertem'in Enstitüler üzerine paylaştığı fikirlerin de etkisiyle yaptığı tespitlerde yazar anlatıcının kendi görüşlerine yer verdiği görülür. Emine Güleç gibi Nuri Çevik'in de öğrencilerin çalıştırılmasına sıcak bakmadığı fark edilir. Nuri Çevik, belli bir amaç uğruna ülke geneli bir seferberlik içerisinde çalışma söz konusu değilse ve belli bir kesimin emeği kullanılacak şekilde çalışma öngörülüyorsa bunun yararsız ve doğru olmayan bir uygulama olduğunu düşünür. Türkiye genelinde bütün öğrencilerin kendi okullarını yapma uygulamasına tabi tutuluyorsa öğrencilerin Enstitüler için çalıştırılmasını uygun bulabileceğini belirtir:

- ... Bir memlekette herkes belli bir amaca yönelip belli bir tempoyla çalışmaya girmiş değilse, iş bölümünde yalnız bir kolun bedavaya çalıştırılması nasıl yararlı sayılacak? Hatırladınız mı, Müfettiş Şefik Ertem söylediği bunu... Düşünüyorum o zamandan beri... Okuyacakları okulları bütün Türkiye'de, bütün öğrenciler kendileri yapmakta iseler, diyeceğim yok!.. Hatta kimi öğrencilere okul yaptırıp bütçeye konulan parayı yapılan okula karşı gene bunlara harcamak, tam doğru değildir ama, gene de bir şeydir! (s. 286-287)

Nuri Çevik'in Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerle ilgili yaptığı *kurt* benzetmesi dikkat çeker. Nuri Çevik, Osmanlı'da halk anlamına gelen *reaya* kelimesinin sözlük anlamının sürü olduğunu ifade eder ve köylüler için sürü benzetmesi yapar (s. 290). Yazar anlatıcının Nuri Çevik'e böyle bir benzetme yaptırması onun Köy Enstitüsü'ndeki eğitimle farklı düşünen, sorgulayan, yeni şahsiyet kazanmış bir şekilde mezun olan çocukların köye yabancı ve köylüyle çatışan bireyler haline gelebileceği düşüncesinde olduğunu gösterir:

- Edilir! Çünkü, buna karşı, sürüden alıp koyunken kurt yapıyorsun.

- Anlamadım!..

- Hiç unutmam! Enstitüye öğrenci arıyorduk Maraş dolaylarında... Kimse çocuğunu vermek istemiyordu. Çok çocuklu babalardan birini sıkıştırdık, daha fazla direnemeyeceğini anlayınca, ne dese beğenirsiniz? "Haydi bakalım! Bizden de iki kurt karışsın Osmanlı'ya!" dedi.

- Nereden çıkıyor bu kadar korkunç benzetme?

- Çocuklarının bir daha dönmemek üzere sürüden ayrılacağını çok iyi biliyor. (s. 290)

Nuri Çevik köy yapısını değiştirmeden köylülerden bazılarını eğitmenin bir sonuç vermeyeceğini çünkü okumuş biri olarak çocukların köyde barınamayacağını ifade eder:

... Müfettiş Şefik Ertem haklı, kendimize benzettiklerimiz barınmaz köyde... Köyü biz olduğu gibi bıraktıkça barınması da alıklık olur! (s. 290-291)

Cemal Avşar

Cemal Avşar, Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün dört kurucusundan biridir. Bakanlık tarafından eğitim başı olarak göreve katılmıştır. Eğitim başı olarak seçilen Cemal Avşar'ın bu göreve getirilirken mesleki yeterliliğine bakılmadığı, çok donanımlı olmadığı, belli bir iltimas ile bu göreve getirildiği ve Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün bir deneme olması sebebiyle görevini layıkıyla yapıp yapamayacağını çok da önemsenmediği belirlenmiştir:

- Eğitim başlığının gelemes üstesinden...

- Zarar yok! Bu enstitü deneme için kurulduğundan usta eğitmenbaşı istemiyoruz. Yaz, romatizmalarına dokunmuş olsun deniz kıyısı... Yer değişimi istesin! (s. 39)

Jimnastik öğretmenidir. Enstitü kurucularından biri olmasına rağmen Cemal Avşar yazar anlatıcının olumsuz bir şekilde tasvir ettiği biridir. Yazar anlatıcı roman boyunca yiğitliği, cesareti ve dürüstlüğüyle öne çıkardığı Nuri Çevik'in karşısına çıkarıcı, açgözlü olarak tanıtilen Cemal Avşar'ı koyar. Cemal Avşar Enstitü'nün ağır çalışma koşullarında öğrencilerle çalışır, çabalar bir taraftan da yorucu tempodan şikayet eder. Romanın sonunda Enstitü'de bulunma sebebinin bir muhbir olarak Enstitü'deki olup biteni Bakanlığa gizlice duyurmak olduğu anlaşılır. Açgözlü, cimri, çıkarıcı, kurnaz ve korkak biri olarak tanıtilir. Zengin bir aile kızı olarak gördüğü Emine Güleç'e çıkarları için yaklaştığı gösterilir. Cemal Avşar'ın kendisine hediye verilen pahalı bir tüfeğin Enstitü'de çalınması üzerine hasta yatağında ölümle pençeleşen, aslında suçsuz olan Bekir Ozan'ı suçlaması ve onun hakkında şikâyet dilekçesi yazmak istemesiyle yazar anlatıcı onu olumsuz bir karakter olarak yansıtmıştır. Romanda Cemal Avşar'ın gerçek yüzünü göremediği ifade edilen nişanlısı Emine Güleç de onun bu tavrından utanç duyar:

O zamana kadar, yiğitliği, soğukkanlılığı, ülkücülüğü kimselere bırakmayan, cimriliğini, aşırı mal canlılığını başarıyla saklayabilmiş olan, yakışıklı cimnastik öğretmeni deliye döndü. Bir yandan "Bin liralık mal bu, dile kolay, bin liralık" diye bağıyor, öte yandan, "Silah namustur, benimki armağandı fazladan... Manevi değerini dünyalarla değişmem" diye tepiniyordu. (s. 409)

Nişanlısının durumunu başından beri üzüntüyle, utançla izleyen Emine Güleç, artık buna dayanamadı. Bekir'i yarı baygın cipe taşıyan, yatırıp örten kendisiydi. Mal için bu kadar telaşı, bir öğretmene yakıştıramadığını, çok şaşırdığını, açıkçası ayıpladığını söyledi, Cemal Avşar'ın dilekçe yazmasını güçlkle önledi. (s. 410)

Yazar anlatıcının Cemal Avşar benzeri öğretmenlerin üzerinden Enstitülere eleştirilerde bulunduğu belirlenmiştir. Öğretmenler kurulu toplantısında Cemal Avşar'ın öğrencilerle ilgili yaptığı tespitlerden hareketle onun köy çocuklarını yeterince tanımadığı gösterilmiştir. Yazar anlatıcı, Müdür Halim Akın ile Enstitü'de öğrencinin farklı bir şey öğrendiği ya da yeni bir uygulama keşfettiği sanılan birçok bilginin ya da becerinin köylünün önceden bildiği ya da yaptığı sıradan şeyler olduğunu dile getirir ve Cemal Avşar gibi bazı öğretmenlerin köylüleri yeterince tanımadığını gösterir:

Müdür Halim Akın, Cemal'e döndü:

- İlgî çekici özellikler gördünüz mü çalı keserken?

Cemal hatırlamaya çalıştı:

- Çalıları sarmaşıklarla sarmayı akıl ettiler. Yokuş aşağı yuvarlamaları, iş üstünde, yeni buluşlar sayılmaz mı? Dallardan kızak yapmaları?..

- Değil! Köylerde hep yapılır bunlar...

- Öyle mi? Sormalıydım! Bir şey daha var! (s. 273)

Yazar anlatıcıya göre öğrencilerin okul inşaatı sırasında gösterdikleri beceriler onların köylülükten gelme bir alışkanlıkla kazandıkları becerilerdir, Enstitülerde edindikleri bir yetenek değildir. Yazar anlatıcının bu noktada Enstitülerin öğrencilere akademik olarak da beceri olarak da çok bir şey katmadığı düşüncesinde olduğu görülür.

Emine Güleç

Emine Güleç'in Enstitü'de bulunduğu süreçte köylüyü tanıdıkça köylüye bakış açısının değiştiği görülür. Emine Güleç köylüye belli kalıplara sığdırılmış bazı şablonlarla yaklaşıldığını ve bu nedenle köylünün yeterince tanınmadığını düşünür ve bu konuda özeleştiride bulunur:

- Gerçekçi olmadığımızdan mı?

- Batı ölçülerine vurursak evet...

- Bizim ölçülerimizle?

- Bilmem! Bizim ölçülerimizde, gerçekçi olmamak bile değil... Bambaşka bir şey galiba... Korkarak söylüyorum, bizimkisi bu dünyada olamamak. (s. 288)

Yazar anlatıcı Emine Güleç'e yaptırdığı özeleştiride aydınların köylüye yabancı olmalarına dönük eleştiriler getirdiği fark edilir. Emine Güleç aydınların köylülerle empati kurmayı başaramadığını ve köylülere ön yargılarla yaklaşıldığını ifade eder:

- Bu dünyada olamamak... Doğru!... Biraz daldı: Sahi, ne duydum, o paçavralardan meydana gelmiş giyimleri karşısında... Kelimeleri aradığı için duraklaya duraklaya konuşuyor, sigarasını içtikçe yüzüne vuran kızıl ışık sesindeki dram duygusunu artırıyordu: Yadırgamadım, inanır mısınız! Kendimi onların yerine koymayı akıl etmediğimden olmalı... (s. 288)

Yazar anlatıcının köylünün meselelerini ele alması, köylünün sorunlarına dikkat çekme çabası, bunu yaparken diğer aydınları da gerçekçi olmaya davet etmesi *Toplumcu Gerçekçi* bir aydın olarak üstlendiği misyonun doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Nuri Çevik ve Emine Güleç Öğretmen'in Enstitü ve öğrencilerin durumunu kendi aralarında değerlendirdiği ve Enstitü'ye bakış açılarında bazı değişikliklerin yaşandığı yansıtılır. Enstitü'nün şartlarını gözlemleyen Emine Güleç'in Öğretmen Nuri Çevik gibi

Enstitüleri sorgulamaya başladığı, Enstitü'deki bazı uygulamaları yanlış bulduğu görülmüştür. Emine Güleç'in kızgın güneş altında ağır çalışma koşullarında işe koşturulan öğrencileri Komünist Almanya döneminde mücadele verirken ölen Alman Sosyalist İşçi Partisi gençlik kolu gönüllülerine benzetmesi dikkat çeker (s. 285). Bu benzetmeyi yapmasına gerekçe olarak da çocukların belli çıkarlar uğruna acımadan çalıştırılmasını gösterir. Bu noktada Emine Güleç'in yaptığı benzetmenin arkasında yazar anlatıcının Enstitüleri öğrencilerin emeklerini kendi çıkarları için kullanan bir kurum olarak gösterme amacının olduğu düşünülmektedir:

Emine Güleç, gözlerini yumunca bu körpe Alman çocuklarının yerine bugün buraya paçavralar içinde gelen, bir çeşit üniforma giydirildikten sonra kızgın güneş altında işe sürülerek yarı bellerine kadar soyunmaya zorlanan öğrencileri görür gibi oldu. İki olay arasında, körpe insanı acımadan kullanmak bakımından korkunç benzerliğe dehşetle şaşıtı. (s. 285-286)

Emine Güleç, Enstitüler ile köylünün eğitilmesinin kestirme bir çözüm yolu olduğunu ve bu kestirme yolda öğrencilere fazla sorumluluk yüklendiğini düşünür:

- Evet! Şef davranışı bu... Biraz sahtecilik ama başka yolu da yok gibi... Ödev yüklenmek... Sorumluluk... İnsanları belli bir amaca yöneltmek... Kestirmeden ulaşmak için, onları aralıksız çalıştırmak zorunluğu... (s. 376)

Emine Güleç'in açıklamalarıyla yazar anlatıcı Enstitü yasasının temel amaçlarına gönderme yapar. Emine Güleç, Enstitü'den mezun olan öğretmenlere Enstitü yasasının fazla sorumluluklar yüklediğini ve bu sorumlulukların karşılığı olarak verilen maaşın da çok az olduğunu düşünür:

- Ne düşünerek geldiler buraya bu çocuklar? Ne umarak?

- Köy öğretmeni olacaklar ya...

- Ne demek köy öğretmeni?.. Enstitülerin kuruluş amacına göre, bir yandan çiftçilik edecek, kaba zanaatlardan birkaçını yapmaya çabalayacak... Çocukları okutacak... Zeynel Ağa'larla boğuşacak... Nasıl taşınır bu kadar ağır yaşama yükü, ölene kadar? Ayda yirmi lira aylıkla... Daha doğrusu nasıl teklif edilir? (s. 290)

Yazar anlatıcının Emine Güleç şahsında Köy Enstitüsü'ne getirdiği eleştirilerin çocuklara çok fazla sorumluluk verilerek onların ağır şartlar altında çalıştırılmaları ve mezun olduktan sonra da köylerde karşılaşılabilecekleri diğer zorluklarla mücadele etmek zorunda bırakılmaları olduğu görülmüştür.

Müfettiş Şefik Ertem

Şefik Ertem, Bakanlık tarafından görevlendirilen ilköğretim müfettişidir. Anadolu'da köy okullarını denetime çıktığı bir yolculuk sırasında Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nü kuracak olan Müdür Halim Akın ve ekibiyle karşılaşır. Mesleğine oldukça sadık ve dürüst biri olan Şefik Ertem'in Müdür Halim Akın ve Öğretmen Nuri Çevik ile eski yıllara dayanan

bir dostluğa sahip olduğu belirtilir. Şefik Ertem, Enstitü kurucu ekibin aksine Köy Enstitüsü modelinin köye uygun olmadığı düşüncesine sahiptir:

- ... Emine'ye döndü: İlköğretimin Azrail müfettişlerinden Şefik Ertem... Ödevde babasını dinlemez. (s. 170)

Yazar anlatıcı, Müfettiş Şefik Ertem aracılığıyla Enstitülere dönük birçok eleştiride bulunur. Enstitücülerden Müdür Halim Akın'ın ise Müfettiş Şefik Ertem'in yaptığı eleştirileri ve onun görüşlerini ciddiye almadığı gösterilmiştir. Müfettiş Şefik Ertem şahsında eleştirilerini sıralayan yazar anlatıcıya göre Enstitülerden mezun olan öğretmenler klasik pedagoji, kitabi bilgilerden yoksundur ve öğretmenlik mesleğini icra edecek yeterlilikte değildir:

... Bunların hepsi, döne dolaşa “Enstitülerden çıkan köylü çocukları klasik pedagoji, yani kitap bilgisi, yani öğretmenlik zanaatı bakımından yetersiz” fikrine dayanmaktaydı. Buna verilecek en doğru karşılık da gülüp geçmekti. Nitekim konu açıldı açılalı, Şefik Ertem'in söylediklerine pek kulak asmamış, bıyık altından gülerek gönül eğlendirmişti. (s. 180)

Enstitü mezunu öğretmenleri köyde zor koşulların beklendiğini düşünür ve buna gerekçe olarak bin yıldır değişmemiş köy yapısını gösterir. Yazar anlatıcı, Enstitü öğretmenlerinin işin içinden çıkamadıkları takdirde öğretmen okullarından mezun olup köye gönderilen öğretmenlerden bazısının yaptığı gibi kaçacağını ya da çıkarlarını yürütmek için köylüyle çatışma içerisinde olacağını düşünür:

- Neler uyduruyorsun?

- Bilmem ki... Enstitülerde saflıkları bozulmadan yetiştirdiğimiz çocuklar, bin yıldır değişmeyen köyde ne yaparlar? Ya bizim öğretmen okullarından çıkanların ezici çoğunluğu gibi barınamazlar, savuşurlar, ya da mizaçlarına göre köy imamına döner, bazısı işini yürütüp ağa mütegalibe olur. (s. 181).

Müfettiş Şefik Ertem, Müdür Halim Akın'a öğretmenlerin köylülerle karşı karşıya geldiğini ve karşılıklı suçlamalara varan birçok davayı teftiş etmek üzere görevde olduğunu söyler:

- ... Çantada böyle çekişmeler üstüne tam on bir iş var. Karşılıklı karalamalar, uydurma suçlar, vuruşmalar, hatta pusudan vurmalar. (s. 184)

Yazar anlatıcı, romanın bağlamında köylülerin her zaman Enstitülere ve buradan mezun olan öğretmenlere sıcak bakmadığını, zaman zaman Enstitülü öğretmenler ve köylülerin çatıştığını gösterir ve bunu da öğretmenlerin büyük sorumluluklarla köye gönderildiğinin ve köylülerle mücadelede etmek durumunda kaldığının göstergesi olarak sunar.

Murat Eğitmen

Murat Eğitmen; eğitmen okulundan mezun olmuş, başarılı, köylülerce sevilen, güvenilen ve itibar gören biri olarak tanıtılır. Yamrenli iki kız ğrencinin Enstitü'ye gönderilmesinde Murat Eğitmen'in etkisi olduğu gösterilir:

- Tamam!.. Bildiğin Murat Eğitmen... Murat Ağa'm bakmış ki, bizim buranın adamı kızını esdüdüye gönderici değil... Taşoluklular Ömer Eğitmen'in zoruyla ENSTİTÜ demesini öğrenmişlerdi. Bekir'le arkadaşları, köylüye uyararak, alay olsun diye, esdüdü diyorlardı: Sivadı paçaları... Bir adamın sözü nereye geçer? Kendi köyüne geçer. Dediğim, sayılan adam için... Sayarlar Yamören'de Murat Eğitmen'i... Direk gibi doğru bilirler. ekti aldı, Murat Ağa'm, kızlardan ikisini... (s. 207)

Romanda ğretmen ya da eğitmenlerin eğitici kimliklerinin yanında aydın yönleri de ön plana çıkarılmıştır. Eğitmenin kaldığı evde ve Halim Akın'ın da geçici olarak kaldığı çadırdaki kitap bulundurması, kitap okuması onların kültürlü bir birey olduklarını gösterir ve aydın kişiliklerini yansıtır:

Halim Akın, sözünü kesti:

- Maskaralığı sorgu sırasında yaparsın! Kitap getirdin mi, sen ondan haber ver!..
- Getirdim ama, bilmem seveceğin bir şey çıkar mı?.. (s. 438) (Halim Akın)

... Ay işiği aynadan yere vuruyor, karşı duvardaki kitap rafı rahat seçiliyordu. İlk ulumalarla uyanmış, bir daha uyuyamamıştı. Kalkıp lamba yakmaya, bir kitap almaya uşeniyordu. Öğleye kadar çocuklarla uğraşmış, akşama kadar piriç tarlasının çamurunda debelenmişti. Bu yorgunlukla l gibi uyuması gerekirken ık olsa hopluyor, sonra da saatlerce uyuyamıyordu. (s. 66) (Murat Eğitmen)

Ömer Eğitmen

Ömer Eğitmen hakkındaki bilgilere sadece Enstitü'ye malzemeler almak için Ilgaz pazarına uğrayan Müdür Halim Akın ile mer Eğitmen'in arasında geçen bir diyalogda yer verilir. Ancak bu kısa bilgilerde Murat eğitmen gibi mer Eğitmen'in de köylülerce sevildiği ve öğrencileri okutmasından memnun kalındığı belirtilir:

- Taşoluk Köyü'ndenim... Adımız mer... Ömer Akpınar...

Çopur Muhtar açıkladı:

- Bizim eğitmenimizdir, Müfettiş Bey... Kycek memnunuz mer Eğitmen'den... İyi okutmakta bebeleri... (s. 105)

Genel olarak bakıldığında eğitici kadronun Enstitü terbiyesinden geçmiş ğretmen ve eğitmenlerden oluştuğu görülür. Romanda ismi geçen ve ne çıkarılan eğitici kadro Enstitü kurucuları Müdür Halim Akın, Nuri evik, Emine Güleç ve Cemal Avşar'dır. Cemal Avşar daha çok olumsuz bir şahsiyet olarak yansıtılır. Enstitü Müdürü Halim Akın aşırı lkc bir tavırdaki gösterilir. Ancak Müdür Halim Akın'ın iyi tarafları da sergilenir. Yazar anlatıcının aşırı idealist olup gerçekçilikten uzak bir şekilde eğitim davası peşinde

koşanlara eleştirel yaklaştığı görülmüştür. Enstitü kurucusu ekibi kadar romanda öne çıkan diğer kişi Müfettiş Şefik Ertem'dir. Romanda Müfettiş Şefik Ertem ve Nuri Çevik'in Müdür Halim Akın'a göre daha gerçekçi bir bakış açısına sahip olduğu yansıtılır. Bunda yazar anlatıcının Köy Enstitülerine karşı olan tutumunun ve *Toplumcu Gerçekçi* anlayışını daha çok bu karakterlerle dile getirmesinin etkisi olduğu düşünülmektedir.

4. 2. 3. 3. 3. Öğrenci

Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün kurulma aşamasında Enstitü'ye civar köylerden katılan öğrenci sayısı yirmi iki kişidir. Yirmi öğrencinin dördü kız on sekizi erkek öğrencidir.

Dumanlı Boğaz Enstitüsü'nün dördü kız, on sekizi erkek yirmi iki öğrencisi yeni kılıklarıyla şaşılacak kadar değişmişler, ilk bakışta güven veren sağlam bir insan topluluğu oluvermişlerdi. (s. 220)

Öğrenci sayısının Enstitü'nün kuruluş sürecinde geçici bir sayı olduğu birkaç ay içerisinde Enstitü'de hedeflenen sayının bin kadar öğrenciye ulaşacağı varsayılmıştır (s. 146). Müdür Halim Akın'ın öğrenci sayısının Enstitü binasının yapılması ve gerekli donanımının sağlanması ile birlikte bini bulacağını ifade etmesine rağmen romanın sonuna kadar Enstitü'nün tamamlanamadığı ve öğrenci sayısında bir artış olmadığı tespit edilmiştir. Enstitüdeki zorlu şartların etkisiyle soğuk algınlığı geçiren Bekir Ozan'ın ölümü ve hırsızlık yaptığı için Molla Hıdır'ın Enstitü'den atılmasıyla iki öğrencinin azaldığı görülmüştür. Öğrenciler, Enstitü'nün kuruluş yerine yakın olan civar köylerden alınmıştır:

- Çankırı-Kastamonu-Çorum topraklarının tam birleştiği noktada... Köylüler "Keşiş Düzü" diyor. Genel Sekreter'e döndü. Öğrenci alacağımız köyleri dolaştım! Konuştuğumuz gibi... Dağ köylerinden, sulak ovaadan, bozkırın çorağından alacağız öğrencileri. (s. 27)

Öğrencilerin eğitim durumu kadar maddi durumları da tasvir edilmiştir. Enstitü'ye gelen öğrencilerin yoksulluğunu kıyafetleri ve dış görünüşleri ele verir:

... Öğrencilerin hepsi de sözleşmişler gibi en eskilerini giymişlerdi. Meydana getirdikleri küme, ilk bakışta ne olduğu bilinmez bir canlı şeyin üstünü örten paçavra yığınınına benziyor, kımıldanışı insanın yüreğini ürpertiyordu. (s. 212)

Enstitü'nün kız ve erkek öğrenciler için tek tip kıyafeti olduğu görülür. Enstitü'ye gelen öğrencilerin eski kıyafetleri çıkarttırılıp, temizlenmeleri için banyo yaptırıldıktan sonra onlara tek tip Enstitü kıyafeti verilir:

Müdür Halim Akın çocuklara eşyaları gösterdi:

- Birer ceket, birer pantolon, birer kasket, iç çamaşırları, birer gömlek seçeceksiniz. İtişmeyin, çekiştirmeyin. Giydikten sonra pek küçük, pek büyük gelirse değiştireceğim. O sebeple yanlışlığın önemi yok. Boşuna vakit geçirmiş olursunuz! Haydi bakalım! (s. 214)

Enstitü'de öğrencilerin temizliğine ve dış görünüşlerine önem verilir. Saçları kestirilen ve temiz kıyafetler ile yeni bir görünüme sahip öğrencilere Enstitü'nün ilk günü verilmek istenen dersin temizlik alışkanlığı kazandırmak olduğu fark edilir. Kılık kıyafetin güzel, temiz ve şık olmasının kişinin dışarıda bıraktığı olumlu izlenimi destekleyen bir durum olduğu yansıtılmıştır. Öğrencilerin ilk baştaki olumsuz dış görünüşleri kıyafet değişiminin ardından yerini daha olumlu bir izlenime bırakır:

Çocuklar yeni kılıklarıyla Keşiş Düzü'nün ortasında sıralanmışlardı. Kız erkek hepsinin giyimi bir örnekti. Haki asker keteninden kasket, avcı biçimi ceket, golf pantolon, ayaklarında asker postalları... Şirinköy'ün berberini getiren Yamörenli Murat Eğitimci erkeklerin başlarını üç numaralı makineyle tıraş ettirmiş, Emine öğretmen de kızların saçlarını enselerini açık bırakacak şekilde kesmişti. (s. 219)

Dumanlı Boğaz Enstitüsü'nün dördü kız, on sekizi erkek yirmi iki öğrencisi yeni kılıklarıyla şaşılacak kadar değişmişler, ilk bakışta güven veren sağlam bir insan topluluğu oluvermişlerdi. (s. 220)

Öğrencilerin Enstitü'ye gelirken yanlarında çalınır endişesiyle eşya bulunmayışı, kıyafetlerinin eski ve kirli halleri onların yoksulluğunu sergileyen bir görüntü olarak yansıtılır:

- Eşyamız yok!

- Pekil! Halim, Esef'in kirli ellerine baktı: En önemli şeyleri unuttuk Nuri, lütfen ekleyelim!.. Yüz havluları... Diş fırçaları... Sabun... Diş macunu... Başka... (s. 150)

Yazar anlatıcının Enstitü kayıt işleri için öğrencilerden alınan vesikalık resimlerin eskiliğini de köy çocuklarının yoksulluğunu ortaya koyan bir durum olarak verdiği ve yıpranmış bu vesikalık resimlerle onların fakirliğinin resmini çizdiği görülmüştür:

Müdür öteki resimlere dalmıştı. Bakıyor, düşünüyor, düşünüyor bakıyor, daha görmediği öğrencilerinin kişiliklerindeki özellikleri kötü vesikalık resimlerden çıkarmaya çalışıyordu. (s. 150)

Öğrencilerin okul inşaatını kendilerinin yapacak olmasını tedirginlikle karşıladığı ve bu durumdan pek de hoşnut olmadığı gösterilmiştir. Enstitü şartlarının kendisini çok zorlaması halinde okuldan kaçıp köyüne dönmeyi düşünen öğrencilerin olduğu görülür:

- Sonrasını da ben öğrendim. Biz yapacakmışız okulu mokulu...

- Biz mi? Ökkeş, ürkek ürkek çevresine baktı: Buncacık adamla mı yapılacak, dağ gibi okullar?.. Ölürüz yahu! Buna can mı dayanır?

- Neden ölmüşüz? Baktık durumlar çetin, basar gideriz. Dünyanın avanağı biz miyiz yahu? (s. 231)

Yazar anlatıcı, Enstitü binasını öğrencilerin kendilerinin inşa edecek olmasına, Enstitü'ye gelen öğrenciler aracılığıyla da eleştiriler getirir. Okuma niyetiyle geldikleri Enstitü'de okul inşaatında çalışacak olmaları öğrencileri şaşırtır ve bu durumu yadırgarlar.

Bu durum karşısında kendilerini işçi gibi gördükleri ve bu durumdan hoşnut olmadıkları yansıtılmıştır:

- Ne yapısı arkadaş?.. Yapı mapı yok... Biz konduracakmışız kendi yapılarımızı, Murat Ağa'mın dediği doğruysa...
- Nasıl kondururmuşuz bunca yapıyı? Gerçekten ürkmüştü: Yapı işçiliğine mi geldik buraya, öğretmen olmaya mı?
- Demedi mi size, bu esdüdülerin zagonunu Eğitimci'niz?
- Dedi ama, ben kulak asmadım! Olur mu yapısız? Dikebilir mi, köylü kısmı, dağ gibi hükümet yapılarını yazının yüzüne? (s. 227)

Yazar anlatıcı öğrencileri sık sık bir iş üzerinde tasvir eder. Enstitü'de öğrencilerin köylülükten gelme bir alışkanlıkla sahip oldukları iş yapma becerilerinden yararlanıldığı ve onlara belli görevler verildiği gösterilmiştir. Enstitü binasının yapısı için çalışan öğrencilerin bu zorlu koşullardan yorgun düştüğü görülmüştür. Molla Hıdır'ın yoğun çalışmaktan yorgun düşmesi nedeniyle kendisini Rus esirine benzetmesi dikkat çeker:

İş bitmiyor, gün kavuşmayı bilmiyordu. Sanki, Molla'ya düşmanlık için Kılıçlı Keşiş tilsim gücüyle, mübarek güneşi tutmuş, bir demir kazığa kömüş zincirleriyle bağlamıştı. Cip de gitti gelmez vesselam... Gelse belki bir şey olur. Ankara'nın bu Emine öğretmeninde yürek acıması, evet, yok ama, bu kadar mı yok? Ya peki, köylüsü olacak domuz Esef'in arada bir, "Uyumayalım Hıdır Molla... Çabalayalım ki, az biraz işin sonunu alalım sayende" diyerek zevklenmeleri... "Nedir yahu?.. Rus'tan esir mi aldılar bunlar bizi..." (s. 265)

Romanın bağlamında Enstitü'ye gelen öğrencilerin hazır binalarda eğitim almak yerine kendi okullarını yapma gibi zorlu bir süreçten geçmeleri eğitimdeki eşitlik ilkesine aykırı bir durum olarak gösterilmiştir. Hazır binalarda okuyan Enstitü öğrencileriyle eğitim görecekleri okul binalarını yapmak zorunda kalan öğrencilerin aynı eğitim şartlarına sahip olamayacağı yansıtılmıştır. Nitekim köylerde okullaşmanın artırılmak istenmesine rağmen köy çocuklarının zorlu bir süreçten geçirilmesini ve çalışmak zorunda bırakılarak eğitime dâhil olmasını yazar anlatıcı hoş karşılamaz. Enstitülerde okuyan öğrencileri şehirde okuyan öğrencilerle eşit şartlarda görmez. Yazar anlatıcı bu görüşlerini Şefik Ertem'le dile getirir. Şefik Ertem, ülke geneli tüm okullarda belli bir iş seferberliği olması şartıyla Enstitülerde öğrencileri çalıştırmanın mümkün olabileceğini dile getirir:

- Bırak şu dalkavuk takımını...
- Hadi, dalkavuklar önemli değil... Önemlisi sökmedi ilk başlangıçtaki parlak fikir, çevirdik rotayı yavaşça başka yöne... Bu kez Anadolu köylüsünün çile çekme gücüyle, azla yetinme alışkanlığına sarıldık! ... Bugünkü enstitülerde "öğrenciyi ezer gibi çalıştırmak" bir şartla haklı olur, bütün memleket, belli bir amaca varmak için iş seferberliğine atılmışsa... (s. 185)

Yazar anlatıcı, romanın kurgusunda Bakanlığın talimatıyla deneme amaçlı kurulması hedeflenen Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün yapım aşamasındaki ağır çalışma ve zorlu yaşam şartlarında bir öğrencinin ölümüne yer verir. Enstitü'de şiddetli yağışların neden olduğu sel felaketinin ardından barınma problemi yaşanır ve soğukların etkisiyle Bekir Ozan hastalanır ve ölür. Onun ölümünden sonra Enstitü'de bir süre yas ortamı hâkim olur. Yazar anlatıcının Bekir Ozan'ın ölümüyle Enstitülerin daha başlangıçta başarısız olduğu ve belli çıkarlar uğruna köy çocuklarının bu sürece kurban gittiği mesajını vermek amacı hissedilir:

Bekir öldü öleli hiçbir şeyde tat kalmamıştı. Gizli nöbet, su borularının aralıksız ezilmesi yüzünden tutuluyordu. İlk gece on boruyu ezen namussuz, iki gün sonra, takım yemekten gündüz ortasında, sekiz boruyu daha bozmuştu... "Kara Derviş düzüsünden başkası yapamaz, ebedi... Gelgelelim, Müdür Bey suçüstü yakalamadan yakasına yapışıcılardan değil... (s. 411)

Bazı köy çocuklarının ise Enstitü'de okumayı çok istediği gösterilmiştir. Enstitü'nün kurulmasına karşı olan Zeynel Ağa'nın aksine yeğeni Durali Enstitü'ye girmeyi çok ister:

- Tamam Durali... Aferin! Çok yaşa! Enstitüye gitmek ister misin?

Durali'nin gözlerinden önce bir ürküntü, sonra umut ışıltısı geçti. Amcasına yalvarır gibi baktı:

- İstenmez mi ?..

- İyi... Böyle çalışırsan, gelecek yıl Enstitüdesin!..

Zeynel elini dizlerine vurarak sevindi... (s. 142)

Enstitü'ye gelen öğrencilerin Enstitü'ye geliş amaçlarının birbirinden farklı olduğu görülür. Kimi öğrenci sevdiği kız Enstitü'ye gidiyor diye Enstitü'ye katılmıştır:

- ...Babası, Yıldız Ulak'ın babası kadar değilse de köyün ileri gelenlerindendi. "Okumak köylü kısmına iyilik getirmez" diyerek, okumaya meraklı arkadaşlarına takılan Ökkeş, Elvanların Petek enstitüye gider olunca hemen ardına düşmüştü. (s. 192-193)

Köylünün Enstitü'ye geliş sebeplerinden biri de yoksul köy şartlarından kurtulup zengin ve rahat bir ortamı Enstitü'de bulabilecek olma inancıdır. Öğrencilerde Enstitü'den mezun olduktan sonra maaşlı bir memur olma, toplumda itibar kazanma ve bu sayede ezilen olmaktan kurtulma arzusunun olduğu da görülmüştür:

- ... Yahu savaşa ölmeye mi gitmekteyiz? Hayır! Okula okumaya gitmekteyiz! Başımızı gün yakmasa, ayağımızı çamur kapmasa kötü mü? Öğretmen olacağız, askerde subay olacağız! Tokat atacaksın, tokat yiyeceğine... Aylık alacaksın, köyden harçlık bekleyeceğine... Sözü geçen adam olacağız, kötü mü? Efendi giyimi, üst baş... Bildiğin memur! Bu okulları köylü için açmış değil mi hükümetimiz?.. Köylü adamı gitmeyince, nasıl yürütecek bu işi, hey Allah! (s. 194)

Öğrencilerde Enstitü'den mezun olduktan sonra aylıklı bir memur olmanın kendilerini zengin kılacağı düşüncesi vardır. Romanda aylıklı memur olmanın yoksul köylüler için ne kadar önemli olduğu yansıtılmıştır:

- ... Hayır okumaya gitmekteyim, kendi toprağımızda... Kendi köylüme... Ruh gibi ahbaplarımla... Akıllı yerin köylerinde bayram günüdür bu... El köylerinde, "Adamımız okula gitmekte. Memur olacak aylığa geçecek" diye çifte davullar dövülür, meydan düğünleri kurulur. (s. 196)

Romanda öğrencilerin akademik başarı durumlarına dair net bilgiler verilmez. Bunda eğitim-öğretim yapacak, öğrencileri sınıf ortamındaki ders içi durumları ya da sınavlardaki başarısıyla gözlemlemeye imkân verecek bir okul binasının olmamasının etkisi görülür. Enstitü'de öğrenciler kendilerine verilen görevlerle ve işlerle daha çok psiko-motor becerilerini sergileyebilecekleri ortamda tasvir edilir.

Enstitü'de öğretmenler kurulu toplantısının yapıldığı tespit edilmiştir (s. 267-277). Yapılan toplantıda Enstitü'nün ve öğrencilerin durum analizi yapılarak, fikir paylaşımında bulunulur ve geleceğe dönük kararlar alınır. Öğretmenler öğrencileri sosyo-kültürel özellikleri ve davranışlar yönünden değerlendirir. Emine Öğretmen, rehberlik yaptığı kız öğrencileri sohbet sırasında az da olsa sorguladığını ve genel kültür bilgilerinin iyi olmadığını ifade eder. Genel anlamda öğrencilerin akademik bilgilerini ölçecek bir ders ortamı olmadığı için yapılan değerlendirmelerin çoğunun öğrencilerin kişiliklerine ve bir iş yapabilme yeterliliğinde olup olmadıklarını gösteren psiko-motor becerilerine dönük olduğu görülmüştür:

- İyi... Emine öğretmen, kâğıdın yerini değiştirdi: Gayretli çalıştılar kızların dördü de... Gık demedi hiçbiri... Kavrayışları ortanın üstünde... Kendiliklerinden bir şey katmıyorlar işe ama, bildiklerini, gösterileni duraklamadan yapıyorlar. Sevdim hepsini... Çok sevdim... Biraz sustu, kâğıda baktı: Bu kadar, şimdilik... Pardon... Kızları yokladım laf arası... Sözelimi coğrafyadan, hiçbir şey bilmiyor hiçbiri... Amerika, büyük hükümatmış... Nerede? Kim bulmuş? Habersizler... (s. 270)

Halim Akın, öğretmenler kurulu toplantısında Enstitü'ye okumak için gelen öğrencilerin genel profilini çizmiştir. Müdür Halim Akın'ın Enstitü'ye yeni başlayan öğrencilerin ilk zamanlarda nasıl bir tavır gösterebileceğine dönük tespitleri vardır. Bu noktada yazar anlatıcının Enstitü üzerine araştırmalar yaptığı, Enstitü ile ilgili gözlemlerde bulunduğu ve elde ettiği tespitlerini romanda Halim Akın aracılığıyla okura yansıtmaya çalıştığı fark edilmiştir. Halim Akın Enstitülerde görev almanın vermiş olduğu tecrübeyle edindiği gözlemlerini öğretmenler kurulu toplantısında arkadaşlarıyla paylaşır ve öğretmenlerin öğrencilere yaklaşımının nasıl olması gerektiğiyle ilgili onlara genel tavsiyelerde bulunur. Bu tespitlerde genel olarak Enstitülerin kuralcı ve çetin koşullarının başlangıçta öğrencileri zorladığını, bu koşullara köy çocuklarının alışabilmesi için öğretmenlerin öğrencilere hoşgörülü bir tutumla yaklaşmaları gerektiğini ifade eder (s.

276-277). Halim Akın'ın tespitlerinin öğrencilerin akademik durumlarından çok duygusal, sosyal kişiliklerine ve davranışlarına dönük değerlendirmeler olduğu görülür.

Müfettiş Şefik Ertem, Enstitü'de öğrencilerin doğayla mücadele etmek zorunda kalacakmış ve çevreden destek görecekmış gibi bir algıyla yetiştirilmesini eleştirir. Nitekim Enstitü felsefesiyle yetişmiş öğretmenlerin köylülere karşı verilecek herhangi bir mücadeleye öğretmenlerin hazırlıksız, savunmasız bir şekilde sokulduğunu ve baştan yenilgiye düşmeleri isteniyormuş gibi bir tavrın sergilendiğini düşünür:

-... Çocukları, yalnız doğayla boğuşacaklarmış, çevredeki insanlardan hep yardım, hep iyilik göreceklermiş gibi yetiştirmek yanlış... Göze alınamıyor, çünkü karşı çıkacak insanlarla boğuşma eğitimi vermek... Bunu göze almadan soyut bir köylü, şehirli çelişmesi olabilirmiş gibi yetiştirmek çocukları, ikinci yanlış... Bunlar, köy öğretmenini çevresiyle boğuşturma hazırlığı... Hem de onları yapmak zorunda kalacakları korkunç savaşa silahsız sürerek... Başından yenik düşmeleri isteniyormuş gibi...(s. 183)

Köy çocuklarında mülkiyet kavramının gelişmediği ve her şeyin devlete ait olduğuna dair bir algı olduğu da yansıtılmıştır:

- Verildi öğretmenim... Torbalarını astım boyunlarına, yem kesince aldım. Tımarladık bile az biraz... Adam, kendi malından iyi bakacak, değil mi öğretmenim, esdüdümüzün malına?

Bu soruyu Cemal'in yerine Emine Güleç karşıladı:

- "Kendi malından iyi" ne demek! Asıl kendi malın bunlar... Neden mi? Hükümet malı millet malı demektir de ondan... Millet kim? Sen ben... Demek senin malın... (s. 281)

4. 2. 3. 3. 4. Kemal Tahir ve Köy Enstitüleri

Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek'te Enstitüleri dönem iktidarının, Bakanlığın, öğretmenlerin, öğrencilerin ve köylülerin bakış açısıyla ele alır ve Enstitülerle ilgili birçok değerlendirmede bulunur. Romanın genel bağlamında sosyal, siyasal ve kültürel bir açıdan yaklaştığı Enstitüleri Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü denemesinden hareketle eleştirdiği belirlenmiştir.

Bakanlığın Enstitülerle köy çocuklarına köye yabancı olmayan ve köydeki yaşantısını bulabileceği bir eğitim ortamı sağlandığı ayrıca mezuniyet sonrasında öğretmenlerin Enstitü'de aldıkları eğitim yaşantısını gittikleri köyde devam ettirebildikleri anlayışı vardır:

- Ya bunlar da öteki öğretmenler gibi köyde durmazsa?

- Duracaklar! Çünkü köyden bozulmamış köylü çocuğu alıp özel eğitimden geçiyoruz. Çocuğun köydeki yaşayışı enstitüde, enstitüdeki yaşayışı köyde sürüyor. (s. 29)

İlköğretim Genel Müdürü, Enstitü'de köy çocuklarının köylülüklerini kaybetmeyecek şekilde, hem çocukları okutma hem de ülkenin var olan düzenini koruma sorumluluğu ve bilinciyle yetiştirildiği ifade eder:

- ...1912 İlköğretim Kanunu encümen mazbatası şöyle der: "Bizim ilköğretimle elde etmek istediğimiz amaç, en çok pratik okumuş, yerinde kalan köylü millet yetiştirmektir." Bu mazbatanın yazarı o zaman da milletvekili olan Yunus Nadi Bey'dir. Görüyorsunuz ki, biz 1912'de koyulan amacı değiştirmedik hiç... Köyü, bugün de yurdumuz yaşayış birliğinin küçük ama, bütün örneği olarak alıyoruz. Çünkü köyde ortak ve toplu olarak yaşamının bütün safhaları vardır. Bu "kendine yeterliği" gözden uzak tutmuyoruz. Köylü çocuklarını köylülüklerini kaybetmeyecek bir biçimde yetiştiriyoruz, iki ödevleri olduğunu inandırıyoruz: Çocuk okutmak... Gerekirse vatan savunmasına koşmak... (s. 29)

İlköğretim Genel Müdürü, Bakanlığın Enstitüler ile nasıl bir öğretmen profili çizmeye çalıştığını açıklar. Enstitü'de verilecek eğitim doğrultusunda köy çocuklarına bazı değerler kazandırılmak ve bu değerler çerçevesinde bir kimliğe sokulmak istendiği görülür. Köy çocuklarının gelenekçi uysallıklarından sıyrılarak sorgulayabilen, muhalefet duruşa sahip dik duruşlu bireyler olması istenir. Bunun Anadolu köylüsünün yabancı olduğu ve yadırgadığı bir karakter olduğu yansıtılmıştır:

- Ayağa kalkmak meselesi, evet var!.. Köylülerimizin her kravatlıya el pençe divan durması geleneğini sarsmak istiyoruz! Enstitülerden birine, bir gün yeni bir öğrenci geldi, kravatı vardı. İçeri girince bütün sınıf birden ayağa kalktı. "Kime saygı göstereceği bilinmezse, gösterilen şey, saygı sayılmaz" diye düşündük! Hele ağır işler görürken, bu işlerden sonra dinlenirken, biri gelirse işi bırakmayı, dinlenmeyi bırakarak ayağa kalkmayı uygun bulmuyoruz. (s. 30)

Yazar anlatıcı, Tek Parti Genel Sekreteri'nin açıklamalarıyla Enstitülerin bazı politikacılar tarafından desteklendiğini belirtmiştir:

- Mecliste bazı arkadaşlar enstitülerimize sevinilecek ilgi, yakınlık, hissilik gösteriyorlar. Çünkü daha iyisi olsun istiyorlar. Hiç lekesiz olsun... Milli Eğitim Bakanımıza güveniyorlar, yakın arkadaşlarının gayretlerini değerlendiriyorlar. Çünkü önemini biliyorlar köyün... Türk köyü, yurdumuzun biricik dayanağı, biricik güvenidir. Geleneksel saflığı, ana cevherindeki özellik bozulmamalıdır. Bunu sağlamak için açılmıştır köy enstitülerimiz... (s. 31)

Yazar anlatıcı, Enstitü'de köy çocuklarına kazandırılacak değerlerle rejimin savunucusu olan, köyde devletin çıkarlarını devam ettiren, hiçbir zorluktan kaçınmayan bireylerin arzulandığını göstermiştir:

- ... Bozulmamış köy çocukları alınacak, töresel köyümüzün yüksek ahlaksal değerleri hırsıyla savunulacak. Büyüklerine saygı, küçüklerine sevgi, vatan için duraklamadan, gözü kapalı ölmek!.. Çilelerden yüksünmemek, millet yolunda azla yetinmek... Daha önemlisi: Uğradığı haksızlığı bile kutsal saymak, er geç düzeleceğine inanmak... Bu inancı bir an yitirmeden sabırla beklemek... Köye, sapık fikirlerin girmesini gerekirse canı pahasına önlemek... Bir Kubilay, beş Kubilay değil, ordularla Kubilay çıkarmak... Köyde devletimizin, partimizin, hükümetimizin gören gözü, duyan kulağı, söyleyen dili olmak... Yetmez! Gerekirse rejimin çekilmiş kılıcı kesilmek... Rejimin düşmanlarını tepelemek...(s. 31-32)

Enstitülerin kapatılmasına dönük çalışmaların olduğu yansıtılmıştır (s. 440). Müfettiş Şefik Ertem, Müdür Halim Akın'a Enstitülerin İsmet İnönü tarafından desteklenen bir kurum olmasına rağmen bazı politikacıların Enstitülerin köydeki varlığını sorguladığını, köylere katkısı olup olmadığını tartıştığını ve kapatılmasına dönük girişimlerin olabileceğini haber verir:

- Orasını bilmem... Bir fısıltıdır başladı. Milletvekili arkadaşlar soruyorlar üst üste: "Nedir bu enstitüler?", "N'oluyor enstitülerde", "İşe yarar mı bunlar?.."
- Her zaman sormazlar mıydı? Milli Şef tutuyor. Bilmek faydalıdır.
- Öylesi değil... Bir garip...
- Yok canım... Kimse işleyemez bu cinayeti... Hiç kimse...
- Benimkisi sezgi, şimdilik... Kuşku başladı başlayalı düşünüyorum. Biçimine getiremezlerse, Milli Şef'e rağmen bir şey yapamazlar. Ama biçimine getirdiler mi, sizi Milli Şef de kurtaramaz Halim'cim. (s. 441)

Enstitü'de yapılması istenen işleri arkadaşlarına gündelikte yaptırmayı düşünen öğrencilerin olduğu gösterilmiştir. Yazar anlatıcı, Enstitü'de köy çocuklarının kendilerini öğrenciden çok bir işçi gibi gördüğünü ve arkadaşlarına da bu bakış açısıyla sorumluluklar vermeye çalıştığını yansıtmıştır. Yazar anlatıcının Enstitüler ile ilgili eleştirilerini daha çok çocukların ağır koşullarda çalıştırması üzerinde yoğunlaştırdığı görülmüştür:

- Öyle ya... Adam çoksa, baktın usandın, deliğin birine girer, biraz uyursun! Harçlık da verilecekmiş yeterince... Baktın iş ağır, cıvıllı takımından birini tutarsın gündelikte çalıştırırsın!
- Yeter miymiş, yerine adam çalıştırmaya, burada verilen harçlık?
- Yetmezse köye haber salar, para isterim... (s. 227)

Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nü kurmakla görevli Müdür Halim Akın, belli kurallar dahilinde Enstitü'deki işlerin yürütülmesini sağlamaya çalışır. Bu noktada hem öğretmenlere hem de öğrencilere sık sık direktifler verirken ve öğrencilerle birlikte iş yaparken tasvir edilir. Ancak Enstitü yaşantısına uygun hareket ermeyen öğrencilerin de olduğu görülmüştür. Hırsızlık yapan ve etik davranmayan Hıdır Molla Enstitü'den atılır. Molla Hıdır'ın Enstitü'den kovulması sırasında köylünün yoksul durumu ortaya konulmuştur. Enstitü kıyafetlerini çıkarıp kendine ait eski kıyafetlerle Enstitü'den ayrılan Molla Hıdır'la ilgili yapılan tasvirde yazar anlatıcının Enstitüleri köy ve köylünün özünü yakalayamamış, köylüyü sadece şekilde değiştirme amacı taşıyan bir kurum olarak yansıtmak istemesinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Enstitülerin etkisi ortadan kalktığında köylünün yine eski düzende hayatına devam etmek zorunda kalacağına dair bir mesajın olduğu hissedilir. Tek tip kıyafetle Enstitülü olan öğrenci, kıyafetleri

çıkardığında yine köy çocuğu oluvermiştir. Nitekim Molla Hıdır örneğinde olduğu gibi yazar anlatıcının Enstitülerin köylüleri eğitim sistemine dâhil ederken köydeki mevcut şartları değiştirerek köklü bir düzenleme yapmak yerine, köylüleri geçici bir sistemle eğitmeye çalıştığını gösterme isteği fark edilir:

Molla, söyleneni duraklamadan yaptı. Yıldız'ın uzattığı eski ceketini de, hep öyle uykuda gezer gibi giydi. Şaşılacak kadar yamalı, şaşılacak kadar yağlı kasketi başına konulunca, birden, dünyada enstitülerin varlığından bile habersiz herhangi bir köylü çocuğu oluvermiş, bu değişmeyi belki de ayakları çıplak olduğu için, Müdür'ün geri almak istemediği, enstitünün golf pantolonu bile bozamamıştı. (s. 428)

Enstitü'ye gelen öğrencilerin bazısı pişman olur. Öğrencilerde mezun olsalar bile bir taraftan öğrencileri okutmanın diğer taraftan topraktan geçimlerini sağlamanın ve yeri geldikçe köylüyle de mücadele etmek zorunda kalacakları durumların oluşmasının ne kadar büyük bir sorumluluk olduğu düşünceleri vardır. Köyde Enstitü mezunu öğretmen olmanın meşakkatli olduğu hissettirilmiştir. Enstitü'nün çetin şartlarının bazı köy çocuğunu korkuttuğu ve bu nedenle öğrencilerde kaçma düşüncesinin olduğu gösterilmiştir:

- Halt ettik. Karı yoluna esdüdüye gelmek mi olurmuş? Hadi dişini sıktın da bitirdin diyelim... Sonu? Yirmi kayma aylık... Bir yandan bebeleri okut, bir yandan "karnımı doyuracağım" diyerek toprakla boğuş! Gittiğin yerde, köylü sana sulak yerden toprak mı verir? Toprakla boğuşacaktın da babanın bunca vaziyetini neden koyup geldin? Evet, yanlış çizdik biz bu çizgiyi arkadaş. Yol yakınken... (s. 232)

Eğitim başı Cemal Avşar, öğrencilerin verilen görevleri köylü olmanın verdiği bir alışkanlıkla ve kadercı bir katlanışla yaptığını ifade eder:

Cemal Avşar topralanmaya çalıştı. Yorgundu. Enstitücülükle hiç ilgilenmiyordu. Buraya eniştesinin zoruyla geçici olarak gelmişti. Gözlerini gönülsüz kırıştırdı:

- Saygılı hepsi... Gayretli... "Yorgunluğa kendilerini nerdeyse kaptıracaklar" diyorsunuz, birden silkinip sanki, işe yeni sıvanmışlar gibi taptaze giriyorlar... "Alışkanlıkları güçlendiriyor" diyebilirim... Hayır, "kadercı bir katlanışları var çalışmaya" denebilir. (s. 271)

Yazar anlatıcı ise kadercı bir anlayışla çalışabilme yeteneği olan köy çocuklarının ağır şartlarda çalıştırılmasını hoş karşılamaz. Nitekim romanın bağlamında Köy Enstitüsü öğrencileri çalıştıran bir işçi kurumu gibi yansıtılmıştır. Yazar anlatıcıya göre bir ara Enstitü'de Robenson yasaları hâkim olur (s. 364). Sel felaketi geçici olarak kurulan çadırları su içinde bırakır, öğrencilerin kazdıkları kuyular, topladıkları çalılar ve döktükleri kerpiçler, Bekir Ozan'ın yaptığı geçici ocak, kısaca emek gösterdikleri her şey birkaç saat içinde mahvolur, içme suyu sıkıntısı ve en önemlisi de barınak sorunu yaşarlar. Yazar anlatıcının Enstitü şartlarına dönük böyle olumsuz bir tablo çizmesi onun öğrencilerin Enstitü'de okutulmak yerine doğanın zorlu şartları ile mücadele etmek zorunda bırakıldığı düşüncesini destekleyen bir durumdur. Nitekim yazar anlatıcı, geçici kamp için öğrencilerin gösterdiği tüm emeğin şiddetli bir yağmurla boşa gitmesi ve günler geçmesine

rağmen ortada okul adına bir yapının olmaması, Enstitü idaresinin doğanın zorlu koşullarından korunmak için yeniden geçici bir barınak yapma düşüncesinde ısrar etmesi ve bunun için öğrencilerin aynı ağır koşullarda çalışacak olmasıyla Enstitü'yü bir eğitim kurumundan çok bir çalışma kampı olarak tasvir eder.

Yazar anlatıcının düşündükleriyle yaptıkları bir olmayan eğitimcileri ironik durumda gösterme isteği fark edilir. Aristo felsefesini sevmediğini söyleyen Halim Akın buna gerekçe olarak Aristo'nun Anadolu'yu köle yetiştiren bir coğrafya olarak yorumlamasını gösterir (s. 166). Yazar anlatıcının romanın bağlamında Aristo'ya getirdiği eleştiriyi Enstitü'ye dönük yaptığı eleştiride ortak taraflar olduğu belirlenmiştir. Yazar anlatıcı Enstitüleri öğrencileri çalışmak zorunda bırakan kölelik sistemi olarak tasvir eder. Halim Akın'ın Anadolu'yu köle yetiştiren bir coğrafya şeklinde tanımlayan Aristo'yu sevmediği düşüncesine rağmen yazar anlatıcının köle yetiştiren bir kurum olarak tasvir ettiği Enstitü'nün kurulması sürecinde Halim Akın'ın büyük çaba vermesini ve aşırı ülkücü tavırlarını tutarsız bir durum olarak yansıtır.

Yazar anlatıcı Enstitüleri eğitimi göz ardı eden bir kurum olarak da değerlendirir. Enstitü için yapılan çalışmaları eğitimcilikten farklı bir eylem olarak görür. Müfettiş Şefik Ertem, Halim Akın'ı *Enstitücü* olarak niteler ve onun eğitimciliğini sorgular:

-... Seni dinlerken hiç şüphem kalmadı, enstitücü olup çıktın Halim Akın, boşladın iyice eğitimciliği... (s. 176)

Şefik Ertem, Enstitüleri belli bir temele dayanmadan kısa süreli çözüm getiren ve sürekliliğini olmayan geçici bir kurum olarak tanıtır. Enstitüler için *geçici* ifadesini kullanılırken bu kelimenin büyük harflerle yazılması dikkat çeker. Yazar anlatıcının düşüncesini vurgulamak amacıyla böyle bir tutum sergilediği düşünülmektedir:

Halim Akın'ın gözlerinden bir an, can sıkıntısına benzer bir donukluk geçti. Sonra güvenle gülümsedi:

- Eğitimci saymıyor musun, enstitücüleri?

- Bilirsin ya, eskiden beri, geçici şeylerle köklü işleri birbirine karıştırmayı sevmem.

- Enstitücüler GEÇİCİ ŞEY mi sence, bugün bile... (s. 176)

Enstitüler ile ilgili verilen bir bilgi de Bakanlığın çalışmalarıyla on dört Enstitü'nün kurulmuş olduğudur. 14. Enstitü kurulmasına Müfettiş Şefik Ertem'in Enstitüleri yine de geçici bir kurum olarak değerlendirdiği fark edilir:

- Evet! Bugün bile...

- On dördüncü enstitüyü kurduğumuz halde mi?

- Evet!

- Kaç kişisiniz Bakanlık'ta, siz daha imana gelmeyenler? (s. 176)

Müdür Halim Akın Enstitüleri kısa sürede çok fazla köy öğretmeni yetiştirmek amacıyla kestirme bir çözüm olarak görür, buna karşılık Müfettiş Şefik Ertem Enstitüleri kestirme bir çözüm olmaktan çok gelişigüzel yapılan kaytarmaya varan uygulama olarak düşünür:

- Şefik'çiğim, öğretmen okullarınız köylere yeterince öğretmen yetiştirdi de, ENSTİTÜ belasını keyfimizden mi karşınıza çıkardık? Kestirmeden gitmek zorunda değil miyiz?

- Ben çoktandır bu "kestirme" sözünden soğudum. Halim'cim, iyice bezdim. Çünkü bizde kestirmeden gidiş; her zaman "istem arkadan gelsin" alıklığına dayatılmıştır.

- Öyledir diye, yavaş gitmeyi mi savunacağız, tıngır mıngır?..

- Yok! Kendimizi aldatmayacağız. Hızlanmakla kaytarmayı birbirine karıştırmayacağız! (s. 176)

Yazar anlatıcı, Enstitüleri geçici bir kurum olarak görmesinin gerekçelerini romanın bağlamında ifade eder. Müfettiş Şefik Ertem ile köydeki eğitimi artırmak ve köye öğretmen yetiştirmek için ilki 1940'ta kurulan Enstitülerin neden Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren değil de 1940'lı yıllardan sonra kurulmak istendiğini Müdür Halim Akın üzerinden *Enstitülülere* sorarak Enstitülerin kurulmasında başka emellerin olduğunu hissettirir:

- Amaç, enstitüleri hızla kurup öğretmensiz köylere hızla öğretmen ulaştırmak... Kaytarmacılık neresinde bunun?

- 1943'teyiz! Cumhuriyet kurulalı 20 yıl olmuş. İlk enstitü 1940'ta açıldı. Bu hesapça, köy öğretmeni yetiştirmekte tam on yedi yıl gecikmişiz. Sen şimdi bunu bana "hız" diye yutturacaksın. "Çok daha önemli işler vardı. Okuma yazmaya sıra gelmedi." dersin 1928'de aldık alfabe... Hem de "eskisi zordu, bu kolay" diye. (s. 176-177)

Şefik Ertem, köy öğretmeni yetiştirmekte geç kalındığını, bu nedenle hızlı olsun diye sağlam temellere oturtulmadan kurulduğunu düşündüğü Enstitülerden öğretmenlerin kaliteli bir eğitim almadan mezun olduğunu düşünür:

- ... Sen şimdi köylü çocuğunu alacaksın, yarım yırtık okutup köye salacaksın! (s. 177)

Şefik Ertem, Enstitüleri eleştirirken politik amaçlarla gerçekleştiğini düşündüğü alfabe değişikliğini de örnek verir. Okuma-yazmayı artırmak ve kolaylaştırmak amacıyla alfabe değişikliğinin gerçekleştiğinin söylenmesine rağmen köylerdeki okuryazar oranının hâlâ düşük olduğunu, öğrenenlerin de bildiklerinin çoğunu unuttuğunu ve köylü için okuma-yazmanın çok da önemli görülmediğini belirtir (s. 177).

Romanda Müdür Halim Akın, Enstitü taraftarı olarak gösterilir. Müfettiş Şefik Ertem ve Müdür Halim Akın arasında geçen diyalog Enstitü karşıtı ve taraftarı olanların genel durumunu yansıtır. Yazar anlatıcı her iki tarafın Enstitü hakkındaki düşüncelerini ortaya

koymakla birlikte yazar anlatıcının Enstitülere yaklaşımının olumsuz olduğu ve Enstitülere dönük eleştirilerini daha çok Müfettiş Şefik Ertem ile dile getirdiği belirlemiştir.

Yazar anlatıcının Enstitü yanlısı olarak tanıttığı Müdür Halim Akın'ın Enstitü mezunu öğretmenler için *köy için yeterince* şeklinde itirafta bulunması dikkat çeker. Yazar anlatıcı, Müdür Halim Akın'ın söylemleriyle *Enstitücü* olma davasına ironik yaklaşmıştır. Enstitücülerin Enstitü'yü savunmak için öne sürdükleri savların Enstitü'nün amacıyla tam olarak örtüşmediğini düşünür. Nitekim Enstitülerin köy çocuklarını şehirdeki çocuklardan daha da soyutladığını, şehirdeki çocuklarla eşit şartlarda ve yeterlilikte eğitim almadığını düşünür (s. 177-178). Enstitülerin köy çocuklarını şehir ve kasaba çocuklarından farklı eğitime göz yumması eleştirilmiştir.

Yazar anlatıcının Enstitülere karşı çıkmasının nedenlerinden biri, Enstitüleri köylülerden gelen bir talep doğrultusunda değil de hükümetin isteği ve dayatmasıyla kurulan bir kurum olarak değerlendirmesidir. Yukarıdan gelen bir uygulama yerine köylünün isteklerinden, ihtiyaçlarından doğan ve köylünün sesi olan bir okul tasavvur eder. *Köy için nasıl okul* olması gerektiğini sorgulayan Şefik Ertem'in *köyü yaşatacak okul değildir okulu yaşatacak köydür* anlayışıyla köydeki eğitimin temelden başlaması gerektiği düşüncesi vardır (s. 177-178).

Şefik Ertem; Enstitüleri köyün ihtiyaçlarından doğan bir kurum olarak değil, hükümetin politik çıkarlarını devam ettirmek, köylüyü bu doğrultuda yetiştirmek ve yönlendirmek için köyün dışından bir müdahaleyle kurulan geçici bir çözüm arayışı olarak tasvir eder. Enstitülerin tepeden inme bir anlayışla kurulduğunu düşünen Şefik Ertem, köy okullarının ancak köylünün okuma isteği duyması neticesinde köyler için faydalı olabileceğini belirtir:

... Dört süngülü ile koca bir istibdadı deviren inkılapçılar bilmiyorlar ki, köyü yaşatacak okul değildir, okulu yaşatacak köydür. Öyleyse "köylü bizden nasıl bir okul istiyor?" diye düşünmeliyiz. Yoksa hükümet zoruyla kurulan okul da mekanik olarak dıştan kurulan her müessese gibi böyle dayanak noktası bulamaz, er geç batar.

- Yahu sen ne diyorsun! Kara cahil mi kalsın köylüler?

- Hayır Halim'cim, okusun, ama köy okulu, okuma isteği duyulunca işe yarar.

- Peki nasıl duyulur bu istek? (s. 177-178)

Şefik Ertem, Enstitülerin başka amaçlara hizmet eden bir kurum olduğu savını öne sürerken bu savını desteklemek için Tonguç'un *Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy* adlı eserindeki Enstitüler üzerine yapılan değerlendirmelerini kaynak göstermiştir. Bu kitabın Enstitü davasına sahip çıkan kişiler tarafından ana kitap olarak görüldüğünü ifade etmiştir:

- ... Bir sorum var Halim'cim! Bunca yıl enstitücülük ardındasın, bakalım, çocukların da, köyün de, gerçekten değiştirilmek istendiğine inanıyor musun?

- Ne demek? Karagöz mü oynatıyoruz Şefik?
- Bilmem!.. Bakalım ister misin?
- Neye?
- Sizin ana kitaba...
- Hangisiymiş bizim ana kitap? (s. 179)

Yazar anlatıcının Enstitü davasını savunan kişiler için *Enstitücü* ifadesini kullanması, onun Enstitülerle ilgili olumsuz tavrını Enstitüleri savunan kişilere de yansıttığı ve Enstitülülerin ülkücü tavırlarını küçümsediği fark edilir.

Şefik Ertem, Müdür Halim Akın'a İsmail Hakkı Tonguç'un Canlandırılacak Köy eserinin ana prensiplerini özet halinde açıklar. Enstitü'nün asıl amacının farklı olduğunu düşünen Şefik Ertem, Enstitülerin hükümetin köylüyü kendi çıkarları doğrultusunda yetiştirme amacına hizmet ettiğini düşünür. Köy Enstitüleri'nin Cumhuriyet rejimini benimseyip koruyan, ülkenin kalkınması için çalışan kişileri ve Tonguç'un ifadesi ile *hakiki iş adamlarını* yetiştirmeyi hedeflediğini düşünür. Enstitülerin hükümetin çıkarlarını koruyabilmek adına öğrencileri işçi gibi kullanmasını eleştirir:

- Canlandırılacak Köy... iyice taradım... Ana kitaptaki ana prensip özeti şu: "Rejimi yarı aydınların suikastından koruyacak tedbirler almayı hiç ihmal etmemek lazımdır. Bunun için de köy kaynağından, hayata daha kuvvetli bağlarla bağlı, çağımız uygarlığının işlerini başarmaya daha yatkın, taze elemanı, bol bol alarak ve onların karakterlerini bozmayacak müesseselerde yetiştirerek, bu kabil insanlardan Cumhuriyet'i besleyecek ve gürbüzleştirecek, memleketi saadet yuvası haline getirecek, hakiki İŞADAMLARINI yetiştirmek lazımdır." (s. 179)

Karşı dava adamı olarak birçok konuda tezli roman yazaran Tahir'in *Toplumcu Gerçekçi* çizgisinin ve Marksist anlayışının da etkisiyle hükümetin Enstitüler aracılığıyla köylüyü kendi çıkarlarına alet ettiği düşüncesinde olduğu söylenebilir. Şefik Ertem Enstitüleri, Tek Parti rejiminin varlığını devam ettirmek ve kendi çıkarlarını koruyabilmek amacıyla ihtiyaç duyduğu yeni takviye gücü köylülerde bulan ve *rejimşor* yetiştiren bir kurum olarak tarif eder. Şefik Ertem; Enstitülerin Tek Parti rejime hizmet ettiğini, Enstitülerle köylüyü köylülükten kurtaracak ve onları özünden değiştirecek bir eğitimin hedeflenmediğini düşünür:

- ... Ne demektir bunlar Halim'cim! Birinci planda, rejim meselesi var, hem de bugünkü tek parti rejimi... Yarı aydınlar, her kimlerse, aralıksız suikast yapıyorlar rejime... Bunun için bu suikastçı aydınları tepelemek gücünde taze elemanlar yetiştirmek lazım... Senin dediğin gibi köy için "yeterince" değil, gerçek aydın; daha beteri: Rejimşor! Biraz bekledi: Bunlar köy kaynağından alınacak bol bol... Çünkü hayata daha kuvvetli bağlarla bağlı, çağımız uygarlığın işlerini başarmaya daha yatkın taze eleman ancak orada bulunur. (s. 179-180)

Şefik Ertem, Tonguç'un Enstitüler üzerine yaptığı açıklamalardan hareketle Köy Enstitülerini işçi bir sınıf doğuran bir kurum olarak tanımlar ve eleştirilerini bu noktada yoğunlaştırır:

- Şimdi halt ettin Şefik!

- Çok şükür, nihayet kızdın! Kendi kendime konuşuyor gibiydim deminden beri... Senin patron kara kitapta ne diyordu, parlak prensibin sonunda? "Bu kabil insanlardan" diyordu, yani "hayata kuvvetli bağlarla bağlı, çağımız uygarlığının işlerini başarmaya yatkın, taze elemanlardan Cumhuriyet'i besleyecek ve gürbüzleştirecek, memleketi saadet yuvası haline getirecek..." ... Evet "Saadet yuvası haline getirecek HAKİKİ İŞ ADAMLARI yetiştirmek lazım!" diyordu. Bugünkü köyde yetişecek hakiki iş adamı, ağadan, mütegalibeden başka bir şey olabilir mi cancağızım? (s. 181-182)

Okuyacakları Enstitü binalarını kendileri yapmak zorunda kalan öğrencilerin hazır imkânlarda okuyan diğer öğrencilerle eşit muamele görmediği yansıtılmıştır. Yazar anlatıcı bu düşüncesini Nuri Çevik aracılığıyla ifade eder. Nuri Çevik, Enstitü binalarını kendileri inşa etmek zorunda kalan öğrencilerin daha sonra kurulu bir düzene sahip Enstitü'de okuyacak öğrencilere göre bile hakkının ve emeğinin yenildiğini düşünür. Nuri Çevik, Enstitüler hakkındaki eleştirilerini artırarak Enstitüleri emek dolandırıcılığı yapan bir yer olarak gösterir:

- Çünkü öğrenci burada yerli değil, geçici... Bu sebeple bütçede ayrılan para, buraya harcansa bile, arkadan gelip çalışmadan okuyacaklara bakarak hakkı yenilmiş, emeği ödenmemiş olur. Kaldı ki bizde bütçeden vermek, biricik iş adamlığı, hatta biricik vatanseverlik sayıldığına göre, çocukları burada en ağır işlerde çalıştırmak, bunun karşılığı olması gereken parayı madrabazlara çarptırmak; en faydalı, en doğru işte çalıştırmayı bile çok korkunç bir dolandırıcılık haline getirmez mi? (s. 287)

Nuri Çevik, köy çocuklarının köyde zaten köy yaşantısı itibariyle ağır işlerde çalıştığını ve okumak için geldikleri Enstitü'de de ağır işlerde çalışmak zorunda bırakılmasını köylünün azla yetinme, çile çekme gücünden yararlanmak ve belli çıkarlar için köylüyü kullanmak olarak değerlendirir:

- Öyle ya... Ağır işlere sürüyoruz. Sanki bu çocuklar yedi yaşlarından beri dünyanın en ağır işlerine koşulmamışlarmış. Sanki on iki yaşlarına varınca babalarının yaptığı ağır işlerin hepsini yapmazlarmış... On beşinde evlenip otuzunda kocayan bunlar değilmiş... Bir de çile çekme gücüyle azla yetinme geleneğine güvenecegiz köylünün... Bunu kullanacağız! Kullanmanın sonucunda meydana gelen değerleri, başkalarının yağmalamasını kesinlikle önleyemezsek, söker mi bu iş? (s. 378)

Nuri Çevik, köylünün cahil olsa bile zamanla çile çekme gücünden ve azla yetinme alışkanlığından yararlanan uygulamalara sessiz kalmayacağını ve köylünün uyanışına hiçbir ülkücü yaklaşımın mani olamayacağını düşünür:

... Boşuna zorluyoruz gibime geliyor, ya bilerek domuzluğumuzdan, ya da bilmeyerek alıklığımızdan, düpedüz boşuna zorluyoruz! Hiç kimse, ne kadar geri, ne kadar bilgisiz olursa olsun çile çekme gücüyle, azla yetinme alışkanlığını yoksulluk içinde, umutsuz yaşamak için kullanmaz, uzun boylu... Bunu sürdürmeye hiçbir marşın gücü yetmez! Teziniz için, geçen gün doğru bulduğumuz temel, yanlış galiba... (s. 379)

Yazar anlatıcının Enstitü için romanda *Bozkırdaki Çekirdek* ifadesine yer vermesi, Enstitüleri belli bir temeli olmadan hayalci bir tavırla gerçekleştirilmek istenen bir kurum olarak değerlendirmesinin göstergesidir:

- ...

- Söylemiştim biraz önce... Neyi niçin aradığımızı başından kesinlikle bilmezsek, köylünün nesini tanıyacağız?

Kim diyor bilmediğimizi? Biz bozkırdaki çekirdeğin ham cevherini arıyoruz!

Şefik Ertem bir an düşündü, ilk defa gerçekten şaşırarak gözlerini kırıştırdı:

- Bozkırdaki... Çekirdeğin... Ham cevheri... Ne demek bu? Şairlik de mi var yoksa Emine Hanım? (s. 185-186)

Enstitülerin Anadolu'daki köylerinin şartları gerçekçi bir tavırla değerlendirmeden ve bilinçli hedefler konulmadan faaliyete geçirildiğini düşünen yazar anlatıcı Enstitülerin beslenebileceği bir köyün olmamasını gerekçe göstererek Köy Enstitüsü hayalini Bozkırdaki Çekirdek gibi çürümeye mahkûm eder ve bunu Şefik Ertem'le dile getirir:

...

- Nesi var diyorum?

- Nesi yok ki? Sözlüğe bir göz ataydın saçmalığını hemen anlardın!

- Hangi sözlüğe?

- Türkçe tabii... "Bokzır"a da bakmamışsın, "Çekirdek"e de...

- Nesine bakacaktım bunların?

- Bakacaktın Enstitücü Halim... Bakaydın, belki çıkarabilirdin kendi başına... Çekirdeği olsa, bozkır kalır mıydı bozkır? (s. 186)

Nuri Çevik, Şefik Ertem'in de etkisiyle Enstitülerin köye katkısının olup olmadığını sorgular. Enstitülerin ülkücülerin hayallerini süslemekten başka bir yararının olamayacağını düşünür:

- Hiç şüphemiz olmasın! Köy için bir kere, hepimiz yabancı konuklarız! Bir çıkar umarak geliriz, sırtlarını sıvazlar, yüzlerine güleriz, sonra fertiği çekeriz! Bilirler bunu... "Leylek senin ne kuşun / Gelir yazın, gider kışın" diye de anlatırlar! Hiçbir şeyi bilmeseler, bugünkü haliyle köyün ne demek olduğunu bilmezler mi? Köy temelinden değişmedikçe, orada zor emriyle alıkonmayan şehirlilerin bir dakika duramayacağını neden bilemeyeceklermiş?.. Faydasız mı büsbütün enstitüler? Faydalı ama köye değil, biz hayalci ülkücülerin fantezilerini doyurmaya... (s. 291)

Nuri Çevik, iyi niyetle dahi yapılmış olsa Enstitülerin kuruluş amaçları itibarıyla cahil köy çocuklarını belli çıkarlar için kandırdığını düşünür ve Enstitü'de yapılanları duygulu dolandırıcılığı olarak tasvir eder:

- Sahtecilik dediniz! Daha neler! Düpedüz duygu dolandırıcılığı bu bizim yaptığımız!.. Hem de kimleri dolandırıyoruz? Görgüsüz, bilgisiz, bir anlamda büsbütün güçsüz çocukçağızları... Hangi iyi niyetle olursa olsun, ayıp gelmiyor mu size? (s. 376-377)

Emine Güleç ise Nuri Çevik'ten farklı olarak Enstitü'nün kimseyi kandırmadığını sadece Enstitü sürecine kişilerin kendisini fazla kaptırdığını ve buna çevrenin de dâhil edildiğini ifade eder:

- Sahteci sözü yanlış... Sahtecilik yok bu işte... Kimseyi kandırmıyor çünkü... Nasıl demeli? Galiba kendisini kaptırıyor en baştan... Bilirsiniz, kendimizi aldatmaya başladık mı, çevremizi de aldatmaya başlarız! Farkına varmadan yaparız bunu çoğunlukla... Farkına vardığımız zaman da iş işten geçmiş olur! Dönüş imkânı kalmamıştır; "gemileri yakmak" dedikleri şey budur belki... Bu kadar ağır işlerin arasında "Maket" diye sizi neden sıkıştırdığını anlayamamıştım önceleri... (s. 377)

İlköğretim Genel Müdürü, şehir öğretmen okullarından mezun olan öğretmenlerle köy okullarının öğretmen ihtiyacının karşılanamadığını ve köydeki okullaşma oranının artırılamadığını, bu sorunun Enstitüler ile hem daha kısa sürede hem de daha az bir bütçe sağlanarak gerçekleştirilebileceğini ifade eder:

- ... Otuz bin köy öğretmen bekliyor. Şehir öğretmen okullarından aldığımız öğretmenler şimdiye kadar yılda altı yüzü geçemedi. Her yıl, türlü türlü nedenlerle üç yüz öğretmen mesleği bırakıyor. "Her köye bir öğretmen" amacına, bu gidişle yüz milyon Türk lirası harcayarak yüz yılda varabileceğiz. Oysa enstitüler bizi, yirmi yedi milyon lirayla, en geç on yılda ulaştıracaklar bu amaca... (s. 28)

Enstitü öğrencilerine şehirdeki çocuklar kadar olmasa da Enstitülülerin deyişle yeterince genel ve mesleki bilgi verildiği ifade edilmiştir (s. 177). Yazar anlatıcının Enstitülerdeki eğitimi yetersiz bulduğu görülür. Köy Enstitüsü ile yetiştirilmek istenen insan modeli mesleki alan bilgisinden ziyade köylüye rehberlik eden, köylünün sevip sayacağı, akıllı, sözü geçen, lider vasıflı ve köye uyum sağlamasını kolaylaştıracak teknik beceriye sahip niteliklerle donanmış bir insan tasavvurudur:

- Şehir çocuğuna gerekli öğretim başka, köy çocuğuna başka... Enstitülerde yeterince genel bilgi, meslek bilgisi veriyoruz. İstedikimiz, köy yaşayışında öncü, sözü geçer, saygılı, kendine fikir sorulacak, akıl alınacak insanı yetiştirmek... Öncelik tanıyoruz pratik bilgilere... Bunun da belkemiği, çalışmaya gidecekleri yer köy olduğu için: Tarım... (s. 28-29)

Şefik Ertem, Halim Akın'a *Enstitücülerin, öğretmenlerin ve öğrencilerin* ortak bir tavır sergileyerek Enstitülerin kapatılmasının önüne geçebileceğini düşünür. Şefik Ertem'in Enstitülerin kapatılmasını engellemeye dönük sunduğu bu çözüm önerisinin gerçekleştirilme gücünü ve olanağını Halim Akın'ın Enstitülü *öğrencilerde, öğretmenlerde* ve *Enstitücülerde* görememesi ile yazar anlatıcı Enstitü'yü tutarsız bir tabloda yansıtır:

- Kim kurtarır o da kurtaramazsa?
- Siz enstitücüler, hatta bütün öteki öğretmenlerle, bütün öğrenciler ayaklanırsa umut vardır.
- Olur mu öyle şey... Hiç kimse hazır değil buna... (s. 441)

Şefik Ertem, Halim Akın'a Enstitülerde öğrencilerin sadece doğayla uğraşmak zorunda kalacakmış, insanlarla hiç sorun yaşamayacakmış gibi bir mantıkla yetiştirilmesinin daha büyük sorunlar meydana getireceğini belirtir. Kestirme bir çözüm yolu olarak nitelendirdiği Enstitülerin kapatılabileceğini ifade eder:

- Anladın mı şimdi, çocukları sadece doğayla boğuşacak gibi yetiştirmek niçin yanlış... Sanki karşılına hiç insan çıkmayacakmış gibi yetiştirmek... Kolaya kaçmak, derim, kızarsın. İşte, kolaya kaçmak budur. Sırasında insanla da boğuşacağını hesaba kattın mı, korkunçlu yerlere gider işin ucu... Vurdunuz kolaya başından beri... Cezasını çekeceksiniz. Kolaya kaçan her şeyin durum vaziyeti tehlikelidir, Halim'cim, altı yılda, köylü çocuklarından, çeyrek öğretmen, çeyrek çiftçi, çeyrek zanaatkar, çeyrek esnaf yetiştirmek için kurulmuş ESDÜDÜ bile olsa... Kızma bana. Dikkatli ol diye söylüyorum bunları... (s. 441-442)

Yazar anlatıcı Köy Enstitüsü'nde verilen eğitimi yetersiz bulduğu gibi bu okullardan mezun öğretmenleri de donanımlı bir eğitimci olarak görmez. Yazar anlatıcının Enstitü mezunu öğretmenlere için çeyrek nitelemesinde bulunduğu ve onların mesleki yeterliliğini sorguladığı belirlenmiştir.

4. 2. 3. 4. Toplumda Eğitim

Köylülerin bazılarının Enstitülerde kız ve erkek öğrencilerin aynı okul çatısı altında okutulmasına karşı olduğu ve bunu bir namus meselesi haline getirdiği, bazılarının da Enstitü'deki karma eğitime daha olumlu yaklaştığı belirtilmiştir:

- ... Ömer Ağa'm der ki, "Şehir okullarında, diz dize okur kız erkek" der, "Yıllardan beri bu böyledir, kimse kötüye çekmez" der. Köy esdüdülerine geldi mi, gözü götürmüyormuş bazılarının... Hemi de, kızını oğlanlarla birlikte okutan kodaşlarmış bunlar... Neden? Aklınca köylüyü adamda saymamakta dümbük... Kendinin ırzı var da bizim yok! (s. 208)

Sel felaketinden sonra Enstitüde barınma problemi yaşanınca Enstitü idaresinin Enstitüye en yakın olan Şirinköy'e sığınmak istemediği görülmüştür. Enstitü idaresinin Şirinköy'den yardım istememesinde Şirinköylü Zeynel Ağa ve yandaşlarının Enstitü'ye karşı olumsuz bir tavır içinde olmalarının etkili olduğu yansıtılmıştır. Bu durumda Bakanlığın Enstitü'nün herhangi bir sıkıntıya mahal vermeyecek şekilde köylülerle bir iletişim içinde olunmasına dair verdiği uyarılarının da etkisi olduğu görülür (s. 475):

Müdür içini çekti:

- Doğrusu odur ama... Sıkı emir var, köylüyle çatışmayacağız! İkincisi, Muhtar'a acırım! Fukara topala...

Nuri hem şaştı, hem sinirlendi:

- Neden? Yutturamadı sahteciliği diye mi?
- Bu işe istemeden sürüklendiği belli Nuri'cim... Zeynel'in zoruyla... (s. 408)

Yazar anlatıcı, Bakanlığın Enstitülülere köylülerle iyi geçinmeye zorunlu kıldığını gösterirken bu durumun öğretmenlerin köylülere karşı elini kolunu bağladığını da yansıtmıştır. Nitekim Müdür Halim Akın yönetimindeki Enstitü idaresinin Zeynel Ağa ve onun yordakçılarıyla çatışmaktan uzak kalmak istediği ve sel felaketinden sonra barınma sorunu yaşayan Şirinköy'e sığınmak istemediği gösterilmiştir:

- Evet! Bir ara, "Üç kişi cipte yatsın burayı beklesin, gerisi Şirin köye konuk gitsin" demiştim. Cemal, manastır yıkıntısını hatırlattı. Yemekten sonra gidip bakın! Barınabilirsek, çocuklar temizlensinler. Çalı keserken, bir mağara görmüşler. Birinden birini kullanırsak iyi olur. Köye sığınmayı istemiyorum. (s. 359)

Bakanlığın Enstitü'nün köylüyle çatışmayı yasaklayan tavrına rağmen Nuri Çevik Enstitülü öğrencilerle birlikte Murat Eğitimci'yi Zeynel Ağa'dan kurtarır. Nuri Çevik, Kara Derviş tarafından kaçırılan Emine Öğretmen'i de kurtarmak için teşebbüste bulununca Müdür Halim Akın onu engellemeye çalışır fakat Nuri Çevik'i durduramaz. Yazar anlatıcı, Nuri Çevik şahsında bazı öğretmenlerin Enstitü otoritesini sorguladığını göstermiştir:

- Emrediyorum! Buranın müdürü benim!
- Nuri bir an durakladı. Sonra bakışlarına yavaş yavaş derin bir keder geldi:
- Sen emrediyorsan ben de istifa ediyorum Müdür Bey! (s. 476)

Yazar anlatıcı, Enstitülü öğretmenleri köyün Zeynel Ağası ile zorlu bir mücadele içerisinde göstermiştir:

- Bak hele! Essah mı? Estdüdülere de, sizin Zeynel Ağa'nız mı karışmakta bundan böyle?
- Karışır ki ne güzel! Kondurmaz Zeynel Ağa'm, gavur esdüdüsünü toprağımıza... (s. 74)

Zeynel Ağa çıkarıcı, köylüyü sömüren ve zorba biri olarak tanıtılır. Zeynel Ağa köydeki çıkarlarını devam ettirebilmek için Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün kurulmasını istemez:

- Aklım kesti Zeynel, sen ağalığı sürdüremeyeceksin! "Ağalık vermekle" denilmiştir. Sen almaya bakmaktasın hep! "Esdüdü belasını atlatırsak elli panganot" dedindi! Hani bizim aracılık hakkı?. (s. 55)

Zeynel Ağa'nın Enstitülülere karşı ikiyüzlü bir tavır sergilediği gösterilmiştir. Sözde bir tavrıyla Enstitü yanlısı görünmeye çalışırken gerçek niyetini saklar ve Enstitülülerin arkasından Enstitü'nün kurulmasını engellemek için işler çevirir. Müdür Halim Akın'a

Enstitülerin ve öğretmenlerin çok önemli ve yararlı olduğuna dair açıklamalarda bulunup Enstitü yanlısıymış gibi bir tutum sergiler. Enstitülülerin düşmanlığını kazanmak istememesinin arkasında köydeki ve kasabadaki kaçakçılık ve dolandırıcılık işlerini ortaya çıkaracak herhangi dikkat çekici bir durumun ortaya çıkmasını engelleme çabasının olduğu fark edilir:

- ... Esdüdü, bilene, cennetin anahtarı... Çünkü peygamber sünnetidir okumak... Ne demiş kurban olduğum, Muhammed Mustafa? "Bilim Çin'de olsa varıp öğreneceksin" demiş. Başarana ne mutludur. Burda mı,o sarıyağız arkadaşın? (s. 133)

- ...Ne demek? Sen o esdüdüyü, kendi oğluna mı kurtarmaktasın? Hayır, benim yeğenime kurtarmaktasın! Ne denilmiştir? "Sana bir harf öğretenin, kölesi olacaksın" denilmiştir. Ol görüp anlatamamaktayım, bizim avanak milletimize bunu... Topal Muhtar'a çıkışır gibi sordu: Dükkânda yok mu Hacı Zekeriya Efendi? (s. 133)

Zeynel Ağa; köylüler tarafından sevilen ve Enstitü'ye çocukların göndermeleri için köylüleri ikna eden Murat Eğitimci'yi de sevmez, ona tuzaklar kurar ve onu dövdürtür.

- Bakmadım. "Elin kâğıdına hiç bakılmaz" dedi Murat eğitimci...

- Ulan, "eğitmen" demeyeceksin, "itmen" diyeceksin demedim mi?

- Murat eğitimciye "itmen" denilemez! (s. 60)

Eskiden öğretmenlerin köydeki bazı tavırlar karşısında ses çıkaramadığını ya da köyden gitmek zorunda kaldığını ifade eden Zeynel Ağa kızlarını okula göndermek istemeyen köylülere Enstitülü öğretmen ve eğitimcilerin yasal bir baskı uygulamasını hatta Bakanlığı da arkasına alarak köylülere kızlarını okula göndermeleri için direnç göstermesini yadırgar:

- ... Neymiş öğretmen! Neymiş eğitimci! Bezdik yahu! Millet, bu zamana kadar, malına sahip değildi, bunlar kızına sahip olmaktan çıktı. Okutmam, keyif benim değil mi? Okumak da neymiş? Eskilerde, haddini bilirdi öğretmen kısmı... İlk gelişinde az biraz avurt zavurt etse de "Osmanlıdır, böyle olur." derdim, ya kuyruğunu kısar otururdu, tavuğu yumurtayı gövdeleyip... Ya barınamaz savuşurdu... Savaş açıldı azdı bunlar temelli... Yere göğe sığacakları kalmadı... Eskilerde jandarma onbaşısına çıkamayan zibidiler, şimdi vali paşanın katını memişane yaptı. Kapıyı tıklatmak da yok! Girmekte harpadak, "Şunu böyle, bunu şöyle isterim... Üç güne kadar olmadı mı, yazarım Ankara'ya, gerisini kendin bilirsin!" demekte. " (s. 65)

Zeynel Ağa, Enstitü'nün kurulmasını engellemek için Topal Muhtar ve Cinci Nezir'in de içinde olduğu bir düzenle köylünün Enstitü'yü kurdurmak istemediğine dair köylülere ait imza çizelgesi hazırlar. Dilekçeye imza atmayan köylülerin yerine de sahte parmak basıp Enstitü'nün kurulmasını istemeyenlerin sayısını çok göstermeye çalışırlar:

- Esdüdü mü ? Aman beyim sen ambar teftişi değil misin?

- Yok canım! Enstitü müdürüyüm.

Kambur Şaban atıldı:

- Aman beyim, nerde kuracaksın esdüdüyü? Bizim llgaz'ımızda mı?

- llgaz'ınızda sayılır. Dumanlı Boğaz'da...

Kambur Şaban, Topal Muhtar'a döndü:

- Senin Zeynel Ağa'nın kurdurmak istemediği esdüdü. Demek sökmedi Cinci rezilinin düzeni bu kez. (s. 111)

Enstitülerin etkisiyle köyde oluşan yeni tablodan Zeynel Ağa ve yordakçılarının memnun kalmadığı gösterilmiştir. Enstitü mezunu öğretmen ve eğitimcilerin köylüleri bilinçlendirmesiyle köylülerin Zeynel Ağa ve destekçilerinin oyununa gelmediği, köylünün onun otoritesini sorgulamaya başladığı bu nedenle Zeynel Ağa ve yandaşlarının Enstitü'ye köylüler üzerinde kurdukları otoritenin devamlılığını engelleyen bir tehdit olarak yaklaştığı görülmüştür:

Aslını ararsan rahmetli Eğri Ahmet eniştenin hatırı var, dedim. Bize esdüdü gerekmez..." dedim. ... Bu iş kötüye gitmekte arkadaş, köy yerlerinin bu öğretmen eğitimci işi kötüye gitmekte... Eskilerde "Bas şuraya parmağı" dedin mi, bir parmak yerine, beş parmak basardı bizim avanak adamımız, birbirini çiğneyerekten... Üste para istesen, verirdi. Bu kez, senin haberin yok, "Neyin nesi bilmeden parmak mı basılır" diyerek direndi deyyuslar! Çok uğraştı bu senin Topal Muhtar Ağa'n, ol görüp mazbatayı parmaklatamadı heriflere... (s. 56-57)

Zeynel Ağa ve Cinci Nezir, Enstitü'nün kurulmasını engellemek amacıyla yazdıkları itiraz dilekçesine parmak basmak istemeyen köylüleri ikna etmek için Kara Derviş'in vaazlarıyla etkilemeye çalışır. Çıkarıcı, paragöz ve dini kullanarak insanları sömüren ve olumsuz bir karakter olarak tasvir edilen Kara Derviş'in cuma hutbesi sırasında köylülere Enstitü'yü karalayıcı konuşmalar yaptığı ve Enstitü'yle ilgili kötü bir algı oluşturarak Enstitü'yü hedef gösterdiği görülmüştür. Vaazında Enstitü'yü gavur icadı bir okul olarak tanımlar, kız ve erkek öğrencilerin aynı çatı altında eğitim görmelerini namus meselesi olarak görür. Enstitü'yü uğursuz bir kurum olarak niteleyip köye belalar getireceğini, Enstitü'den mezun olacak çocukların köylüsüne asi olacağını, Enstitü'ye kızlarını göndermek istemeyen köylülerin de ceza alacağını, dini yaşantının zarar göreceğini, Enstitü'de tören havasında yapılan halay çekme ve şarkı söyleme gibi etkinliklerin komünist uygulamalar olduğunu dile getirir (s. 57):

... "Esdüdü gavurluğu konu konacak toprağımıza... Bir kötü eğitimci güce yetiremezken, beş yüzü, bini gelmekte... Yetişkin kızları öğretmenli okula salmayanı tıkar mahpus damına bunlar... Kuran yazısı okutamaz imam! Şeyhimiz gelemez ki kitliği, uğursuzluğu bu topraklardan sürüp çıkara mübarek ayağı..." (s. 57)

Yazar anlatıcı, Enstitü'ye getirilen eleştirileri onların bakış açısıyla yansıtır. Enstitüye dönük eleştiride bulunan kişilerin daha çok kadınlar ve köydeki çıkarlarını korumak isteyen Zeynel Ağa ve yordakçılı gibi zengin eşrafın olduğu tespit edilmiştir.

5. TARTIŞMA

Yalnızız, Onuncu Köy ve Bozkırdaki Çekirdek eserlerinin değerler manzumesi yönünden oldukça zengin eserler olduğu görülmüştür. Her üç romanda Schwartz'ın değerler tablosundaki değer gruplarına ait değerler tespit edilmiştir. Ancak her eserde öne çıkan değerler değişkenlik göstermiştir. Eserlerde değerlerin fazla olması yazarların dünya görüşlerini ve arzuladıkları insan tipini belirlemede kolaylık sağlamıştır. Eserlerdeki değerler ve eğitim anlayışı yazarların nasıl bir insan tipi arayışında olduklarının somut bir göstergesi olmuştur.

Yalnızız, Onuncu Köy ve Bozkırdaki Çekirdek'te görülen değerler genel olarak karakterlerin içinde buldukları duruma uygun bir şekilde yansıtılmıştır. Karakterlerin sahip oldukları değerlerin onların düşüncelerine ve davranışlarına yön verdiği görülmüştür. Yalnızız'da Samim, Onuncu Köy'de Öğretmen ve Bozkırdaki Çekirdek'te Şefik Ertem ile Nuri Çevik karakterleri aracılığıyla yazarların kendi anlayışlarını yansıtan ifadelerle yer verdiği belirlenmiştir. Genel olarak üç yazarın değerler ve eğitim anlayışlarının birbirinden farklı olduğunu söylemek mümkündür.

Yalnızız'da öne çıkan değerlerden İyilikseverlik değer grubuna ait değerlerin daha çok romanın başkarakteri Samim üzerinde, Hazcılık değer grubuna ait değerlerin Besim ve Meral üzerinde, Özyönelim ve Uyarılım değer grubuna ait değerlerin de Meral üzerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Zevk, değişken bir hayat yaşamak ve özgür olmak değerleri Meral'le bütünleşen değerlerdir. Meral, tatmin edilemeyen, hedonist ve olumsuz bir kişilik olarak tanıtılmıştır. Meral'in arzuladığı dünya derin bir felsefeye oturtulmuş bir dünya değildir. Meral, Besim, Feriha, Selmin'in Batı kökenli eğitim veren lisede aldıkları eğitim onların Batı özentisine ve materyalist bir anlayışa sahip olmalarını etkileyen bir durum olarak yansıtılmıştır. Meral'in günlük konuşmalarında sık sık Fransızca özentili kelimelere yer vermesi, Paris'in eğlence dünyasına kavuşma isteği onun maddi tarafını yansıtan durumlardır. Maddi yönleriyle tasvir edilen Besim de zevk değeri çerçevesinde ele alınmıştır. Yalnızız'daki değer tablosunun genel durumuna bakıldığında değerleri karşıt iki grupta toplamak mümkündür. Bu değerlerin karşıt iki kutup oluşturmasında yazarın değerleri daha çok madde-ruh bağlamında ele aldığı Meral karakteri üzerinden vermesinin etkisinin olduğu düşünülmektedir. "İnsan, ancak *sosyal beni* ile *biyolojik beni* arasında denge kurabildiği takdirde kendi içinde ve toplumda yalnızlıktan kurtulabilir ve mutlu olur." (Şirinoğlu, 2008:48). Nitekim Safa, Meral karakteri üzerinden birinci benlik / ruh ve ikinci benlik / madde dengesini sağlamış, toplumun değerlerini içselleştirmiş, manevi bir şahsiyete sahip olmanın önemli olduğunu hissettirmiştir. "Kısacası şunu söyleyebiliriz ki,

yazar, bir insanın yalnızlık duygusuna kapılışını ahlak ile beden arasında yaşadığı bir çatışmaya bağlamaktadır. İşte insanın bütün dramı buradan kaynaklanmaktadır.” (Şirinoğlu, 2008:48).

Yalnızız'da öne konulan bu değerler çerçevesinde yazar anlatıcının özellikle Hazcılık, Özyönelim ve Uyarılım grubundaki değerleri fazlaca işlediği ancak bu değerleri işlerken bu değerleri belli karakter üzerinde yoğunlaştırdığı ve maddi yönü ağır basan bu değerleri eleştirdiği fark edilmiştir. Yazar anlatıcının merkezde idealist, mistik tarafları olan bir bakış açısına sahip olduğu görülmüştür. Romanda dünya hayatı da bir değer olarak yansıtılmıştır ancak dünya hayatının yanında manevi hayatı yaşamak da ön plana çıkarılmıştır. Peyami Safa'nın ütopyası Simeranya'da materyalist ve pozitivist dünyanın sınırlandırdığı değerlere belirgin eleştiriler vardır. Safa'nın bu eleştirilere yer vermesini onun Doğu'nun mistik dünyasına yakın tarafının bir yansıması olarak değerlendirmek mümkündür. Yazar toplumun yaşantısına yön veren değerleri fazilet değerleri olarak tanımlamış ve bu fazilet değerlerine aykırı davranan ya da bu değerleri yeterince içselleştiremeyen kişilerin toplumda mutsuz durumlara sürüklendiğini göstermeye çalışmıştır. “Peyami Safa romanlarında öz değerlerden kopmuş çevrelerin, hedeflerine varmak üzere peşinde oldukları mal, makam vb. elde etmek için hiçbir engel ve ahlaki değer tanımamalarının onları hazin sonlarla karşı karşıya bıraktığını işlemiştir.” (Düzce, 2008:48). “Meral'in buhranı, temelde tüm insanların ortak paydası olan, kendilerine ve devirlerine yabancılaşmadır. Bütünüyle kendisi olamadığı için sosyalleşemeyen insanlar yalnızlık yaşamaktadır. Bu da insanı, hastalığa ya da intihara sürükleyecektir.” (Uslu, 2009:76). Safa, insanların yalnızlığa sürüklenmesinin altında yatan sebepleri fazilet değerlerinden yoksun, maneviyata erişememiş ve materyalist dünyanın maddi, çıkarıcı ve hazcı kalıplarıyla kendini sınırlandıran bir kişilikte bulmuştur. Buna karşılık Simeranya toplum hayatını kolaylaştıran bir düzene sahiptir, bu yazarın hayata dönük pragmatist yönünü göstermektedir. Safa'nın genel hayat görüşü de merkeze alındığında maddeye karşı maneviyatın önemseydiğini ve madde-ruh uyumunu yakalayabilmiş bir karakterin olumlu tasvir edildiğini söylemek mümkündür. Ütopik dünya Simeranya'da yazar maddeye dayalı görüşün bertaraf olduğu manevi değerlerin ön plana çıkarıldığı ve toplumsal yaşam düzeninin de bu doğrultuda şekillendirildiği bir yapı ortaya koymuştur.

Bireylerin daha mutlu ve idealist bir yaşantıya sahip olmasını öngören bu ütopyada yazar çeşitli çözüm önerileri de getirmiştir. Bu çözüm önerilerinin merkezinde de fazilet değerlerinin olması yazarın manevi hayata verdiği değerin bir yansımasıdır. Simeranya'da var olan değerler, çatışma halinde değil uyum içinde olan ve insanı manevi yönden kuşatıp ona iyi insan olmayı aşıl原因 ve onu ahlaki yönden de besleyecek dini olgularla bezenmiş ve maddenin ötesinde Allah'a ulaştırılan bir değerler silsilesidir. Safa'nın

Simeranya'sında birçok romanında ele aldığı madde-ruh / ikinci benlik-birinci benlik çatışması hakkında ipuçları vardır. Yazar, insana Simeranya çerçevesinde madde-ruh dengesi sağlamış bir karakter kazandırma amacındadır. Bunu yaparken izlediği yol doğrudan bir telkin değildir. Yazar hedonist ve maddeci bir tavra sahip olan Meral'in başına gelen felaketleri okuyucunun önüne serer ve örtülü olarak sağlıklı, mutlu bir karakter için fazilet değerlerine bağlı olmayı ve iç uyumu kazanmak gerektiğini telkin etmiştir.

İyilikseverlik değer grubundaki değerlerin karşısında Hazcılık, Özyönelim ve Uyarılım değer grubundaki değerlerin olmasını romanda ele alınan temel problemlerden madde-ruh çatışmasını destekleyen bir durum olarak değerlendirmek mümkündür.

Onuncu Köy'de öne çıkan değerlerden hareketle Baykurt'un yeni bir köylü profiline ulaşma arzusu belirgin bir şekilde hissedilmiştir. Yazar, yeni bir Anadolu için yeni bir insan tipini öngörür. Değişken bir hayat yaşamak değerinin en çok görülen değer olması yazarın bu amacına hizmet eden bir durumdur. Öğretmen de bu davayı gerçekleştirecek şekilde sorumluluk sahibi olmak, dürüst olmak vb. üstün değerlerle şekillenmiştir. Güç değer grubundan sosyal güç (otorite) sahibi olmak değeri de en çok Öğretmen şahsında görülen bir değerdir. Öğretmen, köylünün benimsediği sosyal güç sahibi olan kişidir. Gittiği her köyde haksızlığa uğramış köylüye öncülük yapmış, onları yönlendiren bir lider ve köylülerin benimsediği bir güç olmuştur. Değişken bir hayat yaşamak ve toplumsal adalet değerinin ön planda olmasının Öğretmen karakterinin amacıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Öğretmen'in amacı köyde toplumsal adaleti sağlayıp var olan şartları değiştirerek yeni bir köy yapısı ortaya koymaktır. Yüzünü Batı'ya dönmüş, akılcı, sorgulayan, cesur, pozitivist bir anlayışa sahip ve cehaletin karanlığından kurtularak aydınlığa erişmiş bir köylü arzusundadır. Bu noktada Öğretmen'in kendisini köylüye karşı sorumlu hissettiği yansıtılmıştır.

Baykurt'un romanın kurgusal dünyasında kovan (s. 159), Ağrı Dağı'nın başındaki horoz (s. 56, 219) metaforlarına yer vermesini, yazarın Uyarılım değer grubuna ait değişken bir hayat yaşamak değerinin sembolik bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür. Promete leitmotivinin yanında yazarın yerli bir motif olarak kovan ve Ağrı Dağı'nın başındaki horoz leitmotivine yer vermesi önemlidir. Öğretmen, gerek Promete gibi gerek de Ağrı Dağı'nın başındaki bir horoz olarak halkı içinde bulunduğu durumdan, cehaletin karanlığından aydınlık bir dünyaya ulaştıracak bir sorumluluk üstlenmiştir. Baykurt akli öne çıkarıcı pozitivist değer anlayışını da sık sık ortaya koymuştur. Öğretmen Yaşarköy'e vardığında imamın etkisinde kalıp batıl bir inanç çerçevesinde kuşlara kendilerini yem eden köylüleri cahil bir tabloda göstermiştir. Baykurt'un köylülerin yaşattığı batıl inançları eleştirme çabası görülmüştür. Romanın genelinde de halka ait dini olguların

küçümsendiği, manevi değerlerin ve İslami yaşantıyı yansıtan birçok değer de batıl bir inanç kapsamında ele alınarak eleştirildiği belirlenmiştir. Yazarın böyle bir tavır sergilemesinde onun pozitivist bakış açısının etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Onuncu Köy'de köylü karşımıza farklı değerler çerçevesinde çıkmıştır. Öğretmen'in görev yaptığı köylüler Öğretmen öncesi ve sonrası farklı bir yapıda tasvir edilmiştir. Öğretmen'e kadar her şeye sorgusuz bir itaatle boyun eğen köylü Öğretmen'in köylüyü uyandırması ve onlara önderlik yapmasıyla başkaldıran, cesur ve mücadelecı bir tavırda gösterilmiştir. Bunda Baykurt'un Enstitü'de aldığı eğitimin ve değer anlayışının bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Enstitü'nün amaçları arasında köylünün sorunlarıyla yakından ilgilenen bir öğretmen olmak vardır. Baykurt, Öğretmen'i köylünün sorunlarına çare arayan cesur bir dava adamı olarak yansıtmıştır. Öğretmen, bu mücadele uğruna büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Promete misali zorlukları yenecek destansı bir cesaretle ve mücadeleyle tasvir edilmiştir. Öğretmen'in verdiği mücadeleyle hedeflenen haksızlıklara direnen, cesur, mücadelecı ve devrimci bir ruha sahip köylü profilidir. Nitekim Baykurt'un yüzünü Batı'ya dönmüş, muhalefet ruhu gelişmiş, devrimci, pozitivist ve bilimsel bir bakış açısına sahip bir halk yetiştirerek yeni bir Türkiye resmi çizme isteği hissedilmiştir. Onuncu Köy'de Öğretmen'in davası yerel değil ulusaldır. Amacı tüm köylerde ışık yakarak yeni bir Anadolu inşa etmektir. Bu noktada yazarın düşünce ufkunu ve değerler anlayışını besleyen en önemli kaynak olarak karşımıza Köy Enstitüsü çıkmıştır.

Bozkırdaki Çekirdek'te öne çıkan değerler romanın yazılış amacına hizmet eden değerlerdir. Nitekim Kemal Tahir'in Bozkırdaki Çekirdek'i belli bir tezle yazdığı ve Enstitülere getirdiği eleştirileri romanın kurgusal düzleminde sıraladığı fark edilmiştir. Romanda Kemal Tahir'in eleştirilerinin merkezinde, binası olmayan Enstitü okullarının inşası sırasında öğrencilerin çalıştırılması vardır. Sorumluluk sahibi olmak değeri öğrencilerin içinde buldukları durumu tasvir eden bir değer olarak yansıtmıştır. Ancak Tahir, öğrencilere ağır koşullar altında verildiğini düşündüğü sorumlulukları fazla bulmuş ve eleştirilerini bu alanda yoğunlaştırmıştır. Sorumluluk duygusuna sahip olmak değerinin fazla olması Tahir'in romanı yazma amacına hizmet etmiştir. Öğrencilerin çok çalıştırılmasını eleştirmek amacıyla yazarın öğrencileri sık sık bir iş üzerinde tasvir etmesi sorumluluk sahibi olmak değerini öne çıkartmıştır. Enstitülerle değişmesi amaçlanan hayat şartlarının sunulduğu durumlar da değişken bir hayat yaşamak değerine kapı aralamıştır. Köy çocukları köyün zor ve yoksul şartlarından daha iyi şartların olduğu düşünülen Köy Enstitüsü'ne okumaya gelerek kendilerine farklı bir hayat kazandırma istekleri ile değişken bir hayat yaşamak değeri yansıtılmıştır. Tahir'in dürüstlük değerini dürüst bir kişiliğe sahip olmak ve olaylara realist bir açıdan yaklaşmaya imkân veren gerçekçi bir duruşa sahip olmak üzere iki farklı şekilde ele aldığı görülmüştür. Bunda Kemal Tahir'in *Toplumcu*

Gerçekçi bir aydın olmasının etkisi de vardır. Nitekim Tahir, Enstitüleri gerçekçi temellere dayanmayan bir kurum olarak nitelemekle birlikte Enstitüleri ülkücü bir tavırla savunan aydınları kendilerini kandırmakla suçlamıştır. Ona göre bir köy gerçekliği vardır ve bu köy gerçekliğinin farkında olabilen dürüst ve gerçekçi bir bakış açısına ihtiyaç vardır. Bozkırdaki Çekirdek'te soyut değerler de görülmesine rağmen bu değerlerde manevi bir tavra rastlanmamıştır. Tahir'in dine yaklaşımı batıl inanç ve hurafelere getirdiği olumsuz söylemler şeklindedir. Tahir romanda dini kullananları din dolandırıcısı olarak tasvir etmiştir. Yazarın materyalist bir tavra sahip olması onun dine yaklaşımını da yönlendirmiştir. Geleneksellik ve dindar olmak değerlerinin dini yanlış tasarruf eden insanları göstermek amaçlı olduğu belirlenmiştir.

Ele alınan romanlar kapsamında hem Kemal Tahir'de hem de Fakir Baykurt'ta din batıl inanç, hurafe vb. gelenekselleştirilmiş belli inanç kalıpları çerçevesinde ve olumsuz bir tabloda sunulmuştur. İki yazar da dine batıl inançlar doğrultusunda yaklaşmıştır. Gerek Tahir'in gerek de Baykurt'un istediği insan modeli dindar bir insan değildir. Maddi ihtiyaçlarını karşılayan, iyi üretim yapan, özgür, dürüst bir insan tasvir edilmiştir. Dindar olmasına gerek yoktur çünkü insan olsun, biyolojik ihtiyaçlarını çok iyi karşılasın, arzularının peşinden gitsin yeterli görülmüştür. Onuncu Köy'de bu çok belirgin bir şekilde ifade edilmiştir. Baykurt'un Onuncu Köy'de arzuladığı insan tipinde materyalist bir kabukta hümanizme varan evrensel bir insan profili vardır.

Yalnızız'da zevk değeri olumlu bir tabloda değil, Safa'nın eleştirilerini sunma amacıyla yararlandığı bir araç değeri olarak yer almıştır. Yazar, zevklerinin peşinden giden karakterlerin kötü şartlarda kaldığını göstererek manevi, uhrevi olan değerlere yönelmenin kişiyi kurtuluşa götüreceğini dolaylı olarak okuyucuya sezdirmiştir. Yalnızız romanının bağlamında dünyadaki maddi değerlere dönük eğitimin kişinin maneviyatını doyurması için yetersiz olduğu yansıtılmıştır. Baykurt ve Tahir'de bir insanın maneviyatını geliştirecek, insanın dini ihtiyaçlarıyla ilgili bir telkin yoktur. Manevi değerlerden ziyade materyalist ve pragmatist değerler öne çıkmıştır. Tahir ve Baykurt'ta görülen materyalist anlayış komünist savunuculuğu şeklinde değil de, *Toplumcu Gerçekçi* bakış açısının hâkim olduğu ve toplumsal eşitliği öngören bir bakış açısıdır.

Baykurt'ta hâkim olan anlayış pozitivist bir bakış açısıdır. Öğretmen'in söylemleri, köylüyü cehaletten uyandırmak amacıyla verdiği mücadelede yazarın bu pozitivist tavrı hissedilmiştir. Köylülere akıllarını kullanmalarını, dini değerler yerine bilimsel ve tabiat gerçeklerine yönelmeleri gerektiğini anlatmaya çalışmış ve tabiattaki olayların sebebini *Determinist* bir mantıkla açıklamaya çalışarak onlara akıl yoluyla gerçeklere ulaşabileceklerini telkin etmiştir (s. 319). Nitekim Onuncu Köy'de Baykurt'un köylünün

yüzünü Doğu'nun geleneksel manevi değerleri yerine Batı'ya çevirmesi ve Batı'nın pozitivist, akılcı, pragmatist anlayışını hayata geçirmesi gerektiği düşüncesi hissedilmiştir.

Safa milliyetçi, geleneksel değerleri reddetmeyen Cumhuriyet değerleriyle de barışık, kendi toplumunun gerçeklerine yüzünü dönmemiş bir kişidir. Yalnızız'da Samim karakteri Safa'nın değerlere bakışını yansıtan başkarakterdir. Kemal Tahir ise Marksist tavrını Bozkırdaki Çekirdek'te de göstermiştir. Enstitüleri eleştirirken karakterleri maddi bir çevrede ve maddi olaylar çerçevesinde yansıtarak onların psikolojik ve manevi tarafını çok ele almamıştır.

Bu üç yazarın hangi değerleri benimseyen bir insan tasviri yaptığına bakılacak olursa üç yazarın çizdiği insan tipinin farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Safa, ikinci-birinci benlik dengesini sağlamış ve toplumun fazilet değerleriyle uyumlu, manevi, aydın bir şahsiyet ortaya koymuştur. Baykurt, pozitivist ve materyalist bakışı merkeze alan, devrimci bir ruha sahip, yenilikçi, haksızlıklarla mücadele etme çabasında olan, cehaletten kurtulmuş eğitilmiş bir köylü tipi istemiştir. Tahir'in romanda yansıttığı insan tipi de materyalist, maneviyattan uzak ve *Toplumcu Gerçekçi* bir duruşu olan bir kişidir.

Roman, sadece edebi bir işlevselliğe sahip değildir. Türk tarihi boyunca iyi bir roman geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanların eğitilmesinde önemli bir role sahip olmuştur. Öğretmenlik tecrübesi olan Safa, Baykurt ve birçok sosyal meselede olduğu gibi eğitim konusuyla yakından ilgilenen Tahir'in incelemeye konu olan romanlarında öne çıkan değerler manzumesinden hareketle çizdikleri insan tipine ulaşmak için nasıl bir eğitim öngördüklerine dair ipuçları mevcuttur. Eğitim bakımından edebiyatın değerinin insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örnekleri vermesi olduğunu düşünen Kavcar'a göre de (1999:4) bir insan ancak böyle geniş ortam içerisinde kendisine uygun olan yolu seçme özgürlüğü kazanmıştır. Tek bir roman okumanın bile, biz insanların karakter yapısı, sosyal durumu, duygu ve düşünce bakımından farklı olduklarını göstermeye yettiğini, iyi bir romanda insanın kendi kişilik özelliklerine göre hareket ettiğini belirtmiştir.

Yalnızız'da Safa'nın eğitim yaklaşımına bakıldığında okul eğitimde olmazsa olmaz bir öge değildir. Safa; klasik, ezberci ve öğretmen merkezli bir eğitimde çocukların psikolojisine zarar veren uygulamaların olduğunu düşünmüştür. Safa'nın Yalnızız'da klasik eğitime getirdiği eleştiriler kadar bu eğitime alternatif çözüm önerileri vardır ve bunu Simeranya'da dile getirir. Safa'nın tasvir ettiği eğitimin nitelikleri yönüyle günümüzdeki yapılandırmacı yaklaşımla benzer özellikler taşıdığı görülmüştür. Romanın bağlamında Safa'nın eğitime bakışında John Dewey'den etkilendiği ve öğrencinin kendi tabiatına uygun pragmatist bir eğitimden geçmesi gerektiği düşüncesinde olduğu fark edilmiştir. Eğitim; öğrenci merkezli, öğrencilerin ilgi, istidat ve gereksinimlerini karşılayacak şekilde

ve zenginleştirilmiş öğrenme ortamlarının olduğu mekânlarda gerçekleştirilebilen, hayatın kendisi olan bir süreç olarak yansıtılmıştır. Safa'nın bireyin eğitimi kadar aile eğitimine de değer verdiği hissedilmiştir. Safa'ya göre sağlıklı toplumların inşasında bir temel olan ailenin gerekli değerleri bireylere vermesi gerekmektedir. Nitekim Safa Yalnızız'da bireyin iyi bir aile terbiyesinden geçmemiş olmasını toplumun değerleriyle çatışmasında ve yalnızlığa sürüklenmesinde sebep olarak yansıtılmıştır. Romanın başkarakteri Meral'in yetiştiği ailenin üyeleri ahlaki değerleri zayıflamış, dejenere olmuş bir şekilde yansıtılmıştır. Romanda Batı özentisi içinde olan ve Doğu'nun manevi yaşantısına sırt çevirmiş yozlaşmış kişilerden oluşan aile olumsuz bir tabloda gösterilmiştir. Safa'nın öngördüğü ailenin Doğu'nun maneviyatına erişmiş, toplumun değerlerini benimsemiş kişilerden oluştuğu görülmüştür.

Yalnızız'da klasik anlamda bir okul tasviri yoktur, dört duvarla sınırlandırılmayan okula geniş bir anlamda yaklaşılmıştır. Yalnızız'da klasik bir okulu eleştiren Safa'nın okulda verilen eğitimi olmazsa olmaz olarak görmemesinde genç yaşta okulu bırakıp hayata erken atılmasının etkisi olduğu düşünülmüştür. Safa'ya göre kişi okumadan da hayatta başarılı olabilmektedir. Bu noktada Safa, hayatın kendisini bir okul olarak tasavvur etmiştir ve öğrenim görmedikleri halde hayat okulunda başarıya ulaşmış kişilerin yüksek mevkilere kadar gelebileceklerini Yalnızız'da yansıtılmıştır. Romanın bağlamında okul; kişinin ilgi, istidat ve gereksinimlerini gerçekleştirebileceği etüt, atölye, iş yeri vb. ortamları kapsayan her yer olabilmektedir. Romanda okulu bu şekilde tanımlayan Safa eğitim-öğretim programlarının içeriğinin öğrenci merkezli etkinliklerin yer almasına imkân veren, hayata dönük bilgi ve becerileri kapsayan kazanımlardan oluşması gerektiğini savunmuştur. Safa'nın eğitim-öğretim programlarının nasıl olması gerektiğine dair verdiği mesajları kadar öğrenci merkezli olmayan, sınav odaklı ve öğrencileri ezberciliğe sürükleyen klasik müfredata eleştirileri vardır. Simeranya'da öğrenci merkezli bir eğitim öngördüğü için öğretmenin rolünü *kılavuz öğretmen* olarak tarif etmiştir. Öğretmen merkezde değildir, öğrenciyi eğitim sürecinde aktif kılan ve onu yönlendiren kişidir. Safa'nın Simeranya'sında günümüz modern eğitimlerinin de savunduğu gibi öğrenci, eğitim sisteminin en önemli ögesidir. Safa Yalnızız'da toplumun sosyal bir nizam içerisinde olmasını ve belli fazilet değerlerini yaşatmasını istemiştir. Genel anlamda Safa'nın hayat boyu eğitim anlayışına sahip olduğu görülmüştür. Safa'nın Yalnızız'da öngördüğü eğitimin yöntem yönüyle pragmatist, ilerlemeci; değerler bakımından da idealist felsefeye yakın olduğu belirlenmiştir.

“Fakir Baykurt romanlarında, köyün kalkınması için gerekli olan en önemli şartın eğitim olduğu fikrini savunur. Çünkü köylerdeki ekonomik ve sosyal geri kalmışlığın nedeni, toplumsal yapı ve ilişkilerdeki sorunlardan çok, eğitimdeki yetersizliktir” (Şahin,

2006:70). Nitekim Köy Enstitüsü mezunu Baykurt, Onuncu Köy romanında da köylünün cahilliğini, eğitimsizliğini önemli bir problem olarak ele almış ve bunu değiştirmek için köy öğretmenlerine büyük görevler düştüğü mesajını vermeye çalışmıştır. Romanın başkarakterinin köyde Köy Enstitüsü felsefesine uygun olan, pratik hayatta yerini bulan, doğayla iç içe ve öğrencinin yaparak yaşayarak öğrenmesine imkân veren bir eğitim vermeye çalıştığı görülmüştür. Ayrıca Öğretmen'in eğitimi okulla sınırlandırmadığı ve öğrenciler kadar cahil köylünün de aydınlanması için mücadele verdiği belirlenmiştir. Bu noktada Baykurt'un Onuncu Köy'de öngördüğü pragmatist, pozitivist ve materyalist anlayışın şekil verdiği bir eğitimidir. Baykurt'un tarif ettiği bu eğitimin Köy Enstitüsü modeli olduğu anlaşılmaktadır. Romanda Öğretmen'in verdiği eğitimde öğrencinin bilgiye dayalı bir öğrenim sürecinden çok yaparak yaşayarak öğrenme imkânı bulunduğu, uygulamaya dönük bir eğitimden geçmesi söz konusudur. Öğretmenin ders işlerken bilgileri doğrudan sunmadığını, onları düşünmeye yönelttiğini, böylece onların kendi kendilerine düşünerek gerçeği bulmalarına yardımcı olduğunu düşünen Karaman (2010:124) da Öğretmen'in bu tavrını günümüzde yaygın olarak eğitim sistemlerinde kullanılan yapılandırmacı yaklaşım olarak değerlendirmiş ve Türk eğitimi sistemi için yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının uzun bir geçmişe sahip olduğunu belirtmiştir.

Onuncu Köy bağlamında eğitim pratik hayatta işe yarar ve köylünün hayatını değiştirecek yeniliklere kapı aralar bir yapıda olmalıdır. Romanda Baykurt'un eğitime tabi tutulmasını istediği topluluk köylüdür. Baykurt'a göre güçlü ve kalkınmış bir Türkiye iyi yetişmiş köylülerin inşa edeceği köylerle gerçekleşecektir. Bunu sağlamak için de eğitime büyük önem vermiştir. Baykurt Öğretmen'in şahsında bu fikirlerini romanda dile getirmiştir. Baykurt'un romanda yansıttığı köylü genel olarak cahil, batıl inançlarla yaşayan, ezilen, haksızlıklara uğramış, her şeye boyun eğen bir uysallıkta ve sorgulamayan bir topluluktur. Şahin (2006:70); köylünün de, cahilliğinin nedeninin eğitimsizlik olduğunun farkında olduğunu ama elinden bir şey gelmediğini belirtmiş ve Fakir Baykurt'un romanlarında köylülerin eğitim almak konusunda istekli olmalarına rağmen, devletin bu konuda üzerine düşen görevi yerine getirmediği düşüncesinde olduğunu ifade etmiştir. Nitekim Öğretmen, Durana'nın kızını okula göndermesi için mücadele vermiş ancak parti desteğini de alan Durana Öğretmen'i başka bir köye sürdürmeyi başarmıştır. Öğretmen yine hakkını aramak için İlçe Milli Eğitim'e gitmiş, orada da gerekli desteği görememiştir. Baykurt'un Öğretmen'i verdiği mücadelede zor bir tabloda göstermesi, onun köy öğretmenliğinin devletçe yeterinde desteklenmediği mesajını verme amacından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Onuncu Köy'de zamanın Demokrat Parti dönemi olduğu yansıtılmıştır. Bu dönemde Enstitülerin kapatılmasına dönük çalışmaların başladığı ve Enstitülere getirilen eleştirilerin yoğunlaştığı düşünülürken Baykurt'un devletin öğretmenleri yeterince desteklemediği

düşüncesinde olmasının sebebi anlaşılmıştır. Romanda; köylülerden bazısının çocuklarının okutulmasına yaklaşımının olumlu, bazısının da olumsuz olduğu gösterilmiştir. Bazısı özellikle karma eğitime karşı çıkmış bu nedenle kızlarını okula göndermek istememiştir. Öğretmen, bu kişilerle mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Köy Enstitüleri geri kalmış Anadolu'yu geliştirmek için konan bir sistemdir. Ancak Bozkırdaki Çekirdek'te Tahir'in köy çocuklarını köye mahkûm eden Enstitü sistemine karşı olduğu görülmüştür. Özellikle eleştirmek amacıyla Enstitüde çocukların ağır koşullarda çalıştırıldığı durumlara sık sık yer verilmiştir. Yavuz da (2000:128) Bozkırdaki Çekirdek'te Köy Enstitülerinin eleştirildiğini ve bu uygulamanın köylünün ve ülkenin lehinde değil aleyhinde olduğu; yararlı değil zararlı sonuçlar doğurduğu tezinin ileri sürüldüğünü ifade etmiştir. Ayrıca romanda Enstitülerin kuruluşunun, amacının köylü, ağa, esnaf, öğrenci, öğretmen vb. gibi halkın kesimlerince nasıl karşılandığının anlatıldığını belirtmiştir.

Bozkırdaki Çekirdek'te Tahir'in nasıl bir ideal eğitim olmalı arayışından çok Enstitüler gibi bir eğitim sistemi olmamalıdır düşüncesinin ve eleştirisinin yer aldığı belirlenmiştir. Tahir, Bozkırdaki Çekirdek'te gerçekçi temellerle desteklenmiş şekilde ve köy gerçekliği dikkate alınarak köydeki eğitimin şekillendirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Romanın bağlamında Tahir'e göre köy gerçekliği dikkate alınmadan yapılacak her çalışma askıda kalacaktır. Tahir'in Köy Enstitülerine yaklaşımında Tek Parti iktidarına dönük eleştirel tavrının yansıması görülmüştür. Enstitüleri *rejimşor* adamlar yetiştirmek amacıyla kurulan geçici eğitim kurumları olarak gören Tahir, bu anlayışla Enstitüleri gerçekçi temellere dayanmayan bir sistem olarak yorumlamıştır. "Kemal Tahir gerçekliği, insan ve toplumun gelişmesi ve özgürleşmesi için temel şart olarak görmektedir." (Yavuz, 2000:170). Kemal Tahir'in eğitim yaklaşımına bu gerçeklik algısının yön verdiği fark edilmiştir. Tahir, köy gerçekliğini dikkate alan, köye faydası dokunacak pragmatist bir tavra da sahiptir. Ancak köy gerçekliğine yaklaşımında materyalist tavrı öne çıkar. Bozkırdaki Çekirdek'te okula da köyün kendi organik yapısıyla uyumlu bir hâlde köylüyü eğiten bir kurum olarak yaklaştığı görülmüştür. Enstitüleri de köy gerçekliğinden uzak yapay kurumlar olarak değerlendirdiği için eleştirmiştir. Bozkırdaki Çekirdek'te tespit edilen eğitim programıyla ilgili veriler çok değildir. Romanda Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü binasının yapımı dolayısıyla öğrencilerin resmi bir eğitime tabi tutulmadığı daha çok öğrencilerin sorumluluklarını gerçekleştirdikleri uygulamaya dönük faaliyetler içerisinde yansıtıldığı, okulda akademik bilgiye dayalı ders süreci yapılmadığı gösterilmiştir. Bozkırdaki Çekirdek'teki öğretmen kadrosu; Enstitü kurucusu olarak da nitelendirilen Müdür Halim Akın, Nuri Çevik, Başöğretmen Cemal Avşar ve Emine Öğretmen'den oluşmaktadır. Tahir'in Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nü kurmakla görevli bu kişiler için *Enstitücü* ve *ülkücü* nitelemesine yer vermesi onun Enstitü davasını küçümseyen tavrından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Tahir, her ne kadar

Enstitülere dönük eleştiriler getirse de öğretmenlerin iyi taraflarını da ortaya koymuştur. Müdür Halim Akın, Emine Güleç, Nuri Çevik öğrencilere duydukları sevgi ve saygıyla yansıtılmıştır. Tahir, Bozkırdaki Çekirdek'te Enstitülerle ilgili eleştirilerinin önemli bir kısmını Müfettiş Şefik Ertem'le dile getirmiştir. Enstitüleri sosyal, siyasal ve tarihsel boyutlarıyla ele alan Tahir romanda köy gerçekliği vurgusu yapmıştır. "Kemal Tahir'in, gerçekçilik kavramını felsefi olarak diyalektik maddeciliğe, yöntem olarak da tarihsel maddeciliğe dayanarak yorumladığını söylememiz mümkündür." (Yavuz, 2000:168). Öğrenci, Enstitü'de öğrenen birey olmaktan çok köyün zorlu şartlarına benzer durumlarda çalışmak zorunda kalan köy çocuğu olarak verilmiştir. Tahir, köy çocuklarının azla yetinebilme ve zorluklar karşısındaki sabırlı olma alışkanlıklarından yararlanma düşüncesine karşı çıkmıştır ve romanda buna sıkça yer vermiştir. Tahir'in romanda yansıttığı toplum köylüdür. Köylü genel anlamda eğitimsizliğin neden olduğu cehaletle yansıtılmıştır. Romanın bağlamında köylünün eğitiminin köylüden gelen talep ve ihtiyaçla gerçekleştiği takdirde köylüye dönük eğitimin başarılı olacağı mesajı vardır. Tahir'in köylünün eğitimine yaklaşımında *Toplumcu Gerçekçi* tavrının etkisi hissedilmiştir.

Tepir (1987:16-17) eğitimden maksadın insanı gerçek değerine ulaştırmak, yani olgun insan haline getirmek olduğunu, bunun da ancak insanın maddi ve manevi yapısını iyi tanıyıp, bu iki yapıyı ortak bir bütün olarak ele almakla mümkün olabileceğini belirtmiştir. Aksi halde, bu iki yapının birini, bilhassa manevi yapıyı ihmal eden bir eğitim tarzının, gerçek manada bir eğitim sayılmadığını vurgulamıştır. Safa da eğitimin bireyin sadece maddi yönüne dönük değil manevi tarafını da besleyebilecek zenginlikte ve içerikte olması gerektiğini düşünmüştür. Özellikle manevi değerlerin öne çıkarıldığı bir eğitim anlayışını savunmuştur. Yapılandırmacı yaklaşıma da kaynaklık eden pragmatizm ve ilerlemecilik felsefeleriyle örtüşen bir eğitim tavrına sahiptir. Safa'nın yöntem olarak böyle bir tavra sahip olduğu ancak değerler felsefesi yönüyle idealist olduğu görülmüştür. Onuncu Köy'de Baykurt'un kişinin manevi şahsiyetinden çok maddi bir varlık olarak ele alındığı, pozitivist ve materyalist bir bakış açısının şekillendirdiği bir eğitim anlayışına sahip olduğu görülmüştür. Bozkırdaki Çekirdek'te Tahir'in *Toplumcu Gerçekçi* bakış açısının eğitimi ele alış şekline yön verdiği ve eğitim meselesini Köy Enstitüleri çerçevesinde karşı dava adamı duruşuyla değerlendirdiği belirlenmiştir.

Yalnızız'da öngörülen okul klasik anlamda bir okul değildir. Kişinin ilgi, yetenek ve gereksinimlerine karşılık bulabileceği etüt, atölye, laboratuvar vb. eğitim yerlerini kapsayan bir ortamdır. Okul bilgi aktaran bir kurum değil uygulama imkânlarıyla zenginleştirilmiş hayatın kendisi olarak da değerlendirilebilecek bir yapı arz etmektedir. Baykurt'un Onuncu Köy'de tasavvur ettiği okul modeli, köy şartlarıyla uyumlu ve köy çocuklarını eğitmeye dönük bir okuldur. Bu okul modeli de Köy Enstitüsü'dür. Baykurt'un Onuncu Köy

romanında Köy Enstitüsü modeline atıfta bulunması Enstitü mezunu bir yazar olmasının sonucu olarak görülmüştür. Tahir, Bozkırdaki Çekirdek'te Enstitüleri rejimin devamlılığını korumak amacıyla kurulan siyasi bir kurum olarak yansıtmıştır. "Tahir'e göre Köy Enstitüleri günlük politikanın eğitime bulaşmasıdır, bu nedenle devletin milleti kullanmasına karşı çıkılmalıdır." (Akbal, 2012:256). Bu noktada Tahir'in Baykurt'tan farklı olarak Enstitü okullarına karşı olumsuz bir tavra sahip olduğu görülmüştür. Tahir, Baykurt'un yücelttiği Enstitülere Bozkırdaki Çekirdek'te sert eleştiriler getirmiştir ve Enstitüleri köylüleri eğitime amacından çok siyasal amaçla kurulmuş çıkarıcı kurumlar olarak değerlendirmiştir. Tahir'in köy gerçekliğini tarihsel sürece bağlı olarak yaşatabilecek ve köylüyü de köyün şartlarına göre eğitebilecek organik bir okul öngördüğü belirlenmiştir. Akbal da (2012:255) Şefik Ertem'in Köy Enstitüleri'nin başarılı olmasının beklenemeyeceği, zira köyü yaşatacak olanın okul değil köylülerin olduğu, bütün köyler ve köylülerin aynı şartlar altında yaşayamayacağı, üretim şartları ve gelişim çizgilerinin birbirinden farklı olduğu, dolayısıyla Kemal Tahir'in, Köy Enstitülerinde bütün köyleri tek tip düşünerek eğitim vermenin sonuç vermeyeceği düşüncesinde olduğunu ifade etmiştir. Onuncu Köy'de köy çocuklarının şehir çocuklarıyla aynı imkânlarla sahip olmadığı ve çeşitli sebeplerle öğretmensiz kaldıkları gösterilmiştir. Bozkırdaki Çekirdek'te ise Tahir'in Köy Enstitülerine getirdiği eleştirilerden biri Köy Enstitüsü binalarını köy çocuklarının kendisinin yapacak olmasıdır. Kemal Tahir'in Köy Enstitüleriyle amaçlanan eğitim yoluyla köyü kendi kendine yeterli ve şehre kapalı bir ünite halinde tutmak olduğunu böylece ortaya koyduktan sonra bu tür bir politikanın yanlış olduğunu ileri sürdüğünü belirten Yavuz (2000:298-300) Tahir'in eleştirilerini üç ana noktada yoğunlaştırdığını belirtmiştir:

1. Köy Enstitülerinin temelinde yatan köy-kent ayrımı şeklinde eğitimin bölünmesi fikridir. Kemal Tahir'e göre eğitim bütünlük ister. Köyde olsun kentte olsun ülkenin bütün çocukları aynı düzeyde ilköğretim görmelidir. Eğitimde bu tür bir ayrımcılık devlete yakışmayan bir uygulamadır.
2. Kemal Tahir'e göre, bu tür bir eğitim modeli köy şehir ayrımını körükleyecektir. Şehirler modernleşip teknik ve medeniyetle ilerlerken, köyler sınırlı bir kalkınma ile kendilerine yeterli, şehir ve kasabalarla ilişkisi mümkün olduğu kadar kesilmiş, köyden kente göçün önlendiği kapalı üniteler olarak kalacaklardır. Bu açıkça köylülerin şehirleşmesini önlemek, ülke nüfusunu köylü ve kentli olarak ikiye ayırarak dondurmaktır.
3. Köyün kalkınması açısından Köy Enstitülerini eleştirisinin üçüncü noktası ise, sadece eğitim yoluyla köy kalkınması sağlanabilir mi sorusu ile ilgilidir. Kemal Tahir'e göre, alt yapıda hiçbir değişikliğe gitmeden önce sadece eğitim yoluyla bir toplumu değiştirmek, kalkındırmak iddiası eğer

samimiyse bir hayaldir. Aksi takdirde bu bir aldatmacadan başka bir şey değildir. Bir üst yapı kurumu olarak eğitimin ve eğitimcilerin görevi, toplumu tüm ekonomik ve sosyal yapısı aynen devam ederken üstten bir müdahale ile değiştirmek değildir ki, denense bile, bunu başarmak mümkün değildir.

Yalnızız'daki eğitimde öğretmen merkezde değildir. Safa, ütopyası Simeranya'da *kılavuz öğretmen* ifadesine yer vermiştir. Romanda günümüz modern eğitim yaklaşımlarının da benimsediği rehber öğretmen özelliklerine yer verilmiştir. Baykurt ise Onuncu Köy'de öğretmenlere büyük bir misyon yüklemiş ve onları köylüleri eğitecek bir dava adamı olarak yansıtmıştır. Öğretmen başkarakteri için Promete ifadesini de kullanan Baykurt'a göre köy öğretmenleri köylüleri cehalet uykusundan uyandıracak kişidir. Öğretmen sabırlı, cesur, devrimci, dürüst, adaletli, kararlı vb. güçlü yönleri ön plana çıkarılan destansı bir karakter olarak tanıtılmıştır. Üç eser kapsamında Baykurt'un çizdiği öğretmen profili daha somut, nitelikleriyle daha belirgin, işlevselliği ön plana çıkarılmış ve topluma önderlik rolü de verilmiş güçlü bir öğretmendir. Bunda Baykurt'un Köy Enstitü mezunu öğretmenleri köylülerin eğitiminde önemli bir mihenk taşı görmesinin etkisi vardır. Gittiği her köyde köylünün yanında yer almış ve onları uğradıkları haksızlıklardan kurtulmaları için bilinçlendirmeye çalışmıştır. Baykurt'un Onuncu Köy'de köylülerin eğitime ve sorunlarına Enstitü mezunu bir öğretmen tavrıyla yaklaştığı düşünülmektedir. Şahin (2006:63) Köy Enstitüleri'nin köyün eğitim yoluyla kalkındırılmasını ve bu şekilde köylünün köyünde kalmasını hedeflediğini; Öğretmen'in amacının ise köyün ekonomik ve sosyal şartlarını iyileştirerek köylünün kente göçmesini önlemek olduğunu belirtmiştir. Kemal Tahir'de ise öğretmenler bilgi aktarıp öğreten olmaktan çok Enstitü davasını gerçekleştirmeye çalışan ve Tahir'in söylemiyle *Enstitücü* sorumluluğu üstlenmiş kişiler olarak aktarılmıştır. Ancak Müdür Halim Akın, Nuri Çevik, Emine Öğretmen, Murat Eğitimci gibi eğitim kadrosundan öğrencileri seven, onların sorunlarıyla yakından ilgilenmeye çalışan ve köylülerle empati kurabilen öğretmenlerin öğrencilerin bakış açısıyla olumlu ve iyi karakterde yansıtıldığı görülmüştür.

Yalnızız romanının bağlamında Safa'ya göre öğrenci her yaşta eğitilebilir bir kişidir. Öğrencilik kavramı belli yaş aralıklarıyla sınırlandırılmamıştır. Safa, eğitimin tüm faaliyetlerinin öğrenci odaklı olması gerektiğini düşünmüştür. Onuncu Köy'de Baykurt da eğitimin öğrenci merkezli olmasını vurgulamıştır. Yalnızız'dan farklı olarak Onuncu Köy'de köy öğrencilerinin öne çıkarıldığı ve bu öğrencilerin belli yaş aralığında okula devam eden bireyler olarak ele alındığı görülmüştür. Ancak Onuncu Köy'de öğrenciye bu açıdan yaklaşılsa da köylülerin de eğitim sürecine dâhil edildiği ve onlara okul dışında ve sosyal bir yaşam döngüsü içinde belli bilgi, tecrübe ve değer kazandırılmaya çalışıldığı

belirlenmiştir. Romanda Öğretmen köy okuluna devam eden öğrenciler kadar köylülerin sorunlarıyla da yakından ilgilenmiş, cehaletten kurtulmalarına yardımcı olacak bilgi ve tecrübelerini onlara öğretmiş ve bu yolla da onları eğitmeye çalışmıştır. Baykurt'un Onuncu Köy'de köy çocuklarının eğitimi gibi köylülerin eğitimine de yer vermesi onun Enstitü mezunu olmasının vermiş olduğu bir sorumluluk duygusunun yansıması olarak görülmektedir. Nitekim Enstitü felsefesinde amaç köy çocukları kadar köylüyü de eğitmektir. Tahir'de Baykurt gibi köy öğrencilerini ele almıştır. Tahir ise Bozkırdaki Çekirdek'te köy çocuklarını öğrenci olmaktan çok Köy Enstitüsü binasını yapmak amacıyla görevlendirilmiş bir işçi gibi yansıtmıştır. Tahir'in öğrencileri böyle yansıtmadaki amacı Enstitülere getirdiği eleştirilerinin sonucu olarak düşünülmektedir. Öğrencilerin okul binasının yapımı sırasında ağır şartlarda çalışmasını hoş karşılamayan Tahir, Bozkırdaki Çekirdek'te Köy Enstitüsü'nü ders veren bir kurum olmaktan çok, köy çocuklarını çalıştıran bir işçi kampı gibi göstermek için öğrencileri sık sık iş üzerinde tasvir etmiştir. Tahir'in romanın bağlamında Enstitülere getirdiği eleştirilerden hareketle eşit okul şartlarında okuma imkânına sahip, ilgi, yetenek ve gereksinimleri gerçekçi şartlarda ele alınmış ve bu olanaklar doğrultusunda okula devam edebilen bir köy öğrencisi öngörüsü vardır. Üç yazarın ortak noktalarının öğrenciyi merkeze almalarının ve eğitim faaliyetlerini öğrenciler doğrultusunda şekillendirmek istemelerinin olduğu belirlenmiştir.

Safa'nın toplum eğitimine aile doğrultusunda yaklaştığı görülmüştür. Safa, toplumun temeli olarak gördüğü ailenin ne kadar güçlü temellere sahipse o kadar güçlü toplum oluşturacağını hissettirmiştir. Yalnızız'da geniş bir topluluktan ziyade küçük sosyal yapıların eğitim durumları yansıtılmıştır. Safa'dan farklı olarak Baykurt Onuncu Köy'de ve Kemal Tahir'de Bozkırdaki Çekirdek'te köylülerin eğitim durumlarını yansıtmıştır. Baykurt ve Tahir'in köylüye yaklaşımı genel olarak olumsuzdur. Köylü; cahil, batıl inançlar yüzünden doğruyu göremeyen, ezilen bir manzarada gösterilmiştir. Her iki yazar da köylünün eğitimsizliğini hem oluşturduğu bir kısım olumsuz karakterler ve bunların davranışlarıyla sergilemiş hem de bilhassa başkarakterler vasıtasıyla dile getirmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6. 1. Sonuçlar

Türk edebiyatında fikirleriyle önemli bir yer tutan Safa, Baykurt ve Tahir'in inceleme kapsamında ele alınan Yalnızız, Onuncu Köy ve Bozkırdaki Çekirdek romanlarını ütopya olarak değerlendirmek mümkündür. Safa'nın Yalnızız'daki Simeranya'sı, Baykurt'un Onuncu Köy'deki Yaşarköy'ü ideal yaşantının bulunduğu bir dünya olarak yansıtılmıştır. Tahir'in Bozkırdaki Çekirdek'i ise ne olması gerektiğinin değil ne olmaması gerektiğinin sunulduğu ve Tahir'in Enstitülere getirdiği eleştirileri somut kılmak için tasavvur ettiği bir ütopya'dır. Bu üç romanın ortak noktası içerdikleri değerler yönünden oldukça zengin olmasıdır. Schwartz'ın değerler sınıflandırmasına göre Yalnızız'da 161, Onuncu Köy'de 138 ve Bozkırdaki Çekirdek'te 142 değer belirlenmiştir.

Tablo 5. Yalnızız, Onuncu Köy ve Bozkırdaki Çekirdek'teki Değerlerin Karşılaştırmalı Dağılımı

Değer Grupları	Değerler	Yalnızız	Onuncu Köy	Bozkırdaki Çekirdek
		f	f	f
Güç (Power)	Sosyal güç (otorite) sahibi olmak	8	16	11
	Zengin olmak	-	-	4
	İnsanlar tarafından benimsenmek	2	5	2
Başarı (Achievement)	Başarılı olmak	5	8	5
	Yetkin (muktedir) olmak	-	1	4
	Hırslı olmak	-	-	3
	Sözü geçen biri olmak	-	3	4
Hazcılık (Hedonism)	Zevk	23	-	5
	Hayattan tat almak	3	1	-
Uyarılım (Stimulation)	Cesur olmak	3	5	11
	Değişken bir hayat yaşamak	16	21	7
Özyönelim (Self-direction)	Yaratıcı olmak	1	-	1
	Özgür (bağımsız) olmak	12	-	2
	Kendi amaçlarını seçebilmek	4	1	2
	Merak duyabilmek	7	-	-

Tablo 5'in devamı

Evrenselcilik (Universalism)	Toplumsal adalet	3	13	-
	Eşitlik	-	2	2
	Erdemli olmak	2	3	-
	Güzelliklerle dolu bir dünya	-	3	-
	Doğayla bütünlük içinde olma	-	4	-
	Çevreyi koruma	-	1	2
	İç uyum	4	-	-
İyilikseverlik (Benevolence)	Yardımsaver olmak	2	4	8
	Bağışlayıcı olmak	1	-	3
	Dürüst olmak	10	9	10
	Sadık olmak	3	-	-
	Sorumluluk sahibi olmak	4	12	18
	Gerçek arkadaşlık	2	1	2
	Olgun sevgi	3	3	5
Geleneksellik (Tradition)	Manevi bir hayat	3	-	-
	Dindar olmak	2	-	4
	Hayatın bana verdiklerini kabullenmek	6	4	5
	Alçak gönüllü olmak	-	2	1
Uyma (Confirm)	Mahremiyet	8	-	3
	İtaatkâr olmak	4	8	5
	Anne-babaya ve yaşlılara değer vermek	3	-	-
	Kendini denetleyebilmek.	4	-	-
Güvenlik (Security)	Ulusal güvenlik	-	-	1
	Toplumsal düzenin sürmesini istemek	5	2	2
	Temiz olmak	3	6	9
	Aile güvenliği	3	-	-
	Sağlıklı olmak	2	-	-
	Bağlılık duygusu	-	-	1
Toplam		161	138	142

Tablodaki verilerin genel durumuna bakıldığında, Yalnızız'da İyilikseverlik değer grubu en fazla değer sayısının tespit edildiği gruptur. Bu gruba ait 28 adet değer tespit edilmiştir. İyilikseverlik değer grubunu 26 adet değerle Hazcılık, 24 adet değerle Özyönelim, 19 adet değerle Uyarılım, 16 adet değerle Geleneksellik, 13 adet değerle Güvenlik, 11 adet değerle Uyma, 10 adet değerle Güç, 9 adet değerle Evrenselcilik, 5 adet değerle Başarı değer grubu takip etmektedir. En fazla tespit edilen değer ise Hazcılık değer grubunda yer alan ve 23 adet tespit edilen zevk değeridir. Peyami Safa, Yalnızız'da karakterleri psikolojik derinliklerine uygun bazı değerlerle çevrelemiştir. Romanda en çok zevk değeri tespit edilmiş olsa da Safa'nın bu değeri telkin amacıyla kullanmadığı, tam aksine materyalist tavrı eleştirmek amacıyla kullandığı tespit edilmiştir. Sayıları

bakımından zevk değerinden sonra öne çıkan diğer değerler değişken bir hayat yaşamak (16), özgür (bağımsız olmak) (12) ve dürüst olmak (10) değerleridir.

Fakir Baykurt'un bir öğretmenin eğitim mücadelesine yer verdiği Onuncu Köy'de görülen değerler genel olarak öğretmenin üstlendiği misyona uygun değerlerden oluşmaktadır. İyilikseverlik değer grubu en fazla değer sayısının tespit edildiği gruptur. Bu gruba ait 29 adet değer tespit edilmiştir. İyilikseverlik değer grubunu yirmi altı adet değerle Uyarılım ve Evrenselcilik değer grupları, 21 adet değerle Güç, 12 adet değerle Başarı, sekiz değerle Uyma ve Güvenlik, 6 adet değerle Geleneksellik, birer adet değerle de Hazcılık ve Özyönelim değer grubu takip etmektedir. En fazla tespit edilen değer ise Uyarılım değer grubunda yer alan ve 21 adet tespit edilen değişken bir hayat yaşamak değeridir. Romanda en çok tespit edilen değer değişken hayat yaşamak değeri olması, Fakir Baykurt'un romanı yazma amacıyla da örtüşmektedir. Nitekim romanın bağlamında; Baykurt'un Anadolu köylerinde verilecek eğitimle, cehalet uykusundan uyandırılacak köylünün inşa edeceği yeni köy yapısı ve kalkınmış bir ülke tasavvuru vardır ve bu tasavvur, yazarın değişken bir hayat yaşama arzusunu yansıtmaktadır. Sayıları bakımından değişken bir hayat yaşamak değerinden sonra öne çıkan diğer değerler sosyal güç (otorite) sahibi olmak (16), toplumsal adalet (13), sorumluluk sahibi olmak (12), dürüst olmak (9) değerleridir.

Bozkırdaki Çekirdek'te İyilikseverlik değer grubu en fazla değerlerin tespit edildiği gruptur. Bu gruba ait 46 adet değer tespit edilmiştir. İyilikseverlik değer grubunu on sekiz adet değerle Uyarılım, 17 adet değerle Güç, 16 adet değerle Başarı, on üçer adet değerle Geleneksellik ve Güvenlik, beşer adet değerle Hazcılık, Özyönelim ve Uyma, 4 adet değerle Evrenselcilik değer grubu takip etmektedir. En fazla tespit edilen değer ise İyilikseverlik değer grubunda yer alan ve 18 adet tespit edilen sorumluluk sahibi olmak değeridir. Romanda en çok sorumluluk sahibi olmak değerinin tespit edilmesi romanın genel bağlamında verilen mesajı yansıtan bir durumdur. Bununla birlikte sorumluluk sahibi olmak değeri Tahir'in bazı Enstitü binalarının inşasında öğrencilerin çok çalıştırılmasına dönük eleştirilerini yansıtan araç değeri işlevi görmektedir. Sayıları bakımından sorumluluk sahibi olmak değerinden sonra öne çıkan diğer değerler sosyal güç (otorite) sahibi olmak ile cesur olmak (11), dürüst olmak (10), temiz olmak (9), yardımsever olmak (8) ve değişken bir hayat yaşamak (7) değerleridir.

Üç romanın bağlamında, öne çıkan değerlerin varlığının yazarların romanları yazma amacıyla örtüştüğü ve bu değerlerin yazarların romanda vermek istedikleri mesajlarına göre şekil aldığı tespit edilmiştir.

Safa'nın çizdiği değerler çerçevesinde ortaya konulan insan tipi idealleri olan, pragmatist, modern olduğu kadar da geleneklerine bağlı manevi yönden zengin ve aydın

bir şahsiyettir. Bununla birlikte Baykurt ve Tahir'in romanlarında çizilen ideal tiplerde manevi bir derinlik görülmemiştir. Hatta onlarda dini değerlere ait olgulara olumsuz bir yaklaşım vardır. Onuncu Köy ve Bozkırdaki Çekirdek'te dinilik batıl inançlar çerçevesinde eleştirilmiş, dini yönden insanları kandırdığı ve sömürdüğü düşünülen kişilerin olumsuzluğu yansıtılmıştır. Bu iki roman kapsamında Kemal Tahir'in dini değerleri daha çok batıl inançlar kapsamında eleştirdiği, Baykurt'un ise pozitivist bir anlayışla dini olan tüm değerlere olumsuz yaklaştığı fark edilmiştir. Baykurt'un ortaya koyduğu ideal insan tipi romanın başkarakteri Öğretmen profilidir. Bu profile sahip kişi; pozitivist, materyalist, manevi değerleri öteleyip maddi olana yönelen, devrimci, mücadelecı, Batı'nın değerlerini kendine yakın bulan, modern, yenilikçi ve sorgulayıcı bir tavra sahip kişidir. Kemal Tahir'in idealize ettiği insan tipi ise materyalist bir tavra sahip, Marksist bir duruşu olan, aydın bir karakterdir.

Her üç yazarın da kendilerine ait bir değerler manzumesine sahip olduğu görülmüş ve bu değerler ışığında bir eğitim anlayışı geliştirdikleri fark edilmiştir. Peyami Safa'nın ütopyası Simeranya'da ulusal olduğu kadar sınırları evrenselliğe varan geniş bir eğitim anlayışının olduğu tespit edilmiştir. Safa'nın değerler itibarıyla idealist fakat yöntem olarak ilerlemecilik ve yeniden yapılandırıcılık eğitim felsefelerine uygun bir eğitim öngördüğü tespit edilmiştir. Ütopik bir dünya çizen Safa'nın idealizmin ve Simeranya'da uygulamaya dönük ortaya koyduğu çözüm yollarıyla pragmatizmin etkisinde olduğu belirlenmiştir.

Balcı (2002:24), Safa'nın aydınının herhangi bir okulu bitirmiş olmasının şart olmadığını, onun kültürünü tecrübe ile pişmiş, yaşanmış bir bilgi oluşturduğunu ifade etmiştir. Nitekim Safa, Yalnızız'da da okulu eğitim almak için şart koşmamıştır. Safa; öğrenci merkezli, günümüz yapılandırıcılık yaklaşımına benzer bir eğitim öngörmüş ve kişiye kazandırdığı bilgi ve tecrübelerle hayatın kendisini bir okul olarak tasavvur etmiştir. Baykurt'un Onuncu Köy'de idealize ettiği eğitimin Köy Enstitüsü modeli olduğu fark edilmiştir. Baykurt; romanda ilerlemecilik, pragmatizm, yeniden yapılandırıcılık eğitim felsefeleriyle örtüşen ve materyalist, pozitivist bir algının da şekil verdiği Köy Enstitüsü eğitim yapısı sunmaktadır. Erkılıç (2013:16) da Köy Enstitüleri'nin uygulamaları, var olanı koruma işlevi ile esaslı ve daimici felsefelerin, bununla birlikte iş içinde üretim odaklı çalışma, demokratik yönetim uygulamaları, ülke gerçeklerine uygunluk ve uygulanabilir sonuca odaklılık gibi niteliklerinden ötürü pragmatist, ilerlemeci ve politeknik felsefelerinin etkisinde olduğu fikrindedir.

Safa'nın köylü-şehirli eğitimi diye bir sınıflandırma yapmadan eğitime ulusal ve evrensel bir tavırla yaklaştığı görülmüştür. Baykurt ve Safa'nın idealize ettiği eğitimde bazı benzerlikler tespit edilmiştir. Dersin uygulamaya dönük ve öğrenci merkezli olması yönündeki yaklaşımları ortak noktalardır. Baykurt ve Tahir'in ortak noktası ise ülke geneli

köylü-şehirli çocuklarının eğitiminden ziyade köy eğitimini ele almalarıdır. Fakat Tahir'in köy eğitimine yaklaşımı Baykurt'tan farklıdır. Baykurt ve Tahir'in eğitime yaklaşımının özellikle Enstitüler açısından büyük farklılık gösterdiği görülmüştür. Onuncu Köy'de Enstitüleri savunan öğretmeni destansı bir mücadele içinde yansıtan Baykurt'un aksine Kemal Tahir Enstitüleri köy eğitimi için geçici, gerçekçiliği olmayan ve çürümeye mahkûm bir hayal ürünü olarak değerlendirmiş ve eleştirmiştir. Enstitüleri, Baykurt'un ülke kalkınmasına büyük bir rolü olacağını düşündüğü buna karşılık Kemal Tahir'in Bozkırdaki Çekirdek'te ülke kalkınmasına katkıda bulabilecek kurumlar olarak görmediği tespit edilmiştir. Tahir'in eğitime yaklaşımı Marksist bir felsefe çerçevesindedir. Onun romanda çizdiği eğitim anlayışı tarihsel materyalizmle örtüşen bir eğitimidir. Yavuz (2000:297) da Kemal Tahir'in Anadolu köyünün bu yüzlerce yıldır temelde değişmeden süregelen yapısını değiştirmek için çağımızda yaşanan gelişmeleri dikkate alarak, bu doğal süreçle ters düşmeyecek sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan çok yönlü, topyekün bir kalkınma modeli / politikası geliştirmek gerektiği düşüncesinde olduğunu belirtmiştir. Romanlarında köy eğitimi meselesini ele alan Baykurt ve Tahir karma eğitime karşı çıkan köylülerin olduğunu aktarmış ve kızların eğitime hoş bakmayan kişileri olumsuz bir şekilde yansıtmıştır.

İncelenen romanlar bağlamında Safa'nın Marksist, pozitivist bir duruşa sahip Baykurt ve Tahir'den farklı olarak insana sadece dünyada ürettikleriyle var olan maddi bir varlık olarak yaklaşmadığı, bu nedenle manevi değerleri göz ardı eden eğitim sistemine karşı olumsuz bir tavrının ve kişinin maneviyatını da doyuracak bir değerler eğitimi isteğinin olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak çalışma kapsamında incelenen üç romanın değerler ve eğitim anlayışları yönünden önemli bulgulara sahip olduğu, Safa, Baykurt ve Tahir'in değerler ve eğitim anlayışlarının tarihin siyasi, sosyal ve kültürel gelişmelerinden etkilendiği ve bu durumun da onların eserlerine yansıdığı tespit edilmiştir.

6. 2. Öneriler

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar ışığında şu öneriler getirilmiştir:

1. Belli bir çağın tanığı olan yazarların eserlerinde yansıttıkları değerler ya da eğitim anlayışından hareketle değerler ve eğitimin geçirdiği tarihsel serüveni gözlemlenmek veya daha iyi anlamak mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda, değerler ve eğitim olgusuyla ilgili eserlerinde zengin veriler bulunabilecek yazarlar tespit edilebilir ve geliştirilecek eğitim programlarında bu eserlerdeki dikkatlerden yararlanılabilir.

2. Eserlerinde ütopyalara yer veren yazarların ortaya koydukları değerler ve eğitim felsefesi çerçevesinde geleceğe dönük özgün eğitim yaklaşımları öngörülebilir.
3. Peyami Safa, Fakir Baykurt ve Kemal Tahir gibi toplumun meseleleriyle yakından ilgilenmiş, sosyal yönü ağır basan, toplumdaki bireylerin kültürel anlamda yetiştirilmesinde önemli bir rol edinmiş büyük yazarların eserlerinin karşılaştırmalı olarak ele alındığı benzer çalışmalar yapılabilir. Böylece değerler ve eğitim meselesine daha farklı ya da benzer açılardan yaklaşan yazarların görüşlerini yansıtan yazınsal çalışma havuzu oluşturulabilir.
4. Öğretmen adaylarının yetiştirilmesinde, ortaöğretimde ve öğrencilerin seviyesine uygun eserlerle ilköğretimde, kişilere eğitim meselesine daha geniş bir perspektiften bakmaları olanağı vermek için farklı ya da benzer değerler ve eğitim anlayışına sahip yazarların eserlerinden yararlanılabilir.
5. Yalnızız, Onuncu Köy ve Bozkırdaki Çekirdek romanlarında olduğu gibi bir edebi eser olarak hayatı yansıtan romanlardaki dünya hem yazarın hem de meydana geldiği toplumun kesitleri olarak görülüp yetiştirilecek insan ve toplum modelleri için dikkatler geliştirilebilir.
6. Sanatkâr duyarlılığı ile yansıtılan romanlardaki çatışmalardan, mutsuzluklardan ve arayışlardan Türk insanının hem bireysel iç dünya ve felsefi; hem de sosyal açıdan sıkıntıları, problemleri ve arayışları daha iyi anlaşılabilir. Böylece insanımızda istenilen hangi davranış değişikliğinin geliştirilmesi gerektiğine ışık tutulabilir.

7. KAYNAKLAR

- Akar, Y. (2010). Fakir Baykurt'un romanlarında toplumsal gerçekçilik. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi.
- Akbal, E. (2012). Kemal Tahir'in romanlarında kadın ve eğitim. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Akbaş, O. (2013). Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının (değerlerinin) ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinde gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi. (Ed.) R. Kaymakcan ve diğerleri, *Değerler ve Eğitimi* (2. Baskı) içinde (673-695), İstanbul: DEM Yayınları.
- Akbayır, S. (2007). *Cümle ve metin bilgisi* (5.Baskı), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Akkın, M.H. (2012). Fakir Baykurt'un romanlarındaki halk bilimi unsurları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bozok Üniversitesi, Yozgat.
- Akyol, Ş. (2010). İlköğretim 6. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan sevgi temasının değerler eğitimi açısından incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Akyüz, Y. (2014). *Türk eğitim tarihi* (26. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Arak, H. (2011). Herman Hesse'nin Boncuk oyunu ve Peyami Safa'nın Yalnızız romanlarında eğitim eleştirisi. http://egitim.erciyes.edu.tr/~arak/0.ArakMakale2011/HHesse_PSafa_Egitim_Elestirisi_deyisibilim.doc adresinden 9 Mart 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Arslan, A. (2011). Eğitimin felsefi temelleri. A. R. Akdeniz ve M. Küçük (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* içinde (43-63), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ateş, K. (1998). *Gülten Dayıoğlu'nun çocuk romanları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Avcı, N. (2013). Üniversite gençliğinin bireysel ve toplumsal değerlere ilgi ve bakışı: Süleyman Demirel Üniversitesi örneği. R. Kaymakcan ve diğerleri (Ed.), *Değerler ve Eğitimi* (2. Baskı) içinde (819-851), İstanbul: DEM Yayınları.
- Balcı, Y. (2002). *Türk romanında aydın problemi (1908-1950)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Başar, E. (2014). *Türkiye'deki eğitimin tarihsel gelişimi*. Ö. Demirel ve Z. Kaya (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* içinde (9. Baskı) (s. 23-66), Ankara: Pegem Akademi.
- Başar, H. (1999). *Sınıf yönetimi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Baykurt, F. (2013). *Onuncu Köy* (4. Baskı). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Bayraklı, B. (2012). *İslâm'da eğitim* (9. Baskı). İstanbul: Bayraklı Yayınları.

- Cevizci, A. (2012). *Eğitim felsefesi* (2. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Coşkun, S. (2006). Kemal Tahir -şahsiyeti, eserleri, fikirleri-. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çamdibi, H. M. (2010). *Eğitim ilkeleri ve rehberlik* (3. Baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Çankaya, E. (2013). Türk köyü köy edebiyatına nasıl yansıdı? *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 8/7, 49-64.
- Çetin, N. (2009). *Roman çözümleme yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Demirel, Ö. ; Kaya, Z. (Ed.) ve diğerleri (2014). *Eğitim bilimine giriş* (9. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Dewey, J. (2012). *Okul ve toplum* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, İ. (2005). *Vatandaşlık demokrasi ve insan hakları* (6. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2015). Öğretim amaçlarının belirlenmesi, ifade edilmesi ve uygun içeriğin seçimi. A. Doğanay (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (10. Baskı) içinde (37-81), Ankara: Pegem Akademi.
- Durukan, H. ; Öztürk, H. İ. (2005). *Sınıf yönetimi*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Düzce, M. (2008). Peyami Safa'nın romanlarında sosyal değişme ve din. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Ekiz, D. (2012). Öğretim programlarının temel öğeleri. S. Çepni ve S. Akyıldız (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (3. Baskı) içinde (43-64), Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Ergün, M. (2014). Eğitimin felsefi temelleri. Ö. Demirel ve Z. Kaya (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* içinde (9. Baskı) (s. 67-94), Ankara: Pegem Akademi.
- Ergün, Mustafa (2014). *Eğitim felsefesi* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Erkılıç, T. A. (2013). Eğitim felsefeleri açısından köy enstitüleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/9.
- Fidan, N. (2012). Okulda öğrenme ve öğretme (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Fidan, N.; Erden M. (t.y.). *Eğitime giriş*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Geçit, Y. (2011). Eğitimin temel kavramları. A. R. Akdeniz ve M. Küçük (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* içinde (1-15), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gömlüksiz, M. N. (2013). Lise öğrencilerinin toplumsal değerlere ilişkin tutumları: Elazığ ili örneği. (Ed.) R. Kaymakcan ve diğerleri, *Değerler ve Eğitimi* (2. Baskı) içinde (727-741), İstanbul: DEM Yayınları.
- Gözütok, Ş. (2011). Âşık İhsan Yavuzer'in şiirlerinde yer alan eğitsel unsurlar. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

- Gülendam, R. (2006). *Eğitim ve öğretim anlayışıyla Peyami Safa*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gün, K. (2002). Peyami Safa'nın Yalnızız romanında ruh ve beden sorunsalı. Yayınlanmamış Türk edebiyatı disipliniinde master derecesi kazanma yükümlülerinin parçasıdır, Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Gündüz, O. (2011). *Türk romanında toplumsal gerçeklik: Kemal Tahir örneği*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Hoşgörür, V. (2014). Eğitimin toplumsal temelleri. Ö. Demirel ve Z. Kaya (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* içinde (9. Baskı) (s. 129-160), Ankara: Pegem Akademi.
- Hoşgörür, V. ve Taştan, N. (2014). Eğitimin işlevleri. Ö. Demirel ve Z. Kaya (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* içinde (9. Baskı) (s. 281-306), Ankara: Pegem Akademi.
- Hökelekli, H. (2011). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Hökelekli, H. ve Gündüz, T. (2013). Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğitimleri. (Ed.) R. Kaymakcan ve diğerleri, *Değerler ve Eğitimi* (2. Baskı) içinde (371-396), İstanbul: DEM Yayınları.
- İnandı, Y. (2011). Eğitimle ilgili temel kavramlar. Y. İnandı (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* içinde (s. 1-13), Adana: Karahan Kitabevi.
- Kale, N. (2013). Nasıl bir değerler eğitimi? (Ed.) R. Kaymakcan ve diğerleri, *Değerler ve Eğitimi* (2. Baskı) içinde (313-322), İstanbul: DEM Yayınları.
- Kanatlı, F. (2011). Eğitimin felsefi temelleri. Y. İnandı (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* içinde (s. 95-110), Adana: Karahan Kitabevi.
- Kaplan, M. (2005). *Kültür ve dil* (18. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karabela, S. (2007). Fakir Baykurt (Hayatı ve Romanları Üzerine Bir İnceleme). Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karakaya, T. (2013). Küreselleşme ve Avrupa Birliği sürecinde etik değerlere kritik bir yaklaşım -sorunlar ve çözümler-. (Ed.) R. Kaymakcan ve diğerleri, *Değerler ve Eğitimi* (2. Baskı) içinde (203-214), İstanbul: DEM Yayınları.
- Karaman, N. (2010). Köy Enstitüsü Mezunu Mahmut Makal, Fakir Baykurt ve Talip Apaydın'ın romanlarında köyde eğitim sorunu. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi* (26. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karataş, T. (2014). *Edebiyat terimleri sözlüğü* (2. Baskı). İstanbul: Sütun Yayınları.
- Kartal, İ. (2011). Peyami Safa'nın düşünce dünyası ve tarih anlayışı. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim* (3. Basım). Ankara: Engin Yayınevi.

- Kenan, S. (2013). Modern eğitimin oluşum sürecinde değerler eğitimi nasıl zayıfladı. (Ed.) R. Kaymakcan ve diğerleri, *Değerler ve Eğitimi* (2. Baskı) içinde (275-285), İstanbul: DEM Yayınları.
- Kıroğlu, K. (2014). Bir meslek olarak öğretmenlik. Ö. Demirel ve Z. Kaya (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* içinde (9. Baskı) (s. 343-372), Ankara: Pegem Akademi.
- Köksal, S. D. (2013). Peyami Safa'nın *Yalnızız* romanında kadın ve aileye batılılaşma ekseninde bakış. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 8/1, 1259-1268.
- Mehmedoğlu, A. U. (2013). Üniversite öğrencilerinin değer yönelimleri ve dindarlık. (Ed.) R. Kaymakcan ve diğerleri, *Değerler ve Eğitimi* (2. Baskı) içinde (799-817), İstanbul: DEM Yayınları.
- Nural, E. (2013). Okul çevre ilişkileri ve okula toplumsal katılım. (Ed.) S. Akyıldız, *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi* içinde (2. Baskı) (s. 205-232), Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Okay, O. (2011). *Sanat ve edebiyat yazıları* (3. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okşar, M. (2009). Sosyal adaletin onuncu köye sürgünü. *Ankara Barosu Dergisi*, 67/2, 106-122.
- Oktay, A. S. (2013). İslam düşüncesinde ahlaki değerler ve bunların global ahlaka etkileri. (Ed.) R. Kaymakcan ve diğerleri, *Değerler ve Eğitimi* (2. Baskı) içinde (131-143), İstanbul: DEM Yayınları.
- Okuyan, H. Y. (2006). Fakir Baykurt'un romanlarında eğitim izleği. *Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı 12, 45-51.
- Onan, B. (2013). Dil eğitiminin temel kavramları (2. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ortakçı, A. (2012). Halk bilgisi yönüyle Fakir Baykurt romanları. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5/1, 67-83.
- Özbay, M. (2008). *Türkçe özel öğretim yöntemleri I* (2. Baskı). Ankara: Öncü Basımevi.
- Özçelebi, H. (1998). *Cumhuriyet döneminde edebi eleştiri 1939-1950*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Pınar, E. (2007). Kemal Tahir'in hikâye ve romanlarında Anadolu. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Polat, A. (2012). Madde –ruh çatışmasından Simeranya'ya kaçış: *Yalnızız*. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 7/3, 2177-2182.
- Poyraz, H. (2013). Değerlerin kuruluşu ve yapısı. (Ed.) R. Kaymakcan ve diğerleri, *Değerler ve Eğitimi* (2. Baskı) içinde (81-88), İstanbul: DEM Yayınları.
- Safa, P. (t.y.). *Yalnızız*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Sönmez, V. (2014). *Eğitim felsefesi* (12. Baskı), Ankara: Anı Yayıncılık
- Sucu, A. Ö. (2012). Mesnevilerin edebiyat eğitimde değer aktarım aracı olarak kullanılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Şahin, E. (2006). Fakir Baykurt'un köy romanlarında sosyal yapı. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Şirinoğlu, C. (2008). Peyami Safa'da dejenere toplum. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.
- Tahir, K. (2012). *Bozkırdaki çekirdek* (6. Baskı). İstanbul: İthaki Yayınları.
- TDK (2011). *Türkçe sözlük* (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, M. (2014). *Roman sanatı* (12 Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tepir, N. (1987). *Öğretmenin el kitabı*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
- Uçan, H. (2013). *Dilbilim, gösterge bilim ve edebiyat eğitimi* (2. Baskı). Ankara: Hece Yayınları.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2012). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Uslu, B. (2009). Peyami Safa'nın romanlarında mutsuzluğun kaynakları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Uysal, V. (2013). Yetişkinlerde dindarlık ve değerler: dini hayat, değer tercihleri ve kadına bakış eğilimleri. (Ed.) R. Kaymakcan ve diğerleri, *Değerler ve Eğitimi* (2. Baskı) içinde (215-239), İstanbul: DEM Yayınları.
- Ülken, H. Ziya (2013). *Eğitim felsefesi* (3. Baskı). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi* (2. Baskı). Ankara: Akçağ Basımevi.
- Yavuz, N. (2000). Kemal Tahir'in siyasal ve toplumsal görüşleri. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yıldırım, A. ; Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A. ve Hüseyinzade, R. L. (t.y.). *Eğitim ve öğretimde öğretmen-öğrenci ilişkileri*. Ankara: Kültür Ofset.
- Yıldız, K. (2008). Fakir Baykurt'un romanlarında sosyal hayat. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Yılman, M. (1992). *Öğretmenlik mesleği ve meseleleri*. İstanbul:Türkiye Milli Kültür Vakfı.
- Yiğit, İ (2013). Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde Kemal Tahir'in yeri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum.

Yiğittir, S. (2012). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin değer yönelimlerinin Rokeach ve Schwartz değer sınıflandırmasına göre değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 1-15.

8. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ

Tuba ÇEBİ 29 Mart 1987 tarihinde Samsun'da doğdu. İlköğrenimini Yılmaz Çebi İlköğretim Okulunda, ortaöğrenimini Araklı Anadolu Öğretmen Lisesinde, lisans eğitimini 2005-2009 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü'nde tamamladı. 2013 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2009 yılından beri Türkçe öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

E-Posta : tubacebi87@hotmail.com